VLADISLAVAS REIMONTAS

KOMEDIANTĖ

VLADISLAVAS REIMONTAS

KOMEDIANTĖ

ROMANAS

Iš lenkų kalbos vertė
TADAS ČERNIAUSKAS ir
KOSTAS PETRAUSKAS

VILNIUS VAGA 1974

Władysław St. Reymont, KOMEDIANTKA, PIW,
Warszawa 1968

ВЛАДИСЛАВ РЕЙМОНТ
КОМЕДИАНТКА. Роман

На литовском языке

Перевел с польского Тадас Черняускас
и Костас Пятраускас
Издательство «Вага», Вильнюс, пр. Ленина 50

VLADISLAVAS REIMONTAS
KOMEDIANTĖ. Romanas

Redaktorius Vyt. Petrauskas ☐ Dailininkas A. Kubilius ☐ Techn. redaktorė L. Briedienė ☐ Korektorė V. Pažerienė ☐ Duota rinkti 1974.VII.8. Pasirašyta spaudai 1974.IX.11. Leidinio Nr. 7765. Spaudos popierius Nr. 2, formatas 84×108¹/₃₂—4,625 pop. l.=15,5 sp. l.; 18,1 leid. l. 15 000 egz. Užsak. Nr. 2459. Kaina 63 kp.

„Vagos" leidykla, Vilnius, Lenino pr. 50.
Spaudė „Vaizdo" spaustuvė, Vilnius, Strazdelio 1.

R 0734—297 / M852(10)—74 150—74
U (Lenkų)
Re 85

© Vertimas į lietuvių kalbą, leidykla „Vaga", 1974

Marianui Gavalevičiui[1]

Autorius

I

Bukovecas, Dombrovos geležinkelio ruožo stotis, stovi nuostabioje vietoje... Tarp kalvų, apaugusių bukais ir pušimis, buvo iškirsta vingiuota linija ir lygiausioje vietoje tarp didžiulio kalno, kyšančio iš miškų nuogomis sudūlėjusių uolų plikėmis, ir ilgo siauro klonio, pilno kūdrų ir užžėlusių pelkių, pastatyta stotis. Dviaukštė netinkuotų plytų stotis su viršininko ir jo padėjėjo butais antrame aukšte, greta medinis namukas telegrafistui ir žemesniems tarnautojams, antras toks pats prie paskutinių iešmų kelio prižiūrėtojui, trys sargų būdelės įvairiose stoties teritorijos vietose, atvira krovinių rampa — štai ir visas Bukovecas.

Miškas augo už stoties, miškas ošė ir prieš stotį. Sklypas melsvos oro marškos, apdrabstytos palšais debesimis, plytėjo aukštai nelyginant plačiai išskleistas stogas.

Saulė artėja prie vidudienio ir šviečia vis ryškiau ir kaitriau; rudi akmenuoto kalno šlaitai ir jo sueižėjusi, tarytum audringų pavasario srautų išrausiota viršūnė užlieti saulės šviesos.

Pavasario vidudienio tyla. Medžiai stovi nejudėdami ir nešlamėdami. Žali smailūs bukų lapai kaba lyg mieguisti ir apsvaigę nuo šviesos, šilumos ir tylos.

Miško tankmėje kai kada girdėti paukščio balsas, ore skamba tik vandens paukščių klyksmas, sklindantis iš balų, ir tylus uodų zyzimas.

---

[1] Marianas Gavalevičius (1852—1910) — lenkų rašytojas ir žurnalistas. Kaip dramaturgas, o vėliau kaip režisierius ir teatro direktorius, aktyviai dalyvavo to meto teatriniame gyvenime.

Virš ilgos tamsiai mėlynos bėgių juostos, išsiraičiusios begaline vingių ir zigzagų grandine, mirguliuoja įkaitęs violetinis oras.

Iš stoties viršininko raštinės išėjo mažutis kvadratinis žmogus šviesiais, beveik kanapių spalvos plaukais. Jis buvo su elegantišku surdutu, tiesiog tempte aptempusiu jo liemenį, rankoje laikė skrybėlę ir vilkosi darbininko paduotą apsiaustą.

Viršininkas stovėjo prieš jį, mechaniškai glostė ilgą žilstelėjusią barzdą ir draugiškai šypsojosi. Jis buvo toks pat kresnas, stamantriai surėstas ir pečiuitas, o jo mėlynos akys, linksmai blyksinčios po vešliais antakiais ir keturkampe kakta, rodė ryžtą ir tvirtą, nepalenkiamą būdą. Tiesi nosis, labai putlios lūpos, savotiška maniera raukti antakius ir žvilgsnis, nelyginant durklas smingantis pašnekovui į veidą, liudijo tą žmogų turint ūmų charakterį.

— Iki pasimatymo, iki rytdienos!— linksmai tarė šviesiaplaukis ir atkišo didelę ranką.

— Iki pasimatymo! Na, duokš ūsą... Rytoj išgersim magaryčias!

— Truputį bijau to rytojaus...

— Drąsiau, vyruti! Nebijok. Duodu žodį, kad viskas bus gerai. Tuoj pasakysiu Janei apie viską. Rytoj atvažiuosi pas mus pietų, pasipirši, ji sutiks, po mėnesio vestuvės... ir būsime kaimynai... a!.. Myliu tave, ponas Andžejau! Visuomet svajojau turėti tokį sūnų. Neturiu! Ką padarysi... Bent žentą turėsiu!..

Širdingai pasibučiavo: jaunasis sėdo į lengvą kalnų brikelį, laukiantį prievažoje, ir iš karto leidosi siauručiu keliuku per mišką. Atsigręžė, dar nusikėlė skrybėlę, paskui dar žemiau nusilenkė antro aukšto langams ir dingo už medžių. Paskui iššoko iš brikelio, vežėjui liepė važiuoti, o pats nuėjo tiesiai per mišką.

Kai tik svečias dingo iš akių, viršininkas sugrįžo į raštinę ir ėmė tvarkyti tarnybinius raštus.

Jis buvo labai patenkintas, kad Gžesikevičius paprašė jo dukters rankos; pažadėjo, būdamas visai tikras, kad ji sutiks.

Nors Gžesikevičius ir buvo ne iš gražiųjų, bet labai protingas ir labai turtingas. Miškai aplink stotį ir keli aplinkiniai palivarkai priklausė jo tėvui.

Senasis Gžesikevičius pirmiausia buvo valstietis, iš smuklininko išėjęs į pirklius, ir, prekiaudamas mišku ir galvijais, susikrovęs didelius lobius.

Daug kas apylinkėje dar prisiminė, kad jaunystėje senis vadinosi Gžesikas. Žmonės iš to pasišaipydavo, bet niekas jo nesmerkė, kad pakeitė pavardę, nes jis nesidėjo dideliu ponu ir savo turtais per daug nesigyrė.

Buvo valstietis ir liko perdėm valstietis, kad ir kaip pasikeitė jo gyvenimas. Sūnus gerai išsimokslino ir dabar padėjo tėvui. Prieš dvejus metus jaunasis Gžesikevičius susipažino su viršininko dukteria, ką tik sugrįžusia iš Kelcų gimnazijos, ir smarkiai ją įsimylėjo. Senis jam netrukdė, tik pasakė tiesiai, kad, jei sūnus norįs, galįs vesti.

Su mergina jis matėsi dažnai, mylėjo ją vis labiau ir labiau, bet niekad nedrįso kalbėti apie savo jausmą. Ji elgėsi su juo labai maloniai, džiaugėsi, jį sutikusi, bet kartu buvo tokia keistai paprasta ir atvira, kad meilės ir prisipažinimo žodžiai jam visuomet įstrigdavo lūpose.

Ji jam atrodė kaip kažkokios aukštesnės padermės moteris, nepasiekiama tokiems „chamams", kaip jis kartais atvirai vadindavo pats save, bet kaip tik dėl to savo chamiškumo mylėjo ją dar stipriau.

Pagaliau ryžosi tai pasakyti jos tėvui.

Orlovskis sutiko jį išskėstomis rankomis ir iš anksto su jam būdingu ryžtingumu užtikrino, kad viskas bus gerai. Dabar Gžesikevičius manė, kad ir Janka neturėtų jo atstumti, kad veikiausiai jau bus kalbėjusi apie tai su tėvu.

— Kodėl gi ne!— sakė jis sau.

Buvo jaunas, turtingas ir labai ją mylėjo.

— Po mėnesio vestuvės!..— greit kuždėjo jis ir jautėsi toks laimingas, kad lėkte lėkė per mišką, laužė medžių šakutes, spardė senus sutrūnijusius kelmus, pavasarinių grybų kepuraites ir švilpavo, su šypsena vaizduodamasis, kaip pradžiugins šia naujiena motiną, kuri karštai troško tų vedybų.

Tai buvo sena valstietė, kuriai turtas pakeitė tik drabužius, bet ne papročius ir mąstyseną. Janka jai atrodė kaip karalienė. Ji svajojo, kad marti būtų tikra ponia, bajoraitė ir imponuotų grožiu bei aukšta kilme, nes vyro ir jo pinigų, pagarbos, kurią jai rodė apylinkės žmonės, nebepakako. Vi-

suomet ji jautėsi valstietė ir į viską žiūrėjo su tikru valstietės nepasitikėjimu.

— Jendrusiau,— ne kartą sakė ji sūnui,— Jendrusiau, vesk panelę Orlovską. Tai tikra ponia! Kai pažvelgs į žmogų, tai net šiurpuliai eina per nugarą iš baimės ir ima noras nusilenkti jai iki žemės ir ko nors paprašyti... Ir, tur būt, gera,— kada tik miške susitinka žmogų, vis dievą pagarbina, pasikalba, vaikus paglosto... Kita taip nedarytų! Ką ir besakyti, gera giminė. Kartą nusiunčiau jai grybų krepšelį, tai paskui, sutikusi mane, pabučiavo man į ranką... Ji gudri, oho! Žino, kad aš turiu sūnelį kaip paveikslių. Vesk, Jendrusiau! Ilgą iešmą bedrožiant, šuo kepsnį nunešl— pridurdavo patarlę.

Jendrusius paprastai juokdavosi, bučiuodavo motinai rankas ir žadėdavo greit vesti.

— Turėsim karalaitę, pasisodinsim ją seklyčioj! Nebijok, Jendrusiau, neleisiu jai rankelių teptis; tupinėsiu aplink ją, tarnausiu jai, viską paduosiu... Tegul sau skaito prancūziškai arba groja partapijonais. Tam ji ir ponia!— šnekėdavo motina, svajodama apie savo būsimą laimę.— Aš jau sena. Man reikia anūkėlių, Jendrusiau...— liūdnai sakydavo ji sūnui.

Širdyje ir jis buvo toks pat valstietis; po blizgančiu kultūringo, mandagaus ir išsilavinusio žmogaus paviršiumi kunkuliavo nesutramdoma energija ir troškimas vesti tikrą ponią. Tas stipruolis, kuris, įkarščio pagautas, svaidė į vežimą maišus javų po šešis pūdus ir dažnai dirbo kaip samdinys, kad galėtų pavargti ir nuslopinti savyje pasiutusį malonumų troškimą ir kažkokias audras, kylančias sveikame ir per dešimtis kartų neišeikvotame kraujyje, dabar svajojo apie Janką, pametęs galvą dėl jos grožio ir žavumo. Jam būtinai reikėjo valdovo, kuris tironizuotų jį savo silpnumu.

Dabar jis lėkė kaip viesulas per mišką, o paskui tiesiai per laukus, žaliuojančius vasarojaus želmenimis,— skubėjo pas motiną savo laimės apsakyti. Jis žinojo, kad ras ją mėgstamam kambary, nukabinėtame trimis eilėmis šventų paveikslų auksuotais rėmais: tai buvo vienintelė prabanga, kurią ji sau leido.

Tuo tarpu stoties viršininkas baigė rašyti kažkokį raportą, pasirašė, įregistravo žurnale, įkišo į voką, užrašė adresą: „Bukoveco stoties ekspeditoriui" ir pašaukė:

— Antoni!

Tarpdury pasirodė tarnas.

— Ekspeditoriui!— šūktelėjo Orlovskis.

Tarnas paėmė tylėdamas voką ir kuo rimčiausiai padėjo jį ant staliuko, stovinčio kitoje lango pusėje.

Viršininkas atsistojo, pasirąžė, nusiėmė nuo galvos raudoną kepurę ir priėjo prie to staliuko; užsidėjo paprastą kepurę su raudonais apvadais ir rimtai atplėšė voką su ką tik parašytu raštu. Perskaitė ir, kitoje pusėje brūkštelėjęs kelias atsakymo eilutes, vėl pasirašė; užadresavo: „Stoties viršininkui, čia",— ir liepė Antoniui nunešti.

Tai buvo maniakas, iš kurio juokėsi visas geležinkelio ruožas. Bukovece nebuvo ekspeditoriaus, tad jis ėjo abejas pareigas, bet prie viršininko staliuko tvarkė vienus reikalus, o prie ekspeditoriaus — kitus.

Kaip stoties viršininkas jis buvo pats sau šefas, todėl jausdavo didelį, išties beprotišką malonumą, kai, pastebėjęs kokią klaidą sąskaitose ar kokį savo neapsižiūrėjimą ekspeditoriaus tarnyboje, rašydavo raportą pats ant savęs ir pats sau darydavo pastabas.

Visi juokėsi iš jo, o jis nieko nepaisė, darė savo ir aiškinosi:

— Tvarka ir sistemingumas visko pagrindas; kai jų nėra, viskas griūva!..

Dabar Orlovskis baigė darbą, uždarė stalčius, apsidairė perone ir nuėjo namo. Bet įėjo ne per prieškambarį, o per virtuvę. Jam rūpėjo viską žinoti, kas ir kaip daroma. Žvilgtelėjęs į židinį, pamaišė ugnį žarstekliu, aprėkė tarnaitę, kad toji prilaistė ant grindų vandens, ir nuėjo į valgomąjį.

— Kur Janka?

— Panelė Janina tuojau ateis,— atsakė Krenska, graži šviesiaplaukė labai judraus veido moteris, lyg šeimininkė, lyg kompanionė Orlovskio namuose.

— Kas bus pietų?— paklausė jis tuo pačiu inkvizitoriaus tonu.

— Ką jūs, ponas viršininke, labiausiai mėgstate: virti viščiukai su padažu, rūgštynių sriuba, maltinukai...

— Prabanga!.. Dievaži, prabanga!.. Sriubos ir mėsos patiekalo pakaktų net pačiam karaliui! Paleisit mane su krepšiais, dievaži!..

— Betgi, ponas viršininke... aš liepiau pataisyti tokius pietus tyčia tik jums.

— Niekai, dievaži, niekai!.. Jums, moterims, rūpi tik gardumynai, saldumynai, skanėstai ir daugiau nieko. Vieni vėjai galvoje!

— Be reikalo mus smerkiat, ponas viršininke; paprastai mes taupome daugiau, negu vyrai.

— Aha, taupot, kad paskui galėtumėt nusipirkti daugiau skudurų. Pažįstu aš jus, dievaži!

Krenska neatsakė ir ėmė dengti stalą pietums.

Įėjo Janka.

Tai buvo dvidešimt dvejų metų mergina, aukšta, puikaus stoto, plačių pečių, išdidžiu ir keliančiu pagarbą žvilgsniu. Jos veido bruožai buvo nelabai taisyklingi; akys juodos, kakta stati, truputį per plati, antakiai tamsūs, ryškiai išbrėžti, nosis romėniška, lūpos putlios ir raudonos. Žvilgsnis gilus, tarytum įsmeigtas į savo vidaus pasaulį; lūpos stipriai sučiauptos, ir tai jai teikė rimtumo ar slepiamo pykčio. Dvi gilios raukšlės niaukė jos giedrą kaktą. Šviesūs rusvoko atspalvio plaukai, vešlūs ir papurę, supo lyg vainiku jos nedidelę apskritą galvą. Veidai buvo rausvi lyg persikas, balsas nuostabus; tai buvo altas, tarpais skambantis it baritonas, su vyriškom intonacijom.

Ji linktelėjo tėvui ir atsisėdo kitoje stalo pusėje.

— Šiandien buvo Gžesikevičius,— tarė viršininkas, lėtai pildamas visiems sriubos, nes prie stalo visada jis pats šeimininkavo.

Janka ramiai pažvelgė į jį, laukdama, kas bus toliau.

— Buvo ir prašė tavo rankos, Jane.

— Ir ką jūs, ponas viršininke, jam pasakėt?— skubiai šūktelėjo Krenska.

— Tai mūsų reikalas,— atšovė jis.— Mūsų reikalas... Atsakiau, kad sutinku; rytoj jis atvažiuos pietų, tai ir pasikalbėsite...

— Be reikalo! Jei pasakėt, kad sutinkat, tai galėsit rytoj pats jį priimti ir pasakyti mano vardu, kad aš nesutinku... Nenoriu su juo kalbėti. Rytoj važiuosiu į Kelcus!— karštai atsakė Janina.

— Su kvaile prasidėk, pupų rėtį pasidėk! Dievaži!— niekinamai atsakė jis.— Jei nebūtum kvaiša, tai suprastum, koks jis žmogus ir kokia tau laimė!.. Nors Gžesikevičius ir mužikas,

tau jis geresnis už kunigaikštį, nes nori tave vesti... O nori todėl, kad kvailas — ne tokią galėtų gauti!.. Turi būti jam tik dėkinga. Rytoj tau pasipirš, o po mėnesio būsi Gžesikevičova.

—Nebūsiu Gžesikevičova! Jei gali paimti kitą, tai tegul sau ir ima...

— Dievaži, būsi Gžesikevičova!

— Ne! Ne tik už jo, bet ir už nieko netekėsiu! Visiškai netekėsiu, nenoriu!

— Kvailė!— grubiai pertraukė ją tėvas.— Tekėsi, juk tau reikia valgyti, kažkur gyventi, apsirengti, kažkuo būti... Aš ir nemanau dėti ant tavęs savo paskutinį skatiką... O kai manęs neteksi, kas bus?..

— Turiu savo kraitį, apsieisiu ir be Gžesikevičių. Aha, leisdamas už vyro, norite, vadinasi, mane aprūpinti tik išlaikymu!— tyčiojosi ji, įžūliai žiūrėdama į tėvą.

— Taip, dievaži... O dėl ko iš viso moterys teka?..

— Teka iš meilės ir teka už tų, kuriuos myli.

— Kvaila, sakau tau!— suriko jis ūmai, kraudamasis į lėkštę viščiuko.— Meilė tai tik padažas, viščiuką suvalgai ir be jo, o padažas prasimanymas, kvailystė, naujas prietaras!

— Niekas neparsiduoda pirmam pasitaikiusiam vien už tai, kad šis turi pinigų išlaikymui.

— Kvaila, dievaži! Visos taip daro, visos parsiduoda. Meilė tai tik gimnazisčių plepalai, kvailystė, dievaži! Neerzink manęs...

— Čia svarbu ne erzinimas ir ne tai, ar meilė kvailystė, ar ne; čia kalbama apie mano ateitį, kurią jūs tvarkot, kaip jums patinka. Jau tada, kai piršosi Zelenkevičius, pasakiau jums, tėve, kad visai nemanau tekėti.

— Zelenkevičius tai tik Zelenkevičius, o Gžesikevičius tikras ponas, žmogus — nors prie žaizdos dėk!.. Turi aukso širdį, protingas, juk baigė Dublianus[1], stiprus kaip bulius, dievaži, toks vyras, kuris pasiučiausią arklį sutramdo, kuris anądien bernui taip trenkė į snukį, kad šešis dantis išmušė. Ir tau dar negeras! Dievaži, idealas, idealiausias idealas!

— Geras tas jūsų idealas: žaloja žmones. Tokių vieta tik cirke!

---

[1] Turima galvoje Dublianų žemės ūkio mokykla prie Lvovo, įsteigta 1856 metais.

— Tu kvaiša, kaip ir tavo motina. Palauk! Pažabos tave Jendrekas dvigubais žąslais ir sutvarkys... Nepagailės botago.

Janka staigiai nustūmė kėdę, metė šaukštą ant stalo ir išėjo, trenkusi durimis.

— Tamsta nežiopsok, liepk paduoti maltinius!— riktelėjo jis Krenskai, kuri skausminga mina išlydėjo Janką. Ji paslaugiai pakišo jam lėkštę ir susirūpinusiu balsu sukuždėjo:

— Ponas viršininke, jūs dar susirgsit kada, jei taip nervinsitės.

— Nuodija mane!..— pratisai sušnibždėjo jis.— Negali ramiai pavalgyti žmogus, amžinas triukšmas!..

Ir ėmė skųstis Jankos užsispyrimu, jos būdu ir dejuoti, kiek rūpesčių ji pridarąnti.

Krenska pritarinėjo jam, kartais pabrėždama kai kurias smulkmenas; atsargiai skundėsi, kad ir jai tenka daug, labai daug per Janką iškęsti, dūsavo, kiekviena proga jam pataikavo. Atnešė kavos ir arako, pati įpylė, padavė, vis lyg netyčia liesdama jo rankas ar petį; nuolat koketavo, nuleidusi akis, ir atkakliai stengėsi išskelti iš jo kokią kibirkštį... Ji turėjo savo tikslų.

Orlovskis keikėsi vis tyliau, o išgėręs kavą, pasakė:

— Teatlygina dievas!.. Dievaži, tik tamsta viena mane supranti... Gera tamsta moteris...

— Ponas viršininke, jeigu tik galėčiau parodyti, ką aš jaučiu, ką...— ėmė lementi ji, nudūrusi žemyn akis.

Orlovskis paspaudė jai ranką ir išėjo į savo kambarį nusnūsti.

Krenska liepė nukraustyti stalą, o vėliau, pasilikusi viena, pasiėmė kažkokį mezginį ir atsisėdo prie lango į peroną. Ji retkarčiais žvalgėsi į miškus, į bėgius, bet visur buvo tuščia ir tylu. Atsikėlė, negalėdama nusėdėti vietoje, ir ėmė vaikščioti tyliais katės žingsniais aplink stalą, sukti ratus, šypsodamasi savo mintims.

„Jis bus mano... bus!.. Tada pasilsėsiu kaip žmogus!.. Pasibaigs visos mano bėdos!.."— galvojo ji ir jau vaizdavosi save viršininkiene.

Ji jau tarėsi esanti ponia... Jausdama didžiulį palengvėjimą, jau traukė nuo savęs geraširdiškumo, nuolankumo, nusi-

žeminimo ir taupumo kaukę, kurią nešiojo visų akivaizdoje. Dabar atsigriebs už viską... ką iškentėjo.

Tai buvo vienintelis tikslas, kurio ji atkakliai siekė jau dvejus metus.

Čia vėl atmintyje kilo praeities vaizdai: ilgi bastymosi su provincijos teatru metai...

Ji metė teatrą, pasigavusi jauną vaikiną, kuris ją vedė. Išgyveno su juo ištisus dvejus metus... dvejus metus, kuriuos prisimindavo su kartėliu. Vyras buvo beprotiškai pavydus ir mušdavo ją, kai tik ji atleisdavo savo temperamento vadeles.

Netrukus vyras mirė, bet grįžti į teatrą ji nebetroško; truputį priprato prie šiokios tokios gerovės, prie ramesnio gyvenimo. Šiurpas nukrėsdavo ją, tik pagalvojus, kad vėl reikės bastytis iš vieno miesto į kitą, nuolat kęsti nepriteklių. Pagaliau žinojo, kad darosi negraži ir sensta. Išpardavė, ką turėjo, gavo šiek tiek pašalpos iš įstaigos, kurioje tarnavo velionis vyras, ir pusę metų vaidino našlės vaidmenį; būtinai norėjo ištėkėti antrą kartą. Spendė žabangus, bet veltui, sukliudė temperamentas. Atsiradę kišenėje pinigai pažadino buvusią aktorę, lengvabūdę, siautulingą, mėgstančią linksmybes ir malonumus. Ji dar buvo daili, todėl ją apsupo visas spiečius visokių liūtukų, su kuriais iššvaistė ir visą savo turtą, ir reputaciją, vyrui padedant įgytą žmonių akyse.

Krenska nieko nemokėjo, bet buvo tokia įžūli ir apsukri, jog, kai tik ją paliko paskutinis gerbėjas, surado išeitį ir tuojau pasiskelbė „Gazeta Kieliecka", kad pagyvenusi valdininko našlė ieško vietos. Galėtų būti namų šeimininke, kompanione arba padėti našliui.

Ilgai laukti neteko. Atvažiavo Orlovskis, kuriam būtinai reikėjo žmogaus namams tvarkyti. Janka dar mokėsi gimnazijoje, o jis niekaip negalėjo susišnekėti su tarnais. Krenska pasirodė jam tokia tyki, paklusni, tokia susisielojusi po vyro mirties, kad jis apie nieką jos neklausinėjo ir išsyk pasiėmė ją su savimi.

Orlovskis buvo našlys, gavo neblogą algą, turėjo keliolika tūkstančių santaupų ir vienintelę dukrą, kurios tada nebuvo namie ir kurios nekentė. Pradžioje Krenska pabandė sukti galvą stoties valdininkams, bet greit surado galus situacijoje ir naują vaidmenį ėmė vaidinti pastoviai, žūt būt stengdamasi pasiekti paskutinį veiksmą — ištekėti.

Orlovskis priprato prie jos. Ji mokėjo pasirodyti būtinai reikalinga ir tą reikalingumą pavaizduoti taip vikriai, kad nebadė akių.

Pagaliau ilgi žiemos vakarai, biaurūs rudens orai dar labiau priartino ją prie tikslo. Mat, Orlovskiui buvo penkiasdešimt aštuoneri metai, ir jis sirgo reumatu; jis visuomet buvo maniakas, bet, užkluptas ligos priepuolių, pasidarydavo tikras beprotis. O Krenska savo apsukrumu, išlavintu per keliolika sceninės praktikos metų, gebėjo jį apraminti ir prablaškyti.

Buvo tik viena kliūtis — Janka.

Krenska suprato, kad, kol Janka bus namie, nieko nepavyks padaryti. Ji ryžosi palaukti ir laukė kantriai.

Orlovskis mylėjo dukterį neapykanta, atseit, mylėjo todėl, kad neapkentė.

Neapkentė jos, nes ji buvo jo žmonos duktė, o prisiminęs žmoną, keikė ją prakeiktinai todėl, kad, pagyvenusi su juo dvejus metus ir nebegalėdama pakęsti jo ironijos ir kvailysčių, išvažiavo su vaiku pas savo tėvus. Orlovskis bylinėjosi, norėjo prievarta ją susigrąžinti, bet separacija[1] išskyrė juos visiems laikams. Jis siuto iš pykčio, bet jo atkaklumas, neregėtas užsispyrimas, beprotiškas išdidumas neleido jam paprašyti žmoną sugrįžti, o ji gal ir būtų grįžusi,— gera buvo moteris. Tik nuolat sirgo provincijos gydytojams nežinomomis ligomis. Jautri ji buvo kaip mimoza, kiekviena ašara, kiekvienas skausmas ar nemalonumas jai kėlė nevilтį. Be to, ji bijojo perkūnijos, lietaus, varlių, tamsių kambarių, nelaimingų dienų ir visų skardesnių garsų, todėl toks vyras žudė ją savo grubumu.

Praėjus keleriems metams po skyrybų, ji mirė nuo nervinio išsekimo ir paliko dešimties metų Janką. Tėvas tučtuojau prievarta atėmė ją iš žmonos šeimos, kuri, turėdama galvoje jo charakterį ir tai, kad mergaitė augo kitokioj aplinkoj, geruoju nenorėjo jos atiduoti.

Nekentė Orlovskis Jankos ir už tai, kad ji buvo mergina. Tokio nežaboto charakterio žmogui buvo reikalingas sūnus, ant kurio kailio galėtų išmėginti ne tik savo kumščius, bet ir kasdienines nuotaikas.

---

[1] Bažnyčios leidimas sutuoktiniams gyventi skyrium.

Jis svajojo apie sūnų. Vaizdavosi augalotą, pusiau laukinį, energingą, stiprų it ąžuolas berniuką, o gimė mergaitė.

Viską būtų atleidęs žmonai, bet to atleisti negalėjo.

Tuojau pat atidavė Janką į pensioną ir matydavo ją tik kartą per metus, per vasaros atostogas, nes kalėdas ir velykas ji leisdavo pas dėdes.

Maždaug trečiais metais jis ėmė nekantriai laukti tų atostogų. Nuošalioje stotyje jam buvo nuobodu, su nieku jis nepalaikė artimesnių santykių; bet, Jankai parvažiavus, tuojau tarp jų prasidėdavo karas.

Janka greit augo, puikiai brendo, bet, pradėta, pagimdyta ir užauginta nuolatiniam riksme ir barniuose, išmaitinta motinos ašaromis ir priekaištais tėvui, ėmė jo neapkęsti ir bijoti jo patyčių. Tai išugdė jai uždarumą ir atkaklumą. Ji maištavo prieš tėvo despotizmą ir šykštumą.

Janka paveldėjo iš motinos porą tūkstančių rublių, ir tėvas tiesiai pareiškė, kad tų pinigų procentų turi jai pakakti visoms išlaidos, o jis neduos nė skátiko.

Ji gyveno pirmos rūšies pensionate, bet, apmokėjus už jį ir vėliau už mokslą gimnazijoje, jai likdavo taip mažai įvairiems būtiniausiems dalykams, kad nuolat reikėjo galvoti, kaip sudurti galą su galu, ir gėdintis čia suplyšusių batukų, čia prastos suknelės, čia vėl to, kad trūksta kokios smulkmenos. Pensionate iš jos juokėsi, ir tai labiausiai ją žemino.

Po poros metų jos ėmė bijoti, dažnai net klasės auklėtojos jai nusileisdavo, nes ji buvo, kaip ir tėvas, ūmaus būdo, nepripažįstančio jokių varžtų. Ji niekad neverkdavo ir niekad nesiskųsdavo, o už skriaudas atsilygindavo kumščiu, nepaisydama, kas po to bus; kartu buvo gabiausia mokinė.

Visos nuoširdžiai nemėgo jos, bet turėjo užleisti pirmenybę, nes pati ją plėšte išplėšė, kai tik pasijuto pranašesnė už drauges, kurios į ją, valdininko dukterį, žiūrėjo iš aukšto, šaipėsi iš jos suplyšusių batukų ir suknelių ir jos šalinosi. Užtat ji su įniršiu persekiojo tas dvarininkų dukreles.

Tai buvo laukinis, vienatvėj kerojantis būdas. Ji turėjo tik vieną draugę, kurią buvo pavertusi savo šuneliu, patarnaujančiu ant užpakalinių kojyčių, vos tik pašaukus.

Ji nieko nemylėjo, net motinai jos atšiaurioje širdyje buvo skirta labai mažai vietos.

— Tavo tėvas šioks!.. Tavo tėvas tą padarė!.. Tavo tėvas niekšas!.. Tavo tėvas...— be atvangos aimanuodavo motina, liedama ašaras, pagauta isterijos.

Mergaitei įgriso tie priepuoliai, ji ėmė nekęsti bet kokio silpnumo, o tėvas jos vaizduotėje išaugo į milžiną. Vaizdavosi jį piktą, nedorą, bet didelį ir stiprų.

Susipažino su juo arčiau po motinos mirties ir ėmė jo neapkęsti iš baimės, kurią jis jai kėlė. Atostogų važiuodavo į Bukovecą todėl, kad čia buvo didžiuliai miškai, uolėti kalnai, sraunūs upokšniai, atšiauri gamta, kuri hipnotizavo ją savo žavesiu ir tramdė jos temperamentą. Miesto ji nemėgo, nes jis tuoj primindavo jai mokyklą, drauges ir pergyventus pažeminimus. Čia mergaitė jautėsi laisva ir nepriklausoma. Kasdien riedavosi su tėvu, niekur nenusileisdama jam, o Orlovskis tais jos poilsio mėnesiais darydavosi stačiai nepakenčiamas; tyčia ją erzindavo, keldavo pykčio protrūkius ir nepaprastai džiaugdavosi, kai, pagauta įtūžio, ji darydavosi panaši į jauną panterą, pasirengusią jį pulti ir draskyti.

Jį žavėjo jėga, ir, jausdamas skausmingą malonumą, jis matė, kad duktė turi tą jėgą savo temperamente, ir tąsyk dar labiau gailėjosi, kad Janka mergina.

Jis atvirai sakydavo, jog biaurisi ja dėl to, kad ji moteris, tyčiodavosi, kad ji moka laikyti rankoje tik mezgamąjį vąšelį ir knygą, rodydavo savo šautuvą ir liūdnai dėdavo jį į šalį, skųsdamasis, kad tik berniukas gebėtų tinkamai įvertinti tokius daiktus.

Tai buvo kirčiai, kurie palikdavo jos širdy degančius randus.

Tuomet ji pašokdavo kaip kumeliukas, sušertas botagu, stverdavo šautuvą ir kiauras dienas braidžiodavo po pelkes ir miškų tankumynus, medžiodama paukščius; išmoko taip gerai šaudyti, kad parnešdavo pundus laukinių ančių ir perkūno oželių ir džiūgaudama mesdavo juos tėvui po kojų.

Tokiais atvejais Orlovskis įsiutęs tiesiog kraustydavosi iš proto; jį žemino tai, kad, susidūręs su jos jėga, pats jaučiasi bejėgis, kad negali jos palaužti ir sutraiškyti. O po to dar labiau gailėdavosi, kad tiek nežmoniškos ištvermės turi ji, mergina!

Kartais jis didžiuodavosi ja ir karštai užtardavo prieš pažįstamus, nes visa apylinkė piktinosi jos polinkiu į avantiūras. Ar naktį, ar per lietų, ar šiaip blogu oru žmonės sutikdavo

ją miškuose, ir visada vieną tarytum jauną šerną, nuklydusį nuo bandos. Nė kiek nesivaržydama, ji laipiojo po medžius, ieškodama lizdų, arba lenktyniaudavo nebalnotais arkliais su kaimo berniūkščiais ganyklose.

Namuose pabėgdavo nuo tėvo ištisoms dienoms ir svajodavo apie sugrįžimą į pensioną, o pensione vėl svajodavo apie namus ir vienumą.

Tokia Janka buvo beveik iki aštuoniolikos metų. Pagaliau baigė gimnaziją ir parvažiavo pas tėvą visam laikui.

Iš pažiūros ji atrodė aprimusi, bet viduj ėmė degti vis kaitresnė liepsna. Pradėjo svajoti ir kažko ieškoti, kažkokio tikslo, kažkokios savo gyvenimo idėjos.

Su labai gražia ir svajojančia apie moters savarankiškumo idealus savo drauge Hele Valder ji išsiskyrė. Helė išvažiavo į Paryžių gamtos mokslų studijuoti, o Janka nenorėjo, nematė jokio reikalo mokytis. Ji troško kažko, kas smarkiau veiktų jos temperamentą... kas patrauktų ją visą ir visiems laikams.

Ji pasiliko vienui viena ir pradėjo stebėti žmones. Ieškojo tos idėjos, bet kaimynai kėlė jai mirtiną nuobodulį. Tos apylinkės, tų kuklių ir mieguistų pasilinksminimų, aplinkinių žmonių jai buvo per maža.

Tas tylus, vienodas gyvenimas, kai amžinai tą pačią valandą reikėjo keltis, pusryčiauti, pietauti, vakarieniauti, ketvirtadieniais lošti preferansą pas juos, šeštadieniais — pas tėvo padėjėją, sekmadieniais — pas prižiūrėtoją, žudė ją savo monotonija. Ji duso nuo jo.

Vyrų Janka beveik vengė — jie piktino ją savo begėdiškumu, o moterys kėlė nuobodulį savo amžinai kartojamom paskalom, skundais, smulkiom intrigom. Visi pasitraukė nuo jos.

Apylinkėje apie ją sklido visokiausių kalbų, daugiausia melagingų.

Visų akyse ji buvo keistuolė.

O ji tuo tarpu galynėjosi su savim, su savo širdim, troškimais, kurių nemokėjo apibrėžti. Nežinojo, kam ir dėl ko gyvena... Daug skaitė, bet ramybės knygose nerado. Ji jautė, kad turi surasti kažką, kas ją patrauks, ir kada nors suras... O dabar kol kas ėjo iš proto, kamuojama laukimo.

Jai pasipiršo Zelenkevičius, gerokai praskolinto dvaro savininkas. Ji tik pasišaipė iš jo į akis ir pasakė tiesiai, kad visai neketina savo kraičiu jo skolų mokėti.

Janka pradėjo dvidešimt pirmuosius metus, ir jai ėmė stigti kantrybės.

Mažas paprastas dalykas nulėmė jos gyvenimą.

Gretimame miestelyje buvo suorganizuotas mėgėjų teatras. Parinktos trys vienaveiksmės pjesės, paskirstyti vaidmenys, ir viskas sustojo vietoj: nė viena moteris nenorėjo vaidinti Pavlovos Blizinskio[1] „Kovo jaunikyje".

Teatro iniciatorius ir kartu režisierius, trokšdamas įgelti kažkuriam kaimynui, būtinai norėjo, kad tas veikalas būtų suvaidintas, bet nė viena moteris nesutiko vaidinti nei Pavlovos, nei Eulalijos.

Kažkam šovė į galvą pakviesti Orlovską, nes visi žinojo, kad ji nieko nepaiso. Pavlovos vaidmenį Janka priėmė gana abejingai, o Krenska, kuriai atgijo praeities prisiminimai, sugebėjo padaryti tiek, jog Orlovskis pats nuvažiavo ir pranešė, kad atsirado mėgėja ir Eulalijos vaidmeniui...

Repeticijos vyko apie tris mėnesius, kelis kartus keitėsi atlikėjai. Kartojosi įprasta provincijos teatrų istorija, kai nė viena ponia nenori vaidinti senos, piktos, vaidingos, charakteringos, lengvo elgesio moters arba kambarinės, o visos nori vaidinti herojes.

Spektaklio proga Krenska suartėjo su Janka, kuri iki tol jos vengė, niekad nieko jai nesipasakojo ir niekad neprašė patarimo. Dabar Krenska labai uoliai ėmė mokyti ją vaidybos; tik jos paveikta, Janka susidomėjo vaidmeniu ir spektakliu.

Ji taip giliai įsigyveno į vaidmenį, taip įsijautė į charakterį ir taip prisiderino prie tų sąlygų, kad suvaidino labai gerai. Viskuo, kiekviena smulkmena ji buvo valstietė Pavlova, ir spektaklio pabaigoje visoj salėj prapliupo plojimai.

Tada ji pajuto pasiutusį, klaikų malonumą, kad tą akimirką viešpatauja miniai; nuo scenos nulipo beveik su ašarom akyse, gailėdamasi, kad visa tai jau pasibaigė, ir jausdama, kad jai kažkur pasąmonėj bunda kažkas nauja...

[1] Juzefas Blizinskis (1827—1893) — Galicijos rašytojas, realistų grupės atstovas, daugelio dramų autorius.

Krenska taip pat sukėlė tikrą furorą!.. Tą vaidmenį seniau ji buvo vaidinusi tikroje scenoje ir turėjusi pasisekimą. Per pertraukas žmonės kalbėjo tik apie ją ir apie Janką.

— Komediantė! Apsigimusi komediantė!— kuždėjosi ponios su kažkokiu išdidžiu apgailestavimu.

Orlovskiui visi dėkojo ir sveikino jį su tokia dukra ir jos drauge, bet jis tik numojo ranka:

— Jeigu čia būtų sūnus, pamatytumėt, ką jums parodytų...

Tačiau jis patenkintas nuėjo į užkulisį, paglostė Jankai veidą, o Krenskai pabučiavo į ranką.

— Gerai, gerai!.. Nedidelis tai džiaugsmas, bet nors gėdos nepadarėt,— toks buvo jo visas pagyrimas.

Po to vaidinimo Janka labiau suartėjo su Krenska, o ši kažkokio silpnumo valandėlę išplepėjo apie savo praeitį, kurią iki šiol taip rūpestingai slėpė, ir atvėrė Jankai tokį naują, tokį nuostabų, tokį viliojantį pasaulį, kad merginai net širdis ėmė smarkiau plakti.

Pagarbiai susikaupusi, ji klausėsi pasakojimų apie sceną, apie triumfus, vaidinimus, apie margą aktorių gyvenimą. Krenską pagavo įkvėpimas ir entuziazmas, ji nebeprisiminė to gyvenimo skurdo ir piešė apsvaigusiai merginai vien tik šviesius vaizdus. Praeities prisiminimų sujaudinta, ištraukė iš skrynios pageltusius kadaise vaidintų rolių sąsiuvinius ir ėmė skaityti ir vaidinti.

Visa tai žavėjo Janką, žadino stipresnius troškimus, bet dar jos neužbūrė, dar nebuvo tas „kažkas", ko ji taip seniai laukė.

Po to ji vaidino dar kelis kartus, nes teatro karštligė po truputį jau pradėjo ją kamuoti.

Atidžiai ėmė skaityti laikraščiuose teatro kritikos straipsnius ir smulkmenas apie aktorius. Pagaliau nuobodulio ar instinkto skatinama, išsirašė Šekspyrą, ir jos likimas buvo nulemtas!

Ji surado tą „kažką", surado herojų, tikslą, idėją — tai buvo teatras.

Su būdingu jai staigumu ji ryte prarijo Šekspyrą.

Reikėtų labai daug rašyti, kad bent trumpai galėtum perteikti tą audringą jos dvasinio pasaulio plitimą, svaiginantį vaizduotės polėkį, beribį vidinį augimą,— visa tai, ką ji pajuto, perskaičiusi Šekspyrą. Ištisu spiečium ją apspito čia pikti, čia taurūs, čia vėl niekšingi ar lėkšti, čia didvyriški ir kenčiantys,

bet visuomet kupini kažkokios didybės charakteriai, kurių šiandien nė pėdsakų nebelikę pasaulyje. Į ją skverbėsi tokie galingi garsai, žodžiai, mintys ir jausmai, jog, rodės, ji jaučia visą neaprėpiamą visatą.

Kelis kartus perskaičiusi tas nemarias knygas, ji tarė sau, kad taps aktore, būtinai turi ja tapti, nes tie kasdieniai reikalai dabar atrodė tokie menki, o žmonės tokie smulkūs, jog pati stebėjosi, kaip to anksčiau nematė.

Ji pasijuto esanti artistė, suvokė, kad kažkokia liepsna žaibu nuplieskė ir pažadino ją, kad menas ir yra tas jos lauktas ir trokštamas gėris.

Ją ėmė deginte deginti teatro karštligė ir nepaprastų pergyvenimų troškimas.

Žiemos atrodė per šiltos, sniegas nepakankamai gilus, pavasariai ėjo per lėtai, kaitros buvo vėsios, rudenys per sausi, per mažai ūkanoti; jos vaizduotėje visa tai buvo šimteriopai stipriau. Ji norėjo, kad grožis būtų taurus, blogis — tegu ir nusikalstamas, kiekvienas poelgis — titaniškas.

— Mažai!.. Dar!..— ne sykį šaukė ji rudenį, kai vėtros šniokšdamos lankstė bukus ir raudoni jų lapai it kraujo lopai krito ant žemės, kai lietūs lijo kiauras savaites ir visuose keliuose, grioviuose, įlomiuose tyvuliavo vanduo, o naktys baugino tamsa ir gaivalų grumtynėm.

Tomis dienomis, kai atrodydavo, kad danguje ir žemėje viskas užgeso, subyrėjo ir susimaišė, kad tik pilkuoja sudužusių pasaulių dulkės ir iš visur sunkiasi kraupi blausa, draskanti širdį beribiu merdėjimo liūdesiu, Janka bėgdavo į mišką, guldavo prie upelio arba ant plikos kalvos ir, nepaisydama čaižančio lietaus, viesulo šuorų ir šalčio, leisdavosi nešama vaizduotės į milžinų pasaulį ir būdavo laiminga iki sąmonės netekimo. Ji siautėjo drauge su vėtra, kuri galynėjosi su miškais, staugė ir gailiai inkštė medžių vainikuose nelyginant supančiotas laukinis žvėris.

Ji mėgo tokias dienas ir naktis, žavėjosi rudens purve mirštančios gamtos gailia, šiurpia rauda. Ji vaizdavosi Lyrą ir, veltui mėgindama perrėkti audrą ir miško ošimą, svaidė apniukusiam pasauliui tragiškus prakeikimus...

Tada Janka gyvendavo Šekspyro herojų gyvenimą. Tai jau buvo beveik didingas pamišimas. Visa jėga ji pamilo tuos didelius ir tragiškus dramų personažus.

Orlovskis šiek tiek žinojo apie jos ligą, bet tik niekinamai juokėsi iš to.

— Komediantė!— su būdingu jam grubumu sviesdavo jis jai tiesiai į akis.

Krenska kurstė tą ugnį, stengdamasi žūt būt išuiti ją iš namų.

Ėmė įkalbinėti ją turint talentą ir karštai girti teatrą.

Tačiau Janka negalėjo ryžtis lemiamam žingsniui. Ji bijojo kraupių, neaiškių nuojautų ir nerimo, kuris kartais ją pagaudavo.

Jai buvo aišku, kad teks nutraukti santykius su visais ir vienai eiti į pasaulį, tą pasaulį, kurio ji instinktyviai bijojo. Mergina niekad nebuvo gyvenusi savarankiškai. Šaltis nukrėsdavo ją, vien pagalvojus, kad kelią reikės skintis kumščiais. Iki šiol ją vedė tėvo ranka, tiesa, kieta, negailestinga, bet vis dėlto vedė ir šiaip taip globojo. Čia ji turėjo savo kampą, savo mišką, savo mėgstamas vietas, prie kurių jau spėjo organiškai pritapti, o ką suras ten, kažkur plačiam pasaulyje?..

Ne, pasiryžti ji negalėjo! Reikėjo, kad užeitų kokia audra, išrautų ją ir nusviestų toli nuo čia, kaip kad rauna medžius ir mėto tuščiuose laukuose. Dabar mergina laukė tik progos. Tuo tarpu Krenska nuolat jai pasakojo apie provincijos trupes. Beje, ir ji pati žinojo iš laikraščių direktorių pavardes ir susidariusias apie juos nuomones. Ji ruošėsi po truputį ir taupė pinigus. Tėvas tvarkingai mokėjo jai kraičio procentus, ir per metus Janka įstengė sutaupyti daugiau kaip du šimtus rublių.

Gžesikevičiaus piršlybos ir tėvo žodžiai, kad reikės tekėti už jo, suneramino Janką.

„Ne, ne, ne!— galvojo ji, vaikščiodama po savo kambarėlį.— Netekėsiu!"

Mergina niekad rimtai negalvojo apie vedybas. Kartais šmėkštelėdavo kokia mintis apie didelę, nepaprastą meilę, valandėlę ji pasvajodavo, bet apie santuoką niekuomet nepagalvojo.

Ji net mėgo Gžesikevičių, kad niekada nekalba užuominom apie jausmus, nevaidina meilės komedijų, kaip darydavo kiti gerbėjai, mėgo jį už tai, kad moka paprastai pasakoti, kiek prisikentėjo mokyklose, kaip jį pravardžiuodavo chamu ir

smuklininko sūnum, kaip jį žemino ir kaip jis valstietiškai atsilygindavo už tai kumščiu.

Pasakodamas jis juokdavosi, bet tas juokas skambėdavo lyg su nuoskaudos, lyg su liūdesio intonacija.

Dažnai eidavo su juo pasivaikščioti, lankydavosi su tėvu jų namuose, labai mėgo senąją Gžesikevičovą, bet tekėti už jo!.. Tai pagalvojusi, ji nusijuokė, tokia juokinga ir keista pasirodė ta mintis.

Janka atidarė duris į tėvo kambarį, norėdama pasakyti jam griežtai ir tvirtai, kad nėra reikalo Gžesikevičiui čia važiuoti, bet Orlovskis jau miegojo po pietų savo krėsle, pasidėjęs kojas ant palangės. Saulė švietė tiesiai jam į veidą, įdegusį beveik vario spalva.

Grįžo į savo kambarį. Iš kylančio nerimo suvokė, kad audra bus baisi, nes tėvas nenorės nusileisti, bet jautė, kad ir ji nenusileis.

— Ne, ne ir ne!.. Kad ir iš namų reikės bėgti, bet netekėsiu!..

Bet, taip ryžtingai pagalvojusi, tuoj pat juto ir grynai moterišką bejėgiškumą ir kone su baime žvelgė į tolumą, kurioje, rodės, matė save, bėgančią iš namų.

— Važiuosiu pas dėdę... taip! O iš ten į teatrą... Niekas neprivers manęs čia pasilikti.

Pagalvojus, kad ją gali kas priversti, net galva svaigo iš pasipiktinimo, ir čia pat ji išdidžiai žvelgė į ateitį, pasiryžusi viskam, kad tik nereikėtų nusileisti.

Ji girdėjo, kaip tėvas atsikėlė, paskui matė pro langą, kaip išeina keleivinis traukinys, girdėjo stoties varpo skambėjimą, kelių išlipusių žydų erzeliavimą, matė raudoną tėvo kepurę, kalbančio pro vagono langą su kažkokia moterimi telegrafisto geltonus apvadus; viską matė ir girdėjo, bet ničnieko nesuprato. Ta lemiama akimirka, ta rytdiena jau veikė ją.

Atėjo Krenska ir, savo papratimu, prieš prabildama, ėmė sukti ratą po rato aplink kambarį tyliais katės žingsniais. Jos veidas rodė užuojautą, o balse skambėjo graudulys.

— Panele Janina!

Janka pažiūrėjo į ją ir jos akyse aiškiai išskaitė nuogąstavimus.

— Ne! Tikėk tamsta manimi, ne!— tvirtai atsakė mergina.

— Tėvas davė žodį... būtinai reikalaus paklusnumo... Kas čia dabar bus?

— Ne! Netekėsiu!.. Tėvas gali atsiimti žodį, o manęs neprivers...

— Taip... Bet dabar tai jau bus karas, oi, bus!..

— Tiek ištvėriau, ištversiu ir daugiau.

— Aš bijau... Tai nesibaigs geruoju. Tėvas toks ūmus... Nesuprantu, kaip jūs galite tiek iškentėti... Jumis dėta, žinau, ką padaryčiau... tuojau, šiandien, nedelsdama!

— Įdomu... patarkit man.

— Pirmiausia išvažiuočiau, kad nebūtų skandalo. Nuvažiuočiau į Varšuvą...

— O kas toliau?— virpančiu balsu paklausė Janka.

— Įstočiau į teatrą, ir tebūnie, kas turi būti!

— Taip, sumanymas geras, bet... bet...

Ir nebaigė, nes vėl sugrįžo ankstesnis bejėgiškumas ir ankstesnė baimė, ji sėdėjo ir nieko nesakė Krenskai, kuri, pamačiusi, kad jos mintis liks neįgyvendinta, išėjo pikta.

Janka apsivilko kažkokį durtinį, užsidėjo fetrinę kepurę, pasiėmė lazdą ir nuėjo į mišką, bet šiandien negalėjo bastytis be jokio tikslo arba justi malonumą, bendraudama su pačia savim, net apie sceną negalėjo svajoti.

Jinai įkopė į akmenuoto kalno viršūnę, iš kur atsiveria platus miškų, kaimų ir beribių tolių vaizdas. Žiūrėjo į tolumas, bet tyla, nerimas, audros nujautimas, kažkokia baimė ją smarkiai jaudino. Mergina žinojo, kad rytoj kažkas išsispręs, kad įvyks tai, ko ji ir troško, ir bijojo.

Temstant sugrįžo namo. Nesikalbėjo nei su tėvu, nei su Krenska, tuoj po vakarienės nuėjo į savo kambarį ir labai ilgai skaitė Žorž Sand „Konsuelą".

Naktį ją kamavo sunkūs sapnai, ji nuolat budo suprakaitavusi ir dar gerokai prieš dieną visai išsibudino ir nebegalėjo užmigti. Janka gulėjo, plačiai atmerkusi akis, ir žiūrėjo į šviesos lopą lubose, krintantį nuo perono žibinto. Pratrinkėjo kažkoks traukinys, bet dar ilgai buvo girdėti ritmiškas jo bildesys ir pro langus garsų srautais skverbėsi ištisi balsų chorai.

Tamsoje skendinčio kambario gilumoj, blyksinčioj kažkokiais žybsniais, tarsi seniai užgesusių šviesų atspindžiai vaidenosi šmėklos, kažkokių scenų ar žmonių kontūrai, neaiškūs garsai... Išvargusiose smegenyse kilo haliucinacijos. Ji matė,

kaip iš tamsos išnyra ir ryškėja didžiuliai ilgi rūmai su kolonų eilėmis... nežinojo, kas čia yra, bet žiūrėjo...

Po to ėmė šmėkščioti kažkokios tragiškos scenos ir personažai, šviesos užlieta erdvė, muzikos garsai, žmonių minios, didelis miestas, ilgos gatvės, aukšti namai, spūstis gatvėse.

Rytą ji atsikėlė tokia nusikamavusi, kad vos besilaikė ant kojų.

Ji girdėjo, kaip tėvas užsakė ištaigingus pietus, kaip ruošiamasi iškilmingam priėmimui. Krenska vaikščiojo aplink ją pirštų galais ir šypsojosi, slėpdama pašaipą. Ta šypsena erzino Janką. Iš nuovargio ir širdyje siaučiančios audros ji buvo kaip apdujusi. Į viską žiūrėjo abejingai, galvodama vien apie būsimą kovą su tėvu. Bandė paskaityti, ką nors veikti, bet viskas krito iš bejėgių rankų.

Nuėjo į mišką, bet tuoj sugrįžo, nežinojo, ko ten eiti... Visą ją užliejo kažkoks nuobodulys, širdį ėmė gaubti vis tirštesnis nerimo rūkas. Ir nieku gyvu ji negalėjo nusikratyti ta nuotaika.

Mechaniškai pradėjo skambinti gamas, bet monotoniški, migdantys garsai erzino ją dar labiau.

Paskiau ji ėmė skambinti Šopeno noktiurnus; skambino ilgai, klausydamasi tų neaiškių tonų, kuriuose galėjai išgirsti ir kitų pasaulių giesmę, ir ašarų, kančių, šauksmų, beviltiško sielvarto intonacijas, ir šaltų mėnesienos naktų atspindžius, ir vaitojimą, panašų į mirštančiojo kuždesį, ir šnaresius, ir šviesas, ir išsiskyrimų šypsenas, ir trapios, liūdnos gyvybės virpesį...

Pagaliau pravirko pasikūkčiodama. Verkė ilgai ir nežinojo, ko verkia, juk nuo motinos mirties neišliejo nė vienos ašaros.

Ji pasijuto prislėgta pirmą kartą gyvenime, kuris iki šiol buvo vien nuolatinis maištingas protestas ir blaškymasis. Pabudo didelis noras pasidalyti su kuo nors širdies skausmu, išsipasakoti geram žmogui apie tas beprotiškas mintis, jausmų nuotrupas, nesuvokiamus sielvartus ir nuogąstavimus. Ji troško užuojautos, nes jautė, kad slogutis taip nekankintų, skausmas būtų mažesnis, ašaros taip nedegintų, jei galėtų atverti širdį kokiai artimai draugei.

Janka suprato, kad kai kuriais atvejais vienatvė — tai nelaimė.

Krenska pašaukė ją pietų ir pranešė, kad Gžesikevičius jau laukia.

Janka nusišluostė ašaras, pasitaisė plaukus ir nuėjo į valgomąjį.

Gžesikevičius pabučiavo jai ranką ir atsisėdo greta.

Orlovskis buvo nusiteikęs šventiškai ir nuolat varstė Janką džiūgaujančiais žvilgsniais ir žarstė užuominas.

Ponas Andžejus tylėjo ir nerimavo, retkarčiais ištardavo kokį žodį, bet taip negarsiai, kad Janka vos išgirsdavo. Krenska aiškiai jaudinosi.

Visus slėgė kažkokia niūri atmosfera.

Pietūs slinko lėtai ir nuobodžiai. Kartais Orlovskis susimąstęs raukė antakius, piktai pešiojo barzdą ir svaidė įnirtingus žvilgsnius į dukterį.

Po pietų visi perėjo į svetainę.

Ant stalo atsirado juoda kava ir konjakas.

Orlovskis skubiai išgėrė kavą ir išėjo, pabučiavęs Janką į galvą ir kažką neaiškiai sumurmėjęs.

Janka ir Gžesikevičius pasiliko vieni.

Janka žiūrėjo pro langą, o Gžesikevičius, įraudęs, susijaudinęs, keistai nusiteikęs, mėgino kažką sakyti, po truputį gurkšnodamas kavą; paskui vienu mauku išgėrė ir taip pastūmė puodelį, kad šis apvirto kartu su lėkštute.

Janka nusijuokė iš tokio staigumo ir iš to, kaip jis atsiprašinėja.

— Jūs nesistebėkit, bet tokią akimirką žmogus lempą prarytum ir nieko nepastebėtum...

— Būtų sunku,— atsakė ji, ir vėl ją nupurtė tuščias ir beprasmiškas juokas.

— Jūs juokiatės iš manęs?— paklausė jis ir neramiai pažvelgė jai į akis.

— Ne, mane paėmė juokas, pagalvojus, kad būtų galima praryti lempą.

Abu nutilo. Janka pešiojo lempos gaubtą, o Gžesikevičius lamdė pirštines ir nejučiomis kramtė ūsus, tiesiog dusdamas iš susijaudinimo.

— Sunku man... baisiai sunku!..— pradėjo jis, pakėlęs į ją maldaujamą žvilgsnį.

— Kodėl?— paklausė ji trumpai ir atsargiai.

— Na, todėl... todėl... Dievaži, ilgiau nebeištversiu!.. Ne, ilgiau nebegaliu kankintis, pasakysiu tiesiai: myliu jus ir prašau jūsų rankos!— balsiai sušuko jis ir net atsiduso, pajutęs

palengvėjimą, bet pliaukštelėjo sau per kaktą ir, paėmęs Janką už rankos, pradėjo iš naujo:— Seniai myliu jus, bijojau tai pasakyti ir dabar nemoku išpasakoti, nemoku visko išreikšti taip, kaip norėčiau... Myliu jus ir maldauju: būkit mano žmona...

Karštai pabučiavo jai ranką ir įsmeigė į ją savo mėlynas geras akis,. iš kurių veržte veržėsi aklas prieraišumas ir nuoširdi, gili meilė. Jo lūpos virpėjo, veidas buvo išbalęs.

Janka pasikėlė nuo kėdės ir, žiūrėdama tiesiai į akis, atsakė lėtai ir tyliai:

— Nemyliu jūsų.

Susijaudinimo lyg nebūta, ji žinojo, kad ta lauktoji akimirka jau prasidėjo, todėl buvo jai pasiruošusi. Iš jos šaltai žvelgiančių akių tryško ramus pasiryžimas.

Gžesikevičius staiga loštelėjo atgal, lyg smarkiai smogtas į krūtinę, bet vėl palinko į priekį ir, dar gerai nesupratęs išgirstų žodžių prasmės, ėmė kalbėti virpančiu balsu:

— Panele Janina... būkit mano žmona... myliu jus!..

— Aš jūsų nemyliu... todėl negaliu už jūsų tekėti... aš visai netekėsiu!— atsakė ji vis tuo pačiu balsu, bet, tariant paskutinius žodžius, jos balse virptelėjo pagaila.

— Jėzau Marija!— sušuko Gžesikevičius, nusitvėręs už galvos.— Ką jūs sakot?.. Ką tai reiškia?! Jūs netekėsit!.. Nenorit būti mano žmona?! Nemylit manęs!..

Staiga atsiklaupė prieš ją, sugriebė už rankų, puolė jų bučiuoti ir, pagautas karštligiško išgąsčio, pro ašaras ėmė maldauti taip stipriai, taip nuolankiai, jo balsas virpėjo tokiu didžiulės meilės grauduliu, jog tarpais jis turėdavo stabtelėti, įkvėpti oro ir sukaupti mintis.

— Nemylit manęs?.. Pamilsit. Prisiekiu, kad aš ir mano motina, ir tėvas būsim jūsų vergai... Galų gale palauksiu... Pasakykit, kad po metų... po dvejų... po penkerių... aš lauksiu. Prisiekiu, mes lauksim! Bet nesakykit man — ne!.. Dėl dievo meilės, nesakykit man taip, proto neteksiu iš sielvarto! Kaip čia dabar?.. Nemylit manęs!.. Bet aš jus myliu... Visi mylime... Nebegalėsim gyventi be jūsų!.. Jūsų tėvas sakė, kad... kad... ir še tau!.. Jėzau Marija! Išvarysit mane iš proto!.. Ką jūs darot su manim!.. Ką jūs darot!..

Jis pašoko nuo žemės ir griebėsi už suveltos galvos, beveik rėkdamas iš skausmo.

Jankos akys buvo pilnos ašarų, ji jautė gailestį. Tas jo nuoširdus ir toks paprastas sielvartas, pasireiškęs tokiu sukrečiančiu būdu, keistai ją paveikė.

Buvo akimirka, kai ji pajuto širdimi jo ašaras ir neviltį ir, sukrėsta gailesčio ir simpatijos, jau buvo bepaduodanti rankas ir besakanti, kad sutinka būti jo žmona; bet tai truko trumpai.

Ji stovėjo susigraudinusi, su ašaromis akyse, bet širdis buvo abejinga ir žvilgsnis šaltas.

— Panele Janina, maldauju atsakyti!.. Jūs pagalvokit, kad nesutikdama žudot mane, mano motiną, tėvą, visus...

— O jūs norėtumėt, kad aš nusižudyčiau dėl visų!— atsakė ji šaltai ir vėl atsisėdo.

— A!— suaimanavo jis ir loštelėjo galvą, tarytum bijodamas, kad jį tuoj užgrius lubos.

Mechaniškai nusitraukė pirštines, perplėšė jas, tikriau sakant, sudraskė ir numetė ant grindų, susisagstė visas surduto sagas, pagaliau, stengdamasis atrodyti ramus, tarė:

— Likit sveika... bet... kad visuomet... ir visur... kad niekados...— sušvokštė jis, palenkė galvą ir pasuko link durų.

— Pone Andžejau!— garsiai šūktelėjo Janka.

Gžesikevičius atsigręžė nuo durų, o jo akyse blykstelėjo vilties kibirkštėlė.

— Pone Andžejau,— tarė ji maldaujamu balsu,— nemyliu jūsų, bet gerbiu jus... negaliu už jūsų tekėti, negaliu, bet visada... prisiminsiu jus kaip taurų žmogų. Juk suprantat, kad būtų niekšinga tekėti už nemylimo žmogaus... Jūs biauritės veidmainyste ir melu, ir aš jų nekenčiu. Atleiskit man, bet man pačiai sunku... aš taip pat nesu laiminga... o ne!..

— Panele Janina... jeigu tik jūs... jeigu...

Jos žvilgsnyje buvo tiek skausmo, kad jis nutilo ir lėtai išėjo iš kambario.

Janka dar sėdėjo ir žiūrėjo į duris, pro kurias jis išėjo, jos ausyse dar skambėjo jo žodžiai, kai į kambarį įžengė Orlovskis.

Jis susitiko su Gžesikevičium ant laiptų ir iš jo veido viską suprato.

Janka net suriko išsigandusi, taip baisiai pasikeitė tėvas. Jo veidas buvo pamėlynavęs, akys išsprogusios, o galva kratėsi į šonus.

Atsisėdo prie stalo ir paklausė tyliu, dusliu balsu:

— Ką pasakei Gžesikevičiui?

— Tai, ką buvau sakiusi jums vakar: kad jo nemyliu ir netekėsiu už jo,— drąsiai atsakė ji, bet išsigando tėvo tylumo ir tariamos ramybės.

— Kodėl?— paklausė jis trumpai, tarytum nesupratęs.

— Sakiau: nemyliu ir iš viso nenoriu tekėti.

— Kvaila!.. Kvaila!.. Kvaila!..— sušnypštė jis pro sukąstus dantis, lėtai keldamasis nuo kėdės.

Janka žiūrėjo į tėvą ramiai ir jautė, kad jai grįžta ankstesnis atkaklumas.

— Pasakiau, kad eisi už jo... daviau žodį, kad eisi už jo, vadinasi, ir eisi!

— Neisiu!.. Niekas nepajėgs manęs priversti!..— niūriai atsakė ji, tvirtai žvelgdama į blizgančias tėvo akis.

— Varu nuvarysiu tave prie altoriaus. Priversiu!.. Tu privalai!..— dusliai šaukė jis.

— Ne!

— Tekėsi už Gžesikevičiaus, aš tau sakau, aš, tavo tėvas, įsakau tau tai padaryti! Paklausysi manęs tučtuojau, o jei ne — užmušiu!..

— Gerai, užmuškit mane, bet neklausysiu.

— Išvarysiu iš namų!..— jau garsiai ėmė šaukti jis, konvulsyviai sugniaužęs kėdės atkaltę.

— Gerai!

— Išsižadėsiu tavęs!

— Gerai!— vis tvirčiau atsakinėjo ji.

Ji jautė, kad po kiekvieno tėvo žodžio jos širdis tvirtėja ir joje kaupiasi vis didesnis ryžtas.

— Išvarysiu tave!.. Girdi?.. Ir nors tu mirtum badu, nors tu kauktum prie durų, neįleisiu, niekad nepanorėsiu girdėti apie tave!..

— Gerai...

— Janka, neprivaryk manęs iki paskutiniųjų! Būk gera, tekėk už Gžesikevičiaus, dukrele mano, vaikuti!.. Juk tavo labui noriu, kad ištekėtum. Be manęs, tu nieko daugiau neturi, o aš jau senas... numirsiu... liksi viena, be globos, nebus kas tave išlaiko... Janka, tu niekad manęs nemylėjai!.. Kad tu žinotum, koks aš nelaimingas visą gyvenimą, tikrai pasigai-

lėtum!..— prašė jis, bet jo balse buvo girdėti paslėptas riksmas ir grasinimai.

— Ne!.. Niekados!..— atsakė ji, nė kiek nesujaudinta jo prašymų ir skundų.

— Paskutinį kartą tave klausiu!— sušuko jis, suglumintas jos atsakymo.

— Paskutinį kartą sakau — ne!

Orlovskis taip trenkė kėdę į žemę, kad ji subyrėjo į šipulius, smaugiamas įniršio, persiplėšė marškinių apykaklę ir, iškėlęs atkaltę, puolė Janką, norėdamas jai smogti, bet šaltas, beveik niekinamas jos veidas bematant privertė jį atsikvošėti. Jis nusviedė šalin tą atkaltę.

— Lauk!!— suriko tėvas ir parodė į duris.— Lauk!.. Girdi?.. Lauk iš mano namų visiškai!.. Kol aš gyvas, niekados neperžengsi šito slenksčio, užmušiu tave kaip pasiutusį šunį ir išmesiu už vartų!.. Aš nebeturiu dukters!..

— Gerai, eisiu lauk...— atsakė ji mechaniškai.

— Nebeturiu dukters! Nebenoriu tavęs žinoti, nieko nebenoriu girdėti apie tave!.. Dink man iš akių!.. Užmušiu!.. Užmušiu!..— šaukė jis, bėgiodamas po kambarį lyg pasiutęs.

Dabar jis visai nebegalėjo sulaikyti savo dūko.

Paskui išbėgo iš namų, ir Janka matė pro langą, kaip tėvas nulėkė į mišką.

Janka sėdėjo kurčia, nebyli, tarytum ledu pavirtusi... Visko tikėjosi, tik ne to, kad tikrasis tėvas išvarys ją iš namų. Ji pasijuto baisiai tėvo įskaudinta, bet nė viena ašara nepasirodė jos akyse. Dairėsi paklaikusiu žvilgsniu, o jai ausyse tebeskambėjo tas kimus riksmas: „Lauk! Lauk!"

— Ir išeisiu, išeisiu...— kartojo ji nuolankiu, palūžusiu balsu pro ašaras, užplūdusias širdį.— Išeisiu...

Bet jai buvo sunku, taip baisiai sunku, kad sėdėjo, alpdama iš skausmo: atrodė, kad tas tėvo „lauk" čaižo ją tarsi geležinis virbas ir ji plūsta kančios krauju...

— Dieve mano, dieve! Kodėl aš tokia nelaiminga?..— sušuko ji vėliau.

Viską girdėjusi, Krenska atbėgo pas ją ir su ašarom balse ėmė guosti. Bet Janka švelniai atstūmė ją. Ne to merginai reikėjo, ne tokių žodžių ir ne tokios paguodos!

— Tėvas mane išvarė... reikia važiuoti...— tarė ji, stebėdamasi, kad tie trumpi garsai turi tiek daug prasmės.

— Negali būti!.. Tėvas leisis permaldaujamas...

— Ne, nebepasiliksiu čia ilgiau. Gana man kentėti, gana...

— Važiuosit pas dėdę?

Janka susimąstė valandėlę, bet staiga jos niūrų veidą nušvietė ryžto spindulys.

— Važiuosiu į teatrą. Baigta!

Krenska pažiūrėjo į ją, apsimesdama nustebusi, ir ėmė atkalbinėti.

— Padėkit man susidėti daiktus. Išvažiuosiu pirmu traukiniu...

— Keleivinis dabar neina į Kelcus.

— Važiuosiu į Stšemešicus, o iš ten Vienos keliu į Varšuvą.

— Dar pagalvokite... toks žingsnis, juk tai visam gyvenimui. Kad vėliau nereikėtų gailėtis...

— Baigta!.. Kaip turėjo būti, taip ir bus.

Ir išsyk, skubėdama ir nebeatsakinėdama Krenskai, karštligiškai pradėjo dėtis daiktus. Baltinius, drabužius, knygas, gaidas, įvairias smulkmenas — visa tai rūpestingai krovėsi į lagaminą, likusį iš gimnazijos laikų, tarsi ruošdamasi išvažiuoti po atostogų.

Dabar ji negalvojo ir nejautė nieko daugiau, kaip tik tai, kad turi tuojau, nedelsdama išvažiuoti, atsidurti kuo toliau nuo Bukoveco, tarytum bijotų, kad vėliau gali pritrūkti jėgų ir drąsos.

Su Krenska atsisveikino abejingai. Pažiūrėti mergina atrodė rami ir šalta — ir iš tiesų tokia buvo,— ir tik niekaip nenumaldomas lūpų virpėjimas ir vidinis drebulys paliko kaip neseniai praūžusios audros pėdsakas.

Daiktus Janka liepė nunešti į apačią ir, turėdama apie valandą laiko iki traukinio, nuėjo į mišką. Atsisėdo po plačiašakiu buku ir įrėmė žvilgsnį į tolį.

— Visam laikui!..— tarė ji pusbalsiu, tarsi atsakydama tankmei, ėmusiai virpinti lapus, šnarėti ir lenktis prie jos.

— Visam laikui!..— kuždėjo ji, įsižiūrėjusi į raudonus sėdančios saulės blyksnius, prasisunkusius pro surizgusias bukų šakas ir švytinčius ant žemės.

Miškas stovėjo tylus tylus, tarytum klausydamasis jos paskutinio atsisveikinimo žodžių ir stebėdamasis, kaip žmogus, jame gimęs ir užaugęs, gyvenęs vienais su juo jausmais, išliejęs

tiek ašarų jo prieglobstyje, tiek svajojęs jo tyloje, gali atsisveikinti ir išsiskirti su juo visiems laikams ir ieškoti geresnio likimo, nuoširdesnių draugų.

Graudžiai sušnarėjo medžiai... Ir lyg atsisveikinimo giesmė, lyg liūdnas priekaištas nuskriejo mišku, ir sujudėjo žalios paparčių vėduoklės, suvirpėjo jauni lazdynų lapeliai, tyliai sušlamėjo pušys plonais spygliukais — miškas krūptelėjo ir atgijo pratisa aimana. Pragydo paukščiai nelygiais, išsigandusiais balsais, o dangumi, žeme, nuklota lapais, auksinėm samanom, baltom pakalnutėm, per visą žalią mišką nulėkė šešėliai, nuaidėjo balsai, ūkavimas tarsi gaili rauda...

„Pasilik!.. Aš tau atstosiu viską... Pasilik!.."— rodės, kalba miškas tvirtu tėviškos meilės balsu.

Upelis triukšmingai ošė, kunkuliavo, skalavo kerplėšas ir akmenis, pastojusius jam kelią, lenkė juos, vinguriavo, krito žemyn, putojo, taškė purslus, mirgančius saulėje visomis vaivorykštės spalvomis, nesulaikomai veržėsi vis pirmyn ir, pergalingai čiurlendamas, tarytum šnibždėjo:

„Eik... eik..."

Paskui stojo didi tyla, kurią trikdė tik uodų zyzimas ir krintančių pernykščių kankorėžių bumbsėjimas.

Kažkur toli kukavo gegutė.

— Visam laikui!..— kuždėjo Janka.

Ji atsikėlė ir grįžo į stotį. Ėjo lėtai, meilės sklidinu žvilgsniu žvalgėsi į medžius, takus, kalvų šlaitus ir sakė jiems sudie, apimta gilaus graudulio ir nesuvokiamo sopulio.

Ji jautė, kad plūsta ašaromis, gėlos ir aitraus praradimo ašaromis, kad reikia visam laikui skirtis su tomis vietomis, su kuriomis buvo taip supratusi.

Tik dabar, šią akimirką ji pajuto, kaip skaudu išvažiuoti ir kaip klydo, manydama, kad nieko čia nemylėjo ir nieko brangaus čia nepalieka!.. Ji palieka tuos miškus, kurie buvo brangiausia jos sielos dalelė. Palieka kalnus, laukymes, giedrą dangų, neramų, bet laisvą gyvenimą, vienumos akimirkas — visą praeitį, kupiną kovų, audrų, siautulių, susižavėjimų ir godų...

Palieka daugiau, negu gali suvokti šiuo metu.

Ji žiūrėjo su karčiu pavydu, kad visa tai pasilieka, ir niūriai galvojo, kad vis taip pat saulė švies viršum to brangaus žemės sklypelio, miškai taip pat oš ir šauks tūkstančiais balsų

audringomis rudens naktimis, taip pat eis pavasariai, žydės gėlės, ir tas užkampis, sklidinas melancholijos, tos mėnesienos naktys, susimąsčiusios girios — visa tai pasiliks... tik ji viena turi išeiti... tik ją likimas išrovė ir sviedžia toli... ir visam laikui...

Paskui Janka galvojo apie tą naują gyvenimą, į kurį dabar eina, ir skausmas dėl praeities aprimo, iš lėto joje ėmė kilti aiškiai suvokiama gyvybės jėga, užliejanti tokia tvirtybe, kad ji pamažu pradėjo tiestis, vis drąsiau žvelgti pirmyn ir vis aukščiau kelti galvą.

Pamačiusi perone tėvą, mergina nė nekrūptelėjo: tarp jų jau plytėjo naujas pasaulis, į kurį ji bėgo, jis viliojo laimės ir šlovės pažadais.

Pažįstami ėjo prie jos, sveikinosi, klausinėjo apie sveikatą, kur važiuoja ir t. t.

Ji atsakinėjo, kad pas gimines, ir vis buvo rami. Tokia rami, kad pati nuėjo į kasą bilieto.

Atsistojo prie langelio ir garsiai paprašė.

Orlovskis (jis pats pardavinėjo bilietus) ūmai pakėlė galvą, jo veidu šmėkštelėjo lyg raudonas šešėlis, bet jis nieko nepasakė. Padavė jai grąžą ir, glostydamasis barzdą, žiūrėjo ramiai ir šaltai, tarytum niekad nebuvo su ja pažįstamas.

Nueidama Janka atsigręžė, ir jos žvilgsnis susidūrė su degančiomis jo akimis.

Jis staigiai pasitraukė nuo langelio ir garsiai nusikeikė, o ji nuėjo sau, tik žingsniavo kažkodėl lėčiau, ir kojos jai virpėjo.

Tos lyg kruvinom ašarom sublizgusios akys pritrenkė ją ir kaip akmuo užgulė širdį.

Atėjo traukinys, ji įlipo ir pro vagono langą ėmė žiūrėti į stotį.

Krenska mosavo iš buto nosine ir dėjosi, kad šluostosi ašaras.

Orlovskis, užsidėjęs raudoną kepurę, užsimovęs baltutėlaites pirštines, nutaisęs oficialią bejausmę miną, vaikščiojo po peroną ir nė sykio nepažiūrėjo į jos pusę.

Suskambo varpas, suūkė garvežys, paskui pasigirdo vyresniojo konduktoriaus švilpukas, ir traukinys pajudėjo.

Telegrafistas atsisveikindamas linkčiojo jai, bet ji nematė, matė tik, kaip tėvas lėtai ir sunkiai apsigręžė ir nuėjo į raštinę.

— Visam laikui!..— sukuždėjo ji ir, išsisvėrusi pro langą, aprėpė žvilgsniu viską: miškus, kaimus, kalvas, pelkes, ir vėl visa tai ėmė šmėkščioti pro šalį tarsi fantastiški šešėliai, o ji žiūrėjo ir jautė, kad tuo pačiu metu ją sugriebė kažkokia didžiulė jėga, paėmė savo malonėn ir nemalonėn nesuprantama galia, kuri išrovė ją iš lizdo ir neša į nežinomą pasaulį, nežinomo likimo pasitikti.

Atėjo naktis.

Mėnulis plaukė juosva dangaus mėlyne tarsi sidabrinė eldija begalybės jūra, o Janka vis stovėjo, išsisvėrusi pro langą, ir žiūrėjo į Bukovecą, retkarčiais kuždėdama sausai ir be garso:

— Visam laikui!.. Visam laikui!..

Įprastą valandą Orlovskis atėjo vakarienės.

Krenska, nors ir džiaugėsi, vis dėlto buvo nerami, baikščiai žvilgčiojo jam į akis, vaikščiojo dar tyliau, buvo dar nuolankesnė ir menkesnė.

O jis tarsi kovojo su savim, nes neprapliupo keiksmais ir visai nepaminėjo Jankos.

Kitą dieną užrakino Jankos kambarį ir raktą padėjo į rašomąjį stalą.

Naktį Orlovskis nemiegojo, akys jam įgriuvo, veidas išbalo it lavono. Krenska girdėjo, kad visą naktį jis vaikščiojo po kambarį, bet tarnybos pareigas ėjo kaip ėjęs.

Per pietus Krenska išdrįso kažką pasakyti.

— Aha!.. Dar su tamsta reikia kai ką sutvarkyti!..

Krenska išblyško, ėmė kalbėti apie Janką, apie tai, kaip linki jai gero, kaip atkalbinėjo nevažiuoti, kaip širdingai maldavo ją...

— Kvaila tamsta!.. Panoro ir išvažiavo... Tegul ten sprandą nusisuka!..

Krenska ėmė paistyti apie jo vienatvę.

— Kalė!..— burbtelėjo jis ir niekinamai nusispiovė.— Tamsta gali nors ir šiandien išvažiuoti. Sumokėsiu, kiek priklauso, ir lauk iš mano namų, nes, dievaži, liepsiu darbininkams išmesti!.. Jei vienas, tai vienas... be globėjų!.. Kalė! Dievaži!..

Sukūlė stiklinę į stalą ir išėjo.

II

Vasaros teatras budo.

Pakilo girgždėdama uždanga, scenoje pasirodė susivėlęs basas vienmarškinis berniukas ir ėmė šluoti meno šventovę. Dulkių tumulai plaukė į sodelį ir gulė ant raudonos kėdžių gelumbės ir kelių skurdžių kaštonų retų lapų.

Kelneriai ir tarnai darė tvarką didžiulėje verandoje. Plovė bokalus, dulkino takelius, stumdė kėdes; bufetininkė, tyliai kuždėdama, iškilmingai rikiavo butelių eiles, lėkštutes su užkandžiais ir didžiules puokštes à la Makart[1], panašias į sudžiovintas šluotas.

Iš šono skverbėsi skaisti saulė, o pulkas juodų judrių žvirblių kabėjo ant šakų, spurdėjo ant kėdžių atkalčių ir klegėdamas reikalavo trupinių.

Bufeto laikrodis lėtai ir iškilmingai išmušė dešimtą, ir į verandą įpuolė aukštas, lieknas vaikinas žiedais susiraičiusiais rusvais plaukais, strazdanotu šypsančiu veidu, riesta nosimi, užsidėjęs ant pat viršugalvio suplyšusią kepurę. Jis prilėkė tiesiai prie bufeto.

— Atsargiau, Vicekai, batus pamesi!..— sušuko bufetininkė.

— Nieko baisaus, duosiu persiūti!— linksmai atsakė jis, pasižiūrėjęs į savo batus, nežinia kokiu būdu nekrintančius nuo kojų, nors jie buvo ir be padų, ir be auliukų.

— Būkit maloni, ponia, lašelį skaidriosios!— sušuko jis, žemai nusilenkęs.

— O pinigų turi?— paklausė bufetininkė ir atkišo ranką.

— Neturiu, bet turėsiu... Vakare atiduosiu, kaip mane gyvą matot, atiduosiu sąžiningai,— prašė jis, savotiškai pabrėždamas žodžius.

Bufetininkė niekinamai gūžtelėjo pečiais.

---

[1] Hansas Makartas (1840—1884) — austrų dailininkas, savo paveiksluose vaizdavęs puokštes iš sudžiūvusių žolių, žiedų ir lapų.

— Nepagailėkit, ponia... Padarysiu jums protekciją pas persų šachą... Ai-ai, tokiai apskritai ypatai angažementas garantuotas...

Kelneriai nusikvatojo, o bufetininkė piktai trinktelėjo metaliniu padėklu.

— Vicekai!— sušuko kažkas prie įėjimo.

— Klausau, ponas režisieriau.

— Ar visi susirinko į repeticiją?

— Oho! Dar ne, bet susirinks!..— atsakė jis, šelmiškai juokdamasis.

— Perspėjai?.. Buvai su pranešimu?

— Buvau. Visi pasirašė.

— O nunešei direktoriui afišą?

— Tai kad direktorius buvo dar užkulisy, gulėjo lovoj ir batą apžiūrinėjo.

— Reikėjo atiduoti direktorienei.

— Tai kad ponia direktorienė plūkėsi su vaikais, ten buvo truputį perdaug triukšminga, ir aš moviau atgal.

— Nubėgsi su laišku į Hožą, žinai?..

— Su mielu noru. „Puiki moteriškė", kaip vakar pirmose eilėse vienas ponas pasakė apie panelę Nikoletą.

— Nuneši, gausi atsakymą ir tučtuojau parbėgsi.

— Ponas režisieriau, o kiek už tai gausiu, ką?.. Aš taip nusigyvenau, velniai rautų morkas, kad...

— Juk vakare gavai avanso.

— Ką ten... rublinę! Tuoj jos nė kvapo neliko: alutis, sardeliukės, o kas liko, sumokėjau už butą, daviau avanso batsiuviui, įmokėjau ratą už išlošiamąją paskolą, ir švaru!

— Žalia beždžionė tu!.. Še tau kelionei!

— Palaimintos rankos, negailinčios pusrublio!— sušuko vaikinas komiškai, sumušė kulnus ir dingo, straksėdamas iš džiaugsmo.

— Paruoškit sceną repeticijai!— sušuko režisierius ir atsisėdo prie verandos.

Aktoriai rinkosi iš lėto. Tylėdami sveikinosi ir skirstėsi po sodelį.

— Dobekai!— šūktelėjo režisierius aukštam vyrui, einančiam tiesiai prie bufeto.— Žliaugi iš pat ryto, o per repeticiją visai negirdžiu tavęs, tavo sufleravimas niekam tikęs!

— Režisieriau! Sapnavau tokį sapną: naktis... šulinys... aš suklumpu... virstu žemyn... Siaubas mane smaugia... rėkiu... išsigelbėjimo nėra... pliumpt!.. Aš vandeny... Brr!.. Man taip šalta dabar, kad niekaip negaliu sušilti.

— Nesuk galvos savo sapnais. Geri nuo ryto iki vakaro.

— Todėl, kad negaliu gerti, kaip visi, nuo vakaro iki ryto. Šalta... biauriai šalta!..

— Užsakysiu tau arbatos.

— Aš sveikas, ponas Topolski, o žoleles vartoju, tik sirgdamas. O herba teus, team ar herbatum... žolelės! Jaunas vynas, trauktinė, degtinė — štai kas tinka tikram žmogui, o tokiu aš turiu garbę laikyti save, ponas režisieriau.

Įėjo direktorius, o Dobekas nuėjo į bufetą.

— Paskirstei „Nitušos" vaidmenis?— paklausė jis režisierių pasisveikinęs.

— Dar ne visai. Tos bobos, tai... Yra trys kandidatės Nitušos vaidmeniui.

— Labą dieną, direktoriau!— šūktelėjo viena iš teatrėlio žvaigždžių, Maikovska, daili aktorė šviesia suknele, šviesia šilkine pelerina, balta skrybėle su didžiule stručio plunksna. Jos veidai nuo pailsėtos nakties ir nepastebimo dažų sluoksnio buvo rausvi, didelės akys — tamsiai mėlynos, lūpos — putlios ir nudažytos raudonai, veidas — klasikinis, laikysena — labai išdidi. Ji vaidino pagrindinius vaidmenis.

— Eikit čia, direktoriau, turiu reikaliuką.

— Visada jūsų paslaugoms. Gal pinigų?..— susirūpinęs pasiteiravo direktorius.

— Tuo tarpu... ne. Ko gersit, direktoriau?

— Oho, jau liesis kažkieno kraujas!— sušuko jis, juokingai iškėlęs ranką.

— Ko gersit, direktoriau, klausiu.

— Bene aš žinau. Išgerčiau konjako, bet...

— Bijot žmonos?.. Juk ji nevaidina „Nitušoje".

— Tai tiesa, bet...

— Kelneri! Konjako ir užkandos. Duosit Nitušos vaidmenį Nikoletai, a?.. Būkit malonus, direktoriau, man tai labai svarbu. Atsiminkit, Cabinski, kad aš niekuomet nieko neprašau, todėl padarykit tai...

— Tai jau ketvirta!.. Dieve, kiek aš kenčiu per tas moteris!

— Kuri nori to vaidmens?

— Taigi Kačkovska, direktorienė, Mimi, o dabar Nikoleta.

— Kelneri! Pakartokit! . .— sušuko ji, pabeldusi taurele į padėklą.— Duosit Nikoletai. Aš tikrai žinau, kad ji nesutiks, su savo mediniu balsu ji galėtų šokti, bet ne dainuoti. Tačiau suprantat, direktoriau, tai ir svarbiausia, kad jai būtų duotas tas vaidmuo.

— Na, apie mano bobą galima nekalbėti, bet Mimi ir Kačkovska nusuks man sprandą!

— Nedaug prarasite. Aš apsiimu viską joms išaiškinti. Bus šaunus farsas, nes, suprantat, šiandien čia bus tas jos dvarininkas. Vakar ji jam gyrėsi, kad būtent ją turėjot galvoj, paskelbę laikraščiuose, jog Nitušos vaidmenį atliks gražioji ir temperamentingoji X.

Cabinskis tyliai nusijuokė.

— Tik nė žodžio. Pamatysit, direktoriau, kas bus. Jo akivaizdoje, norėdama pasirodyti, ji sutiks. Haltas tuoj surengs jai repeticiją ir sužlugdys... visų akyse, tuomet atimsit iš jos vaidmenį ir atiduosit kam tik norėsit.

— Baisi ta jūsų neapykanta!

— Ką gi, čia ir mūsų jėga.

Jie nuėjo į sodelį, kuriame keliolika artistų jau laukė repeticijos.

Pirmose eilėse būreliais sėdėjo dramos aktoriai ir aktorės. Derinamų orkestro instrumentų fone iš visų pusių sklido juokas, kalbos, skundai.

Į verandą rinkosi vis daugiau svečių. Vis garsiau skambėjo šnekos, tarškėjo lėkštės, girgždėjo stumdomos kėdės. Papirosų dūmai debesėliais kilo iki pat geležinių stogo santvarų. Įsivieš patavo kasdieninė gausiai lankomo restorano atmosfera.

Įėjo Janka Orlovska. Atsisėdo prie staliuko ir paklausė kelnerį:

— Atsiprašau, ar teatro direktorius jau atėjo?

— Ten!

— Kuris?

— Ką užsakysit?

— Atleiskit, kuris iš tų vyrų Cabinskis?

— Kelneri! Keturias degtinės!— pašaukė kažkas iš šono.

— Tuojau, tuojau!

— Alaus!

— Kuris iš anų vyrų direktorius?— kantriai paklausė Janka antrą kartą.

— Tuoj aptarnausiu jus,— atsakė jis, linkčiodamas į visas puses ir atidžiai klausydamasis šauksmų.

Janka jautėsi labai nedrąsiai. Jai pasirodė, kad visi žiūri į ją, o einantys pro šalį kelneriai, apsikrovę bokalais ar lėkštėmis, dairosi ir žvilgčioja tokiais keistais žvilgsniais, kad nejučiomis išraudo.

Ji sėdėjo gana ilgai, kol atbėgo kelneris, nešinas užsakyta kava.

— Jūs norit matyti direktorių?

— Taip.

— Sėdi pirmoje eilėje, arčiau sodelio. Tas storulis balta liemene, va! Matot, panele?..

— Matau. Ačiū!

— Gal pakviesti?

— Nereikia. Jis užimtas...

— Šiaip sau kalbasi.

— O tie vyrai, su kuriais jis kalba?

— Taip pat mūsiškiai, aktoriai.

Ji sumokėjo už kavą, padavusi keturiasdešimt kapeikų. Kelneris ilgai ieškojo grąžos, bet, pamatęs, kad ji žiūri į kitą pusę, linktelėjęs padėkojo už arbatpinigius.

— Eisiu pakviesti...

— Gerai, bet tuomet, kai tie ponai paliks jį vieną.

— Suprantu!— pasakė jis, kvailai nusišypsojęs, ir pasitraukė.

Janka skubiai išgėrė kavą ir nuėjo į sodelį. Praėjo pro direktorių ir permetė jį akimis. Pamatė didelį nelabai simpatišką anemiškai išblyškusį veidą su mėlynom dėmėm.

Keli aktoriai, stovintys šalia jo, pasirodė jai gražūs.

Judesiais, skustais veidais, laisvu juoku jie atrodė kilnesni už iki šiol matytus vyrus, ir ji susikaupusi ėmė klausytis jų balsų.

Atidengta scena, skendinti prietemoje, traukė jos žvilgsnį savo paslaptingumu.

Pirmą kartą Janka matė teatrą iš arti ir aktorius ne scenoje. Teatras pasirodė jai nelyginant graikų šventovė, o tuos žmones, kurių profilius ji dabar stebėjo ir kurių skambius balsus

girdėjo, ji palaikė tikrais meno žyniais, apie kuriuos dažnai svajojo.

Visa tai mergina regėjo pirmą kartą ir žiūrėjo į tai entuziastės akimis.

Ji jautėsi labai patenkinta vien tuo, kad gali alsuoti tikro teatro oru.

Smalsiai dairydamasi į viską, staiga pamatė, kad tas pats kelneris kažką šnibžda direktoriui ir nežymiai rodo į ją.

Ją nupurtė keistos ir erzinančios baimės šiurpulys, ir, nebepakeldama akių, pajuto, kad kažkas eina prie jos, kažkokie žvilgsniai gula jai ant galvos ir apglėbia visą liemenį.

Ji dar nežinojo, nuo ko pradės, ką pasakys, kaip tai padarys, bet jautė, kad turės pasikalbėti.

Pamačiusi Cabinskį prieš save, Janka atsistojo.

— Aš direktorius Cabinskis.

Smarkiai susijaudinusi, ji stovėjo, neįstengdama žodžio ištarti.

— Jūs teikėtės mane šaukti?..— tarė jis ir oriai linktelėjo, rodydamas, kad pasirengęs klausyti.

— Taip... pone direktoriau. Norėjau prašyti... gal būt...— mikčiojo ji, nerasdama šią akimirką tinkamų žodžių.

— Prašom prisėsti... nusiraminkit, panele... Ar turit kokį svarbų reikalą?— kuždėjo jis, pasilenkęs prie jos ir kartu reikšmingai mirkčiodamas spoksantiems į juos aktoriams.

— O, labai svarbų!..— atsakė ji, pakėlusi į jį akis.— Noriu prašyti jus, pone direktoriau, kad priimtumėt mane į teatrą.

— A! Tik tiek?.. Panelė norėtumėt angažemento?..

Jis išsitiesė ir, niekinamai prisimerkęs, įsmeigė kritišką žvilgsnį jai į veidą.

— Aš specialiai atvažiavau... Pone direktoriau, jūs man neatsakysit, tiesa?

— Pas ką jūs buvot?

— Nesuprantu... nežinau...

— Kieno trupėj?.. Kur?

— Aš dar nevaidinau teatre. Specialiai atvažiavau iš provincijos.

— Niekur?! Neturiu vietos!

Ir nusigręžė eiti.

Janką pagavo desperatiška baimė, kad turės išeiti nieko nepešus, todėl ėmė skubiai kalbėti drąsiu ir maldaujamu balsu:

— Pone direktoriau!.. Aš tyčia atvažiavau į jūsų trupę. Aš taip myliu teatrą, kad negaliu be jo gyventi... Priimkit mane! Aš nieko neturiu Varšuvoj. Į jus kreipiuosi todėl, kad daug skaičiau laikraščiuose. Jaučiu, kad galėčiau vaidinti... Moku atmintinai tiek rolių!.. Pamatysit, kad tik gaučiau suvaidinti... pamatysit!..

Cabinskis tylėjo.

— O gal rytoj ateiti?.. Galėčiau palaukti porą dienų...— pridūrė ji, matydama, kad jis neatsako ir tik atidžiai į ją žiūri.

Janka kalbėjo trumpais kapotais sakiniais, jos balsas virpėjo prašymu ir temperamentu, lengvai moduliavo ir skambėjo taip originaliai, taip šiltai, kad Cabinskis klausėsi jo su malonumu.

— Dabar neturiu laiko, bet po repeticijos pasikalbėsime smulkiau,— pasakė Cabinskis.

Janka norėjo paspausti jam ranką ir padėkoti už pažadą, bet pristigo drąsos, matydama, kad į ją žiūri vis daugiau žmonių.

— Ei Cabinski!

— Broleli!

— Direktoriau! Ką tai reiškia?.. Pasimatymas?.. Vidury dienos, visų akivaizdoje, vos per tris aukštus nuo Pepos?..

Taip šūkavo jam iš pirmų eilių, kai jis išsiskyrė su Janka.

— Koks ten pasimatymas!

— Kas ji per viena?..

— Direktoriau, nemuilink akių, žiūrėk man... Tačiau tai neatsargu, tiesiai avanscenoje...

— Įkliuvai!.. O dėjais toks tyras, gintarėli mano!..— šaukė liesas aktorius amžinai iškreiptomis ir tarsi tulžimi ir pagieža srūvančiomis lūpomis.

— Eik tu velniop, brangusis mano!.. Nė sapnuot nesapnavau!.. Pirmą kartą ją matau...

— Graži moteris!.. Ko ji nori?..

— Kažkokia mėgėja... prašosi priimama.

— Imk, direktoriau. Gražių moterų niekad nebūna per daug scenoje.

— Direktoriui ir taip pakanka tų pradedančiųjų.

— Taigi, o choras?..

— Nebijok, Vladekai, jos neapsunkina biudžeto, Cabanas nepratęs mokėti, ypačiai jaunoms, dailioms ir pradedančioms.

— Gliasas visada perdeda... Tai jo didžiausia yda!..

— Užmiršai, direktoriau, svarbiausią ydą: kad amžinai reikalauju atlyginimo. O gal tai gera savybė, a?..

— Oi, ne, jokiu būdu!..— karštai užprotestavo Cabinskis.

Visi nusikvatojo.

— Pastatyk, direktoriau, stiklą šnapso, pasakysiu vieną dalyką,— vėl pradėjo Gliasas.

— O ką?

— Kad režisierius pastatys antrą...

— Žmogau juokingas, juo labiau didėja tavo pilvas, juo labiau menkėja sąmojis... Jau paistai kvailystes!..

— Tik kvailiams,— piktai atšovė Gliasas Vladekui ir nuėjo į užkulisį.

— Perkrikštas, nevidonas!— jam įkandin sumurmėjo Vladekas.

— Jasiau!— pašaukė direktorienė nuo verandos.

Cabinskis nubėgo jos pasitikti.

Tai buvo aukšta apkūni moteris, stambių veido bruožų, didelėm akim, siaurom lūpom ir labai žema kakta. Kadaise, matyt, jos būta labai gražios, o dabar tas grožis buvo rūpestingai restauruojamas dažais. Vilkėjo pernelyg šviesiai, todėl iš tolo darė jaunos moters įspūdį.

Ji labai didžiavosi savo vyru direktorium, savo dramatiniais gabumais ir vaikais, kurių turėjo ketvertą. Gyvenime ji mėgo vaidinti matroną, kuriai rūpi tik namai ir vaikų auklėjimas, o iš tikrųjų buvo didžiausia komediantė ir gyvenime, ir užkulisyje; scenoje vaidindavo dramatines motinas ir iš viso pagyvenusias nelaimingas moteris, niekad gerai nesuprato savo vaidmenų, bet atlikdavo juos jausmingai ir patetiškai.

Ji buvo baisi tarnams, savo vaikams ir pradedančioms aktorėms, jei įtardavo jas turint gabumų. Turėjo piktą temperamentą, slepiamą nuo žmonių perdėta ramybe ir apsimestu nervų silpnumu ir nesveikumu.

— Labą dieną, ponai!..— sušuko ji, nerūpestingai pakibusi vyrui už parankės.

Aktoriai apsupo direktorienę. Maikovska ją nuoširdžiai išbučiavo.

— Kokia jūs šiandien graži, direktoriene!— pasakė Gliasas.

— Tavo regėjimas pagerėjo, direktorienė visuomet atrodo graži,— įterpė Vladekas.

— Kaip sveikata?.. Juk vakarykštis spektaklis, be abejonės, brangiai atsiėjo.

— Jums, direktoriene, nereikia imti tokių varginančių vaidmenų.

— Puikiai vaidinot, direktoriene!.. Mes visos stovėjome užkulisyje...

— Spaudos atstovai verkė... Mačiau, kaip Žarskis šluostėsi akis nosine.

— Ir čiaudėjo... jis baisiai sloguoja,— šūktelėjo kažkieno balsas iš šalies.

— Publiką sužavėjo, tiesiog pritrenkė trečias veiksmas... Visi sustojo...

— Norėjo bėgti nuo to malonumo.

— Kiek gavot gėlių, direktoriene?

— Klauskit direktorių, jis už jas mokėjo.

— Ak!.. Ponas mecenate, koks šiandien jūs netikęs!— lipšniai pasakė direktorienė, pamėlusi iš įtūžimo, nes aktoriai jau raitėsi, vos besulaikydami juoką.

— Aš iš geros širdies... Visi kalba tik gražius dalykus, tad tebūnie man leista pasakyti... protingų...

— Jūs akiplėša, mecenate!.. Argi taip galima?.. Pagaliau kas man tas teatras!.. Jei vaidinau gerai, tai Janeko nuopelnas, jei blogai, tai direktorius kaltas, kad verčia mane vaidinti, imti vis naujas roles!.. O aš taip norėčiau užsidaryti su savo vaikais, niekuo daugiau nesirūpinti, kaip tik namais... Dieve mano!.. Menas — tai didelis dalykas!.. O mes visi, palyginti su juo, tokie mažyčiai, tokie mažyčiai, kad aš bijau kaip ugnies kiekvieno pasirodymo!..— deklamavo direktorienė mecenatui.

— Direktoriene, šnektelėkim truputį!— šūktelėjo Maikovska.

— Matot, mecenate, nėra laiko net apie meną pasikalbėti!— sunkiai atsiduso ji ir nuėjo.

— Sena kerėpla!..

— Amžina naujokė!.. Įsivaizduoja, kad ji aktorė!

— Vakar taip staugė scenoje, kad... dievaži, buvo galima pasiusti!

— Blaškėsi po sceną kaip didžiausia ligonė!

— Nutilk! Jos nuomone, tai realizmas!..

— Nekenkdamas nei sau, nei teatrui, galėtų Cabanas su ja atsisveikint...

— Tiek vaikų!..

— Manai, kad ji rūpinasi jais?.. Dar ko!.. Direktorius kartu ir auklė.

Tokie žodžiai ir pastabos pasipylė iš visų pusių, kai tik direktorienė ir Maikovska pasitraukė į šalį.

Entuziazmo, susižavėjimo, palankumo komedija tetruko trumpą valandėlę.

Verandoje Maikovska baigė pokalbį.

— Duodate žodį, direktoriene?

— Gerai, tuoj bus padaryta.

— Taip turi būti. Trupėje Nikoleta pasidarė tiesiog nebeįmanoma. Ji drįsta jau kritikuoti jūsų vaidybą!.. Vakar girdėjau, kaip ji apkalbinėjo jus redaktoriui,— pasakojo Maikovska.

— Ką jūs sakot?.. Prie manęs kabinėjasi?— niršo direktorienė.

— Niekad paskalų nenešioju, aš nemoku sėti pavydo, bet...

— Ką ji kalbėjo? Sakot, redaktoriui?.. Pasigailėtina koketė!

Maikovska truputį šyptelėjo, bet tuoj pat atsakė:

— Nesakysiu... nemėgstu kartoti kvailysčių!..

— Ji atsiims už tai!.. Rasim, kaip jai atsimokėti!..— sukuždėjo direktorienė.

— Dobekai! Sufleri!.. Į būdelę!

— Repeticija!

— Į sceną! Į sceną!..— pasigirdo balsai žiūrovų salėje.

— Eime. Ar jūs šiandien vaidinat?

— Ne.

— Direktoriau!— sušuko Maikovska.— Jau galima... direktorienė sutinka.

— Gerai, vaikučiai mano, gerai...

Jis nuėjo į verandą, kurioje jau sėdėjo Nikoleta su kažkokiu nebejaunu ponu, labai rūpestingai apsirengusiu.

— Prašom į repeticiją... Labą dieną, gerbiamasis!..

— Kokia repeticija?— pasiteiravo Nikoleta.

— „Nituša"... juk jūs ją ir vaidinat... laikraščiuose jau paskelbiau...

Tuo metu priėjo Kačkovska ir, pamačiusi, kaip juokingai suglumo Nikoleta, skubiai prisidengė skėčiu, kad neprunkštelėtų iš juoko.

— Bet dabar aš nepasirengusi repeticijai...— tarė Nikoleta, atidžiai stebėdama Cabinskį ir Kačkovską.

— Prašom paimti tekstą... Tuojau pradedam,— tarė jis ir pasitraukė.

— Direktoriau!.. Brangusis direktoriau, repetuokite šįsyk be manęs!.. Man taip skauda galvą, jog nežinau, ar galėsiu dainuoti,— prašė Nikoleta.

— Negalima, tuojau pradedam.

— Padainuokite, ponia!.. Aš nepaprastai mėgstu klausyti, kaip jūs dainuojat!— prašė dvarininkas, bučiuodamas jai rankas.

— Direktoriau!

— Ką, brangusis soprane?..

Direktorienė linktelėjo į Janką, stovinčią užkulisy.

— Pradedančioji.

— Priėmei?

— Reikalinga į chorą... Seserys iš Pragos išsinešdino, nes vien tik skandalus kėlė.

— Pakankamai biauri...— nusprendė Cabinska.

— Bet veidas labai sceniškas... Balsas nepaprastai gražus, nors ir keistas...

Janka nepraleido pro šalį nė vieno žodžio iš to pasikalbėjimo, vykusio pusbalsiu, taip pat girdėjo, kaip visi gyrė direktorienę, o paskui — kaip visi ėmė iš jos tyčiotis... Nustebusi žvalgėsi į visus ir niekaip negalėjo suprasti, ką visa tai reiškia...

— Visi iš scenos! Visi iš scenos!

Visi pasitraukė į užkulisį, nes į sceną tekina įlėkė visa minia chorisčių.

Chore buvo keliolika moterų, daugiausia jaunų, bet dažytais, liesais, nervingumo ir įtempto teatrinio gyvenimo pakąstais veidais. Baltaplaukės ir juodbruvės, mažutės ir aukštos, lieknos ir drūtos — kažkoks margas visų gyvenimo sluoksnių mišinys. Tarp jų buvo madonų įžūliais žvilgsniais ir plokščių arba apskritų liaudies merginų veidų, be jokios išraiškos, prasčiokiškų.

Tik du bruožai buvo bendri: visos buvo apsirengusios pernelyg madingais drabužiais, ir jų akyse buvo kažko, kas įgyjama tik scenoje, kažkokio nerūpestingumo ir nuobodaus cinizmo.

Jos pradėjo dainuoti.

— Halt! Iš naujo!— sumaurojo milžiniškos žandenos ir didelis raudonas orkestro dirigento veidas.

Choras išėjo ir vėl sunkiai įsliūkino, traukdamas kažkokio kankano melodiją, bet nuolat stuksėjo dirigento lazdelė ir kvaksėjo balsas:

— Halt!.. Iš naujo! Galvijai!..— murmėjo jis panosėje, mosuodamas lazdele.

Choro repeticija vyko ilgokai.

Aktoriai, išsiskirstę žiūrovų salėje, žiovavo iš nuobodulio, o tie, kam reikėjo dalyvauti vakariniame spektaklyje, slampinėjo užkulisiuose ir abejingi laukė savo eilės repetuoti.

Vyrų rūbinėje Vicekas šveitė režisieriaus batus ir skubomis pasakojo apie savo kelionę į Hožą.

— Atidavei? Atsakymą gavai?

— O kaipgi!..— Ir padavė Topolskiui ilgą rausvą voką.

— Vicekai!.. Jei tu, kerėpla, bent prasižiosi, žinai, kas tau bus!..

— Ne naujiena!.. Ta ponia pasakė man tą patį, bet pridėjo rublį.

— Morisiau!— griežtai pašaukė Maikovska, sustojusi rūbinės tarpdury.

— Palauk... juk neisiu vienu nuvalytu batu!..

— O kodėl tarnaitė nenuvalė?

— Tarnaitė yra tik tau, aš niekad negaliu jos prisiprašyti.

— Pasisamdyk antrą.

— Gerai, bet tik sau.

— Nikoleta, į sceną!

— Ei, pašaukit ją!..— šūktelėjo Cabinskis iš scenos į žiūrovų salę.

— Einam, Morisiau, pamatysim skandalą!

— Nikoleta, į sceną!— šaukė balsai salėje.

— Tuojau! Einu...

Įsikandusi sumuštinį, pasibrukusi po pažastimi dėžę saldainių, Nikoleta bėgo, net grindys dundėjo.

— Po velnių!.. Repeticija... Visi laukia...— supykęs murmėjo dirigentas „Haltas", taip visų pravardžiuojamas teatre.

— Ne manęs vienos laukiat.

— Kaip tik jūsų, ir jūs žinot, kad atėjom čia ne pasiplepėti... Pradėkit!

— Aš dar nieko nemoku. Tegul Kačkovska dainuoja, čia jos partija!

— Jūs gavot rolę, taip?.. Vadinasi, nėra apie ką kalbėti!.. Pradedam.

— Dirigente, gal būtų galima popiet?.. Dabar aš...

— Pradedam!— piktai suriko Haltas, trenkęs į pultą.

— Jūs pabandykit... Ta partija jūsų balsui... Aš pati sakiau direktoriui, kad ją duotų jums,— maloniai šypsodamasi, paragino Cabinska.

Nikoleta klausėsi, dairydamasi į draugus, bet visi veidai buvo sustingę, tik tas jos dvarininkas meiliai šypsojosi salėje.

Dirigentas mostelėjo lazdele, atsiliepė orkestras, sufleris pakuždėjo pirmus žodžius.

Visi žinojo, kad Nikoleta niekad negali išmokti vaidmens, ir dabar ji suklupo jau prie pirmos frazės, uždainavo kiek tik įmanoma neteisingiau.

Pradėjo antrą kartą, šį sykį buvo geriau, bet dirigentas tyčia supainiojo taktą, ir ji pagavo neregėtą gaidį.

Scenoje sugriaudėjo sutartinis juokas.

— Muzikali karvė!

— Su tokia klausa ir balsu tik balete šokti!

— Bus geras vištoms šaukti, kai ištekės už dvarininko!

Beveik su ašaromis Nikoleta priėjo prie Cabinskio.

— Sakiau, kad dabar negaliu dainuoti... Neturėjau laiko net rolės pasižiūrėti.

— Aha, vadinasi, negalit?.. Atiduokit rolę!.. Kačkovska padainuos...

— Aš galiu dainuoti, bet dabar nemoku... nenoriu susirkirsti!

— Sukti galvas dvarininkams turi laiko, regzti intrigas, šmeižti spaudai, važinėti į visokius Marcelinus[1]... tam pakanka laiko!— švokštė Cabinska.

— Geriau, direktoriene, saugok savo kavalierius ir savo vaikus... O apie mane šiukštu!..

— Direktoriau! Mane įžeidinėja toji...

— Atiduokit rolę... Galėsit dainuoti chore, jei nesugebat atlikti partijos.

---

[1] Marcelinas — miestelis prie Varšuvos, kur tais laikais buvo mėgstamas užmiesčio restoranas.

— O, ne!.. Jei taip, dabar aš ją vaidinsiu!.. Man visai nerūpi niekšingos intrigos!

— Kam jūs tai sakot?— sušuko Cabinska, pašokusi nuo kėdės.

— O kad ir jums.

— Jūs jau nebevaidinat mūsų trupėj!

— Tai ir dvėskit čia sau!— sušuko Nikoleta ir sviedė rolę Cabinskiui į veidą.— Seniai visi žino, kad jūsų trupėj nėra vietos padoriai moteriai!..

— Lauk iš čia, niekšinga avantiūriste!

— Nusispiaut man į tave, sena rupūže!.. Įgriso man tas jūsų balaganas!..

— Eik, eik!.. Priims tave... į linksmybės namus!

— Eis pas dvarininką už guvernantę,— pasišaipė Maikovska.

— Palauksiu, kol direktorienė įsteigs tuos linksmybės namus... su savo dukterimis!

Cabinska puolė prie jos, bet pusiaukelėj staiga sustojo ir prapliupo ašaromis.

— Dieve mano! Mano vaikai!.. Jasiau!.. Mano vaikai...

Ji susverdėjo, smaugte smaugiama isteriško įtūžio.

— Dešinėje stovi sofa... Bus patogiau alpti!— sušuko kažkas salėje.

Aktoriai šypsojosi sustingusiais veidais ir tyčiojosi pusiau lūpų.

— Pepa!.. Žmona!.. Nusiramink... Ir niekad jūs negalit be skandalų.

— Vadinasi, aš juos keliu?..

— Betgi ne tau sakau!.. O tu galėtum nusiraminti... nieko tau neatsitiko.

— Tai tu toks vyras, toks tėvas!.. Toks direktorius?— rėkė ji kaip beprotė.— Leidi įžeidinėti mane tokiai... gatvės mergai ir nieko nesakai?.. Įžeidinėja tavo vaikus, ir nieko nesakai? Žlugdo spektaklius, ir nieko nesakai?!

— Niekam nemoki ir taip pat nieko nesakai!..— pasufleravo kažkas užkulisiuose.

— Laikykis, Cabinski!

— Jei ištversi bent valandą, eisi tiesiai į dangų, kankiny!

— Atleiskit,— klausinėjo dvarininkas vieną aktorių, sukiodamas jo švarko sagą,— atleiskit, ar čia vaidina naują dalyką, ar čia ta „Nituša", a?..

— Pirmiausia čia yra saga, kurią tamsta man ištraukei!..— atsakė aktorius ir atėmė iš suglumusio dvarininko sagą.— O ten, gerbiamasis, jaudinančio spektaklio „Už kulisų" pirmas veiksmas. Jis vaidinamas čia kasdien ir turi didžiulį pasisekimą!..

Scena ištuštėjo.

Orkestras ėmė derinti instrumentus, Haltas nuėjo alaus išgerti, o aktoriai pabiro po sodelį.

Cabinskis, susiėmęs abiem rankom už galvos, lakstė po sceną kaip pamišęs ir lyg piktai, lyg skausmingai aimanavo, nes žmona dar tebekūkčiojo patyliukais.

— Kas per žmonės! Kas per žmonės! Kas per skandalas!..— dejavo direktorius.

Išgąsdinta tų scenų brutalumo, Janka pasitraukė giliau į užkulisį ir nežinojo, ką daryti. Ji suprato, kad dabar neįmanoma kalbėti su direktorium.

„Artistai!.. Teatras!.."— mąstė mergina, iki pat širdies gelmių nusivylusi ir pasibiaurėjusi.

Jai buvo neapsakomai skaudu ir gėda.

„Riejasi kaip... kaip..."— galvojo ji, negalėdama surasti palyginimo.

Janka stovėjo, nieko nesuprasdama.

Ji tik spėjo, kad visos čia girdėtos ir matytos šypsenos, kalbos, žvilgsniai, visa tai buvo netiesa. Jai pasirodė, kad visi atlieka kažkokius vaidmenis, vieni prieš kitus apsimetinėja. Ji jautė tai intuityviai, bet dar nebuvo tikra, per savo naivumą negalėjo suprasti, kam tai daroma.

O iš tiesų niekas čia nevaidino, kiekvienas buvo toks, koks turi būti, atseit, aktorius.

Po trumpos pertraukos repeticija prasidėjo iš naujo,— pagrindinį vaidmenį atliko Kačkovska.

Maikovska buvo puikiai nusiteikusi: nusikratė varžovės kai kuriems vaidmenims ir kartu smogė visa širdimi nekenčiamai konkurentei — Cabinskai.

Žmonai išėjus, direktorius, patenkintas trindamas rankas, linktelėjo Topolskiui. Juodu nuėjo į bufetą išmesti po burnelę. Nebuvo abejonės, kad jis kažkiek uždirbo, Nikoletai pasitraukus.

Vyriausias amžiumi trupės narys Stanislavskis vaikščiojo po rūbinę, spiaudė ir murmėjo Mirovskai, pasisėdusiai kojas ant kėdės:

— Vis skandalai ir skandalai!.. Kaip čia gali svajoti apie pasisekimą!..

Mirovska linkčiojo, blyškiai šypsodamasi, ir mezgė skaisgijų skarą.

Po repeticijos Janka drąsiai priėjo prie Cabinskio.

— Pone direktoriau...— pradėjo ji.

— A, tai jūs?.. Priimu. Ateikit prieš spektaklį, pasikalbėsime... Dabar neturiu laiko...

— Labai jums ačiū!— pasakė ji nudžiugusi.

— Ar turit kokį balsą?

— Balsą?..

— Ar mokat dainuoti?

— Namie truputį dainuodavau, bet sceninio balso tikrai neturiu... Antra vertus, aš...

— Ateikit, tik anksčiau, pamėginsim... Aš pasakysiu dirigentui...

III

Diena buvo labai graži ir šilta.

Lazenkų parkas alsavo pavasariu... Rožės žydėjo, jazminai skleidė troškų kvapą. Buvo taip tylu ir gražu, kad Janka išsėdėjo porą valandų prie tvenkinio, pamiršusi viską.

Žydra vandens plyne tarsi balti debesėliai plaukė gulbės, pakėlusios sparnus, marmurinės dievų statulos spindėjo skaisčiu baltumu ir savo tauriomis linijomis teikė žalio parko saulėtai tylai savotiško antikinio grožio.

Jauna vešli žaluma tvino aplink tarytum tiršta smaragdo jūra, nužerta saulės auksu.

Raudoni kaštonų žiedai be garso biro ant žemės, į vandenį, ant žolės ir nelyginant rausvos liepsnelės blikčiojo medžių šešėliuose.

Miesto triukšmas smelkėsi slopiu atgarsiu ir nyko tankmėje.

Kartais vėjas pašnarėdavo tarp šakų, pašiaušdavo atlasinę vandens lygumą ir nuskrisdavo, palikęs dar gilesnės tylos virpėjimą.

Janka atėjo čia tiesiai iš teatro. Iš įpratimo jai buvo reikalinga vienuma, miesto klegesy ji negalėjo nei galvoti, nei nutildyti širdies, įaudrintos džiaugsmo, kad pateko į teatrą, kartu norėjo nusikratyti nemaloniu jausmu, kurį sukėlė barniai repeticijos metu.

Visa tai, ką pamatė, kėlė jai nerimą, ji jautė neaiškų nusivylimo skausmą, panašų į abejonę. Kažkoks šešėlis baugino ją.

Ji nenorėjo nieko prisiminti ir nuolat kartojo sau:

— Aš teatre!.. Aš teatre!..

Tarytum pati dar norėjo patikėti, kad išsipildė daugelio metų svajonė, kad ta sapnuota ateitis jau čia pat... kad tarp jos „rytoj" ir „vakar" atsiras begalinė praraja.

„O kas ten bus?.."— galvojo ji.

Ir prieš jos akis slinko būsimosios draugės. Instinktyviai nujautė, kad tuose veiduose nėra jokio palankumo, vien tik pavydas ir klasta, čia taip pat ji neras nei draugiškos rankos, nei širdies, ir toliau turės eiti viena, kaip ėjo iki šiol.

Bet štai Janka vėl užsisvajoja, ir tuomet viskas pasidaro nesvarbu, ji pajunta savyje kažkokią jėgą ar talentą, jai atrodo, kad pakaks išeiti į sceną vieną kartą, suvaidinti kokį vaidmenį, ir ji viską užkariaus ir žengs pirmyn!

Tačiau kur?.. Janka nežinojo, kur ketina eiti, nematė jokios ribos, visa savo staigia prigimtimi tetroško žengti pirmyn ir be atvangos kilti į begalybę...

Mintyse ji rinkosi vaidmenį, kurį norėtų suvaidinti pirmą kartą.

Jai buvo taip gera sėdėti ir svajoti, kad beveik liovėsi galvojusi ir tik džiaugėsi malonumu alsuoti kvapniu ir grynu oru, žiūrėti į švelnias dangaus ir medžių spalvas.

Mergina jautė savyje vešlios, nesulaikomai kylančios gamtos pulsą, ir ją lyg augalą pagavo stiprus ir tylus džiaugsmas, kad gyvena. Rodės, marmurinės dievų statulos ir jauni gluosnių ūgliai nuoširdžiai laimina ją ir šnibžda skatinimo ir pažadų žodžius.

Ji juto savyje pavasarį, kunkuliuojant jauną ir stiprią gyvybę ir visas tas nemarias, nesunaikinamas visuotinės dvasios ir jausmo jėgas, kurios eina per amžius ir kartas, per šypsenas ir kančias.

Iš tų svajonių ją pažadino smėlio gurgždėjimas. Ėjo kažkoks jaunas vyras, jis atsisėdo ant gretimo suolo ir nusiėmė kepurę. Janka pamatė aukštą, labai baltą kaktą, ryškiai išbrėžtus antakius ir pilkas akis. Jis beveik atsigulė ant suolo ir ėmė skaityti mažą knygutę.

Ji matė, kaip jo judriame blyškiame veide kaitaliojasi įspūdžiai: čia jis raukė antakius, čia kėlė aukštyn pilkas akis ir ilgai mąstė, o jo lūpose šmėkščiojo mąsli šypsena.

Eidama pro šalį, Janka netyčia žvilgtelėjo į knygą: Miuse, „Poezija".

Vaikinas pašoko nuo suolo ir akylai pasižiūrėjo į ją, ji nusigręžė, kad jis nepamatytų jos šypsenos, ir dar gana ilgai jautė jo žvilgsnį, bet kai išdrįso atsisukti, jis vėl gulėjo, parimęs ant abiejų rankų, ir skaitė.

Nustebusi Janka sustojo prieš satyrą, tarytum šokantį narve, nupintame iš žalių alyvų. Ji negalėjo atitraukti akių nuo to ironiško, pašaipaus veido, kuris juokėsi visais ryškiais bruožais, nuo to nežaboto linksmumo.

Tankios pajuodusios garbanos, susiraičiusios lyg hiacinto žiedai, rodės, kratosi jam šokant, o jo riestos ožio kojos ir pašaipaus veido komiškai bakchantiška grimasa kėlė jai pačiai nesuprantamą baimę.

Satyras tarytum juokėsi iš saulės, auksu nudažiusios jo kūną ir lyg suteikusios jam gyvybę, iš visur kunkuliuojančio pavasario, iš savęs ir iš viso pasaulio, jis juokėsi ir tyčiojosi, abejingas viskam, kas tik nebuvo linksmybė.

Mergina nuėjo, bet kelis kartu jai pasirodė, kad krūmuose šmėkščioja pašaipos perkreiptas veidas ir girdėti tylus šalčiu nusmelkiantis juokas.

Janka apsiblausė, tas susitikimas gana nemaloniai paveikė jos jautrią prigimtį. Akmeninės lūpos, kietos lūpos įkando jai į širdį!

Ji skubiai nubėgo į viešbutį, kuriame apsistojo, kelionės į Varšuvą draugių patariama. Viešbutis buvo toli ir pigus, jame paprastai gyveno smulkūs dvarų tarnautojai ir mažų provincijos teatrų aktoriai.

Janka gavo mažutį kambarėlį ketvirtame aukšte, pro langą buvo matyti kreivos raudonų senamiesčio stogų linijos.

Vaizdas buvo toks negražus, kad, parėjusi iš Lazenkų parko su pilnomis žalumos ir saulėtų spalvų akimis ir širdimi, ji tuojau nuleido užuolaidas ir ėmė dėlioti daiktus iš lagamino.

Nebuvo laiko pagalvoti apie tėvą. Pirmą kartą matomas miestas, stoty pasitikęs triukšmas, kelionės ir paskutinių valandų Bukovece nuovargis, vėliau karštligiškos pastangos patekti į teatrą, Lazenkų parkas, vakaro ir pirmojo bandymo laukimas — visa tai pareikalavo tiek jėgų, kad ji beveik užmiršo namus.

Janka rengėsi ilgai ir rūpestingai, nes norėjo gerai atrodyti.

Jai atėjus į sodelį, žiburiai jau degė ir publika pradėjo rinktis.

Ji drąsiai nuėjo į užkulisį.

Darbininkai statė dekoracijas, aktorių dar nebuvo nė vieno.

Persirengimo kambariuose ryškiai švietė dujos. Siuvėjas tvarkė margus kostiumus, o kirpėjas švilpaudamas šukavo peruką su ilga šviesia kasa.

Moterų persirengimo kambary senė siuvo kažką, atsistojusi po pat dujų šviestuvu.

Janka, įsidrąsinusi, kad niekas nekreipia į ją jokio dėmesio, išlandžiojo po visus užkampius ir viską apžiūrėjo.

Už milžiniškų dekoracijų marškų mūrinės sienos buvo purvinos, ištrupėjusiu tinku, apsitraukusios gličia drėgme, keliančia pasibiaurėjimą. Purvas buvo visur — ant grindų, ant nušiurusių baldų ir dekoracijų, kurios jai pasirodė kaip menki skudurai.

Mastikos, grimo ir svilinamų plaukų tvaikas, sklindantis scenoje, pykino širdį.

Ji apžiūrėjo puikias pilis, operetinių karalių menes, žavius peizažus ir pamatė, kad iš arti — tai tik apgailėtina teplionė, kuri gali patenkinti tik menką skonį, ir tai tik iš tolo. Rekvizito sandėly ji išvydo kartonines karūnas; aksominiai apsiaustai buvo tik iš prasto velveto, atlaso drabužiai tik iš pigaus satino, šermuonėlių kailiniai tik iš dažyto kartūno, auksas — iš popieriaus, šarvai — kartoniniai, kalavijai ir durklai — mediniai.

Melas! Melas! Melas!

Išdidžiu ir niekinamu žvilgsniu Janka apžiūrinėjo tą dirbtinę prabangą. Žvalgėsi po savo būsimąją karalystę, tarytum norėdama įsitikinti, kokia ji, kas joje yra... O kad viskas buvo prasimanyta, netikra, melas, komedija, ji nesistebėjo: aukščiau už visa tai matė nepalyginti kilnesnį dalyką — meną.

Dar tuščia scena buvo silpnai apšviesta. Kelis kartus ji perėjo per ją čia išdidžiu didvyrės žingsniu, čia lengva, grakščia ir žavinga jaunutės mergaitės eigastimi, paskui nužingsniavo greit ir karštligiškai, tarsi nešina mirtimi, prakeiksmu, pražūtimi; atitinkamai keitėsi ir jos veidas, akys liepsnojo audrų, geismų, kovos, eumenidžių ugnimi arba degė meilės, ilgesio, nerimo nuotaika, spindėjo tarytum žvaigždės pavasario naktį.

Ji keitėsi nesąmoningai, prisimindama kūrinius ir vaidmenis, ir, pamiršusi visa kita, nekreipė dėmesio į vaikščiojančius čia pat darbininkus.

Ji jautė, kad ją užliejo šventa meno liepsna, kiaurai nusmelkė gerai žinomas visiems tikriems menininkams šiurpulys...

Ji pasinėrė toj vienintelėj kilniųjų sielų palaimoj, kurią joms teikia gili ekstazė arba idėjų bei įspūdžių kontempliacija...

— Taip pat darė mano Olesius... visai taip pat,— kažkas pasakė tyliai užkulisyje moterų persirengimo kambarių pusėj.

Janka stabtelėjo sumišusi ir priėjo arčiau.

Ten stovėjo vidutinio ūgio pusamžė moteris sausu veidu ir rūsčiu žvilgsniu.

— Jūs įstojot pas mus?— paklausė senė šaižiu energingu balsu ir įrėmė į Janką skvarbias, apskritas lyg pelėdos akis.

— Dar ne visai... Dabar mane turi patikrinti dirigentas. Tiesa, ponas Cabinskis sakė, kad dar prieš spektaklį!..— sušuko ji prisiminusi.

— Aha, tas girtuoklis...

Janka pažvelgė į moterį, nustebinta jos griežto balso.

— Būtinai norit dirbti pas mus?

— Teatre?.. Taip! Tyčia atvažiavau.

— Iš kur?— trumpai paklausė senė.

— Iš namų,— atsakė Janka, bet jau tyliau ir ne taip tvirtai.

— A... jūs dar visai nauja!.. Na, na, įdomu!..

— Kodėl? Kas gi čia nepaprasto, kad jei žmogus myli teatrą, tai nori į jį ir patekti?..

— Et!.. Kiekviena taip sako, o iš namų bėga arba nuo ko nors... arba dėl ko nors...

Jos balse Jankai pasigirdo lyg koks pyktis, todėl nieko neatsakė, bet, skubiai pagalvojusi, paklausė:

— Jūs nežinot, ar dirigentas greit ateis?

— Nežinau!— piktai burbtelėjo senė ir nuėjo.

Janka vėl pasiliko viena, tik pasitraukė į užkulisį, nes scenoje darbininkai tempė didžiulę vaškuotą drobę. Ji žiūrėjo, nieko negalvodama, o tuo metu vėl pasirodė senė ir prabilo švelniau:

— Noriu jums kai ką patarti... Reikia dirigentą palenkti į savo pusę.

— Kad žinočiau, kaip tai padaryti...

— Turit pinigų?

— Turiu, bet...

— Jei paklausysit, tai patarsiu.

— Būsiu dėkinga už kiekvieną patarimą; aš čia nieko neturiu, nežinau nei kaip, nei į ką kreiptis... Padėkit man, nuoširdžiai prašau!..

— Reikia jam duot išgerti, ir patikrinimas praeis gerai.

Janka nustebo, ji visai nesuprato, ką tai reiškia.

Senė šyptelėjo su pagaila.

— Matau, kad nesuprantat... O žmogui, kuris neišmano net to, kaip reikia skintis sau kelią, teatre ne vieta!..

— Betgi aš kalbėjau su direktorium... Pažadėjo man... Tai ką dar daryti?..

— Cha! Cha!— tyliai nusijuokė senė.— Cha! Cha! Iš tiesų visai žalia!..

Po valandėlės ji sukuždėjo:

— Einam į rūbinę... apšviesiu jus truputį...

Nusitempė ją paskui save ir, ėmusi segioti suknelę ant manekeno, tarė:

— Reikia mums susipažinti.

— Orlovska,— pasakė Janka.

— Slapyvardis ar pavardė?— paklausė senė, laikydama jos ranką.

— Pavardė,— atsakė Janka ir pagalvojo, kad gal geriau būtų pasirinkti slapyvardį.

— Mano pavardė Sovinska. Galiu jums daug padėti. Esu tik teatro siuvėja, bet pasitaiko ir kai ką daugiau padaryti. Mano duktė turi madų ateljė, jei ko reikės, prašom pas mus...

Jos balsas švelnėjo, ir galėjai pajusti, kad ji meilinasi, gerinasi su šypsena ir nori įgyti pasitikėjimą.

— Tai kaip, ponia, su tuo dirigentu?..

— Reikia nupirkti jam konjako. Taigi...— pridūrė ji po valandėlės.— Konjakas, alus ir užkandis, to gal pakaks, o jei ne, tai pats pasakys, ko dar reikia...

— Kiek tai kainuos?..

— Manau, kad už tris rublius pavyks pavaišinti jį kaip reikiant. Duokit man, aš viską sutvarkysiu. Reikia tuoj eiti, jau laikas.

Janka padavė pinigus.

Sovinska išėjo ir maždaug po ketvirčio valandos atbėgo uždususi.

— Na, viskas gerai! Einam, dirigentas laukia.

Už restorano salės buvo kabinetas su fortepijonu, prireikus ten vykdavo dainavimo repeticijos ir pamokos.

Įraudęs ir užduseęs Haltas jau laukė Jankos.

— Cabinskis sakė man apie jus...— tarė jis.— Ką galėtumėt padainuoti?.. Fu, kaip karšta!.. Gal pravertumėt langą?— kreipėsi jis į Sovinską.

Jankai sukėlė nerimą jo kimus balsas ir įkaitęs girtuoklio veidas, vis dėlto ji atsisėdo prie fortepijono, tik nežinojo, ką pasirinkti.

— A!.. Jūs mokat skambinti?— labai nustebo jis.

— Taip,— atsakė ji ir ėmė skambinti kažkokio kūrinio įžangą, nepamačiusi Sovinskos ženklų.

— Jūs padainuokit ką nors... man tereikia balsą išgirsti... O gal galėtumėt dainuoti solo?..

— Pone dirigente... aš jaučiu pašaukimą dramai, pagaliau komedijai, bet jokiu būdu ne operai.

— Apie operą juk ir nekalbam...

— O apie ką?

— Apie šitą... apie operetę!— sušuko jis, pliaukštelėjęs sau per kelį, tarsi pagautas kankano įkarščio.— Dainuokit!.. Aš neturiu laiko ir baigiu sudegti nuo karščio.

Virpančiu iš susijaudinimo, bet jau pralavintu balsu ji uždainavo kažkokią Tosčio dainelę. Dirigentas klausėsi, bet žiūrėjo į Sovinską ir vis rodė jai sukepusias lūpas.

Kai Janka baigė, jis sušuko:

— Gerai... priimam... Bėgu, nes tuoj iškepsiu.

— Gal jūs, dirigente, su mumis... ko nors... išgertumėt?— nedrąsiai tarė ji, supratusi Sovinskos ženklus.

Jis šiek tiek atsikalbinėjo, bet galų gale pasiliko.

Senė liepė kelneriui atnešti pusbutelį konjako, tris bokalus alaus ir užkandžių. Išgėrusi savo bokalą, skubiai išėjo, pasakiusi, kad kažką pamiršo rūbinėj.

Haltas su kėde pasislinko arčiau.

Suglumusi, kad pasiliko viena su juo, Janka tylėjo, nežinodama apie ką kalbėti.

— Hm!.. Jūs turit balsą... gražų balsą!..— tarė jis ir padėjo jai ant kelio savo milžinišką raudoną leteną, o kita ėmė piltis konjaką į alų.

Nemaloniai nustebinta tokio familiarumo, ji truputį atsitraukė nuo jo.

— Galit gerai įsitaisyti... Aš jums padėsiu.

Vienu mauku išlenkė bokalą.

— Jeigu jūs toks geras...— sukuždėjo ji ir atsitraukė dar toliau, nes jis dvelktelėjo karštu, alkoholio persunktu kvapu ir tarytum apglėbė ją kažkokiu drumzlinu žvilgsniu.

— Pasistengsime... Aš pasirūpinsiu!..

Ir iš karto be jokių ceremonijų, kurių niekad nemėgo, apkabino ją per liemenį ir patraukė į save.

Janka pastūmė jį taip smarkiai, kad jis net užvirto ant stalo, ir kone rėkdama puolė prie durų.

— Gali pasilikti... pusgalvė esi!.. Nebėk!.. Norėjau tavim pasirūpinti, padėti tau, bet jeigu tu tokia kvaiša, tai ir šūkauk iki pat mirties chore.

Jis baigė gerti konjaką ir išėjo.

Verandoje sėdėjo Cabinskis su režisierium.

— Ar turi kokį balsą?— paklausė pirmasis, nes buvo matęs, kaip Janka įėjo į kabinetą.

— Turi! Tai dar nepaimta gaida,— pridūrė jis, storžieviškai nusikvatojęs.

— Bet paimti įmanoma?..— paklausė Topolskis.

— Pamėgink. Tik įspėju, kad tokios naujokės labai vertinamos...

— Norėjai?..

— Man geriau patinka pilna statinaitė, negu mergina... Kelneri, alaus!

— Sopranas?

— Oho ho! Beveik negirdėtas balsas... altas!

Apie valandą Janka išsėdėjo kabinete, negalėdama nurimti ir sutramdyti pasipiktinimo ir įniršio, apėmusių ją taip smarkiai, kad tarpais norėjosi eiti paskui jį ir kuo nors, kas pakliūtų po ranka, perskelti galvą ir primušti... primušti mirtinai.

Tai, kas ją ištiko, buvo taip brutalu ir niekšiška, kad jos akys plūdo karčiomis gėdos ir pažeminimo ašaromis. Ji vos nealpo, pagalvojusi, kad kaip tik jai turėjo taip atsitikti!..

Buvo akimirkų, kai ji pašokdavo, tarytum norėdama bėgti iš tų mūrų ir nuo tų žmonių, bet tuoj pat krisdavo atgal su aimana, prisiminusi, kad ji benamė.

„Kur?.. Ir ko? Pasiliksiu!.. Viską pakelsiu, jeigu tik reikia pakelti, bet nueisiu ten, kur noriu... privalau!..— įsakmiai kalbėjo sau.— Privalau!.."

Ir pamažu ją apėmė kupinas ryžto užsispyrimas. Ji kaupė visas savo jėgas grumtynėms su gyvenimu, su nepasisekimu, kliūtimis, su visu tuo piktu ir priešišku pasauliu ir akimirką matė save kažkokioj svaigioj viršūnėj, kur jos laukė garbė ir pergalės džiaugsmas, bet nesijautė laiminga, ne!.. Kažkur aukščiau dūlavo kažkokia kita dar labiau nepasiekiama viršūnė, į kurią kopė žmonės.

„Nepigiai sumokėjau už priėmimą į teatrą!.."— pasakė ji sau, eidama į užkulisį.

Sovinska, pribėgusi prie jos, ilgai žiūrėjo į akis ir ketino nežymiai iškvosti ją, bet Janka atšovė jai beveik su panieka:

— Ačiū jums už patarimą ir už tai, kad... palikot su tuo galviju!..

— Aš skubėjau... Juk nesuvalgė jūsų... Jis geras žmogus...

— Palikite savo dukterį tam geram žmogui!..— atšovė ji.

— Mano duktė nė aktorė,— atsakė senė.

— A... Tiek to... Bus pamoka,— sukuždėjo ji, nueidama nuo Sovinskos.

Sutikusi Cabinskį, priėjo prie jo ir paklausė:

— Ar priimsit mane, direktoriau?..

— Jūs jau priklausot trupei. Dėl atlyginimo susitarsime kurią dieną.

— Ką vaidinsiu pirmą kartą?.. Aš norėčiau gauti Klaros vaidmenį „Kalvių savininke".

Cabinskis žvilgtelėjo į ją ir ranka prisidengė burną, kad neprunkštelėtų iš juoko.

— Palaukit... palaukit... Jums reikia apsiprasti su scena. Kol kas vaidinsit chore. Haltas man sakė, kad skambinat fortepijonu ir pažįstat gaidas. Rytoj gausit mūsų statomų operečių partijas ir išmoksit chorus.

Janka norėjo dar kažką pasakyti, bet Cabinskis apsigręžė ir nuėjo.

— Arba komediantė, arba smarkiai kvanktelėjusi!— sušnibždėjo jis, staiga stabtelėjęs. Paskui nusišypsojo, numojo ranka ir nuskubėjo į sodelį.

Janka nuėjo į persirengimo kambarius, bet vos tik pravėrė duris, kažkas ją nustūmė, užtrenkė duris prie pat nosies ir piktai suriko:

— Į viršų! Choristės ten!..

Įniršio pagauta, Janka norėjo trenkti į duris, bet tik labiau sučiaupė lūpas ir nuėjo į viršų.

Chorisčių kambarys buvo siauras, ilgas ir žemas. Trimis jo pasieniais traukėsi paprastų lentų stalai, virš kurių degė virtinė dujinių šviestuvų be gaubtų. Jo sienos buvo bet kaip sukaltos iš neobliuotų ir nedažytų lentų, išmargintos pavardėmis, datomis, sąmojais ir karikatūromis, pieštomis anglimi arba raudonais lūpų dažais.

Ant vienos sienos kabėjo pundai suknelių ir kostiumų.

Prie visokiausių veidrodžių sėdėjo apie dvidešimt nusirengusių moterų, ir prie kiekvienos degė žvakės.

Pamačiusi netoli durų laisvą taburetę, Janka atsisėdo ir ėmė žiūrėti.

— Atsiprašau, čia mano vieta!— sušuko apkūni juodukė.

Janka atsistojo šone.

— Jūs atėjot pas ką nors?..— pasiteiravo toji, tepdama veidą vazelinu ir ruošdamasi pudruotis.

— Ne. Atėjau į persirengimo kambarį. Mane priėmė į trupę,— pasakė ji gana garsiai.

— Taip?!

Kelios galvos pakilo nuo stalų, ir į ją įsmigo kelios poros akių.

Janka pasakė tai juodukei savo pavardę.

— Merginos!.. Naujoji vadinasi Orlovska. Susipažinkit!— sušuko juodukė.

Tos, kur sėdėjo arčiau, padavė Jankai rankas ir ėmė toliau grimuotis.

— Liodka, paskolink man pudros.

— Pati nusipirk!

— Sovinska!— suriko kažkuri pro praviras duris apačion, į solisčių kambarį.

— Šiandien buvau susitikusi tą tipą... Žinot!.. Einu per Novi Sviatą...

— Pasakos!.. Taip ir patikėsim, kad tokia kaliausė suvilios kokį vyrą!

— Nusipirkau komplektą, žiūrėkit...— šaukė mažutė, labai graži blondinė.

— Jis tau nupirko?

— Dievaži, ne!.. Pati nusipirkau iš santaupų.

— Pasakok sveika!.. Taip ir patikėsim... Ar tik ne tas farmacininkas tau krauna santaupas?

— Blyškiai violetinis!.. Palaidinukė iš kreminių mezginių, laisva, nugara durta, sijonas lygus su antsiuvu apačioj... Skrybėlė su žibutėm...— pasakojo kita, vilkdamasi per galvą baleto kostiumą.

— Ei tu, blyškiai violetine... kada grąžinsi man pusę rublio, man jau reikia...

— Paimsiu po spektaklio ir atiduosiu tau... žodis!

— Taigi! Cabanas duos tau kaip tik tiek...

— Išties, ponia, mane tiesiog neviltis ima!.. Truputį kosčiojo... Maniau, nieko baisaus... O vakar žvilgtelėjau į gerklytę... baltos dėmės... Nulėkiau daktaro... Apžiūrėjo ir sako: „Difteritas!" Sėdėjau prie jo visą naktį, kas valandą tepiau... Negalėjo nė kalbėti, tik pirščiuku rodė, kad labai skauda... Ir ašarytės taip riedėjo per skruostelius, jog maniau, kad mirsiu iš širdgėlos!.. Palikau su juo sargienę, noriu gauti truputį pinigų... Užstačiau salopą, o vis mažai ir mažai!..— pusbalsiu guodėsi kaimynei viena aktorė, liekna ir graži, tačiau vargo ir skurdo nukamuotu veidu. Pasakodama ji raitėsi karčiukus, raudonai dažė pamėlusias lūpas ir nemigos bei ašarų išsekintoms akims pieštuku stengėsi suteikti įžūlią išraišką.

— Hele! Šiandien tavo motina teiravosi apie tave...

— Tur būt, ne apie mane... Seniai nebeturiu motinos.

— Pasakok sveika... Juk Maikovska gerai pažįsta jus ir matė abi Maršalkovska gatvėj.

— Tegu Maikovska nusiperka akinius, jei ji akla... Tuomet ėjau su sargiene į miestą.

Visos ėmė juoktis. Ta, kuri taip išsižadėjo motinos, užgesino savo žvakę ir suirzusi išėjo.

— Jai gėda motinos. Teisybę sakant, tokia ten motina!..

— Prasta moteris. Juk kompromituoja, žmonių akivaizdoje galėtų ir nerodyti savo meilės!

— Kaip? Nejau motina gali kompromituoti dukterį?.. Argi galima gėdytis motinos?..— sušuko Janka, kuri iki šiol sėdėjo tyliai ir smalsiai klausėsi iki jos atsiritančių kalbos nuotrupų, tačiau pastaraisiais žodžiais ji pasipiktino.

— Jūs dar žalia naujokė, todėl dar nieko neišmanot,— atsakė jai keli balsai.

— Galima?— sušuko vyriškas balsas už durų.

— Negalima! Negalima!— ėmė energingai šaukti moterys.

— Zelinska, tavo redaktorius atėjo!..

Šlamėdama sijonais, per kambarį nuėjo aukšta apkūni choristė.

— Šepska, pasek juos.

Šepska išsmuko pro duris, bet tuojau sugrįžo.

— Jie nuėjo į apačią.

Scenoje garsiai sučirškė skambutis.

— Į sceną!— sušuko pro duris režisieriaus padėjėjas.— Tuojau pradedam.

Kilo neapsakomas triukšmas. Visos vienu metu šaukė, lakstė, plėšė viena antrai iš rankų smeigtukus, plaukams reples, pudravosi, ginčijosi dėl menkniekių, gesino žvakes, skubiai uždarinėjo neseserus ir pulku leidosi į apačią, nes jau pasigirdo antras skambutis.

Janka nulipo paskutinė ir sustojo už kulisų.

Spektaklis prasidėjo.

Buvo vaidinama kažkokia pusiau pasakiška operetė.

Ji nebepažino nei tų žmonių, nei teatro — taip nuo pudros, grimo ir šviesų viskas pasikeitė, išgražėjo.

Iš tylos, apgaubusios teatrą, pasklido tykūs ir malonūs tarsi glamonė fleitos tonai, jie skverbėsi jai į širdį, švelniai sūpavo... O paskui šokis... kažkoks mielas, aistringas, svaiginantis, jis kerėjo, liūliavo ir nešė ritmo bangomis, smelkiančiomis ją maloniu silpnumu...

Janka jautėsi vis smarkiau traukiama į kažkokį sūkurį, pilną šviesų, dainų ir žaibų. Teatras akino staigią ir aistringą merginos prigimtį, kuri iki šiol blaškėsi tarp pilkų žmonių ir paprastos kasdienybės.

Beveik toks jis ir buvo jos širdyje — sklidinas šviesos, muzikos, jaudinančių intonacijų, alpios ekstazės, ryškių spalvų, audringų ir tarytum žaibai blyksinčių jausmų.

Viso to čia nebuvo, bet entuziazmo pagauta vaizduotė kūrė iš pamatytų nuotrupų šimtą kartų gražesnį pasaulį ir pati žavėjosi savo kūrinio grožiu. Nuo smuikų flažoletų ją krėtė neapsakomai malonus šiurpas ir gaubė jaudinanti šiluma.

Jankai rodėsi, kad ji mato seną liaudies pasaką, kad sukasi nimfų ir undinių ratelyje, kad tos storai išsidažiusios moterys, kreida išteptos drobės fone išdarinėjančios su šansonečių įkarščiu bakchančių pa,— tai fantastiniai šešėliai, šokantys kažkur

vandenų gelmėse... Elektros šviesa liejo vos įžiūrimą melsvą miglą ir žioravo deimantais ant auksinių žvynų, nužėrusių šokėjų kostiumus.

Ją gaubė lyg debesis troškus visur pribarstytos pudros kvapas, o iš pilnos salės veržėsi karšto alsavimo ir geidulingų žvilgsnių srautas, kuris plakėsi į sceną hipnotine banga ir skandino užmirštyje visa, kas nebuvo daina, muzika ir malonumas.

Jos akyse teatras darėsi vis labiau panašus į haliucinaciją tikrovėje.

Veiksmui pasibaigus ir sugriaudus plojimų audrai, Janka beveik apalpo. Palenkusi galvą, ji godžiai gaudė tuos garsus, panašius į žaibus ir taip pat akinančius sielą. Tuos įsilinksminusios publikos šauksmus mergina traukė į save visa krūtine ir visomis garbės ištroškusios širdies galiomis. Ji užsimerkė, kad tas įspūdis, tas vaizdas ilgiau išliktų.

Jai rodėsi, kad skrieja į kitą pasaulį, atitrūkusi nuo visko, kas menka, skurdu, kasdieniška. Janka atsipeikėjo, išgirdusi balsus skubiai tvarkomoje scenoje.

Stebuklingas regėjimas išnyko. Scenoje zujo vienmarškiniai, be liemenių žmonės, keitė kulisus, statė baldus, kalė dekoracijų laikiklius, dirbo skubėdami, ir ji pamatė darbininkus purvinais sprandais, raukšlėtais negražiais veidais, nuo darbo sudiržusiom rankom, dramblotus.

Janka persibraukė ranka per kaktą, lyg norėdama įsitikinti, ar dabar nesapnuoja, bet kažkas ją užkliudė, kažkas pastūmė, kažkas praėjo pro šalį, tempdamas sunkų rakandą...

Ji nuėjo į sceną ir pro uždangos skylę ėmė žiūrėti į apytamsę sausakimšai prisigrūdusią publikos salę. Pamatė šimtus galvų, jaunos moterys šypsojosi, dar tebejaudinamos muzikos, grakščiai ir laisvai mosavo vėduoklėmis, o jų šviesių tualetų fone juodavo tvarkingai išdėliotom dėmėm vyrai. Ji atidžiai stebėjo tą publiką, manydama, kad tai galingas ir lemiamas meno srityje areopagas, kuris dovanoja ovacijas, pasisekimą, garbę arba pasmerkia...

Janka dar puikiai prisiminė nuolankius Krenskos pasakojimus apie publiką. Smalsiu žvilgsniu klaidžiojo visais veidais, lūpomis, akimis, tarytum norėdama atspėti, ką kalba apie veikalą ir artistus, bet girdėjo tik chaotišką klegesį lyg mugėj, kartais garsų juoką, čia vėl bokalų skambėjimą arba šauksmą:

— Kelneri, alaus!

Ji pasijuto dar labiau nusivylusi, kai pamatė, kad ta publika iš veido visai panaši į Gžesikevičių, jos tėvą, aplinkinius pažįstamus, pensiono vadovę, gimnazijos mokytojus, Bukoveco telegrafistą.

Iš karto jai pasirodė, kad tai neįmanoma.

Negali būti... Juk ji žinojo, ką reikia galvoti apie anuos žmones; seniai buvo juos surūšiavusi į kretinus, kvailius, menkystas, provincijos žąseles, girtuoklius, liežuvininkes, namines perekšles, į smulkias ir paviršutiniškas sielas, į paprastų dykaduonių gaują, nugrimzdusią į seklią valgymo ir vegetavimo balą.

„Ir nejaugi tie sugūžėję į teatrą ir ploję katučių žmonės, kuriuos anksčiau laikiau pusdieviais, tokie patys, kaip ir anie?"— klausė Janka save, rasdama vis daugiau panašių bruožų.

Ji pasižymėjo didele vienatvės ištobulinta intuicija, kuri padėdavo suvokti daugelį dalykų.

— Atleiskite,— tarė kažkas greta jos.

Ji atitraukė veidą nuo uždangos. Šalia stovėjo jaunas, dailus ir elegantiškas vyras. Jis palietė cilindro kraštą ir šabloniškai nusišypsojo.

— Tik valandėlę...— paprašė jis.

Janka užleido jam vietą.

Jis pažiūrėjo į sodelį ir pasitraukė nuo uždangos.

— Atsiprašau... labai atsiprašau...

— O, prašom, aš jau prisižiūrėjau pakankamai.

— Nelabai įdomus vaizdas, tiesa?.. Autentiškiausi filisteriai: krautuvininkai ir batsiuviai!.. Manot, kad jie atėjo klausytis, galvoti arba žavėtis menu?.. O, ne, atėjo pasirodyti, pasigirti tualetais, pavakarieniauti ir kaip nors nustumti laiką...

— O kas gi eina meno žiūrėti? Kam rūpi tik menas?

— Čia — niekam! Didžiajame, „Įvairenybių" teatre, ten dar galima rasti, tiesa, saujelę žmonių, mylinčių meną ir tik dėl jo einančių į teatrą. Daug kartų kėliau tą klausimą spaudoje.

— Redaktoriau, duokit papirosą!— šūktelėjo kažkoks aktorius užkulisiuose.

— Prašom.— Ir redaktorius maloniai padavė sidabrinę papirosinę, panašią į užrašų knygutę.

Janka, truputį pasitraukusi, žiūrėjo į redaktorių smalsiai ir pagarbiai. Apie tuos žmones ji buvo tik girdėjusi ir žinojo,

kaip jie gerbiami provincijoje, todėl mintyse buvo susikūrusi savotišką idealų žmogaus tipą, kuris jungia savyje visas dorybes ir reiškia visuotines mintis, jame būtinai koncentruojasi talentas, išmintis ir taurumas.

Žiūrėjo ji susižavėjusi ir patenkinta, kad pasitaikė proga iš arti pažinti tokį žmogų.

Kiek kartų kaime, klausydamasi amžinai tų pačių šnekų apie ūkį, rūpesčius, politiką, lietų ir giedrą, ji svajojo apie kitokį pasaulį, kitokius žmones, tokius, kurie jai kalbės apie idėjas, meną, žmoniją, pažangą, poeziją ir kurie patys bus įkūniję savyje visus tuos šūkius, kuriais gyvena ir vadovaujasi pasaulis.

Dabar ji troško, kad tas redaktorius dar neišeitų ir valandėlę pakalbėtų su ja. Ir iš tiesų redaktorius kreipėsi į ją:

— Jūs, tur būt, neseniai teatre, nes iki šiol neturėjau laimės jūsų matyti.

— Tik šiandien mane priėmė.

— Ar vaidinote anksčiau?

— Ne, tikroj scenoje... niekad! Vaidinau tik mėgėjų spektakliuose.

— Taip pradeda beveik visi dramos talentai. Žinau, žinau!.. Modžejevska[1] minėjo man tą patį ne vieną kartą,— pasakė jis, atlaidžiai šypsodamasis.

— Redaktoriau... neužmirškite savo pareigų!— sušuko Kačkovska, ištiesusi jam rankas.

Redaktorius užsagstė jai pirštines, kelis kartus pabučiavo abi rankas, gavo švelniai per skruostą ir vėl sugrįžo prie uždangos.

— Vadinasi, jūs pirmą kartą? Tikriausiai šeima... priešinosi... tvirtas ryžtas... gūdi provincija... pirmas mėgėjiškas pasirodymas... jaudinimasis... pasisekimas... dievišką kibirkštį pajutot... svajonės apie tikrą sceną... ašaros... nemigo naktys... kova su aplinka... pagaliau leidimas... o gal slaptas pabėgimas naktį... baimė... nerimas... vaikščiojimas pas direktorius... mėginimai patekti... susižavėjimas... dieviškas menas!— bėrė jis telegrafo stiliumi.

— Beveik atspėjote, pone redaktoriau... ir man taip buvo.

---

[1] Helena Modžejevska (1840—1909) — garsi lenkų dramos aktorė, tragikė.

— Matot, iš karto supratau. Intuicija — tai viskas! Paglobosim jus, garbės žodis!.. Įdėsim nedidelę žinutę, paskui duosim kelias detales su sensacinga antrašte, vėliau didesnį straipsnį apie naują žvaigždę dramos meno padangėje,— varė jis skubomis,— kils triukšmas... žmonės stebėsis, žavėsis... direktoriai ims varžytis dėl jūsų, o po metų dvejų... Varšuvos teatras...

— Bet, pone redaktoriau, juk niekas manęs nepažįsta, dar niekas nežino, ar aš turiu kokių gabumų scenai...

— Turit talentą, žodis! Intuicija man sako: nuovoka netikėkit, samprotavimų venkite iš tolo, apskaičiavimus meskite į šalį, bet intuicija tikėkit!..

— Redaktoriau, eik šen greičiau!— pašaukė jį kažkas.

— Iki pasimatymo! Iki pasimatymo!..

Ranka pasiuntė jai bučkį, pirštu palietė cilindro kraštą ir išbėgo.

Janka sustojo, bet ta pati intuicija, kurios jis liepė klausyti, sakė jai, kad į jo žodžius negalima žiūrėti rimtai. Jai atrodė, kad jis kažkoks lengvapėdis ir linkęs perdaug skubiai spręsti, o tie pažadai dėl žinučių, straipsnių, patikinimai dėl talento — tik paikystė. Net veidu, judesiais ir čiauškėjimu jis buvo panašus į Juzių, garsų Bukoveco apylinkių plevėsą ir akių dūmėją.

Prasidėjo antras veiksmas.

Ji žiūrėjo, tačiau be entuziazmo, tas veiksmas nebežavėjo taip, kaip pirmasis. Ji buvo nepatenkinta, kad atvėso ir nebejuto ekstazės.

— Kaip jums patinka mūsų teatras?— paklausė juodbruvė choristė.

— Labai,— atsakė ji.

— Taigi, tai lyg maras: kam prisimetė, tam jau amen!..— griežtai sukuždėjo juodbruvė.

Užkulisiuose, pustamsiuose praėjimuose už dekoracijų buvo pilna žmonių.

Praėjimuose stovėjo aktoriai, užkampiuose slapstėsi porelės, iš visur sklido šnibždesys, užgniaužtas juokas.

Su pjesės tekstu vienoj rankoj ir varpeliu antroj scenos gilumoje iš vieno galo į kitą lakstė senas ir plikas režisieriaus padėjėjas, apsivilkęs vien liemene ir be apykaklės.

— Į sceną!.. Tuojau jūsų išeiga!.. Greičiau!— šaukė jis sukaitęs, įsikarščiavęs ir vėl bėgo, kvietė tuos, kurie turėjo

eiti į sceną, statė juos beveik prie pat durų, scenos gale arba iš šonų, klausėsi, kas kalbama scenoje, žvilgčiojo pro drobinių durų plyšius ir tinkamu momentu kuždėjo:

— Eikite!

Janka matė, kaip staiga nutrūksta aktorių pokalbiai, kaip jie bėga vidury žodžio, stato nebaigtus gerti bokalus, meta viską, lekia į užkulisius ir laukia savo eilės, sustingę ir nebylūs, arba susijaudinę šnibžda vaidmens žodžius, stengdamiesi įsijausti į charakterį; matė, kaip virpa jų lūpos ir akių vokai, tirta kojos, po storu grimo sluoksniu staiga bąla veidai, iš susijaudinimo ima degti žvilgsniai...

— Eikite!— nuaidi tarytum botago pliaukštelėjimas.

Ir beveik kiekvienas krūpteli, akies mirksniu nutaiso reikiamos nuotaikos veidą, persižegnoja kelis kartus ir eina.

Kiekvieną kartą, atsidarius scenos durims, Janką krėtė nerviniu šiurpuliu ta nuostabi ugnies banga, pilna žvilgsnių ir alsavimo,— banga, plaukianti iš žiūrovų salės.

Ji vėl ėmė jaudintis, prasidėjo haliucinacijos: prietėmis, ryškios spalvos, šviesų nutviekstos, staiga išnyrančios iš šešėlių, nematomos muzikos garsai, dainų aidai, nuklystantys į tamsius užkampius, prislopinti žingsniai, keisti šnaresiai, įsikarščiavę žmonės, blizgančios akys, visuotinis susijaudinimas, plojimai, panašūs į tolimos liūties ošimą, akinamos šviesos pluoštai, tamsos ūkana, žmonių spūstis, patetiškų žodžių skambesys, tragiški šauksmai, ašarų pritvinkęs susijaudinimas, aimanos, verksmas — visa ta melodrama, vaidinama pompastiškai ir rėksmingai, visa tai jaudino ją kitaip, negu pirmame veiksme, įkvėpė jai energijos ir troškimo veikti: ji vaidino drauge su visais, kentėjo kartu su popieriniais herojais, nerimavo, mylėjo, kaip ir jie, jaudinosi, prieš jiems įeinant į sceną, alpo, susižavėjusi kai kuriais patetiškos vaidybos momentais ir akimirkomis, o kai kurie žodžiai ir šauksmai purtė ją tokiu keistu ir skaudžiu šiurpuliu, jog iš akių veržėsi ašaros, o iš lūpų duslūs šūkčiojimai.

Pertraukų metu ji vėl atgaudavo pusiausvyrą ir imdavo mąstyti.

Vis daugiau žmonių iš publikos ėjo į užkulisius.

Saldainių dėžutės, puokštės, atskiros gėlės ėjo iš rankų į rankas.

Gėrė alų, degtinę, konjaką, atsirado padėklas su sumuštiniais, kuriuos bematant išgraibstė.

Skambėjo nevaržomas juokas, tarsi raketos sproginėjo šmaikštūs sąmojai. Kai kurios choristės rengėsi paprastomis suknelėmis ir ėjo į sodelį.

Ji matė, kaip aktoriai slampinėja palei persirengimo kambarius vienais baltiniais, o moterys, nebaigusios nusiimti grimo, baltais apatiniais sijonais, nuogais pečiais, bėgioja į sceną ir žiūri pro uždangą į publiką. Pamačiusios pašalinius, suko atgal lyg susigėdusios. Šaukė, bet šypsojosi gundomai ir bėgdamos svaidė masinančius žvilgsnius.

Restorano kelneriai, tarnaitės, mašinistai bėgiojo kaip kurtai, ir nuolat buvo girdėti:

— Sovinska!

— Siuvėjau!

— Butafore!

— Kelnes ir apsiaustą!

— Lazdą ir laišką į sceną!

— Vicekai!.. Lėk pas direktorių, tegul persirengia paskutiniam veiksmui!

— Statykit dekoracijas!

— Vacekai!.. Atsiųsk man lūpoms dažų, alaus ir sumuštinį!..— šaukė kažkuri aktorė per visą sceną į vyrų pusę.

Grimavimosi kambariuose chaosas: kas paknopstomis skuba persirengti, kas karštligiškai grimuojasi beveik ištirpusiais nuo šilumos dažais, kas barasi...

— Jei tamsta vėl maišysiesi scenoje man prie pat nosies, tai, dievaži, spirsiu!..

— Savo šuniui spirk!.. Mano tokia rolė... pats paskaityk!

— Tamsta tyčia mane užstoji!

— O ką!.. Išėjau į sceną, ir sušnarėjo publika...

— Vėjas padvelkė, o jam pasirodė, kad publika.

— Publika sušnarėjo... pasipiktinusi, kad ėmei niekus paistyti.

— Kaip nepaistysi, jei Dobekas taip sufleruoja, kad jį kur plynės!..

— Kalbėk sveikas, o aš tylėsiu... Pažiūrėsim, kaip tuomet atrodysi!.. Žodį po žodžio kraunu jam į ausis lyg kastuvu, ir nieko!.. Šaukiu taip, kad Haltas net sceną spardo... O jis vis tiek stovi!

— Aš visuomet puikiai moku, o tamsta tyčia nori mane suklupdyti...

— Savo mokėjimu akių neapdumsi,— sušuko kažkas žydžiuodamas.

— Siuvėjau! Diržą, špagą ir skrybėlę... Greičiau!

— „...Marija! Jei pasakysi: išeik... mane lydės naktis, kančia, vienatvė ir ašaros... Marija! Ar girdi mane?.. Tai mylinčios tave širdies balsas, tai..."— kartojo Vladekas, vaikščiodamas po persirengimo kambarį su vaidmens tekstu ir smarkiai mosikuodamas, kurčias viskam, kas aplinkui darėsi.

— Nešūkauk, Vladekai!.. Scenoje prisirėkausi ir prisivaitosi, net ausis įskaus...

— Man atrodo, kad tas jaunuolis prarado visus pojūčius, tik kalbos organas jam liko.

— Tikriau, riksmo...

— Ponai, ar nematėt kartais Piotrusiaus?..— įkišusi galvą, paklausė charakteringų rolių aktorė.

— Ponai, pasidairykit, gal Piotrusius tupi kur po stalu?

— Ponia... Piotrusius nuėjo į atskirą kabinetą su kažkokia labai gražia dama.

— Nužudykit jį!.. Neištikimąjį!

Biro atsakymai, palydimi juoko.

Artistė dingo, ir jau kitoje scenos pusėje buvo girdėti, kaip ji visus klausinėja:

— Ar čia nėra Piotrusiaus?

— Ji pasius kada nors iš pavydo!

— Padori moteris!

— Vis tiek kvaila ir pavyduliauja tykiausiam pasaulyje žmogui.

— Kaip laikaisi, redaktoriau!

— O, redaktorius!.. Jaučiuosi lyg jau vaišintum mane alum ir papirosais.

— Mecenatas! Labas vakaras!

— Kas naujo kasoj?

— Puiku!.. Bilietai išparduoti, nes Goldas rūko cigarą.

— Ačiū dievui, duos daugiau avanso.

— Bolekai, kaip laikaisi?.. Neik, ištirpsi kaip sviestas... Šiandien čia mažytė Afrika.

— Tuojau atvėsime, jau užsakiau alaus.

— Visi į sceną!.. Žmonės, į sceną! Žyniai, į sceną! Kariai, į sceną!— šaukė režisieriaus padėjėjas, bėgiodamas iš vieno persirengimo kambario į kitą.

Po valandėlės užkulisiuose liko tik keli žmonės iš publikos, visi išbėgo į sceną.

Po spektaklio eidama į viešbutį, Janka jautėsi labai išvarginta daugybės įspūdžių. Viešbučio kambarys jai pasirodė dar skurdesnis ir toks tuščias ir nuobodus, kad tuojau atsigulė, bet negalėjo užmigti.

Galvoj jai ūžė, aidėjo šauksmų nuotrupos, šmėkščiojo vaizdai, blykčiojo spalvos, skambėjo padrikos muzikinės frazės, atrodė, kad kažkur jos viduje slypi visas tas teatre praleistas vakaras. Ji stengėsi galvoti apie namus, Bukovecą, bet tie prievarta žadinami prisiminimai greit davė vietą kitiems, naujiems.

Praeitis pradėjo blankti, tarytum atitrūkusi ristųsi į užmiršties naktį; Janka žvelgė į ją pro šios dienos įspūdžių prizmę, ir ji pasirodė kažkokia svetima, tokia baisiai pilka, dvelkianti šalčiu, net savęs pasidarė kažkaip gaila. Tarpais ji pradėdavo jau migti, bet tuoj pat ją žadindavo plojimai, juokas, muzika... Ji atsisėsdavo lovoje ir dairydavosi po tuščią kambarį, nuspalvintą silpnų apyaušrio šviesų, prasismelkusių iš anapus mūrų stogų.

O kartais ji užmigdavo ilgiau ir tada sapnuodavo, kad girdi lekiančių pro langus traukinių dundėjimą, elektrinių skambučių garsus; kelio sargų trimitai pranešdavo apie keleivinį traukinį.

„Iš Kelcų, keleivinis!.."— pagalvodavo ji ir matydavo, kaip tėvo padėjėjas, užsimovęs baltas pirštines, iki kaklo susisagstęs, pasitempęs, žingsniuoja peronu.

Jos svajonės trūkinėjo ir painiojosi... Čia ji matė tėvą, čia vėl jai atrodė, kad miega, jautė, kad tuoj reikės keltis, nes danguje lyg raudonas skydas kabojo saulė, o jos aštrūs spinduliai degino veidą.

— Dar truputį... dar truputį!..— prašo ji kažką ir jaučiasi baisiai mieguista... Baisiai!..

Janka suriko pro miegus: pamatė fauną iš Lazenkų parko; jis šoko, vaipydamasis ir tyčiodamasis, o po juo tarsi krūvon susispietusios šmėklos tumulais ritinėjosi teatras: Cabinskis, redaktorius, Sovinska, visi!.. O faunas voliojosi ant jų kūnų,

šokinėjo jiems per galvas, jam ant pečių plaikstėsi šermuonėlių apsiaustas, ir jis juokėsi ilgai, be atvangos, o tie žmonės po juo mindė vienas antrą, rėkė, akys verkė, ištiestos rankos graibstė už apsiausto, pražiotos burnos maldavo, ir visų veidai atrodė lyg kokios baisios kaukės... Ji jautė, kad ir ją traukia tas sūkurys, ji dar ginasi, bet tos rankos ją griebia... ir ji jau sukasi kartu su visais...

Buvo jau po devynių, kai Janka pabudo pavargusi ir apdujusi; pradžioj negalėjo suvokti nei kur ji, nei koks čia kambarys.

Bet netrukus jos mintys grįžo į vėžes. Ji prisiminė viską iš eilės, prisiminė ir tai, kad šiandien turi gauti vaidmenį chore. Greit apsirengė.

Vakarykštės karštligiškos ekstazės Janka nebejautė, liko vien tykus džiaugsmas ir pasitenkinimas, kad ji jau teatre. Retkarčiais tą giedrą nuotaiką temdė neaiškus šešėlis, tarsi kokia nuojauta ar nesuvokiamas praeities prisiminimas, kuris šmėkštelėdavo kaip koks nemalonumas ir tuoj pat dingdavo, palikęs širdies gelmėse erzinantį pėdsaką.

Janka paskubomis išgėrė arbatą ir buvo beišeinanti, kai kažkas atsargiai pasibeldė į duris.

— Prašom!— šūktelėjo ji.

Įėjo sena žydė, padoriai apsirengusi, su didžiule dėže po pažastimi.

— Labą dieną, panele.

— Labą dieną,— atsakė Janka, nustebusi dėl to vizito.

— Gal, panele, ką pirksit?.. Turu gėrų, pigių prėkių. Gal bižuterijos?.. Gal pirštinių, smeigtukų plaukams, masyvaus sidabro, gal dar ko?.. Turu įvairas prėkės, įvairas kainas, ir visi labai gėras, iš Paryžius!..— bėrė ji žodžius kaip žirnius, dėliodama ant stalo prekes iš dėžės, o jos mažos juodos akutės sunkiais raudonais tarsi vanago vokais šmižinėjo po kambarį ir viską šniukštinėjo.

Janka tylėjo.

— Kas čia blogo pažiūrėti...— kibo žydė.— Turu pigių ir gėrų daiktų! O gal kaspinų, gipiūro nėrinių, kojinių?.. Gal šilkiniai nosinės?..

Janka pradėjo žiūrinėti išdėliotus daiktus ir išsirinko porą uolekčių kaspino.

— Gal ir mama ką pirks?..— tarė ji, kažką numanydama ir atidžiai stebėdama merginą.

— Aš viena.

— Viena?— pratisai pliaukštelėjo ji liežuviu ir primerkė akis.

— Taip, bet aš čia negyvensiu,— pasakė Janka lyg pasiteisindama.

— Gal galėčiau parekomenduoti butą?.. Pažįstu vieną našlę, jinai...

— Gerai,— pertarė Janka,— suraskit man kambarį prie šeimos, Novi Sviato rajone, netoli teatro...

— Panelė iš tijatro?.. A!..

— Taip.

— Gal dar ko reikia?.. Aš turu žavingi daiktai ir tijatrui.

— Ne, nebereikia.

— Pigiai parduosiu... sąžiningai sakau, pigiai!.. Kaip tik į tijatrą.

— Man nieko nereikia.

— Kad aš taip sveika būčiau, pigiai atiduosiu!.. Tokis šuniškas laikas...

Ji sudėjo viską į dėžę ir prisislinko arčiau.

— Gal duotumėt man... kiek uždirbti?..

— Nieko nepirksiu, nes man nieko nereikia,— atsakė Janka, netekusi kantrybės.

— Ne apie tai kalbu!

Žydė atidžiai pažiūrėjo į merginą ir ėmė skubiai kuždėti:

— Aš pažįstu jauni graži vyrai... žinot, panele?.. Turtingi vyrai!.. Tai ne mano verslas, bet jie mane prašė... Jie patys ateis. Turtingi, graži vyrai...

— Ką! Ką?!— sušuko ji, nedrįsdama patikėti savo ausims.

— Kam panelė šaukiat?.. Mes galim tyliai susitarti!.. Aš turu tokią širdį ir galiu...

— Nešdinkis, nes pašauksiu tarnaitę!— suriko Janka, baisiausiai pasipiktinusi.

— Kam taip karščiuotis!.. Pirksi nepirksi, o pasiderėti galima. Aš pažįstu ne vieną dešimtį, kurios pradžioj buvo tokios pačios, o vėliau jos Salkai rankos bučiavo, kad tik nuvestų pas ką nors...

Ji nebaigė, nes Janka atidarė duris, sugriebė ją už sprando ir išmetė į koridorių, o jai pridurmui tuojau pat nulėkė ir dėžė su prekėmis.

Ji užsirakino duris ir sustojo vidury kambario, tik dabar pradėdama suvokti prekininkės žodžių prasmę.

Paskui mergina atsisėdo ir ilgai sėdėjo kažkokia bejėgė ir vieniša. Tik dabar suvokė, kad ji vienui viena ir šiame naujame gyvenime turi verstis tik savo jėgomis, kad čia nėra nei tėvo, nei pažįstamų, kurie galėtų ją apsaugoti nuo tokių scenų ir žmonių, o ši gyvenimo kova, kurią pradėjo, tai ne tik kova dėl garbės ir aukštesnių tikslų, bet ir kova dėl savo žmogiško orumo, ir, jei nenori žūti, turi gintis.

„Šit kaip yra pasaulyje!"— mąstė Janka, eidama į teatrą, ir jai rodėsi, kad ji jau praregėjo, kad po to, kai tiek daug pamatė, gyvenimas nebedaug gali suteikti staigmenų ir kartėlio.

Sovinską ji sutiko verandoje ir tuoj kiek pajėgdama mandagiau pasiteiravo, ar ši nežinanti kokio kambario prie šeimos, nes viešbutyje dėl daugelio priežasčių jai negalima gyventi.

— Viskas labai gerai klostosi!.. Jei tik norit, tai mes turim kambarį. Galim jį užleisti. Pas mus ir valgysit, nebus brangu. Gražus kambarėlis, apačioje, langai į pietų pusę, atskiras įėjimas iš prieškambario.

Susitarė dėl kainos. Janka pasakė galinti sumokėti už visą mėnesį iš anksto.

— Sutarta! Pas mus jums bus ramu, duktė neturi vaikų... Einam pasižiūrėti.

— Gal po repeticijos, o jei neturit laiko laukti, palikit man adresą... Aš surasiu.

Sovinska davė jai adresą ir išėjo.

Janka gavo natas ir repeticijoje jau dainavo.

Niekas niekam jos nepristatė, bet ji atkreipė visų dėmesį. Kačkovska paprašė, kad Haltas akompanuotų jai fortepijonu.

— Duokit man ramybę, aš neturiu laiko!— atsisakė jis.

— Jei jūs, ponai, norit, aš galėčiau akompanuoti, jei yra natos...— pasisiūlė Janka.

Kačkovska tučtuojau nusitempė ją į kabinetą su fortepijonu ir apie valandą kamavo, o visa trupė labai susidomėjo choriste, mokančia skambinti fortepijonu.

Vėliau Cabinska gana ilgai kalbėjosi su ja, pakvietė užeiti pas juos į namus rytoj po repeticijos ir maloniai atsisveikino.

Iš teatro Janka nuėjo tiesiai pas Sovinską pasižiūrėti buto.

IV

„Direkcija turi garbę kviesti Gerb. Trupės Artistes ir Artistus, taip pat orkestrantus ir choro dalyvius atvykti į direkcijos patalpas š. mėn. 6 d. po spektaklio išgerti arbatos ir draugiškai pasikalbėti.

Dramos Artistų Trupės Direktorius (parašas) Jonas Cabinskis."

— Na, kaip?.. Bus gerai, Pepa?..— paklausė direktorius, perskaitęs žmonai vargais negalais parašytą ir labai išbraukytą kvietimą.

— Bogdanai! Tyliau, negirdžiu, ką tėvas skaito.

— Mamyte, Edekas atėmė iš manęs rolę!

— Tėveli, o Bogdanas pasakė, kad aš kvailas Cabanas!

— Tylėkit! Jėzau Marija, tie vaikai!.. Nutildyk juos, Pepa.

— Duok man griviną, tai nutilsiu.

— Ir man! Ir man!

Cabinskis suspaudė po stalu rykštę ir laukė; kai tik vaikai prisiartino kiek reikia, pašoko ir ėmė čaižyti juos kur pakliuvo.

Kilo riksmas ir erzelis, bildėdamos atsidarė durys, ir direktoriaus sūneliai klykdami nučiuožė laiptų turėklais žemyn.

Tada Cabinskis ramiai perskaitė kvietimą dar kartą žmonai, sėdinčiai kitame kambaryje.

— Kelintai valandai kvieti?

— Parašiau — po spektaklio.

— Reikėtų pakviesti kurį recenzentą, bet tik atskiru laišku arba žodžiu.

— Aš nebeturiu laiko, o reikia gražiai parašyti.

— Pašauk ką nors iš choro, tegul parašo.

— Na jau, dar padarys kokią žioplystę, kaip tas Karolis pernai; paskui gėda buvo... O gal tu, Pepa, parašysi?.. Turi gražią rašyseną.

— Ne, nedera, kad aš, direktorienė ir moteris, rašinėčiau svetimiems vyrams. Aš sakiau tai... kaip pavardė tos, kurią priėmei į chorą?..

— Orlovska.

— Taigi sakiau jai, kad ateitų šiandien. Man patinka ta mergina, jos veide yra kažko patrauklaus. Kačkovska sakė, kad ji puikiai skambina fortepijonu, tai man atėjo į galvą...

— Na, tegul ji parašo; skambina fortepijonu, tai ir rašyti, tur būt, moka.

— Ne vien tai, aš manau, kad galėtų mokyti skambinti Jadzę...

— Žinai, tai geras sumanymas!.. Būtų galima įskaityti į būsimą algą...

— Kiek jai moki?— paklausė Cabinska, užsirūkydama papirosą.

— Dar nesusitariau... bet tiek, kiek ir kitiems,— pasakė jis, keistai šypsodamasis.

— Vadinasi...

— Vadinasi... labai daug, labai daug... ateityje. Cha cha cha!

Abu nusikvatojo ir tuoj nutilo.

— Jasiau, o ką sumanei vakarienei?

— Dar nežinau... Pasikalbėsiu restorane. Kaip nors susitvarkysim...

Cabinskis perrašinėjo kvietimą, o Pepa rūkė papirosą ir lingavo supamojoj kėdėj. Po valandėlės nerūpestingai tarė:

— Jasiau!.. Ar tu nieko nepastebėjai Maikovskos vaidyboje?

— Nieko... O kad ji truputį blaškosi scenoje, tai toks jos stilius.

— Truputį?.. Jai užeina epilepsijos priepuoliai; net koktu žiūrėti, kaip ji vaiposi ir trankosi scenoje. Redaktorius man sakė, kad spauda atkreipė į tai dėmesį.

— Bijok dievo, Pepa! Geriausią aktorę nori išėsti iš trupės?.. Suėdei Nikoletą, o ją visi labai mėgo, ir ji turėjo savo gerbėjų.

— Ir tau labai patiko, aš kai ką žinau.

— Aš galėčiau tau prikišti kad ir tą redaktorių, bet labiausiai mėgstu ramybę...

— O kas tau darbo! Bene aš kišuos, kai tu su choristėmis landžioji po kabinetus?..

— Aš taip pat neklausiu, ką tu veiki!.. Pagaliau, ko mums ginčytis?.. Bet Maikovskos neleisiu paliesti!.. Tau rūpi intrigos, o man gyvenimas, juk gerai žinai, kad tokios herojinės poros, kaip Melė ir Topolskis, niekur provincijoje nėra, o gal nėra ir Varšuvos teatruose. Tiesą pasakius, jais viskas tik ir laikosi!.. Nori išgrūsti Melę?.. Betgi publika ją mėgsta, spauda ją giria... Ji talentinga!..

— Maikovska talentinga?.. Iš proto išsikraustei, ponas direktoriau! Maikovska isterikė, o ne talentas!— sušuko ji pakeltu balsu.

— Ji talentinga!.. Tegul mane zuikiai subado, bet Maikovska turi didelį talentą. Iš visų moterų provincijos teatruose tik ji turi talentą ir geriausius duomenis.

— O aš?!— grėsmingai paklausė Pepa, atsistojusi prieš jį.

— Tu?.. Tu taip pat turi talentą, bet...— pasakė jis tyliau,— bet...

— Nėra jokių „bet", tik tu esi paskutinis idiotas, ponas direktoriau!.. Neturi supratimo nei apie vaidybą, nei apie pjeses, nei apie aktores, o nori jas skirstyti į mažas ir dideles... Tu pats esi didelis artistas, didžiulis! Žinai, kaip tu vaidinai Francą „Plėšikuose"? Žinai?.. Ne! Tai aš tau pasakysiu... Vaidinai kaip stuobrys, kaip cirkininkas!..

Cabinskis pašoko, tarsi botagu perlietas.

— Netiesa! Krulikovskis taip pat vaidino, man patarė, kad jį mėgdžiočiau, aš ir mėgdžiojau...

— Krulikovskis[1] taip pat, kaip tu?.. Esi naujokėlis, mielas artiste!

— Pepa, nutilk, jei nenori, kad pasakyčiau, kas tu tokia!

— O, pasakyk, susimildamas, pasakyk!— šaukė ji niršdama.

— Ne tik didelė, nesi net maža, brangioji mano.

— Pasakyk aiškiau, kas aš?

— Na, sakau, sakau, kad tu ne Modžejevska,— tyliai ir pašaipiai nusijuokė Cabinskis.

— Tu man nekaišiok šitų... iš Varšuvos teatro!..

— Tu nepyk, Pepa, kad tuomet tau neleido debiutuoti...

---

[1] Janas Krulikovskis (1820—1886) — garsus lenkų artistas. Vienas iš garsiausių jo vaidmenų buvo Franco Moro vaidmuo Šilerio „Plėšikuose".

— Tylėk! Matei?.. Girdėjai, kad skambina, tik nežinai, kurioj bažnyčioj. Tuomet aš nenorėjau, ir dabar nenoriu!.. Per daug gerbiu savo žmogišką ir artistinį orumą.

Cabinskis nusikvatojo.

— Nutilk, kloune!..— suriko ji ir sviedė į vyrą papirosą.

— Palauk, palauk tu, kabinetų primadona!— sušnypštė jis, pamėlynavęs iš pykčio.

Abu nutilo, iš neapykantos užkandę žadą.

Apsivilkęs ant baltinių chalatą kiaurom alkūnėm ir įsispyręs į šlepetes, Cabinskis ėmė lakstyti po kambarį, o Pepa, nenusiplovusi vakarykščio grimo, nesišukavusi, suveltais plaukais, taip greit suko ratus, kad tik jos nešvarus apatinis sijonas plevėsavo.

Juodu dėbčiojo į kits kitą įsiutusiais ir grėsmingais žvilgsniais. Senas varžovų pavydas prasiveržė visu smarkumu. Juodu nekentė vienas antro kaip artistai, nes vienas kitam neapsakomai pavydėjo gabumų ir pasisekimo.

Juodu rūpestingai slėpė tai vienas nuo kito, bet jų širdyse amžinai kraujavo žaizdos, kurias aitrino menkiausias žodelis.

Žinodamas, ko verta jo žmona kaip aktorė, Cabinskis ne sykį niršo, išgirdęs, kaip publika atkakliai ploja už jos menką, dirbtinę vaidybą. Kiekvienas pliaukštelėjimas jam buvo lyg peilio dūris į širdį, jam atrodė, kad ji niekšinga vagilė, o tos katutės turi tik jam vienam priklausyti. Ir ji drįsta sakyti jam į akis, kad jis vaidino kaip cirkininkas, jis, kuris laikė save beveik genialiu aktorium ir buvo beveik tikras, kad tik intrigos trukdo jam vaidinti visus Krulikovskio vaidmenis Varšuvos teatruose.

Jis ėmė lakstyti dar greičiau ir, pagautas neapsakomo įniršio, spardė viską, kas tik pasipainiojo po kojom; o pakampėse gulėjo pakankamai visokio šlamšto: senų batų, baltinių, teatrinių kostiumų, vaikų čiužinių pasieniuose, šūsnys gaidų ir klavyrų, pintinės su knygomis, krūvos senų skarmalų ir dekoracijų.

Jį ėmė vis didesnis siutas.

— Aš blogai vaidinau?.. Aš cirkininkas?.. Kad tu kur prasmegtum!..

Griebė iš dėžės stiklinę ir trenkė į grindis, paskui pakėlė šūsnį knygų ir sviedė jas, sulaužė pintą kėdę.

Jis niršo vis labiau ir giežė savo pyktį ant įvairių daiktų, bet daužė vien smulkmenas, tačiau, susidūręs su Pepos žvilgsniu, taip pat liepsnojančiu neapykanta ir panieka, šoko prie fortepijono ir tvojo kumščiu į klaviatūrą taip, kad net kelios stygos, liūdnai sužvangėjusios, nutrūko, o paskui nubėgo prie lango — ten ant palangės stovėjo krūva lėkščių su vakarykščių pietų likučiais.

Pepa tučtuojau puolė ten ir užstojo lėkštes.

— Pasitrauk!..— grėsmingai burbtelėjo jis, sugniaužęs kumščius.

— Tai mano!— sušuko ji ir taip trenkė jam po kojom visą krūvą lėkščių, kad tos sudužo į šukeles.

— Galvijas!

— Šmutas!

Epitetai skraidė į vieną ir kitą galą, juodu stovėjo vienas prieš antrą rūstūs, pasirengę pulti ir kandžioti kits kitą, tokia neapykanta liepsnojo jų akys ir kaleno dantys. Staiga įėjo tarnaitė.

— Duokit, ponia, pinigų pusryčiams.

— Tegul ponas tau duoda!— atsakė ji ir išdidžiu žingsniu, kokiu Rakevičova[1] išeina iš scenos, nužingsniavo į kitą kambarį ir užsitrenkė duris.

— Ponas, duokit pinigų, jau laikas, vaikai verkia, nori valgyti.

— Eikit, aukle, pas ponią pinigų...

— Kaipgi!.. Nėra kvailių! Sukėlėt pragarą, kad net visas namas skambėjo, o dabar aš eisiu pas ponią?.. Jūs, ponas, duokit ir greičiau apsirenkit! Dievuli mano, jau dešimt valandų, o jūs slampinėjat, išsitaršęs kaip žydas prieš šabą...

— Daug nešnekėk, aukle, kiek sykių tau sakiau — nesikišk...

— Taigi, taigi!.. O kas čia viskuo rūpinasi?.. Ponai tik komedijas išdarinėjat, o apie vaikus niekas žmoniškai nepagalvoja.

— Ar vaikams ko trūksta?— pasakė Cabinskis, išsyk sušvelnėjęs, nes vaikai buvo jo silpnybė.

— Žinoma!.. Edziui reikia batelių, Vaciui drabužėlių, nenaudėlis berniokas į skutus sudraskė kelnaites, ir panelė Jadzė

[1] Aleksandra Rakevičova (1840—1898) — garsi lenkų aktorė.

taipogi nebeturi kuo apsivilkti... Ponai tik kumėdijoms nesigailit, o vaikams tai skatiko neišprašysi,— murmėjo ji, padėdama Cabinskiui apsirengti.

— Sužinokit, aukle, krautuvėse, kiek viskas kainuos, ir pasakykit man, duosiu pinigų... O čia imkite pusryčiams.

Padėjo rublį, rankove perbraukė rusvą cilindrą ir išėjo.

Auklė paėmė ąsotėlį, pintinėlę bandelėms ir nuėjo apsipirkti.

Cabinskiai gyveno kaip klajokliai čigonai, ir jų namuose viešpatavo menininkų papročiai. Namie jie virdavosi tik arbatą vakarais, bet ir ją ne virduliu, kurį nuolat žadėjo pirkti ponia Pepa, o primusu. Vengdami ūkinių rūpesčių, visi maitinosi restorane — direktorius su žmona, ketvertas vaikų ir dvi tarnaitės, pusryčiams pirkdavosi kavos kavinėje, o vidurdienį pietaudavo restorane.

Jie neturėjo laiko galvoti nei apie namus, nei apie vaikus. Jiems terūpėjo teatras, vaidmenys ir kova dėl pasisekimo.

Cabinskiams visai pakako drobinių sienų ir kulisų, imituojančių puikius salonus ir ištaigingus butus; ten jie giliau alsavo ir geriau jautėsi, negu bet kur kitur, o apylinkė, vaizduojanti kokį atšiaurų peizažą su pilimi šokoladinės spalvos kalno viršūnėje ir žemiau nutapytu mišku jiems atstojo gyvąją gamtą ir tikrus laukus bei miškus.

Dažų, grimo ir kvepalų kvapai jiems buvo maloniausi.

Namie Cabinskiai tik miegojo, o gyveno scenoje ir užkulisiuose.

Pepa, jautri, kaip ir kiekviena moteris, taip buvo sutapusi su teatru, kad jeigu kada rimtai pykdavo ar džiaugdavosi, ar pagaliau pasakodavo ką nors, visuomet jos intonacijose, pozose, judesiuose galėjai atrasti nesąmoningai kartojamų scenos atgarsių.

Ji nemokėjo pasakyti dviejų žodžių, kad jie nebūtų ištarti kaip scenoje ir tokiu balsu, tarytum jos klausytųsi šimtai žmonių.

Cabinskis buvo visų pirma aktorius, o tik po to jau aferistas, kuris ir pats nežino, ką labiau myli — meną ar pinigus? Tuo atžvilgiu jis dažnai grumdavosi su savim pačiu, ir ne visada laimėdavo pinigas. Jam sekėsi mene, ir publika jį mėgo; patyliukais kalė pinigą, o garsiai, kaip buvo pratęs, verkšleno dėl skurdo ir nepasisekimo ir, kiek įmanydamas, visus apgaudinėjo. Mažino algas, delsė mokėti sąskaitas ir mėgo at-

silyginti kuo mažesniais avansais. Kartu tylomis svajojo apie kažkokį didelį dalyką, minėjo tai dažnai ir taip neaiškiai, kad iš jo jau visi juokdavosi, bet, atvažiavęs į Varšuvą vasaros sezonui, nuolat vaikščiojo pas architektus, tarėsi su dramaturgais, landžiojo į redakcijas, o po to slaptai kažką skaičiavo.

Jis tikėjo, kad pirmadieniai nelaimingi premjeroms ir gastrolinėms išvykoms, o palikęs rolę ant lovos, vakare nesulauksi nė vieno žiūrovo; be to, dar buvo įsitikinęs, kad visi direktoriai idiotai, o jis pats... didelio talento tragikas.

Dvidešimt su viršum metų dirbo teatre ir visą laiką vaidino, nuolat troško kiekvieno naujo vaidmens, pavydėjo kitiems, sielojosi, kad visi prastai vaidina, ir dažnai naktimis galvodavo, kaip pats tai suvaidintų, ir tuomet keldavosi, užsidegdavo žvakę ir su pjesės tekstu rankose vaikščiodavo po kambarį ir bandydavo vaidinti.

Tik Pepos riksmas arba auklės šauksmai, „kad tokios naktinės kumėdijos nė šuniui nevertos", nuvarydavo jį atgal į lovą.

Nepaisant įvairių prieštaravimų ir slaptos neapykantos, tai buvo labai darni pora.

Į viską, kas neturėjo glaudaus ryšio su teatru, jie abejingai numodavo ranka.

Jie uždarė savo sielas mažoj dirbtinio gyvenimo orbitoj, ir jiems to visai pakako.

Teatrą Pepa valdė iš tiesų, o vyrą — tik iš pažiūros, nes, nepaisant pavydo, jis jai imponavo; bet užtat buvo tikra visų užkulisinių paskalų, intrigų ir skandalų meistrė.

Ji niekad negalvojo, ką daro, klausė tik akimirkos instinkto ir retkarčiais vyro. Žavėjosi melodrama, nervus dirginančia rūsčia situacija, mėgo platų mostą, pakilų kalbos toną ir ryškų, iš karto į akis krintantį nepaprastumą.

Scenoje dažnai būdavo pernelyg patetiška, bet vaidindavo pakiliai, dažnai ją taip sužavėdavo pjesė, intonacija ar koks žodis, kad, net išėjusi iš scenos, jau užkulisiuose dar verkdavo tikromis ašaromis.

Vaidmens tekstą visuomet mokėdavo labai gerai, nes iškaldavo jį atmintinai; vaikais rūpinosi tiek pat, kiek senais drabužiais; gimdydavo juos, o auginti palikdavo vyrui ir auklei.

Kai tik Cabinskis išėjo, ji šūktelėjo pro duris:

— Aukle, eik čionai!

Auklė ką tik grįžo nešina kava ir vedina berniukais, kuriuos vos atitempė iš kiemo. Ji dalijo pusryčius vaikams ir kalbėjo:

— Edziau! Turėsi naujus batelius... tėvelis nupirks. Vacekas gaus kostiumėlį, o panelė Jadzė suknelę... Gerkit, vaikučiai!

Auklė glostė jiems galvas, kišo bandeles, rūpestingai šluostė veidus. Ji mylėjo juos ir rūpinosi jais kaip savo tikrais vaikais.

— Aukle!— sušuko direktorienė.

Auklė negirdėjo, nes, nuavusi jauniausiajam purvinus batus, įnirtingai juos valė.

— Edzius buvo gatvėj. Edzius neklauso auklės... auklė atves elgetą ir jam atiduos...

— Būta čia ko bijoti, elgetos!.. Tėvelis vaidina elgetas, aš mačiau!— suabejojo Vacekas.

— Tada pašauksiu žydę, prekiaujančią silkėmis, ir parduosiu Edzių ir Vacių, jei neklausys auklės.

— Tu kvaila!.. Žydes juk vaidina ponia Volska, ir aš jos nebijau.

— Betgi čia bus tikra žydė, o ne kokia kumėdijantė.

— Nusišnekėjai, aukle!— pasakė aštuonmetė Jadzė, vyriausia; jos veidas ir balsas rodė įsitikinimą savo pranašumu.

— Aukle!— sušuko Cabinska, įkišusi galvą pro duris.

— Taigi girdžiu, bet juk vaikai svarbiau.

— Kur Antka?

— Nunešė baltinius brūžkuoti.

— Tai tu, aukle, nueisi parnešti man suknelės į Vidoko gatvę, pas Sovinską. Žinai?

— Tai jau žinau!.. Pas tą liesą ir piktą kaip šuo bobą...

— Eik tuojau ir greit sugrįžk...

— Mamyte... mes irgi eisime su aukle...— paprašė vaikai tyliai: jie bijojo motinos.

— Paimk vaikus drauge.

— Aiškus daiktas, negi paliksi juos vienus!

Ji aprengė vaikus, pati užsisegė nuostabų Lovičo sijoną, plačiais raudonais ir baltais dryžiais, apsigaubė skara ir išėjo su vaikais.

Teatre auklę visi vadino ragana arba moteriške. Tai buvo tikra gyva iškasena. Cabinska paėmė ją Vloclaveke už auklę pirmam vaikui, o ji taip ir pasiliko pas juos visam laikui.

Galima drąsiai sakyti, kad, nors visi ją ir stumdė, namams ji buvo tikra apvaizda. Ji užaugino visus Cabinskių vaikus. Turėjo apie penkiasdešimt metų, buvo aikštingo būdo, tikrai valstietiškai sąžininga ir labai mylėjo vaikus. Tik jos vienos teatras nepaveikė nė kiek.

Moteriškė buvo vienui viena pasaulyje, todėl prisirišo prie Cabinskių kaip šuo.

Ji niekad nenorėjo keisti naminio audeklo sijono į suknelę, raudonom gėlėm išpuoštos skrynios — į lagaminą, valstietiškų papročių — į miestietiškus, nenorėjo keisti ir savo nuomonės apie teatrą. Viską vadino ištvirkimu, „kumėdija", bet labai mėgo žiūrėti vaidinimus.

Užkulisiuose jai krėsdavo tūkstančius išdaigų, kai kada labai skaudžių, bet ji nepykdavo.

— Ištvirkėliai!.. Nubaus jus viešpats dievas, nubaus!— sakydavo ji tokiu atveju.

Ji turėjo ir savo silpnybę — vaikus, kuriuos mylėjo labiau už viską, ir svajojo apie patalus, didelius, iš naujų plunksnų, tikrus kaimiškus patalus. Kai turėdavo pinigų, jai atrodydavo, kad plunksnos per brangios ir negeros; kai pasitaikydavo pigesnės, nepirkdavo iš nepasitikėjimo.

— Gal koks žydpalaikis ant jų nudvėsė!— sakydavo ji.

Taip pat dar baisiai mėgo vištas. Kad ir kaip Cabinskiai pykdavo ant jos, vis tiek ji gebėdavo pavasarį pasirūpinti kiaušinių ir perekšlę; tupdydavo ją kad ir savo lovos kojūgalyje, o kai viščiukai išsirisdavo, prižiūrėdavo juos rūpestingiau už vaikus. Už jokį pinigą neleisdavo piauti tų viščiukų...

Kai viščiukai paūgėdavo kiek reikia, ji atsirinkdavo kokias tris vištytes ir gaidelį auginti, o kitus kišdavo į pintinę ir nešdavo į turgų. Tai būdavo jai iškilminga šventė.

Nesvarbu, ar tai būdavo Plockas, ar Liublinas, ar Kališas, ji eidavo pas kaimo moteris, sėsdavo drauge su jomis ir pardavinėdavo savo viščiukus.

Reikėjo pažiūrėti, kaip spindėdavo tada jos išdidus — tikros ūkininkės — veidas, išgirsti, kaip rimtai skamba jos laibutis balsas, kai ji girdavo savo prekę arba kalbėdavo su kaimynėmis!.. Tikra valakininkė!..

Visa trupė eidavo tuomet jos žiūrėti.

Jokios pašaipos, jokie aiškinimai nepajėgė išrauti to iš motinos paveldėto polinkio.

Ji negalėjo atsikratyti papročio visoms moterims bučiuoti rankas ir lankstytis iki žemės. Darė tai auklė nesąmoningai, verčiama įpročio, nors Cabinska nuolat ją už tai bardavo.

Tame grimo ir melo pasaulyje ta paprasta, nuoširdi ir vaiski kaip vasaros diena kaime valstietė darė keistą įspūdį.

Netrukus ji sugrįžo su vaikais ir suknele.

Cabinska apsirengė ir jau buvo beišeinanti, bet prie durų kažkas paskambino.

Auklė nuėjo atidaryti.

Įsirito mažutis, kiek aptukęs, nepaprastai judrus ponas.

Tai buvo mecenatas.

Rūpestingai nusiskutęs, su auksine pensnė ant mažos nosytės ir su šypsena, tarsi priklijuota prie plonų lūpų.

— Galima?.. Ar leisit, ponia direktoriene?.. Aš tik valandėlei, tuoj bėgu!..— greitai bėrė jis.

— Jums, gerbiamasis mecenate, visuomet galima...

— Laba diena! Duokit letenėlę... Jūs žaviai atrodot, direktoriene!.. Aš tik pro šalį bėgdamas...

— Sėskite, mecenate, prašom! Aukle, paduok ponui kėdutę!

Mecenatas atsisėdo, nosine pašluostė akinius, pakedeno smarkiai praretėjusius, bet dar nė kiek nepražilusius plaukus, užsimetė koją ant kojos, nervingai sumirksėjo akimis, išsiėmė papirosinę ir atkišo šeimininkei.

— Tiesiog puikūs! Kaire turiu bičiulį, tai ir atsiuntė...

— Ačiū!

Ji paėmė papirosą, atidžiai apžiūrėjo ir šyptelėjusi užsirūkė.

— Garbės žodis, tikri egiptietiški,— įtikinėjo jis, pastebėjęs jos šypseną.

— Iš tiesų puikūs!

— Ką, brangi direktoriene, šiandien vaidinat?

— Tikrai sakant, net nežinau. Aukle, ar aš šiandien vaidinu?..

Ji visuomet apsimesdavo nesirūpinanti scena ir apie ją negalvojanti, o užsiėmusi vien namais ir vaikais.

— Šiandien Vicekas nebuvo atėjęs su knyga, vadinasi, nevaidinat,— atsakė auklė, skubiai tvarkydama Cabinskio nuniokotus kambarius.

— Šiandien skaičiau laikraštyje labai palankų straipsnelį apie jus.

— Tur būt, nepelnytą, nes aš žinau, kaip reikia vaidinti tą vaidmenį.

— Jūs vaidinot puikiai, nuostabiai!..

— Jūs man tik sakot komplimentus, o iš tikrųjų nelinkit man gero, jūs blogas...— maivėsi ji naiviai.

— Aš sakau tiesą, tikrą tiesą, garbės žodis!

— Žiūrėkit, ponia, jau greit vidudienis,— pasakė auklė, tuo būdu primindama svečiui, kad laikas išeiti.

— Jūs į teatrą, direktoriene?

— Taip, užsuksiu į repeticiją, o paskui eisiu į miestą.

— Eisime drauge, gerai?.. Kelyje sutvarkysim nedidelį reikaliuką...

Cabinska pažvelgė į svečią su nerimu. Bet jis to nematė, nes vėl mirksėjo, užsidėjęs koją ant kojos, ir taisėsi nuolat smunkančius akinius.

„Tur būt, nori pinigų",— pagalvojo Cabinska, kai juodu leidosi jau laiptais.

O mecenatas tuo tarpu sukiojosi, šypsojosi ir čiulbėjo.

Jis iš tikrųjų buvo trupės mecenatas, visus vadino vardais ir visais domėjosi. Niekas nežinojo, kas jis, kur gyvena, ką veikia, bet jo kišenė visuomet buvo atdara.

Vasaros teatre jisai pasirodydavo jau pirmajame spektaklyje ir dingdavo iki kito pavasario po paskutinio spektaklio. Skolindavo pinigus, kurių jam niekad niekas negrąžindavo, kartais vaišindavo vakariene, atnešdavo aktorėms saldainių, globodavo pradedančiąsias ir būdavo įsimylėjęs, kaip pasakojo, visai platoniškai, kurią nors aktorę.

Tai buvo keistas, bet kartu ir labai geras žmogus.

Vos atvažiavęs, Cabinskis pasiskolino iš jo šimtą rublių ir tyčia visų akyse, norėdamas įtikinti aktorius, kad jis neturi pinigų, privertė mecenatą paimti užstatu žmonos apyrankę.

Cabinska pagalvojo, kad dabar jis ir pareikalaus grąžinti pinigus.

Jie tyliai atsisėdo parteryje, nes repeticija buvo pačiame įkarštyje, ir kaip tik Maikovska su Topolskiu vaidino kažkokią labai svarbią meilės sceną.

Mecenatas klausėsi, linkčiojo į visas puses ir kuždėjo:

— Puikus dalykas meilė... scenoje!

— Ir gyvenime neblogas...

— Tikroji meilė retai pasitaiko gyvenime, tad man ji labiau patinka scenoje, čia galiu ja gėrėtis kasdien,— kalbėjo jis greičiau, ir vėl jo vokai ėmė trūkčioti.

— Jūs nusivylęs?..

— O ne, apsaugok dieve!.. Tai tik šiaip pastaba. Kaip laikaisi, Pesiau!

— Sveikas, pavalgęs ir nuobodžiauju,— atsakė aukštas gražaus ir protingo veido aktorius, duodamas ranką direktorienei.

— Rūkai egiptietiškus papirosus, a?

— Neatsisakysiu, jei jūs, mecenate, pavaišinsit,— atsakė jis abejingai.

— Žmona sveika ir vis pavyduliauja, ką?— paklausė mecenatas, vaišindamas papirosu.

— Lygiai taip pat pavyduliauja, kaip kad jūs visuomet gerai nusiteikęs: ir viena yra liga, ir kita sveikata nepavadinsi.

— Vadinasi, manai, kad gera nuotaika — tai liga?— smalsiai paklausė mecenatas.

— Aš manau, kad normalus žmogus visų pirma turi būti abejingas, šaltas, niekad nesijaudinti ir išlaikyti vidinę ramybę.

— Seniai jodinėji tuo arkliuku?

— Tiesą paprastai sužinome vėlai.

— Ir ilgai laikysies tos tiesos?

— Gal būt, visada, jei nerasiu nieko geresnio.

— Pesius į sceną!

Aktorius atsistojo lyg sustingęs ir ramiu automatišku žingsniu nuėjo į užkulisius.

— Įdomus, labai įdomus žmogus!— sušnibždėjo mecenatas.

— Tik gerokai nuobodus su tom savo amžinai ieškomom tiesom, idealais ir kitokia kvaila galanterija!— sušuko jaunas aktorius, apsirengęs tartum lėlytė — su šviesiu kostiumu, rausvai dryžuotais marškiniais ir geltonais veršio odos batais.

— A, Vavžeckis!.. Ir vėl, tur būt, pražudei kokią nekaltybę — visas spindi kaip saulė...

— Jums tik juokai galvoj, gerbiamas mecenate,— gynėsi jis, dviprasmiškai šypsodamasis ir atkišęs dailią koją. Jis grakščiai maivėsi ir kilnojo ranką su saulėj žibančiais žiedais, nes direktorienė žiūrėjo į jį prisimerkusi.

— Tai kas, pasak tavęs, nėra nuobodus, a?.. Nagi atlik išpažintį, bernužėli.

— Jūs, mecenate, nes esat gerai nusiteikęs ir turit auksinę širdį, direktorius, kai moka atlyginimą, publika, kai man ploja, gražios ir nuolaidžios moterys, pavasaris, jei būna šiltas, žmonės, kai būna linksmi,— žodžiu, visa tai, kas gražu, miela, šypsosi, o nuobodūs yra visi biaurūs dalykai: rūpesčiai, ašaros, kančios, skurdas, senatvė, šaltis...

— Kai ką pamiršai; o į kurį stalčių dedi gėrį — ar į kairį, ar į dešinį?

— O kaip tas gėris atrodo?.. Jeigu jis turi nuo penkiolikos iki dvidešimt penkerių metų ir yra gražus, tai į dešinį. Betgi iš tiesų, mecenate, pasakykit man, kas tai yra gėris? Cabanui gėris — nemokėti atlyginimų, man — nemokėti siuvėjui ir gauti atlyginimą, vadinasi...

— Visa tai tik blogiausios rūšies cinizmas.

— Jūs, mecenate, mėgstat tą patį, tik geros rūšies,— atsakė aktorius, juokdamasis ir dviprasmiškai nužvelgdamas jį ir direktorienę.

— Kvailas esi, Vavžecki, ir nesigirk tuo, nes žmonės ir patys tai gana greit pastebi.

— E, skystablauzdis jūs!..— atsakė jis rūgščiai ir nubėgo prie būrelio aktorių, kurios sėdėjo verandoje ir šviesiomis naujomis suknelėmis traukė akį tarytum nuostabi marga puokštė.

— Sakykit, direktoriene, kas čia tokia?— paklausė mecenatas, rodydamas į Janką, atidžiai klausančią repeticijos.

— Naujokė.

— Jos geros akys. Dailus ir inteligentiškas veidas. Jūs nežinot, kas ji?..

— Vicekai!— šūktelėjo Cabinska berniukui, žaidžiančiam sode klases.— Nueik ir paprašyk tą ponią, kuri stovi prie ložės, kad ateitų čionai.

Vicekas nubėgo, apėjo aplink Janką, pažvelgė jai į akis ir tarė:

— Senė prašo jus pas save.

— Kokia senė?.. Kas?— paklausė ji nesupratusi.

— Cabanienė, ponia Pepa, na, direktorienė!..

Janka lėtai prisiartino, mecenatas atidžiai stebėjo ją.

— Sėskit. Mūsų mylimas mecenatas, teatro geroji apvaizda,— pristatė Cabinska.

— Orlovska!— trumpai tarė Janka, nedrąsiai duodama ranką.

— Atsiprašau!— sušuko mecenatas, sulaikydamas jos ranką ir apversdamas delną į šviesą.

— Nebijokit! Mecenatas turi nekaltą maniją burti iš rankos,— linksmai sušuko Cabinska, žvilgčiodama per mecenato petį į delną, kurį jis apžiūrinėjo.

— Oho, keista, keista!— sukuždėjo senis.

Jis išsiėmė iš kišenės didinamąjį stiklą ir ėmė pro jį tyrinėti delno linijas, nagus, pirštų sąnarius ir visą ranką.

— Gerbiamoji publika! Čia buria iš rankos, iš kojos ir dar kažko!.. Čia pranašauja ateitį, duoda talentą, dorybę ir ateity pinigų! Įėjimas penkios kapeikos, tik penkios kapeikos... O neturtingiems penki skatikai! Prašom, gerbiamoji publika, prašom!— plyšojo Vavžeckis, puikiai mėgdžiodamas Ujazdovo aikštės komediantų balsą.

Aktoriai, apspitę iš visų pusių sėdinčiuosius, žvilgčiojo į Jankos ranką ir garsiai juokėsi.

— Sakykit gi, mecenate!

— Ar greit ištekės?

— Kada užtemdys Modžejevską?

— Ar turės turtingą garbintoją?

— Gal lieps kokią pjesę pastatyti?

— Kiek ji jau turėjo?..

Biro pašaipūs ir vėjavaikiški klausimai.

Mecenatas nieko nesakė, tik tylomis studijavo abu delnus.

Janka girdėjo pašaipas, tačiau tas keistas žmogus kalte prikalė ją prie kėdės; ji jautė kylantį pyktį ir gėdą ir vis tiek negalėjo pajudinti rankų, kurias jis laikė.

Ją nupurtė kažkoks prietaringas šiurpulys — pranašystės baimė.

Mergina netikėjo, pati ne sykį niekinamai juokėsi iš pažįstamų, klausančių kvailų čigonių plepalų, ir vis dėlto bijojo kažko nesuprantamo.

Pagaliau mecenatas paleido jos rankas ir tarė visiems:

— Nors sykį galėtumėt nesidarkyti, nes kartais tai būna ne tiek kvaila, kiek nežmoniška. Atsiprašau, panele, kad pastačiau jus į nepatogią padėtį, labai atsiprašau, bet negalėjau ištverti nepažiūrėjęs į jūsų ranką,— tai mano silpnybė...

Demonstratyviai pabučiavo jai ranką ir kreipėsi į nustebusią Cabinską:

— Na, eime, direktoriene!

Janką svilinte svilino smalsumas, ir, nepaisydama daugybės žiūrovų, ji tyliai paklausė:

— Tai nieko nepasakysite man, pone mecenate?

Mecenatas apsidairė, bet, pamatęs, kad dešimtys žmonių tiesiog dega nekantra, laukdami jo atsakymo, pasilenkė ir dar tyliau sukuždėjo:

— Dabar negaliu... Po dviejų savaičių, kai grįšiu, pasakysiu jums viską.

— Na, eime, mecenate, dabar iš tiesų jau esi nuobodus!— sušuko Cabinska ir kreipėsi į Janką:— Beje, ar galėsite po repeticijos ateiti pas mane?

— Taip, ateisiu,— atsakė ji ir atsisėdo.

— Senis iš proto išsikraustė!.. Pabučiavo jai leteną lyg kokiai kunigaikštytei!— kalbėjosi choristės.

— Jis globos ją.

— Sako, jis turi pinigų kaip šieno ir taisosi tik prie naujokių... Senas kelmas!

Janka, nors ir girdėjo, kad visa tai buvo jai taikoma, vis dėlto nieko neatsakė, nes jau tiek suprato, kad teatre geriau nieko neatsakyti ir už viską atsilyginti niekinamu abejingumu.

— Kur eisim, direktoriene?— paklausė mecenatas, bet dabar jis buvo ne toks linksmas, apie kažką mąstė ir kažką sau kuždėjo.

— Tur būt, kaip visuomet, į mano cukrainę.

Cabinska nieko neklausinėjo, tik kai susėdo kavinėje, kurioje kas dieną ji išsėdėdavo po kelias valandas, gerdavo šokoladą, rūkydavo papirosus ir stebėdavo gatvės judėjimą, paklausė, apsimesdama abejinga:

— Ką ten, mecenate, pamatėte tos šarkos rankose?

Mecenatas nekantriai krustelėjo, užsidėjo ant nosies pensnė ir šūktelėjo patarnaujančiam berniukui:

— Mazagrano ir šokolado, labai silpno!

Paskui kreipėsi į Cabinską:

— Matote, ponia, tai paslaptis... Tiesa, ne tokia jau svarbi, bet tai ne mano paslaptis.

Cabinska spyrė jį primygtinai, nes juk pakanka garsiai ištarti „paslaptis!", ir bet kuri moteris neteks pusiausvyros. Tačiau mecenatas nieko jai neatsakė, tik trumpai tarė:

— Išvažiuoju, direktoriene.

— O kur ir ko?— labai nustebo ji.

— Turiu važiuoti... Grįšiu po dviejų savaičių. Todėl prieš tai norėčiau sutvarkyti mūsų...

Cabinska susiraukė ir laukė, ką jis toliau pasakys.

— Matot, ponia, gali taip atsitikti, kad aš grįšiu tik rudenį, kai jūsų nebebus Varšuvoje...

„Seniai jaučiau, kad tu senas lupikautojas",— pagalvojo Cabinska ir patarškino šaukšteliu į stiklinę.

— Vaisinių pyragaičių!

— ...Ir todėl grąžinu jums, brangioji ponia, tą apyrankę,— kalbėjo jis.

— Bet mes dar neturim pinigų. Pasisekimas toks nepastovus... Senos skolos...

— Pinigai nesvarbu. Galvokit, direktoriene, kad jūsų vardinių proga aš dovanoju mažytę draugišką dovanėlę... Gerai?..— pasakė jis, maudamas ant jos putlios rankos apyrankę.

— Mecenate, mecenate! Jei nemylėčiau taip savo Janeko, tai...— atsakė ji, be galo apsidžiaugusi dykai atgauta apyranke, ėmė stipriai spausti jam rankas ir taip iš arti svilinti jį švytinčiu žvilgsniu, kad jis veidu pajuto jos alsavimą ir kvapą verbenų, kuriomis ji trindavosi veidą.

Mecenatas mandagiai pasitraukė ir prikando lūpą, tokia juokinga ji jam pasirodė.

— Mecenate, jūs idealus žmogus! Tauriausias iš visų, kuriuos aš pažįstu!

— Tiek to!.. Padariau tai šiandien, nes į jūsų vardines negalėsiu ateiti.

— Nenoriu nė girdėti!.. Jūs turit ateiti!

— Ne, negaliu... Tuo laiku turiu atlikti liūdną pareigą. Privalau...— tarė jis lėčiau ir tyliau; jo akis aptraukė kažkokia migla, bet šypsena veide buvo ta pati.

— Ir kaip aš jums, mecenate, atsidėkosiu už tokį gerumą?

— Pakviesit mane, direktoriene, į kūmus.

— Jūs biaurus!.. Kaip, jau?.. Jau einat?..

— Po dviejų valandų išeina mano traukinys. Iki pasimatymo!

Jis sumokėjo bufete ir, išėjęs į gatvę, dar kartą jai nusišypsojo.

Cabinska sėdėjo ir žiūrėjo į gatvę.

„Nejau jis įsimylėjo mane?..“— galvojo ji ir, gurkšnodama ataušusį šokoladą, šypsojosi, išvydusi kažkokius neaiškius, vos šmėkščiojančius vaizdus.

Išsitraukė iš kišenės kažkokį vaidmenį, perskaitė kelias eilutes ir vėl įsmeigė akis į gatvę.

Tingiai riedėjo nušiurusios vežikų puskarietės, pakinkytos liesais arkliais, pro šalį žlegėjo tramvajai, šaligatviais tarsi ilgas judantis kaspinas nerimastingai skubėjo žmonės. Kitoje gatvės pusėje žibėjo ir mirguliavo saulėje kažkokia iškaba.

„Nejau jis įsimylėjęs mane?..“— vėl pagalvojo ji ir nugrimzdo užmirštyje.

Laikrodis išmušė tris. Ji pasikėlė ir nuėjo į namus.

Ėjo lėtai ir didingai žvelgė į ją lenkiančių praeivių minią.

Bliklė cukrainės lange ji pamatė Cabinskį. Jis sėdėjo, įrėmęs susimąsčiusį žvilgsnį į gatvę, ir visai nepastebėjo einančios pro šalį žmonos.

Cabinska, pamačiusi, kad žmonės vis labiau į ją žiūri, vis aukščiau kėlė galvą. Ponią direktorienę pažinojo visi to rajono krautuvininkai, pardavėjai ir net vežikai.

Jai atrodė, kad jų veidai, kuriuos ji vos beprisiminė iš žiūrovų salės, švyti susižavėjimo šypsenomis, ir visi nuolankiai kužda: „Žiūrėkit! Direktorienė Cabinska...“

Ji žengė vis lėčiau, norėdama ilgiau pasimėgauti tuo malonumu. Dar iš tolo ji pamatė redaktorių su Nikoleta, ir staiga jos minčių padangė apsiniaukė.

„Jis su Nikoleta?! Su ta niekšinga intrigante?!“

Ir jau iš tolo ėmė deginti juos Gorgonos žvilgsniu.

Varkos gatvės kampe Nikoleta kažkur dingo, o redaktorius, visas spindėdamas, jau ėjo Cabinskos pasitikti.

— Laba diena!..— sušuko jis, atkišęs ranką.

Pepa nužvelgė jį išdidžiu žvilgsniu ir nusigręžė.

— Kokios čia naujos išdaigos, Pepa?..— tarė jis tyliau, eidamas greta.

— Tamsta nenaudėlis!..

— Vėl komedijos?..

— Tamsta drįsti taip kalbėti su manim?!.

— Jau tyliu... Ir tik sakau: viso gero!— piktai tarė jis, šaltai linktelėjo ir, kol ji spėjo susivokti, sėdo į puskarietę ir nuvažiavo.

Cabinska nustėro iš pasipiktinimo. Neatsiprašė jos ir nuvažiavo! Ją apėmė siutas, ir ji ėmė greitai žingsniuoti, jau į nieką nebekreipdama dėmesio.

Užkulisiuose patyliukais sklido kalbos, kad tarp jų kažko būta, bet tikrai žmonės žinojo tik tiek, kad Pepa niekuomet neapsieina be kelių kategorijų gerbėjų. Jei kuriame mieste neturėjo gerbėjo iš publikos, tai jos meilužiu turėdavo būti koks pradedantis aktorius, gražaus veido ir pakankamai naivus, toks, kuris leidžiasi suvedžiojamas nuobodžios, senos ir įnoringos koketės. Jai visada buvo reikalingas patikimas žmogus, kuris sutiktų klausytis jos skundų, aimanų ir nuoširdžių prisipažinimų apie praeitį.

Cabinskis jai to nedraudė, jam nerūpėjo net neplatoniški žmonos meilužiai, o kiekviena proga mėgo pasišaipyti iš jų nelaimingo likimo.

Išsiskyrusi su redaktoriumi ir grįžusi namo, Cabinska sukėlė tikrą pragarą: prilupo vaikus, aprėkė auklę ir užsirakino savo kambary.

Ji girdėjo, kad vyras parėjo, teiravosi apie ją, beldėsi į duris, nepasirodė nė per pietus, tik pikta vaikščiojo po savo kambarį.

Netrukus atėjo Janka. Pepa liepė pakviesti ją pas save, nuoširdžiai pasisveikino, nusivedė į buduarą ir atsiprašė, kad reikės palaukti, kol ji papietaus; pasidarė neatpažįstamai prieinama ir svetinga.

Likusi viena, Janka ėmė smalsiai dairytis po tą buduarą, nes visas butas buvo panašus į senų daiktų sandėlį arba trečios klasės keleivių salę, užgrioztą ryšuliais, lagaminais ir skryniomis, o šitas kambarys atrodė elegantiškas ir net prabangus.

Kambarys turėjo du langus į sodo pusę ir buvo išlipintas popieriniais apmušalais, imituojančiais brokatą, o lubose pripiešta amūriukų.

Keistai išraityti baldai buvo apmušti skaisčiai raudonu šilku su auksiniais dryželiais. Visos grindys buvo uždengtos gelsvu kilimu, panašiu į senovinį itališką brokatą. Ant lakuoto staliuko, išmarginto kiniškais raštais, gulėjo auksuota oda įrištas Šekspyras.

Visu tuo Janka ne per daug domėjosi, jai labai parūpo kabantys ant sienos vainikai su įrašais kaspinuose: „Kolegei vardinių proga", „Žymiajai artistei", „Dėkinga publika", „Di-

rektorienei — trupė", „Talento gerbėjai". Laurų šakelės ir palmių lapai, seni ir pageltę, kabėjo susiraitę ir apdulkėję. Platūs balti, geltoni, raudoni kaspinai karojo ant sienų tarytum atskiros vaivorykštės spalvos ir šaukė auksinėm raidėm apie kažką, kas jau seniai nuaidėjo. Tie skambūs įrašai ir sudžiūvę vainikai darė kambarį panašų į kapų koplyčią, ir žmogus nejučiom ieškojo įrašo: „Aa — mirė..." ir t. t.

Jankai suspaudė širdį, ir jai pasirodė, kad tame kambaryje būtinai kažkas yra numiręs, taip čia buvo tylu ir liūdna.

Paprasta lova po alyvų spalvos tiulio baldakimu, nusagstytu dirbtinėm raudonom rožėm, staliukai, albumai, nuotraukos įvairiuose vaidmenyse ir įvairiais kostiumais, vaidmenų sąsiuviniai, tarytum netyčia išmėtyti ant konsolių ir taburečių, sudarė gana malonią, bet kartu ir pretenzingą visumą. Jautei, kad tas paradinis kambarys yra tik žmonėms parodyti, kad jame niekas negyvena ir negalvoja.

Janka žiūrinėjo albumus, kai į kambarį tyliai įėjo Cabinska.

Ji buvo nutaisiusi kenčiantį ir melancholišką veidą; sunkiai sudribo į fotelį, giliai atsiduso ir prabilo tyliu, skausmingu balsu:

— Atsiprašau, kad palikau jus čia nuobodžiauti.

— Visai nenuobodžiavau, čia tiek daug įdomių daiktų...

— Tai mano šventovė. Čia aš užsidarau, kai gyvenimas man per daug įkyri, kai per stipriai kenčiu... ateinu prisiminti šviesios ir laimingos praeities, pasvajoti apie tai, kas nebesugrįš!..— pridūrė ji, rodydama vaidmenis ir vainikus ant sienos.

— Jūs negaluojat, ponia direktoriene?.. Gal aš trukdau? Puikiai suprantu, kad liūdesį ir skausmus geriausiai gydo vienuma,— tarė Janka, nuoširdžiai sujaudinta jos balso ir veido išraiškos.

— Pasilikit!.. Man tikrai palengvės, pasikalbėjus su žmogum, kuriam dar svetimas tas melo ir tuštybės pasaulis,— pasakė ji patetiškai, tarsi atlikdama vaidmenį.

— Nežinau, ar aš verta pasitikėjimo,— kukliai tarė Janka.

— O! Menininkės intuicija manęs niekad neapgauna!.. Prašom sėstis arčiau, va taip! Dieve, kaip aš kenčiu! Vadinasi, jūs dar niekad nedirbote teatre?

— Niekad.

— Kaip man jūsų gaila ir kaip aš jums pavydžiu... Ak, jei galėčiau pradėti iš naujo, gal ir nebeičiau į teatrą, netektų pamatyti tiek kartėlio ir nusivylimų! Jūs mylit teatrą?

— Beveik viską jam paaukojau.

— O, artistės dalia liūdna!.. Aukoji viską: ramybę, namų židinio laimę, meilę, šeimą, padėtį visuomenėje — ir už ką?.. Už tai, ką apie mus rašo, už tokius vainikus, kurie vysta po dviejų dienų, už įkyrėjusios minios plojimus?.. O, saugokitės provincijos!.. O, likimas svaido žmones, svaido!.. Pagalvokit apie mane... Matot tuos vainikus... Tiesa, kokie puikūs ir kokie suvytę?.. O dar taip neseniai vaidinau Lvove!..

Valandėlę stabtelėjo, tarsi kažką prisiminusi.

— Viso pasaulio scenos buvo man atviros. „Comedie Française" direktorius buvo atvažiavęs tyčia manęs pasižiūrėti ir pakviesti...

— Taip gerai kalbat prancūziškai?

— Nepertraukit. Ėmiau kelis tūkstančius algos, mano benefisų dienom jaunimas iškinkydavo arklius, mane užversdavo gėlių puokštėmis, man mėtė briliantų vėrinius!..— Ji nejučiom pasitaisė apyrankę.— Geriausias jaunimas — grafai, kunigaikščiai — varžėsi dėl mano palankumo... Ir atsitik man tokia nelaimė: įsimylėjau... Taip, nesistebėkit. Mylėjau ir buvau mylima... Mylėjau taip, kaip įmanoma mylėti gražiausią ir geriausią... Jis buvo didikas, kunigaikštis, majorato valdytojas. Mudu prisiekėm vienas antrą mylėti ir ketinom susituokti. Sunku ir apsakyti, kokie mes buvome laimingi!.. Staiga... perkūnas iš giedro dangaus!.. Jo šeima, senasis kunigaikštis, tironas, išdidus ir beširdis magnatas, išskyrė mus... Jį išvežė, o man norėjo sumokėti šimtą tūkstančių ar net milijoną guldenų, kad tik išsižadėčiau savo mylimojo... Sviedžiau pinigus jam po kojų ir parodžiau duris. Išėjo įsiutęs ir žiauriai man atkeršijo. Paskleidė apie mane biauriausius gandus, papirko spaudą, tas niekšas persekiojo mane kiekviename žingsnyje... Turėjau išvažiuoti iš Lvovo, ir mano gyvenimas nuplaukė kita vaga... kita...

Susijaudinusi Cabinska bėgiojo po kambarį, o jos akys tvino ašarom, šypsenoje spindėjo meilė, lūpų kampučiuose slypėjo kartus liūdesys, veidą dengė tragiška susitaikymo su likimu kaukė, visa jos povyza atrodė tarsi didžiulės naštos prislėgta, balse skambėjo klaikus skausmas.

Pasakodama ji vaidino taip meistriškai, kad Janka viskuo patikėjo ir giliai pergyveno jos nelaimę.

— Man nuoširdžiai gaila jūsų!.. Koks baisus likimas!..— tarė ji.

— Tai jau praėjo!..— atsakė Cabinska ir susmuko fotelyje, tarytum apimta tylios nevilties.

Ji pati jau tikėjo tomis istorijomis, šimtus kartų pasakotomis įvairiais variantais visiems, kas tik norėjo klausyti. Kartais pasakojimo gale, sujaudinta savo balso ir įsivaizduojamos nelaimės, ji garsiai pravirkdavo ir kelias minutes iš tiesų kentėdavo.

Ji suvaidino tiek daug nelaimingų ir apgautų moterų, kad nebejautė ribos, kur baigiasi ji pati, o kur prasideda vaidmuo; savo jausmais ji vis labiau susiliedavo su savo vaizduotų personažų jausmais, ir todėl jos pasakojimas nebuvo paprastas melas.

Cabinska ilgai tylėjo, paskui ramiai paklausė:

— Girdėjau, kad apsigyvenot pas Sovinską?

— Dar ne. Jau susitariau, bet jie turi dar sutvarkyti man kambarį, į tokį purviną neįmanoma įsikelti. O kol kas gyvenu viešbutyje.

— Kačkovska ir Haltas man sakė, kad gerai skambinat fortepijonu.

— Taip, truputį, tik sau...

— Noriu prašyti, ar nesutiktumėt pamokyti mano Jadzės?.. Mergaitė labai gabi, turi nepaprastą klausą, visas operetes dainuoja kuo tiksliausiai.

— Man bus labai malonu. Nors pati skambinu ir ne kažin kaip, bet muzikos pagrindų galėsiu pamokyti dukrelę... Tik nežinau, ar turėsiu pakankamai laiko?..

— Turėsit, galite neabejoti. O atlyginimą prie algos paskaičiuos.

— Gerai... Ar duktė jau turi kokį pagrindą?

— Puikų. Tuoj įsitikinsit... Aukle, atvesk Jadzę!— šūktelėjo Cabinska.

Jos nuėjo į kitą kambarį, kur stovėjo direktoriaus lova, kelios dėžės, pintinės ir senas kledaras fortepijonas.

Janka paklausė, kaip Jadzė skambina, ir susitarė, kad ateidinės tarp antros ir trečios valandos, kai direktoriaus su žmona nebus namie.

— Kada jūs pirmą kartą vaidinat?— paklausė Cabinska.

— Šiandien, „Čigonų barone".

— Ar turit kostiumą?

— Panelė Falkovska žadėjo man paskolinti, aš dar nesuskubau nusipirkti.

— Eime,— gal aš surasiu jums ką...

Jos nuėjo į kambarį, kuriame rytą buvo suvaidintas spektaklis, jame miegodavo vaikai su aukle. Cabinska ištraukė iš kažkokio ryšulio dar neblogai išsilaikiusį kostiumą ir padavė jį Jankai.

— Matot, mes duodame kostiumus, bet visos geriau dėvi nuosavus, nes mūsų nelabai prašmatnūs, todėl ir guli... Tuo tarpu paskolinsiu jums...

— Ir aš turėsiu nuosavą.

— Taip geriausia, nes nelabai malonu apsivilkti kitų jau dėvėtą kostiumą.

Jos atsisveikino labai nuoširdžiai, o auklė nunešė Jankai kostiumą į viešbutį.

Tvarkydama labai suglamžytą kostiumą, Janka galvojo apie Cabinską.

Ji tebebuvo kupina švelnios užuojautos tai nelaimingai moteriai ir nesąmoningai kaip menininkė žavėjosi forma, kuria Cabinska pasakojo apie savo nedalią.

Janka jaudinosi dėl savo debiuto šiandien, tad atėjo į teatrą, kai užkulisiuose buvo dar visai tuščia.

Choristės rinkosi neskubėdamos, o rengėsi dar lėčiau. Kalbos, juokai, šnabždesys sklido, kaip visuomet, bet Janka nieko negirdėjo, susirūpinusi vien tik persirengimu.

Pasijuokdamos iš jos neišmanymo ir stebėdamosi, kad ji neturi net pudros ir rausvų dažų, visos puolė jai padėti.

— Kaip, nejau jūs niekad nesipudravot?— klausinėjo choristės.

— Ne... o kam?— atsakė ji naiviai.

— Reikia sutvarkyti jai veidą, ji per daug išblyškusi,— tarė kažkuri choristė.

Jos paėmė ją į savo rankas.

Veidą ištepė jai plonu baltų dažų sluoksniu, paskui patamsino rausvu grimu, lūpas nudažė karminu, tušu suvilgytu teptuku paryškino akis, suraitė plaukus,— žodžiu, varinėjo ją iš

vienų rankų į kitas, davinėjo tūkstančius patarimų ir įspėjimų.

— Kai eisit į sceną, žiūrėkit tiesiai į publiką, kad nesukluptumėt.

— Ir persižegnokit prieš įeidama.

— Į sceną ženkit dešine koja.

— Na, puiku!.. Bet jūs einat į sceną trumpu kostiumu ir be triko?..

— Kad neturiu!..

Visos ėmė juoktis, pamačiusios jos suglumusį veidą.

— Aš jums paskolinsiu!— sušuko Zelinska.— Manau, kad jums tiks.

Jos buvo jai nuoširdžiai geros, sužinojusios, kad ji mokys Cabinskių Jadzę ir kad Pepa paskolino jai kostiumą. Choristės norėjo patraukti ją į savo pusę, kad ji užtartų jas direkcijoje.

Pažiūrėjusi į veidrodį, Janka net šūktelėjo nustebusi. Ji beveik nepažino savęs, taip ją pakeitė grimas, paryškintos akys ir pudra. Atrodė, kad užsidėjo kaukę, nelabai panašią į ją pačią ir dailesnę, bet su tokia pat keista išraiška, kokią turėjo visos choristės.

Ji nulipo žemyn pas Sovinską.

— Brangioji mano, pasakykit man tiesą, kaip aš atrodau?..— pasiteiravo Janka sujaudinusi.

Sovinska apžiūrėjo ją iš visų pusių ir pirštu išlygino rausvus dažus skruostuose.

— Iš ko gavot kostiumą?

— Ponia direktorienė man paskolino.

— O! Matyt, kažko susijaudino, nes šiaip ji niekam neduoda.

— Iš tiesų šiandien ji kažką pergyveno... Pasakojo man tokias liūdnas istorijas...

— Komediantė! Jei ji taip vaidintų scenoje, pasaulyje nebūtų geresnės aktorės.

— Jūs, tur būt, juokaujat?.. Ji pasakojo man apie Lvovą ir apie savo praeitį.

— Meluoja boba! Ji turėjo ten meilužį, kažkokį husarą, kėlė skandalus, ir ją išvijo iš teatro. Ir ką ji veikė Lvovo teatre?.. Choristė buvo. Cha cha, tai seni pokštai... Visi mes

kadai kadės juos žinome... Tik jūs tikėkit viskuo, ką pasakoja aktoriai ir aktorės, tai labai daug sužinosit!..

Janka nesiginčijo, negalėjo ir nenorėjo tikėti Sovinska.

— Bet jūs pasakykit, kaip aš atrodau?..

— Gerai... net puikiai!.. Guldau galvą, kad nuo šios dienos jau ims suktis apie jus!— pasakė ji taip tvirtai ir reikšmingai, kad Janka net nukaito.

Ji vis labiau jaudinosi, vaikščiojo po sceną, žiūrėjo pro uždangos skylutę, kaip lėtai renkasi publika, bėgiojo į persirengimo kambarį ir žvalgėsi visuose veidrodžiuose, bandė atsisėsti ir laukti, bet negalėjo ištverti, susinervinimas, debiuto drugys ją krėste krėtė. Nė valandėlės negalėjo ramiai pasėdėti ar pastovėti. Tarpais ją kaustė tokia baimė, kad norėjosi viską mesti ir bėgti.

Janka nematė nei žmonių, nei pasiruošimo, nei šviesų, nei scenos, tik kažkur smegenyse atsispindėjo judanti akių ir veidų masė. Išsigandusi ji nuolat žvilgčiojo į publiką ir jautė, kad širdis liaujasi plakusi.

Po antro skambučio ji pasitraukė iš scenos ir atsistojo kartu su choru už dekoracijų, laukdama išeigos momento, nesąmoningai žegnojosi ir taip visa drebėjo, kad viena choristė paėmė ją už parankės.

— Išeiga!— suriko režisieriaus padėjėjas, ir minia ją pastvėrė ir nunešė į scenos priekį.

Staigi tyla ir plieskiančios šviesos privertė ją atsipeikėti. Apdujusi Janka žiūrėjo į publiką ir negalėjo ištarti nė žodžio.

Choristės purtė ją, drąsino, bet ji nesuvokė, kas jai darosi. Tik dialogas ir choras po jo padėjo jai šiek tiek atsitokėti.

Išėjusi iš scenos, ji atsistojo užkulisy ir galutinai atsigavo, bet tada ją pagavo pyktis ant savęs už tą vaikišką baimę, kuri ją buvo apėmusi.

Įėjusi antrą kartą, ji jautė tik vidinį virpulį, bet jau dainavo, girdėjo muziką ir žiūrėjo tiesiai į publiką.

Ją nuramino dar ir tai, kad žvilgsniu susitiko su redaktorium, sėdinčiu pirmoje eilėje. Jis padrąsino ją draugiška šypsena.

Iš pradžių Janka matė tik jį, o paskui pradėjo vis geriau įžiūrėti ir kitus veidus.

Vienoje scenoje, kurioje choras vaikštinėjo, vaizduodamas liaudį, o avanscenoje vyko komiškas dialogas, Janka jau ėmė dairytis, o draugės tarp savęs kuždėjosi:

— Bronka, tavo vaistininkas, žiūrėk, trečioj eilėj, kairėj pusėj...

— Žiūrėkite! Daša teatre... O, kokia išsipusčiusi...

— Ko nesipuoš! Paviliojo Mimi bankininką.

— Kur ji dabar?

— „Eldorade".

— Sivinska, užsek man kilpeles, jaučiu, kad sijonas smunka. Tik šnibždėk man ką nors į ausį, tada niekas nepastebės.

— Liudka! Tavo perukas šeriasi.

— Tu žiūrėk savo gaurų!..

— Rytoj važiuoju su kai kuo į Marceliną... Gal važiuosi su mumis, Zelinska?

— Žiūrėk, kaip tas studentas iš šono man merkia akį.

— Nemėgstu kavalierių tuščiomis kišenėmis.

— Bet užtat kokie linksmi bernai!

— Ačiū! Jie turi tik degtinės ir sardelių. Geros vaišės, bet tik... gatvinėms.

— Tyliau, Cabanienė sėdi ložėje.

— Ko ji šiandien tokia nekalta mergelė...

— Tylėkit! Dainuojam.

Visa tai nuolat kartojosi su nedidelėmis variacijomis. Choristės kalbėjosi su žiūrovais šypsenomis ir žvilgsniais. Per pertraukas, o kartais tarp vieno ir kito veiksmo svaidėsi trumpom, bet kandžiom pastabom apie publiką, ypačiai apie vyrus, moteris tik kritikavo ir šaipėsi iš jų.

Užkulisiuose buvo pilna visokiausių veidų — tarnaitės, scenos darbininkai, bufeto berniukai, laukiantys išeigos aktoriai — visi jie spoksojo į sceną.

Auklė su dviem vyriausiais vaikais sėdėjo pačiame scenos priekyje prie uždangos virvės.

Buvo taip karšta, kad aktoriai kone duso, o grimas beveik varvėjo per veidus.

Vavžeckis užkulisyje smarkiai linkčiojo Mimi, dainuojančiai duetą su Vladeku. Per pauzes aktorė šaipydamasi rodė Vavžeckiui liežuvį ir slinko vis arčiau.

— Duok pagaliau buto raktą... Užmiršau botfortus, o dabar man jų reikia.

— Suknelėje, persirengimo kambary. Galėjai ir pats sumoti...— atsakė ji, eidama į scenos vidurį ir dainuodama plačią muzikinę frazę.

Haltas daužė batuta per piupitrą, nes Vladekas rijo gaidas ir nuolat klydo, jį visai glumino rūstus dirigento pyktis, ir jis dainavo vis blogiau.

— Tyčia mane klupdo, kiaulė vokietpalaikis,— įniršęs murmėjo jis ir gniaužė meilės scenoje dainuojančią Mimi.

— Neglamžyk manęs taip smarkiai... dievaži, šonkaulius man sulaužysi!..— šnypštė Mimi, alsiai šypsodamasi.

— „Myliu tave... beprotiškai myliu!.. Myliu tave!.."— aistringai dainavo Vladekas.

— Ar pasiutai?! Mėlynių liks ir...

Ji staiga nutilo, nes Vladekas baigė dainuoti, ir plojimai pasipylė kaip lavina. Ji timptelėjo jį už rankos, ir abu nuėjo į avansceną nusilenkti publikai.

Pertraukos metu Janka smalsiai žiūrėjo į parterio pirmą eilę, jai kažkas sakė, kad ten sėdi laikraščių korespondentai, beje, ir pati matė kėdžių atlošuose laikraščių pavadinimus.

Jos pažįstamas redaktorius stovėjo viduriniame take ir kalbėjosi su kažkokiu riebiu šviesiaplaukiu.

— Sakykite, iš kokio laikraščio tas redaktorius, kuris ateina į užkulisius?— paklausė Janka režisieriaus padėjėją, prižiūrintį scenos paruošimą naujam veiksmui.

— Veikiausiai iš jokio, tai sezoninis vasaros teatrų redaktorius.

— Negali būti!.. Pats man sakė, kad...

— Chi, chi,— tyliai nusijuokė jis,— jūs visai dar žalia, jei tikit, ką šneka publika, ateinanti į užkulisius!

— Juk sėdi spaudos kėdėse.— pasakė Janka, lyg tai būtų pakankamai įtikinamas argumentas.

— Tai kas?.. Ten sėdi ir daugiau tokių pašlemėkų. Matot... tik tas šviesiaplaukis yra tikras literatas ir teatro kritikas, o kiti... tai tik šiaip vasaros paukščiai. Vienas dievas težino, kas jie, ką veikia... O kad su visais sugyvena, daug plepa, iš kažkur turi pinigų, visur sėdi pirmose vietose, tai niekas nė neklausia, kas jie per vieni...

Janka klausėsi, nemaloniai paveikta to atradimo.

— Jūs nuostabiai, puikiai atrodot!— sušuko redaktorius, įlėkęs į sceną ir iš tolo tiesdamas jai rankas.— Tikras Grezo port-

retas! Tik drąsiau, ir viskas eis kaip patepta. Rytoj duosiu žinutę apie jūsų pasirodymą scenoje.

— Ačiū jums, redaktoriau,— atsainiai atsakė Janka, nė nepažvelgusi į jį.

Redaktorius apsigręžė ir nukūrė į vyrų persirengimo kambarį.

— Labas vakaras, ponai!.. Kaip laikotės, direktoriau?..

— Kaip salėje?.. Ar buvai, redaktoriau, kasoj?.. Rekvizitininke, po velnių!.. Greičiau duok man pilvą!..

— Beveik visos vietos parduotos...

— O kaip eina spektaklis?..

— Gerai, labai gerai! Matau, direktoriau, atnaujinot chorą, viena žavi blondinukė net akį veria...

— Ką?.. Ji taip gerai atrodo?.. Ji visai nauja.

— Rytoj pagirsiu, kad rūpinatės patenkinti publiką.

— Gerai, gerai... Greičiau duokit man pilvą!

— Direktoriau, duokit raštelį į kasą dviem rubliams, man tuojau reikia atsiimti batus,— paprašė kažkuris aktorius, skubiai vilkdamasis kostiumą.

— Po spektaklio!— atsakė jis, spausdamas prie pilvo pagalvį.— Stipriau suveržk, Antekai!

Apmuturiavo jį ilgais vystyklais lyg mumiją.

— Direktoriau, man reikia batų scenai, aš neturiu kuo apsiauti!

— Eik tamsta po velnių, mano mielas pone, o dabar man netrukdyk!.. Skambinkit!— riktelėjo jis režisieriaus padėjėjui.— Liemenę duokit, greit!.. Rekvizitininke, kokie baldai scenoje?— beveik rėkte suriko jis, bet rekvizitininkas negirdėjo.— Kirpėjau, peruką!.. Greičiau! Amžinai per jus, dievaži, aš vėluoju!

Kada tik Cabinskis vaidindavo, visuomet keldavo sąmyšį persirengimo kambaryje. Jis nuolat jausdavo scenos baimę ir, norėdamas ją nuslopinti, šaukdavo, plūsdavosi, ginčydavosi dėl kiekvieno nieko, o kirpėjas, siuvėjas, rekvizitininkas turėdavo lakstyti aplink jį ir žiūrėti, kad jis nepamirštų ko pasiimti į sceną. Nors pradėdavo rengtis anksti, visada vėluodavo, kostiumą vilktis arba grimuotis visada baigdavo beveik prie pat kulisų. Atsipeikėdavo tik scenoje.

Ir šįsyk buvo tas pats. Kažkur dingo jo lazda, jis ieškojo jos ir šaukė:

— Lazda! Kas paėmė mano lazdą?.. Lazdą, velniai rautų, man tuoj reikia eiti!..

— Persirengimo kambary triukšmą keli kaip dramblys, o scenoje zyzi kaip musė,— lėtai tarė Stanislavskis, nekentęs jokio riksmo.

— Nenori klausyti, tai eik į sodelį.

— Pasiliksiu čia ir noriu ramybės. Kai tu čia, niekas negali rengtis.

— Maestro, žiūrėk savęs!— įsiutęs suriko Cabinskis, veltui ieškodamas po kampus lazdos.

— Gizeli, sakau tau, kad meistriškumas tai ne riksmas.

— Bet ir ne tavo gargaliavimas... Lazdą! Žmonės, duokit man lazdą!

— Ir taip pat ne tavo darkymasis scenoje!— piktai sušnypštė Stanislavskis.

— Podesta, į sceną!— sušuko režisieriaus padėjėjas.

Cabinskis pasileido tekinas, ištraukė kažkam lazdą iš rankos, užsirišo ant kaklo juodą skarą ir išlėkė į sceną.

Stanislavskis nuėjo į užkulisius, visi išsibėgiojo, persirengimo kambarys ištuštėjo, tik siuvėjas rankiojo išmėtytus ant grindų ir stalų kostiumus ir nešė juos į rekvizito sandėlį.

Atėjo režisierius Topolskis ir, kaip paprastai, išsitiesė ant sustumtų kėdžių, pasidėjęs ranką po galva.

Jis labai mėgo klausytis iš tolo scenos balsų, duslių muzikos garsų, neaiškių dainavimo atgarsių ir svajoti.

Tai buvo ugninga amalgama, sulydyta iš visokiausių elementų: tikrai talentingas aktorius, kuris, be teatro, nieko daugiau nenorėjo žinoti. Vaidyboje jis buvo realistas net iki kraštutinumo, dėl to kiti šaipydavosi iš jo kiek įmanydami. Jis gyveno su Maikovska, su kuria sudarė trupės pagrindą. Juodu labai mylėjo vienas antrą, bet kone kasdien kėlė kits kitam skandalus.

— Morisiau, jei papasakosiu, kokį pokštą iškrėčiau Cabinskiui, tu pašoksi iki lubų!— sušuko Vavžeckis, įbėgęs į kambarį.

— Eik po velnių!— sumurmėjo režisierius ir taip spyrė koja, kad būtų suluošinęs Vavžeckį, jei šis laiku nebūtų pasitraukęs. Jis baisiai siusdavo, jei kas sutrukdydavo jam vienumą.

— Baisiai moki spardytis... drąsiai galėtum eiti į cirką vartytis ant trapecijos!..

— Ko nori?.. Greičiau sakyk ir nešdinkis į pragarą!

— Cabinskis davė man dešimt rublių... Ką, ar nesakiau, kad pašoksi?..

— Cabinskis davė tau dešimt rublių avanso?.. Meluoji per akis!— pasakė Topolskis ir vėl atsigulė.

— Žodis! Tik pasakiau jam į ausį, kad Cepiševskis vėl atsirado, pardavė paskutinį dvarą Lomžos apskrity ir kuria naują trupę, net su tavim pradėjo derybas.

— Tu žalia beždžionė! Net jeigu Cepiševskis pasiūlytų man tūkstantį rublių mėnesiui, vis tiek neičiau pas jį. Jau geriau sudaryčiau savo trupę...

— Morisiau, o kodėl iš tiesų tu nesteigi savo trupės?

— Seniai apie tai galvoju. Jei nebūtum toks kvailas ir bent truputį suprastum meną, papasakočiau tau savo planą, o pinigų galiu gauti bet kuriuo metu. Tu žinai, kad aš jaučiu tau silpnybę, bet nesupranti manęs, nes esi be galo kvailas ir plepys!

Vavžeckis nuleido galvą ir naiviai atsakė:

— O ką aš galiu padaryti!.. Aš tikrai norėčiau daug mokėti ir daug dalykų suprasti, bet kai tik pradedu galvoti arba skaityti, bematant mane ima miegas arba Mimi ištempia pasivaikščioti, ir tuo viskas baigiasi!

— Kam gyveni su ja?.. Mesk ją arba perleisk kokiam kelmui...

— O kam tu gyveni su Mele?.. Juk ir tau su ja ne kažin koks gerumas...

— Tai visai kas kita. Melė talentinga, aš myliu ją, be to, man labai patinka stiprios moterys, mėgstu aistringas moteris, kurios iš meilės kandžiojasi, o iš pykčio ėda ir mušasi. Tokia tikrai turi kokią nors sielą! Nekenčiu dirbtinai sulipdytų žmonių, taisyklingų manekenų... Tfu, velniai juos rautų!

— O Mimi tokia gudri ir linksma. Tai ji pakišo man mintį apie Cepiševskį, mat, norim kurią dieną nuvažiuoti į Belianus paūžti. Su mumis važiuoja tas... žinai... rašytojas, mes jo veikalą turime vaidinti...

— Glogovskis. Oho, tas vyras dantingas. Veikalas eis šį mėnesį, puikus dalykas, tiesiog nepaprastas, bet žlugs, mūsų publikai per kietas riešutas... neįkąs...

— Mimi jis labai patinka todėl, kad tiesiai į akis sako, jog ji kvaila... Linksmas tipas!

— Vavžekai, gal aš ir steigsiu savo teatrą, bet bobas mesim, gyvensime drauge... Atsimeni, kaip Plocke, Kališe... Patys virsimės valgį...

— Geri laikai... Tik velniškai skurdom pas tą Grabcių!

— Tu to nesupranti, bet šiek tiek skurdo ir daug kovos visuomet praverčia tikram menininkui.

Juodu nutilo.

Iš publikos sklido nelygiom bangom juokas, čia vėl langų stiklus drebino triukšmingas plojimų gausmas, čia vėl pasitenkinimo šauksmai tarytum audros gūsiai taip veržėsi į kambario tylą, kad net dujinių šviestuvų liepsnos pleveno, ir vėl viskas tilo ir vėl ritmiškai plaukė lėti pertraukiami garsai, kol staiga kilo kurtinantis triukšmas... Pasibaigė veiksmas.

— Su malonumu vožčiau kulnu per tų rėksnių mąkaules!— sumurmėjo Topolskis.

— Papasakok man tą planą, iškilmingai pasižadu, kad niekam nesakysiu.

— Važiuosiu su jumis į Belianus, ten tau ir papasakosiu.

— Išvyka pavyks. Mimi bus labai patenkinta, bėgu jai pasakyti, kad ir jūs važiuosit.

Topolskis atsistojo ir išėjo į sodelį, nes į persirengimo kambarį jau plaukė grįžtantys iš scenos artistai. Jis galvojo apie Vavžeckį. Labai mėgo jį, nors šis buvo griežta jo priešingybė.

Vavžeckis buvo kvailas, lengvabūdis, lėbautojas, cinikas ir didžiausias palaidūnas, bet vis dėlto labai gabus, vienas iš geriausių provincijos scenos lengvapėdžių meilužių.

Reikėjo tik stebėtis, kaip jis, gatvės, beveik patvorio vaikas, Lešno rajono kiemsargio sūnus vaidino jaunus ir išpaikintus ponaičius. Jis niekad negalvodavo apie vaidmenį, netobulindavo jo jokiais nagrinėjimais, iš karto jausdavo ir žinodavo viską, ko jam reikia, suvokdavo tai intuicija, tuo kažkuo, kas sudaro kiekvieną tikrą talentą, ir visuomet kurdavo naujus tipus ir charakterius.

Publika, ypatingai moterys, jį mėgo, nes buvo labai gražus ir didelis cinikas. Nepakęsdavo jokių žąslų, daugiau kaip du mėnesius neišbūdavo jokiam teatre, sukeldavo kokį skandalą ir išvažiuodavo kitur.

Pas Cabinskį sėdėjo jau nuo pavasario, nes jį laikė Topolskis ir kažkoks romanas už jo dievinamos Mimi nugaros.

Jis buvo piktas ir klastingas kaip vaikas. Baisiai mėgo madingus drabužius ir vis naujus romanus... Stačiai drugelio siela, bet ir iš paviršiaus spalvingas it drugelis.

Solisčių persirengimo kambaryje kilo audra, ten buvo toks riksmas, kad grįžtantis iš scenos Cabinskis bėgte nubėgo tildyti.

Iš vienos pusės prie jo puolė Kačkovska, iš kitos — Mimi, nutvėrė jį už rankų ir kartu, viena kitai neleisdamos prabilti, viena antrą perrėkdamos, ėmė šaukti:

— Jei, direktoriau, leisit tokius dalykus, aš išeinu iš teatro!..

— Skandalas!.. Direktoriau!.. Visi matė... Nė valandos nebūsiu kartu su ja!

— Direktoriau! Ji...

— Nemeluok tamsta!

— Tai siaubinga!

— Tai tiesiog niekšiška ir juokinga!

— Dėl dievo meilės, kas atsitiko?.. Jėzau Marija, ko aš čia atėjau?!— graudžiai šaukė Cabinskis.

— Aš jums papasakosiu, direktoriau...

— Tai aš turiu papasakoti, nes tamsta meluoji!

— Pupytės mano!.. Dievaži, aš neištversiu ir išeisiu!

— Buvo taip: aš gavau puokštę, aiškių aiškiausiai atnešė man, o ta... ponia stovėjo arčiau, priėjo ir paėmė ją... Ir, užuot man atidavusi, begėdiškai nusilenkė ir pasiliko ją sau!— niršdama pro ašaras šaukė Kačkovska.

— Meluok sveika!.. Manai, kad tavim kas patikės!.. Nebent kaminkrėčiai kada tau padovanojo puokštę!.. Direktoriau mielasis, gėles man padavė po kupletų, aš paėmiau, o šita kimba, kad tai buvo jai... Juk tai juokinga ir kvaila!.. Ji mano, kad už jos gergždžiantį kauksmą ją apibers gėlėmis!

— Tau duos?.. Kad tu nė vienos gaidos nepaimi žmoniškai?! Cypauji kaip šansonetė!

— Dainuoja kaip dramblys, kuriam diria kailį, ir dar pučiasi!

— Nutilk tamsta! Aš esu žinoma aktorė, ir tokia naujokė, tokia kopūsto galva, nevykusi choristė dar mane įžeidinės!

— Tokia naujokė daugiau verta, nes ją laiko ne iš mandagumo, ne už senus nuopelnus, ne už jos dirbtinius dantis ir plaukus, ne iš pagarbos senatvei! Savo dainavimu tamsta jau galėtum anūkėles čiūčiuoti, o ne scenoj vaidinti!

— Liepkite, direktoriau, nutilti tai skandalistei, nes aš tuč-tuojau išeinu iš teatro!

— Jei ta ragana neužsičiaups, tai... kaip Vavžeką myliu, nebaigsiu spektaklio... Tegul velniai griebia viską!.. Jau man biauru vaidinti su tokiom!..

Ji pravirko.

— Mimi, atsargiau, akis susitepsi!— sušuko kažkas.

Mimi tuojau liovėsi verkusi.

— Ką aš galiu jums padėti, ką?— sušuko Cabinskis, pagaliau nutaikęs progą.

— Tegul tučtuojau atiduoda man puokštę ir čia pat atsiprašo!— suriko Kačkovska.

— Galiu dar pridėti prie jos, bet kumščiu...

— Paklauskit, direktoriau, chorą, visi gerai matė, kam padavė gėles.

— Ketvirto veiksmo choras!— sušuko Cabinskis į užkulisius.

Įėjo keliolika jau pusiau nusirengusių moterų ir vyrų, jų tarpe ir Janka.

— Na, darykim Saliamono teismą!

Į kambarį susigrūdo daugybė žmonių, ir pašaipios pastabos, skirtos visų nemėgstamai Kačkovskai, šaudė tarsi fejerverkai.

— Kas matė, kam buvo paduota puokštė?— paklausė Cabinskis.

— Nepastebėjom,— atsakė visos, nenorėdamos pyktis nei su viena, nei su antra, tik viena Janka, nekęsdama jokio melo ir neteisybės, pasakė:

— Panelei Zažeckai padavė... Stovėjau greta ir gerai mačiau.

— O ko tai naujokei čia reikia? Atėjo iš gatvės ir dar balsą nori rodyti ta... kažkokia!..— niekinamai užriko Kačkovska.

Janka žengė prie jos ir net prikimusiu iš staigaus pykčio balsu tarė:

— Tamsta neturi teisės manęs įžeidinėti! Aš neturiu, kas mane užtartų, bet aš ir pati apsiginsiu ir nepakęsiu, kad mane kas įžeidinėtų! Girdi tamsta?.. Į gerklę sugrūsiu užgauliojimus! Niekas manęs neįžeidinėjo ir neįžeidinės!

Jos balsas pakilo beveik iki riksmo, ėmė viršų jos nežabota prigimtis. Stojo keista tyla, tiek buvo orumo ir jėgos jos žodžiuose. Ji rūsčiai blykstelėjo liepsnojančiomis akimis ir išėjo.

Kačkovską iš pykčio ištiko isterija, nes Mimi ir visos kitos moterys plyšo juokais.

Cabinskis pabėgo, skubiai nusivilko kostiumą ir nudūmė į kasą.

— O! Čia tai bent paukštytė, ta naujokė!— sumurmėjo kažkas.

— Kačkovska jai niekados to nedovanos...

— O ką jai padarys!.. Direkcija ją globoja...

Pasibaigus spektakliui, Mimi tuojau nubėgo pas choristes. Janka dar tebebuvo susijaudinusi iš pykčio. Mimi puolė jai ant kaklo ir bučiuodama ėmė nuoširdžiai dėkoti:

— Kokia jūs gera... Kaip aš jus myliu už tai!..

— Padariau tai, nes turėjau taip padaryti.

— Jums nerūpėjo, kaip kitiems, kad darotės iš Kačkovskos priešą.

— Man tai niekad nerūpėjo. Kuo žmogus turi daugiau priešų, tuo jis stipresnis,— išdidžiai tarė ji, iš lėto rengdamasi.

— Važiuojam su mumis į Belianus, gerai?..

— Kada?.. Bet aš nežinau, kas dar važiuos?

— Šiomis dienomis važiuosime... Važiuos Vavžekas, na, aš, vienas autorius, kurio veikalą vaidinsime, labai linksmas vyrukas... Maikovska, Topolskis ir jūs. Jūs turit su mumis važiuoti. Pasilinksminsim kaip reikiant! Būkit tikra.

Po ilgų prašymų ir bučinių, kuriuos Janka priėmė abejingai, pagaliau ji sutiko.

— Žinot, rytoj bus didžiulis pobūvis! Cabinskos vardinės! Renkitės, kartu išeisime.

Jos palaukė Vavžeckio, ir paskui visi kartu nuėjo į cukrainę išgerti arbatos, pasiėmę dar Topolskį, kuris cukrainėje parašė pranešimą visai trupei, kad rytoj būtinai ir punktualiai visi susirinktų repeticijai dešimtą valandą ryto.

V

Visas dienas, kuriomis teatre statomi spektakliai, Cabinskis laikė svarbiomis, bet tik trys buvo ypatingos: kūčios, velykų pirmoji diena ir... žmonos vardinės, švenčiamos liepos devynioliktą, šv. Vincento Pauliečio dieną.

Tomis dienomis teatro direkcija rengdavo plataus masto priėmimus.

Cabinskis šykštuolis dingdavo tuomet, o jo vietoj atsirasdavo bajoriškai vaišingas Cabinskis, ir tada jo sielos gelmėse atsiverdavo paveldėtos švaistūno ląstelės. Svečius priimdavo puikiai, girdydavo be saiko ir niekam negailėdavo pinigo, o kad vėliau kokį mėnesį avansų duodavo mažiau, labiau skųsdavosi pinigų stoka ir dažniau atidėliodavo mokėjimus, mažai kas tai pastebėdavo, svarbiausia, kad šauniai pasilinksminta, ypačiai per vardines.

Cabinskos vardas buvo Vincentina, o kodėl vyras vadino ją „Pepa", to niekas nesistengė sužinoti, niekam pagaliau tai ir nerūpėjo.

Kaip ir reikalavo Topolskis, trupė susirinko repeticijai punktualiai. Turejo būti vaidinama d'Eneri[1] „Kankinė", kurios pagrindinį vaidmenį, žymiausią ir verksmingiausią savo repertuare, visada kartą per metus vaidindavo direktorienė. Ir iš tiesų vaidindavo gerai; tam vaidmeniui ji atiduodavo visą ašarų ir balso atsargą ir jausdavo didelį pasitenkinimą, kad publika sužavėta.

Tas vardinių spektaklis būdavo tikras benefisas visokioms naujokėms, nes vaidmenys būdavo paskirstomi silpniausiems aktoriams, kad šitaip efektyviau atrodytų Pepos vaidyba.

Cabinska, su niekuo nekalbėdama, nuėjo tiesiai į sceną ir per visą repeticiją jos veidas reiškė graudulį ir susijaudinimą.

---

[1] Adolfas d'Eneri (1811—1899) — antraeilis prancūzų dramaturgas, savo metu labai populiarus bulvarinių teatrų scenoje.

Repeticijai pasibaigus, visa trupė išsirikiavo pusračiu, o Topolskis žengė į priekį. Cabinska droviai nuleido akis ir, dėdamasi nustebusi, laukė.

— Leiskite, gerbiamoji direktoriene, kolegų ir kolegių vardu nuoširdžiausiai pasveikinti jus vardinių proga ir visa širdimi palinkėti, kad jūs, gerbiamoji direktoriene, ilgai būtumėt mūsų scenos puošmena ir vyro bei vaikų paguoda. Pažymėdama jūsų nuopelnus menui ir atsidėkodama už draugiškumą, trupė prašo jus, ponia, priimti tą kuklią jums palankių širdžių dovaną, tik labai nedaug teatlyginančią už jūsų, ponia, gerumą ir nuoširdumą.

Topolskis baigė kalbą ir padavė jai atidarytą dėžutę, kurioje buvo komplektas safyrų papuošalų, pirktas už visų sumestus pinigus. Jis pabučiavo jai ranką ir pasitraukė į šalį.

Dabar prie jos ėjo kiekvienas, vyrai bučiavo jai rankas, moterys kabinosi ant kaklo, rodydamos draugystę ir palankumą.

Vienas iš pirmųjų atlikęs bučiavimo baudžiavą, Vladekas nusitempė Topolskį į užkulisius.

— Greit išspiauk, nes apsinuodysi tokia krūva melo.

— Bet ji nenusinuodys.

— Dar ko! Safyrai kainavo šimtą dvidešimt rublių, už tokį pinigą gali klausyti nors ir visą savaitę.

— Ačiū, ačiū iš visos širdies. Jūs verčiat mane rausti, ponai, nes išties nežinau, kuo galėjau pelnyti tokį jūsų palankumą ir atidumą,— susijaudinusi kalbėjo Cabinska, nes safyrai tikrai buvo labai gražūs.

Direktorius šypsojosi, trynė rankas ir kvietė visus po spektaklio pas save tikrai nuoširdžiai, nes nesitikėjo, kad Pepa gaus tokią gražią dovaną.

Direktorienė buvo labai patenkinta, aiškiai išskirdama iš kitų, ji pabučiavo Janką, kuri, simpatijos skatinama, atnešė jai nuostabiai gražių rožių puokštę ir paaiškino, kad prie dovanos ji neprisidėjo, nes pinigai buvo renkami, dar prieš jai įstojant į trupę.

Cabinska jos nebepaleido ir pasiėmė drauge pietauti.

— Jie tikrai geri žmonės ir myli jus,— tarė Janka, atsisėdusi prie stalo.

— Kartą per metus nuo to jie nenuskurs,— linksmai atsakė Cabinska.

Ji išėjo iš namų į cukrainę, kad netrukdytų namie rengtis vakariniam priėmimui.

Išsėdėjo ten savo laiką ir graudžiai pasakojo Jankai tokių vardinių istoriją. Tačiau tas graudulys negalėjo nuslopinti kartėlio ir nerimo, kad redaktorius nerodo gyvybės žymių, net vizitinės kortelės neatsiuntė.

Spektaklis pasibaigė tikra ovacija. Iš publikos ji gavo daugybę gėlių, redaktorius atsiuntė milžinišką pintinę gėlių su labai gražia apyranke.

Tai ją sujaudino. Kai tik jis pasirodė užkulisiuose, nusitempė jį į tamsiausią kampą teatre ir karštai pabučiavo.

Cabinskių butas atrodė nepaprastai.

Du pirmi kambariai buvo įrengti visai kaip scenoje ir apstatyti teatro baldais. Pirmame kambaryje vidury milžiniško kilimo, visai uždengusio purvinas grindis, stovėjo pufas ir vėduoklinė palmė, kampuose — du veidrodžiai ant marmurinių konsolių. Prie langų ir durų kabėjo storos vyšnių spalvos velveto užuolaidos. Didelių fikusų ir rododendrų guotas tarp langų atrodė lyg vešlios žalumos oazė, pabrėžianti nuostabios Miloso Veneros torso linijas. Jos statula iš pageltusio gipso stovėjo ant žemo raudona medžiaga drapiruoto postamento.

Kambario gilumoje ant dirbtinių gėlių girliandomis papuošto fortepijono traukė akį aukšta paauksuota vaza, prikrauta vizitinių kortelių. Keturi mažyčiai staliukai su žydromis kėdutėmis labai vykusiai buvo iškišti į ryškiausiai apšviestas vietas. Pajuodęs ir nusilupinėjęs veidrodžių rėmų auksavimas buvo sumaniai užmaskuotas raudonu muslinu, meistriškai nusagstytu gėlėmis, apdraskyti apmušalai uždangstyti paveikslais. Svetainė atrodė puikiai, alsavo tokiu prašmatnumu ir meniškumu, kad, grįžusi iš teatro, Cabinska sustojo nustebusi ir, pagauta entuziazmo, sušuko:

— Nuostabi scena!.. Jasiau, tu meistras, už taip apipavidalintą sceną tau sukeltų didžiules ovacijas.

— Dievuli!! Gražu kaip kumėdijoj!— pridūrė auklė, pirštų galais eidama per svetainę.

Cabinskis tik šypsojosi, giriami žodžiai buvo skirti jo praeičiai ir joje likusiam apmušėjo talentui.

Antras kambarys, dar didesnis, paprastai skiriamas šiukšlynui, tiek jis buvo užgrioztas ir užverstas scenos reikmenimis, dabar buvo paverstas valgomuoju ir tviskėjo restoranine prabanga: staltiesų baltumu, sidabruotų rykų blizgėjimu, gėlių puokštėmis, daugybe indų ir — šablonu.

Vos spėjo Cabinska apsivilkti išeiginę violetinę suknelę, su kuria jos apvytęs ir kosmetikos apnaikintas veidas įgavo jaunatvišką atspalvį ir skaistumo, o jau svečiai užtvino kambarius.

Moterys susirinko Cabinskos kambaryje, trečiame, tame, kur greta buduaro, o vyrai paliko skrybėles ir apsiaustus virtuvėje, perskirtoje širma, papuošta Liudviko XV stiliaus raštais ir atgabenta iš teatro.

Vicekas, su teatrine livrėja, apsiavęs batus su geltonais kartoniniais aulais, apsivilkęs tamsiai mėlyną, trumpą, duksloką švarkelį, apvedžiotą raudonomis virvelėmis ir papuoštą daugybe auksinių sagučių, orus ir rimtas, kaip tikras grumas anglų komedijoj, padėjo aktoriams nusirengti; bet jo išdykėliškas temperamentas neleido jam ilgai išlaikyti vienos nuotaikos. Kartais jis mirkčiojo aktoriams ir juokingai vaipėsi.

— Vardinių beždžionę iš manęs padarė direktorius, ar ne?.. Tikra motina manęs nepažintų! Tur būt, už tas grožybes negausiu nei vakarienės, nei išrišimo!— šnibždėjo jis juokdamasis.

— Paruošta!.. Pradedam!..— šūktelėjo Vladekas režisieriui, suplojęs delnais.

— Per graži scena tokiam menkam farsui!— pridūrė Gliasas, įėjęs paskui juos.

— Jums geriau patiktų Užpečkių smuklė, ten bent purvina,— įterpė Vladekas.

— Gyvuliui tvartas visada geriau patinka, negu svetainė,— šaltai tarė Stanislavskis, nusimaudamas smarkiai sudėvėtas, nemarias, kaip visi vadino, pirštines.

— Mūsų žinomasis, gerbiamasis ir nusipelnęs kolega šiandien žarsto tvarto sąmojus.

— Ne! Jis tik kalba su kiekvienu šiam suprantama kalba,— pagelbėjo Stanislavskiui Vladekas, amžinai vaidijęsis su Gliasu.

— Baikit tą moralitė ir pradėkit operetę, bus linksmiau.

Jie išsiskyrė.

Išsipuošusios, pasidažiusios, gražios moterys skleidė kambaryje nejaukią ir šaltą atmosferą; jos kažko varžėsi, sėdėjo sustingusios.

Janka atėjo gana vėlai, jai buvo toli iki viešbučio, ir ji norėjo kuo rūpestingiau apsirengti. Mergina sveikinosi su visais ir nustebusi žvalgėsi į veidus, po butą, nes dėmesį traukė visur aplinkui viešpataujantis iškilmingumas. Ji buvo su kremine blyškiai violetinio atspalvio šilkine suknele, o plaukuose ir prie iškirptės turėjo prisisegusi rugiagėlių. Aukšta, dailiai nuaugusi, auksinio atspalvio oda ir rusvais plaukais, ji atrodė labai originaliai ir labai gražiai. Mergina turėjo daug žavumo ir įgimto grakštumo, judėjo laisvai, tarytum visą gyvenimą būtų praleidusi salonuose, tuo tarpu kitas aktores trikdė teatrinis svetainės prašmatnumas, jos vaikščiojo, kalbėjo, šypsojosi kaip scenoje, atlikdamos nepaprastai sunkų vaidmenį, reikalaujantį visą laiką įtempto dėmesio; buvo matyti, kad jas nepaprastai varžo kilimas po kojomis, ir jos su baime sėda ant šilkinių kėdučių, jos ne vaikščiojo, o tik slankiojo, bijodamos paliesti kokį daiktą, žodžiu, įjautėsi tik kaip statistės.

Priėmimas vyko iškilmingai: su vynu, kurį nešiojo restorano kelneriai, padėklais, prikrautais pyragaičių, su pilvotais likerių buteliais. Tai galutinai varžė moteris. Jos nemokėjo gražiai gerti ir valgyti, bijojo, kad nesusiteptų suknelių ir nesuteptų baldų, bijojo, kad nepasirodytų juokingos; kai kuriems vyrams visai neimponavo tas prašmatnumas, ir jie dėbčiojo į jas ir svaidė kandžias pastabas.

Maikovska šiandien buvo nuostabi. Apsivilkusi šviesiai geltoną suknelę, papuoštą bordo spalvos rožėmis, su juodais, net melsvais plaukais ir tamsaus gymio klasiškai gražiu veidu buvo panaši į moterį iš Veronezės paveikslų. Paėmusi už parankės Janką, laisvai vaikščiojo po svetainę ir į visus svaidė išdidžius žvilgsnius.

Užtat jos motina kentėte kentėjo, kažkokio šaipūno pasodinta ant mažytės taburetės; vienoj rankoj ji laikė pilną taurę vyno, antroj sumuštinį, o ant kelių pyragaitį. Išgėrusi vyną, ji nežinojo, kur dėti taurę.

Maldaujamu žvilgsniu žiūrėjo į dukterį, raudo, bet pagaliau paklausė greta sėdinčią Zelinską:

— Brangioji poniute, o ką man daryti su taure?

— Pastatykit ją po kėde...

Senutė taip ir padarė. Moterys ėmė juoktis iš jos, tada ji vėl paėmė taurę ir jau nebeišleido iš rankos.

Senoji Nedzelska, Vladeko motina, namo Pivnos gatvėje savininkė, visada Cabinskių labai gerbiama, dabar sėdėjo prie fikusų guoto su Kačkovska ir nė valandėlei nenuleido akių nuo sūnaus.

Tuo tarpu vyrai valgomajame šturmavo bufetą; nuotaikos kilo kartu su klegesiu, kurį kartas nuo karto pertraukdavo juokas arba garsus Gliaso sąmojis.

— Iš kur tokia gera tavo nuotaika?— paklausė jį Razovecas, niūriausias trupės aktorius, vaidinąs linksmus dvarininkus ir juokingus dėdes.

— Tai vieša paslaptis: nesijaudinu ir turiu gerą skrandį.

— Vadinasi, turi tai, ko man trūksta... Žinai, gėriau tuos vaistus, kuriuos tu patarei, ir nieko... Man niekas nebepadės. Jaučiu, kad šios žiemos tikrai nebeišgyvensiu. Jei neskauda pilvo, tai diegia šoną arba širdį, čia vėl tas baisus skausmas įsimeta į sprandą, o kartais tiesiog gelia strėnas, tarytum kas geležiniu strypu jas daužytų.

— Fantazijos! Išgerk su manim konjako... Negalvok apie ligas ir būsi sveikas.

— Jums juokas!.. O aš nuoširdžiai tau sakau, kad kiauras naktis negaliu užmigti, jaučiu, kaip ta liga auga manyje, kaip kažkas smelkiasi man į kiekvieną gyslą, į kiekvieną kaulą ir baisiai čiulpia iš manęs syvus... taip baisiai!.. Aš vis labiau silpstu, vakar vos pabaigiau vaidmenį, visai kvapo pritrūkau...

— Fantazijos, sakau tau! Išgerk su manim konjako!

— Fantazijos, fantazijos! O man tas fantazijas skauda, jos kasdien žudo, tos fantazijos — tai skausmas, ir baigsis jos mirtimi... Girdi, mirtimi!

— Gydykis vandeniu! Arba nusiskusk galvą, apsivilk geltonus marškinius ir liepk, kad tave nuvežtų į Bonifratrų ligoninę, ten tave tikrai išgydys.

— Bepigu tau tyčiotis, kai pats niekad nekentėjai.

— Kentėjau, dievaži, kentėjau... Na, išgerk su manim konjako. Kartą „Žvaigždėj" suvalgiau tokį kotletą, kad po to savaitę gulėjau lovoj ir iš skausmo raičiausi kaip vijūnas...

Jie pasitraukė į patį bufeto galą prie lango ir vis kalbėjo. Vienas sielojosi ir skundėsi, o antras vis juokėsi, bet netru-

kus nieko daugiau nebegalėjai girdėti, kaip tik karštligišką Razoveco kuždesį arba linksmą Gliaso balsą, nuolat raginantį:

— Išgerk su manim konjako!

Topolskis stovėjo su Pesium svetainės tarpdury. Pesius, palenkęs prie jo savo liūdną ir gražų veidą, lėtai kramtė sumuštinį ir nuolat šluostėsi lūpas spalvota fuliaro nosine. Jo didelės žalios akys neramiai klaidžiojo sustingusiu, kampuotu ir nuo visko abejingai užsisklendusiu Topolskio veidu.

— Menas menui!.. Nekalbėk taip, tai netiesa... Jis neturi teisės gyvuoti scenoje... Tai būtų tas pats, jeigu norėtum meną paversti menku žaisliuku keliems ištižėliams, kuriems toks prėskas padažas patiktų, tai būtų tas pats, jeigu tam menui neimtum impulsų iš gyvenimo, norėtum nuo jo atsitverti, išsižadėtum savęs — žmogaus, kažkokios rasės ir kažkokios visuomenės nario.

— Visa tai man nerūpi. Menas nėra kažkokios rasės ir visuomenės niekšybių atspindys, ne garsiakalbis, pro kurį įvairūs kvailiai gali šūkauti, kad šilta arba drėgna, kad jie nori valgyti arba šokti...

— Tai kas gi yra menas, žmogau, kas?..— karštligiškai sukuždėjo Pesius.

— Menas yra atskiras pasaulis, gyvenantis savaime, už visko ribų ir skirtas tik išrinktiesiems...

— Netiesa, tai melas!.. Menas negali egzistuoti už visko ribų, jis yra aukščiau už viską... jis yra kažkoks aukštesnis reiškinys ir kartu tas pats... jis yra visko reziumė, nes viskas yra susiję tarp savęs, viskas susijungę ir turi sudaryti vieną visumą — gėrį ir pažinimą. Menas — tai pati gamta, tik savotiškai įprasminta gamta.

— Duok ramybę!.. Kas mums iš to? Ir taip gana anksti nuleis uždangą, ir gyvenimo farsas pasibaigs!— tarė Topolskis kažkokiu šiurkščiu balsu, kuriame pasigirdo nuovargis.

— Ne, ne!.. Gyventi kaip tik ir reiškia veikti, skleisti pasaulyje talentą, energiją, jausmus... šiandien padėti būsimoms kartoms.

— Gražbyliauji, Pesiau! Kur dingo tavo stoiškumas, tavo siūlomas abejingumas ir vidinis ramybės ieškojimas, tavo dvasinis aristokratizmas?

— Kur?.. Supratau, kad klaidingai galvojau, kad mes neturim teisės su panieka nusigręžti nuo gyvenimo ir jo skausmų,

tai paprasčiausias egoizmas. Gali juoktis, bet sakau tau, kad tik dabar aš suradau tiesą.

— O gal ir tai nėra tiesa?..

— Vis tiek surasiu ją kada nors... Ieškosiu ir surasiu...

— Greičiau surasi mirtį arba beprotnamį.

— Manęs tai nebaido. Kas būtų buvęs su tais laimėtais mūšiais, jeigu kareiviai, išsigandę mirties, būtų išlakstę į visas puses, kovai dar nė neprasidėjus?..

— Morisiau!— pakuždomis šūktelėjo Maikovska, atitraukusi užuolaidą.

Topolskis pasilenkė prie jos, o ji sušnibždėjo jam į ausį:

— Myliu tave! Žinai?..— ir nuėjo toliau, kalbėdama su Janka.

— Manęs tai nebaido, bent žinau, kad gyvenu, turiu tikslą... Asmeninio gyvenimo negandos per daug neveikia...

— Visa tai kvailystė, niekai! Ką gi atrado visi tie išminčiai ir mokslininkai?..

— Na, ką tu kalbi, žmogau!.. Juk jie atrado pasaulius, milijonus tiesiog naudingų daiktų. Palygink žmonijos būklę prieš šimtą metų su dabartine, pamatysi didžiulį skirtumą.

— Aš nematau, kad būtų geriau, priešingai, blogiau, juk atsirado daugiau tokių, kaip tu, kurie veltui kamuojasi... Bet apie tai nekalbėkim... Aš galvoju apie svarbesnius dalykus... Pesiau, ar galėčiau tavim pasikliauti, jei steigčiau teatrą?— paklausė jis tyliau.

— Visuomet. Sutikčiau net su mažesniu atlyginimu, kad tik galėčiau dirbti su žmonėmis. Nuo sezono pradžios?

— Tikrai dar nežinau. Pasakysiu tau po poros savaičių... Tik atsimink, tai paslaptis...

— Būk ramus. Bet turėsi duoti man avanso, turiu skolų.

Jie kalbėjosi kaip sąmokslininkai, o kad kiti neatkreiptų į juos dėmesio, savo pokalbį maskavo dažnu ir garsiu juoku.

Visoj svetainėj susidarė šnekučiuojančių būreliai.

Cabinskis lakstė be atvangos, ragino išgerti, pats pilstė, su visais bučiavosi.

Pepa sėdėjo svetainėje su redaktorium ir Kotlickiu, vienu iš pastoviųjų teatro globėjų. Ji kalbėjo kažką gyvai ir linksmai, nes redaktorius nuolat tyliai kvatojo, o Kotlickis raukė šypsena savo ilgą geltoną tikrai arklišką veidą ir tampė ilgo

surduto skvernus. Apie jį buvo žinoma tik tiek, kad jis turtingas ir nuobodžiauja.

Kotlickis klausėsi gana kantriai, pagaliau, pasilenkęs prie Cabinskos, paklausė kažkokiu mediniu, neskambiu balsu:

— Kada pagaliau bus šios dienos vaidinimo kulminacijos taškas — vakarienė?

— Tuojau... tik namo savininkės laukiame.

— Tur būt, už visą ketvirtį nuomos nemokėjot, kad taip ją gerbiat?— nesivaržydamas sušnibždėjo jis pašaipiai.

— Jūs visur ir visada matot vien tai, kas blogiausia,— tarė ji, sudavusi jam gėle.

— Šiandien aš matau tai, kad direktorienė esat žavi, kad Maikovska panaši į liūtą, kad ta, kuri su ja vaikščioja... Betgi kas ji?..

— Neseniai priimta choristė.

— Taigi ta dramos meno vaidilutė yra labai daili savo originalumu ir viena turi elegancijos daugiau už visas kitas, į krūvą sudėtas, o Mimi šiandien panaši į ką tik iškeptą bandelę,— tokia ji balta, apskrita ir šilta; Rosinska iš veido primena juodą pudelį, kuris įkrito į miltų dėžę ir dar nenusipurtė, o ta jos Zosė — tikra kurtė, ką tik išprausta ir sušukuota... Kačkovska atrodo kaip keptuvė su lydytu sviestu... Pesiova — nelyginant perekšlė, ieškanti išbėgiojusių viščiukų... Bžezinska — susimąsčiusi tarytum pailga C, o Gliasova tarsi veršis, apmuturiuotas vaivorykšte, ir iš kur ji tiek spalvų prisivilko?

— Jūs negailestingas šaipūnas!

— Leidžiu jums, direktoriene, permaldauti mane: paskubinkit vakarienę...

Jis nutilo.

Direktorienė ėmė smulkiai pasakoti apie naują skandalą, kurį Maikovska sukėlė Topolskiui.

Klausydamasis pasakojimo, Kotlickis nepatenkintas raukėsi — jis nemėgo apkalbų ir draugavo su Topolskiu.

— Gaila, kad nėra tokio įstatymo, kuris lieptų moterims prasidurti ne ausis, o liežuvius. Tai būtų didžiai naudingas žmonijai įstatymas,— kandžiai tarė jis, pūsdamas dūmų debesį ir stebėdamas Janką, vis dar vaikščiojančią su Maikovska.

Abi jos spindėte spindėjo iš pasitenkinimo, kad visi žiūri į jas. Didelės Jankos akys švytėjo džiaugsmu, o jos skaisčiai raudonos lūpos juokėsi taip laisvai ir žaviai, rodydamos gra-

žius dantis, kad Kotlickis net prisimerkė iš malonumo. Naiviai palenkusi galvą, ji taip tiesiai žvelgė į Maikovską, kad galėjai gana aiškiai pamatyti jos veide nepatiklaus smalsumo šešėlį. Tik kartais lūpų kampuose ir žvilgsnyje šmėkštelėdavo rūstus atkaklumas, ir tada jos pirštai nejučia ir nervingai maigydavo rugiagėles, prisegtas prie iškirptės. Tai įvykdavo žaibo greitumu, bet Kotlickis vis tiek pastebėdavo.

Vladekas ilgai kalbėjosi su motina ir žvilgsniu taip pat sekė Janką. Jam darė įspūdį jos ori laikysena. Jo akys susidūrė su Kotlickio žvilgsniu, ir jis nusigręžė suglumęs.

Tuo tarpu Maikovska pasakojo įvairius savo aktorinio gyvenimo epizodus, pasakojo labai laisvai ir labai ciniškai. Kartais savo žodžius pabrėždavo šaižiu isterikės juoku taip raiškiai, kad Jankai pasidarydavo nemalonu, ir tuomet jos nepaprastai judriame veide šmėkštelėdavo anas rūstus šešėlis.

Prie jų priėjo Zosė Rosinska, keturiolikos metų paauglė, tipiškas aktorių vaikas liesu ir ištįsusiu kurto snukučiu, pamėlusia oda ir didelėmis madonos akimis. Trumpi suraityti plaukai tirtėjo sulig kiekvienu galvos krestelėjimu, o iš plonyčių siaurų jos lūpų tiesiog tryško piktumas, kai ji ėmė kažką guviai pasakoti Maikovskai.

— Zose!— griežtai šūktelėjo Rosinska.

Zosė pasitraukė ir atsisėdo greta motinos, surūgusi ir pikta.

— Kiek sykių tau sakiau, kad neturėtum jokių reikalų su Maikovska!— sukuždėjo Rosinska ir taip meiliai pataisė garbanas ant dukters galvos, kad ta net sušnypštė iš skausmo ir tyliai atsakė:

— Nesuk man galvos! .. Nusibodo klausyti!.. Man patinka panelė Melė, ji bent ne tokia baidyklė, kaip kitos,— piktai čiauškėjo Zosė ir vaikiškai naiviai šypsojosi Nedzelskai, kuri žiūrėjo į ją.

— Palauk, pasišnekėsim namie!— dar tyliau pasakė motina.

— Gerai, gerai... dar pažiūrėsim, mamyte!

Rosinska atsigręžė į Stanislavskį, kuris nieko negėrė, visą laiką sėdėjo prie jos ir kalbėjo. Ji ėmė laidyti pastabas apie Maikovską, su kuria visuomet buvo karo būklėj. Mat, abiejų buvo beveik tas pats repertuaras, o Maikovska dar turėjo ir talentą, buvo jauna ir graži, ir Rosinska po truputį buvo stumiama nuo svarbesnių vaidmenų. Ji baisiai krimtosi dėl to ir kėlė klaikius skandalus, nes pavydas ir pažeminimas svi-

lino ją tarsi ugnis. Ji kentė neapsakomas kančias ir kaip aktorė, netenkanti jėgų, balso ir sceninių duomenų, ir kaip senstanti moteris, pamesta kaip nebetinkamas daiktas, atsiradus kitai, jaunesnei, gabesnei ir gražesnei.

Ji neapkentė visų jaunų moterų ir kiekvieną laikė savo konkurente, plėšike, atimančia iš jos vaidmenis ir publiką.

Ak, kiek kartų ji verkė neapsakomo skausmo ašaromis, kai, eidama iš scenos, neišgirsdavo menkiausių plojimų už vaidmenį, kuriuo seniau keldavo furorą!.. O kiek nemiegotų naktų ir karčių ašarų kainavo jai Maikovskos pasisekimas, to niekas nežinojo.

Pastaruoju metu ji suartėjo su Stanislavskiu, suprasdama, kad ir jis kažką panašaus jaučia. Jis jai to nesakė, niekad nesiskundė, bet dabar, kai palenkė prie jos savo liesą pageltusį veidą, suraižytą plonytėmis lyg plaukas raukšlėmis, su niūriai liepsnojančiomis gelsvomis akimis, kai ji pamatė jose kažkokį baisų, skausmingą nerimą, kažkokią giliai paslėptą pasiutusiai kamuojančią mintį ir tą karčią, liūdną, be galo nuvargusią pasmėlusių lūpų išraišką, Rosinska beveik nebeabejojo savo spėliojimais.

— Ne tik Maikovska... Juk matai, kaip jie visi vaidina!.. Koks tas jų teatras!..

— Tamsta pastebėjai, kaip Cabinska šiandien vaidino?

— Ar pastebėjau?.. Aš tai matau kasdien, aš seniai žinau, kas jie tokie... seniai! Kas gi toks pats Cabinskis?.. Šmutas, fokusininkas, mano laikais jam nė tarno niekas nebūtų leidęs vaidinti!.. O Vladekas? Argi tai aktorius?.. Galvijas, kuris iš scenos daro viešnamį!.. Jis vaidina tik savo meilužėms. Ponus jis vaizduoja kaip batsiuvius ir kirpėjus, o kirpėjus ir batsiuvius kaip... Pavislio vagišius... Ką jie įvedė į sceną?.. Padugnes, gatvę, žargoną, purvą... O kas tas Gliasas?.. Gyvenime girtuoklis, tai dar nieko baisaus, bet negalima, kad tikras menininkas scenoje rodytų girtuoklių žagulį ir prasčiokišką grubumą... Pažiūrėtum į Žulkovskį „Meistre ir gizelyje"[1]. Tai tipas, išbaigtas girtuoklio tipas, paimtas plačiai ir klasiškai, čia yra ir judesys, ir laikysena, ir mimika, ir taurumas... O kaip Gliasas daro tą vaidmenį?.. Jis vaizduoja purviną, šlykštų, pra-

[1] Aloizas Žulkovskis, sūnus (1811—1889),— garsus lenkų aktorius komikas. „Meistras ir gizelis" — lenkų dramaturgo ir prozaiko Juzefo Koženiovskio (1797—1863) komedija.

sigėrusį prasčiausios rūšies batsiuvį. Tai vadinama menu!.. O Pesius?.. Ir Pesius ne geresnis, nors laikomas geru aktorium... Betgi tai skurdas, amžina terlionė, jo sąmojis scenoje toks, kaip susiriejusių šunų, o ne žmonių ir bajorų... ir ne mūsų!..

Jis valandėlei nutilo ir pasitrynė akis ilga liesa ranka su krumplėtais plonais pirštais.

— O Kšikevičius?.. O Vavžekas?.. O Razovecas?.. Argi tai aktoriai, ką?.. Aktoriai!.. Atsimeni Kalicinskį?.. Tai buvo aktorius!.. O senis Kšesinskis, Stobinskis Felekas, Chelchovskis!.. Su tokiais aktoriais galėjai kalnus versti... Ko verti tie mūsiškiai, palyginti su jais?..— paklausė jis, neapykantos kupinu žvilgsniu permesdamas susirinkusius.— Kas jie ta kurpių, siuvėjų, apmušėjų, kirpėjų gauja... komediantai, šmutai, juokdariai!.. Tfu! Šuniui ant uodegos eina menas! Po poros metų, kai mus pakiš po velėna, sceną pavers smukle, cirku arba sąvartynu.

Jis vėl nutilo, jį smaugė bejėgė neapykanta ir pyktis.

— Girdi?.. Jie man duoda senų elgetų, nevalyvų senių vaidmenis po pusę lapo, man! Girdi, man! O aš keturiasdešimt metų vežiau visą klasikinį repertuarą... Man! a! a! a!— tyliai šnypštė jis ir nagais draskė delnus, kankinamas klaikaus skausmo.— Topolskis!.. Vienintelis Topolskis turi talentą, bet ką jis daro su juo?.. Tai galvažudys, kanibalas, kurį scenoje ištiko epilepsijos priepuolis. Jis gali scenoje pastatyti tvartą, jei to įsigeis tie jų nauji autoriai... Jie vadina tai realizmu, o tai tik kiaulystė ir niekšybė!

— O moterys?.. Tamsta užmiršai moteris!.. Kas vaidina meilužes ir herojes?.. O kas chore dainuoja?.. Siuvėjos, padavėjos, paskutinės... kurios teatrą pavertė priedanga paleistuvystei. Bet tai nesvarbu... direktoriams to reikia, jiems nė motais, kad jos neturi talento, gerų manierų, grožio... Ir vaidina, vaidina svarbiausius vaidmenis, vaidina herojes, o atrodo kaip tarnaitės arba tos, kur valkiojasi gatvėse!.. Jiems rūpi, kad eitų prekyba, kad kasa būtų pilna, štai kas jiems svarbu!— bėrė ji skubiai, taip paraudusi iš pasipiktinimo, jog tai buvo matyti net pro storą pudros ir baltų dažų sluoksnį.

Abu nutilo, nes pyktis, neapykanta ir skausmas tampė ir draskė jiems širdį. Jie negalėjo to pakęsti ir suprasti, sutikti su tuo, kad jų laikas baigiasi, kad juos stumia nauji žmonės

ir naujos pažiūros, kad jau pats jų amžius daro juos bejėgius toje kraupioje ir aršioje kovoje, vykstančioje be žodžių ir be atvangos. Tarsi skenduoliai jie kabinėjosi už šiaudo. Jie barė jūrą, kad amžina ir nepaliaujama bangų mūša keičia krantų formas. Pagauti begalinės nevilties, jautė, kaip jie silpsta, kaip senka jų jėgos, kaip jie grimzta užmiršties prarajon...

Režisieriaus padėjėjas, kadaise buvęs garsus kelių teatrų herojus, senė Mirovska, laikoma teatre iš malonės, atsižvelgiant į jos amžių ir puikią praeitį, papildė senosios aktorių gvardijos likučius, gyvenančius kitais, didžiausio aktoriaus meno klestėjimo laikais ir žiūrinčius į dabartį niūriais žvilgsniais. Jie buvo skęstančio laivo viduje, ir niekas net negirdėjo jų nevilties šauksmų.

Kotlickis pamojo Vladekui ir paruošė jam vietą prie savęs. Vladekaš praeidamas nužvelgė Janką liepsningu žvilgsniu ir atsisėdo, trindamas kelį, kurį imdavo jam mausti, ilgiau pasėdėjus.

— Reumatą jau turi, ką?.. O garbė ir pinigai dar toli!..— pašaipiai prabilo Kotlickis.

— Ė... velniam man ta garbė!.. O pinigai praverstų...

— Manai, kad turėsi jų kada?

— Turėsiu... tvirtai tikiu. Kartais man atrodo, kad jie jau mano kišenėj.

— Tiesa, juk motina turi namą.

— Ė... šeši vaikai ir skolų lig ausų!.. Čia ne tas! Aš juos matau kitur...

— O kol kas senu įpratimu skoliniesi, kur tik galima, ką?..— šaipėsi toliau Kotlickis.

— Tau juk atiduosiu, ir dar šį mėnesį, nebijok.

— Galiu laukti net iki tūkstantis aštuoni šimtai dvyliktų metų kometos sugrįžimo, ji vėl pasirodys tūkstantis...

— Nesityčiok... Ta savo pašaipa esi baisus. Vėzdu nepadarytum žmonėms tiek skriaudos, kiek darai savo pašaipa ir cinizmu.

— Tai mano ginklas!— atsakė Kotlickis, suraukęs antakius.

— Galimas daiktas, kad greitu laiku vesiu, tąsyk apmokėsiu visas skolas...

Kotlickis staiga pasisuko į jį, pažvelgė į akis ir ėmė juoktis savo tyliu žvengiančiu balsu, komiškai vaipydamasis.

— Tai genialus sumanymas akims dumti, juo gali dar apmauti ne tik savo seseris, bet ir motiną, užpatentuok tą sumanymą ir pasinaudok juo...

— Rimtai manau vesti... šį tą jau nusižiūrėjau: mūras Kšive Kolo gatvėj... dvidešimties metų panelė, šviesiaplaukė, putli, grakšti, guvi... Jei motina man padės, tai vesiu, dar sezonui nepasibaigus.

— O teatras?

— Įsteigsiu savo trupę... padarysiu tokią konkurenciją visiems direktoriams, kad juos velniai griebs!

Kotlickis vėl nusijuokė.

— Tavo motina perdaug protinga, esu tikras, kad nesileis apgaunama, gražuoli mano!.. Ko tu taip šaudai akimis į tą su gelsva suknele, a?

— O, tai tikras kokoso riešutas, labai daili!..

— Taip, bet tokiam kokosui tavo dantys per silpni. Įkąst neįkąsi, o dantį gali išsilaužti...

— O žinai, ką daro laukiniai?.. Jei po ranka nėra peilio ar akmens, užkuria ugnį ir įdeda riešutą, o jis nuo šilumos pats skyla...

— O jei nėra ugnies, kaip tada?.. Neatsakai, vikruoli mano?.. Dūlina į šalį, guosdamiesi, kad matė riešutą ir kad kiti jį sudoros...

Atėjo namų savininkė, ir jų pasikalbėjimas nutrūko. Kilo šurmulys. Nutaisiusi nušvitusios didybės veidą ir ištiesusi ranką, Cabinska žengė jos pasitikti.

Savininkė prisidėjo prie akių pensnė auksiniais rėmeliais ir iš aukšto apžvelgė visus.

— Labai malonu!.. Labai džiaugiuosi,— kartojo ji, blyškiai šypsodamasi ir maloningai duodama ranką kiekvienam, su kuo ją supažindino Cabinska.

Ji dėjosi esanti didelė dama, šalta, išdidi ir abejinga, o iš tikrųjų jau iš pat ryto nesitvėrė smalsumu pamatyti iš arti tas garsias moteris, apie kurių gyvenimą, ji, kaip gerai išauklėta ir kitame pasaulyje gyvenanti moteris, klausydavosi su neramiu pasipiktinimu.

Cabinskis atbėgo prie jos su vynu ir pyragaičiais, bet Pepa jau kvietė visus vakarienės.

Savininkė teisinosi dėl pavėlavimo, bet jos ploną balselį nustelbė keliasdešimties sėdančių prie stalo žmonių klegesys.

Ji atsisėdo garbingoj vietoj greta Pepos, Maikovskos ir redaktoriaus, Kotlickis atsisėdo stalo gale prie Jankos, o atbėgęs Vladekas įsispraudė tarp Jankos ir Zelinskos.

Kiekvienas stengėsi atsisėsti, kur radęs vietą. Tik Kšikevičius, vaidinęs piktadarius, mažytis žmogelis keturkampiu smakru ir smailia barzdele, nebepritilpo prie stalo ir dėjosi šeimininko pavaduotoju. Čia viename, čia kitame kambario gale nuolat matei jo tulžingą, tarsi iš atskirų gabalų sudurstytą veidą.

Janka stebėjo, kaip iš lėto atgyja veidai, trinka tyla ir slūgsta įtampa, ima blizgėti akys.

Sidabriniai kandeliabrai, vaisių pintinėlės, buteliai — visa tai sudarė lyg ir tinklą, pro kurį vis ryškiau raudonavo žmonių veidai.

Po pirmųjų patiekalų ir degtinės taurelių ėmė pliūpčioti linksmumas, šen bei ten skambėjo juokas arba tylomis pasakytas sąmojis.

Redaktoriui pakėlus tostą varduvininkės garbei, klegesys siūbtelėjo srautu ir nebesulaikomai užtvindė visą kambarį...

Visi išsyk sušneko, ėmė juoktis ir laidyti sąmojus. Svaigulys rausva linksmumo migla jau gaubė smegenis ir liejo į širdį džiaugsmą.

Vakarienei įpusėjus, prieškambaryje suskambo smarkiai timptelėtas varpelis.

— Kas čia dabar?— paklausė Cabinska, apžvelgdama visus svečius.

Nieko netrūko.

— Aukle, eik atidaryt durų.

Auklė triūsė prie šoninio staliuko, kur valgė vaikai. Ji nedelsdama nuėjo ir, atidariusi duris, sugrįžo.

— Kas gi ten atėjo?

— Ogi niekas, tas pageltęs nekrikštas!— niekinamai atsakė ji.

Arčiau sėdintys aktoriai nusikvatojo.

— Tiesa, juk trūksta Goldo!.. Mylimojo ir brangiojo Goldo!

Goldas įėjo ir ėmė linkčioti visiems, pešiodamas retą pageltusią barzdą.

— Kaip gyvuoji, nekrikšte?

— O šabas jau pasibaigė?..

— Ei žyde, eikš čia, turime tau košer vietą.

— Kasininke... kasininkų perle, eikš pas mus!

— Trupės pamatas!

Kasininkas vis linkčiojo ir sveikinosi su visais, nekreipdamas dėmesio į kandžių pašaipų srautą.

— Atleiskite, ponia direktoriene, kad pavėlavau, bet mano šeima gyvena Šmulioviznoje, ir aš tikrai turėjau sėdėti su jais iki šventės pabaigos.

— Ir, žinoma, kugelis ir šabasinė tau taip patiko, kad visai neskubėjai į katalikų vakarienę...

— Sėskit. Jei valgyti nenorit, tai gerti juk galima,— pakvietė Cabinskis, davęs jam vietos šalia savęs.

Goldas atsargiai atsisėdo, visiems šypsodamasis, tuo tarpu ant jo garbanotos semitiškos galvos toliau pylėsi vis kandesnės pastabos ir smigo į jį vis labiau niekinami žvilgsniai.

Jis viso to nepaisė ir ėmė valgyti. Goldas buvo pavyzdingai atsparus tokioms atakoms ir užgaulėms, kurių jam niekad negailėdavo aktoriai, keršydami už suktybes ir lupikavimą.

Kai jį primiršo, jis paėmė žodį.

— Atnešiau paskutinę naujieną, nes matau, kad dar niekas jos negirdėjo...

Goldas išsitraukė iš šoninės kišenės laikraštį ir ėmė balsiai skaityti:

— „Panelė Snilovska, garsi ir talentinga provincijos scenos aktorė, vaidinanti „Nikoletos" slapyvardžiu, gavo leidimą debiutuoti Varšuvos teatre. Pirmą kartą artistė pasirodys ateinantį antradienį Sardu[1] „Odetoje". Tikimės, kad, pakvietusi p. S., direkcija įgijo vertingą aktorę."

Goldas vėl įsikišo laikraštį į kišenę ir ėmė ramiai valgyti toliau.

Iš karto visi suglumo, išgirdę tokią nepaprastą naujieną.

— Nikoleta Varšuvos scenoje!.. Nikoleta debiutuoja!.. Nikoleta?!— šnibždėjo prislopintais balsais aktoriai, tos žinios nustebinti, sudominti ir sujaudinti iki širdies gelmių.

Visi sužiuro į Maikovską ir Pepą, bet jos tylėjo.

Maikovskos veide buvo niekinama išraiška, o Pepa, neįstengdama paslėpti įniršio, nejučiomis draskė rankovių nėrinius...

---

[1] Viktorjenas Sardu (1831—1903) — populiarus savo metu prancūzų dramaturgas.

— Dabar tikriausiai ji dėkoja dievui už tą skandalą, dėl kurio iš mūsų išlėkė, jis padėjo jai,— pasakė kažkas.

— Arba talentas!..— tyčia pridūrė Kotlickis.

— Talentas?— sušuko Cabinska.— Nikoleta ir talentas!.. Cha cha cha... Pas mus net kambarinės ji nemokėjo suvaidinti!

— O Varšuvos teatre ji vaidins kitokius vaidmenis.

— Varšuvos teatras! Varšuvos teatras — tai dar biauresnis balaganas!— sušuko Gliasas.

— Tik pamanyk, baisus dalykas tas Varšuvos teatras ir tie jo aktoriai!.. Didelio čia daikto!.. Pasakokit tiems, kas jo gerai nežino!..— išraudęs šūkavo Kšikevičius, pildamas vyno namo savininkei.

— Tik mokėkit mums tiek, kiek jiems moka, tada pamatysit, ką mes galim!

— Teisybė. Pesius gerai sako... Argi gali galvoti vien apie meną, jeigu tau nuolat trūksta pragyvenimui, buto nuomai, jeigu kasdien turi galynėtis su skurdu, argi tai nuteikia gerai vaidybai?

— Netiesa! Tai reikštų, kad galima padaryti menininką iš pirmo pasitaikiusio piemens, jeigu jį pašersi!— sušuko Stanislavskis per visą stalą.

— Skurdas tai ugnis, kuri sudegina medį, pūkus ir visokias šiukšles, o taurus metalas išeina iš jos dar grynesnis,— pasakė Topolskis, greitai berdamas žodžius.

— Plepalai!.. Išeina ne grynesnis, o labiau aprūkęs, ir paskui rūdys suėda jį dar greičiau... Butelis yra šio to vertas ne todėl, kad jame galėtų būti puikiausias tokajus, o todėl, kad jis pilnas šnapso, kad tave šunys!..— neaiškiai suvapaliojo Gliasas.

— Varšuvos teatras! Dieve brangiausias! Juk ten tik du trys tikri aktoriai, o šiaip vienos šiukšlės, kurių niekas nebeėmė nė provincijoj!..

— Taigi, taigi, kad tave šunys, aktoriai, kurie nesugeba paruošti naujo veikalo per dvi dienas, per vieną repeticiją, kurie menkiausios operetės neįkanda!.. Kad juos zuikiai subadytų, kad tave šunys... kaip sako mūsų mylimasis Cabinskis. Ponai, prašau žodžio!— šaukė girtutėlis Gliasas, bandydamas pasikelti nuo kėdės.

— Kad spauda mus taip globotų, pas mus kasdien taip varytų publiką, apie mus kasdien pusę puslapio prirašytų!..

— Na tai kas?.. Vis tiek liktum tik Vavžeckis!

— Taip, bet ateitų publika ir pamatytų, kad tas Vavžeckis nė kiek ne blogesnis, o gal ir geresnis už tas patentuotas įžymybes.

— Kad tave šunys, ponai, prašau žodžio!— lemeno Gliasas, veltui mėgindamas atsiplėšti nuo kėdės ir išsilaikyti ant kojų.

— Publika!.. Publika tai avinų banda: bėga ten, kur aviganiai nori.

— Nekalbėk taip, Topolski...

— Nesiginčyk, Kotlicki! Aš tau sakau, kad publika kvaila, bet tie jos aviganiai dar kvailesni!.. Juk tai, kas, jūsų manymu, turėtų ją žavėti, neturi prasmės! Dabartinis teatras,— nesvarbu, ar jis Cabinskio, ar Varšuvos, ar „Prancūzų komedijos",— tai balaganas, marionečių teatras, žaisliukas vaikams arba miniai!— kalbėjo Topolskis per stalą ironiškai šypsančiam Kotlickiui.

— Tai kokio teatro tu nori?

— Kad tave šunys, ponai, prašau žodžio!— vos girdimai murmėjo Gliasas, sunkiai atsirėmęs į stalą ir įbedęs drumstą žvilgsnį į žvakes.

— Gliasai, eik gult, tu jau girtas!— griežtai pasakė jam Topolskis.

— Aš girtas?.. Kad tave šunys, prašau žodžio... Aš girtas?!— murmėjo išraudęs Gliasas.

Balsai prieš Varšuvos teatrą skambėjo vis aistringiau. Įsiviešpatavo neapsakomas klegesys. Tačiau iš visų tų protestų, patyčių ir atsižadėjimų, iš žvilgsnių, liepsnojančių nuo vyno ir degtinės, iš staiga susijaudinusių veidų galėjai justi, kad tas tik dėl akių nekenčiamas teatras giliai tūno kiekvienoje galvoje, troškimas į jį patekti nuolat rusena kiekvienoje širdyje, ir jis vilioja visus tarytum pažadėtosios žemės miražas.

Visi gėrė daugiau ir daugiau, kiekvienas sėdosi, kur jam patogiau.

Vladekas įsispraudė tarp Maikovskos ir namo savininkės ir ėmė su ja flirtuoti.

Mimi, įkaušusi ir įsilinksminusi, priėjo prie Kačkovskos, su kuria jau per stalą keitėsi žvilgsniais ir vienu kitu labai ma-

loniu žodžiu. Dabar jos sėdėjo greta, apsikabinusios per juosmenį, ir bučiavosi tarytum nuoširdžiausios draugės.

Janka atsakinėjo Kotlickiui tik trumpais sakiniais, nes labai atidžiai stebėjo visus ir klausėsi kalbų. Dabar, pamačiusi tokią artimą Mimi ir Kačkovskos bičiulystę, ji nustebusi pažvelgė į Kotlickį.

— Jūs stebitės, kad jos bučiuojasi?..— paklausė jis.

— Neseniai jos taip baisiai susipyko, jog maniau, kad niekų būdu nebesusitaikys...

— Et, tai buvo tik šiaip sau komedija, kurią jos neblogai suvaidino, nuotaikos pagautos...

— Komedija?.. O aš maniau, kad...

— Kad susipeš? Juk užkulisiuose pasitaiko ir tokių dalykų net tarp didžiausių artisčių ir geriausių draugių. Dėl dievo, iš kokios planetos jūs nukritot į teatrą, kad jus stebina žmonės ir komedijos?..

— Atvažiavau iš kaimo, o ten beveik nieko nekalbama apie artistus, tik apie teatrą,— paprastai atsakė ji.

— A, tai atsiprašau... Dabar suprantu, kodėl jūs taip stebitės, ir todėl drįstu paaiškinti, kad visi tie barniai, triukšmas, intrigos, pavydas, net peštynės tėra tik nervai, nervai ir dar kartą nervai, tarytum išklerusio fortepijono stygos, kurios skamba, vos tik paliesi. Ašaros rieda akimirką, pyktis trunka akimirką, neapykanta — akimirką, meilė — daugiausia savaitę. Tai žmonių pakrikusiais nervais gyvenimo komedija, ir jie vaidina ją, beje, šimtą kartų geriau, negu scenoje, nes vadovaujasi instinktu. Drįstu šitaip pasakyti: visos teatro moterys isterikės, o vyrai didesni ar mažesni neurastenikai. Čia yra visko, nėra tik žmonių,— sukuždėjo jis tyliau, žvilgsniu apvesdamas visus.— Jūs seniai teatre?

— Pirmas mėnuo.

— Tai nieko nepaprasto, kad viskas jus stebina, stulbina, erzina, daug kas, ką čia matot, kelia jūsų pasipiktinimą ir gal net pasišlykštėjimą, bet rytoj, po mėnesio, daugiausia po keturių nebematysit nieko keisto, viskas atrodys paprasta ir natūralu.

— Atseit, ir aš būsiu tokia pat isterikė,— pritarė ji linksmai.

— Taip. Duodu garbės žodį, kad sakau visai nuoširdžiai: taip! Jūs manot, kad šitame pasaulyje galima nebaudžiamam gyventi ir nepasidaryti tokiu, kaip visi?.. Tai natūrali būti-

nybė. Gal truputį plačiau pakalbėkim, kad būtų įtikinamiau, gerai?

— Man malonu klausyti, ir todėl nieko nebesakau.

— Jūs augote kaime ir pažįstate miškus... Pasistenkite gerai prisiminti medkirčius. Ar jie nėra kažkuo panašūs į tą mišką, kurį kerta visą gyvenimą? Jie tokie pat sustingę, stiprūs, paniurę ir abejingi. Po poros metų darbo miške ne tik jų bruožuose, bet ir žvilgsnyje atsiranda medžio kietumo ir tykios augimo melancholijos... O mėsininkas?.. Žmogus, kuris visą laiką skerdžia, alsuoja šviežios skerdienos ir garuojančio kraujo kvapu,— ar jis vėliau neįgauna tų pačių bruožų, kaip ir jo paskersti gyvuliai? Įgauna, negana to, ir jis pats yra gyvulys. O kaimiečiai?.. Jūs gerai pažįstat kaimą?

Janka linktelėjo ir klausėsi toliau.

— Prisiminkite laukus — pavasarį žalius, vasarą auksinius, rudenį pilkai rudus ir nykius, žiemą baltus, griežtus, klaikiai tuščius; o dabar žiūrėkit, koks yra kaimietis nuo gimimo iki mirties. Kalbame apie vidutinius, normalius kaimiečius. Jaunystėje — tai laukinis nežabotas kumelys, tai pavasario gamtos jėga. Suaugęs kaimietis — tai vasara, galiūnas, kietas kaip žemė, liepos saulės sukepinta, pilkas kaip jo dirvonai ir ganyklos, lėtas kaip javų brendimas... Rudenį visai atitinka kaimiečio senatvė, ta beviltiška, negraži senatvė, išblukusiomis akimis, žemėtais lyg rudens arimas veidais, bejėgė ir nuskurdusi tarytum žemė, iš kurios jau atimta didesnė dalis vaisių ir kuri tik kur-ne-kur dar tebegeltonuoja sudžiūvusių bulvienojų laukais. Senatvėje kaimietis gulinėja ant suoliuko prie trobos, negalvoja, nelaukia, nesidžiaugia... Po truputį jis grįžta į žemę, kuri po derliaus nuėmimo niūkso blyškioj rudens saulėj tyli, susimąsčiusi ir apsnūdusi... Paskui ateina žiema, ir, apautas naujais batais, apvilktas švariais marškiniais, paguldytas į baltą karstą, kaimietis gula į tą žemę, taip pat vieną rytą šventiškai pasipuošusią sniegu ir užmigusią. Jos gyvenimą jis gyveno, nesąmoninga ir laukine meile ją mylėjo ir drauge su ja mirė, toks pats šaltas ir kietas, kaip speigo sukaustyta dirva, kuri jį maitino. Ponia! Jis nėra toks, kaip mes, žmogus, jis neatitrūko nuo žemės, išlaikė visus jos bruožus nepakitusius, ir žemė padarė jį panašų į save...

Valandėlę Kotlickis pamąstė, o paskui vėl prašneko.

— O jūs norėtumėt nebūti isterikė ir pasilikti teatre, ir vaidinti, ir būti aktorė... Tai neįmanoma! Gyventi tarp vizijų, kasdien įspūdžių sraute vaizduoti vis kitokius žmones, kitokius jausmus ir mintis, gyventi dirbtinio jaudinimosi, žavėjimosi, skausmo, ekstazės ir meilės, nusikaltimo ir pasiaukojimo sąlygomis — visa tai reiškia, kad žmogus turi keistis, jo ankstesnė individualybė turi žūti, turi būti perdirbta, tikriau, taip suminkštinta jo siela, kad joje viskas atsispaustų. Jūs turit tapti chameleonu: scenoje — meno labui, o paskui ir gyvenime — iš būtinybės, nes nebegalėsit būti kitokia... Meninė kūryba — tai tas pasiutęs proto ir jausmų jautrumas įspūdžiams, kuris viską absorbuoja ir viską apima, ir siekia pirmiausia prarasti savo aš. Kur jau čia surasi vietos — aš kalbu apie aktorius — gyvenimiškam individualizmui, bendram sąmoningumui ir kokiai nors pusiausvyrai, jeigu visos sceninės nuotaikos taip susimaišo su savom nuotaikom, kad nebežinai, kur prasideda tavo aš, o kur komedinis, meninis, atseit, įsivaizduotas?.. Tie žmonės gyvena nusilpusios asmenybės likučiais, jie tarsi savo pačių šešėliai...

— Arba, paprastai tariant, reikia išsigimti, kad galėtum tapti menininku,— atsakė Janka.

— Taip, be entuziazmo nėra meno, be tam tikro užsimiršimo nėra menininko... Bet kam aš visa tai sakau jums?.. Tam, kas rengiasi toli keliauti, nereikia iš anksto rodyti visų pavojų, nes dėl to žmogus gali nepasiekti tikslo...

— Aš manau, kad pavojų žinojimas stiprina jėgas.

— Niekuomet. Silpnina... Taip, samprotavimai silpnina valią. Jei žiūri iš karto į viską, vadinasi, nieko nematai ir, sustojęs pusiaukelėj, bejėgiškai dairaisi... Geriausia, kai nieko nežinai, bet turi jėgų ir eini pirmyn...

— Taip galima neapskaičiuoti jėgų ir kristi pusiaukelėje...

— Tai kas?.. Kiti tikrai nueis ir įsitikins, kad nevertėjo eiti... kad neverta nieko siekti, neverta eikvoti jėgų, išlieti bent vieną ašarą, pakęsti bent vieną nemalonumą... nes viskas yra iliuzija, vien iliuzija...

— Bijau suprasti...— sukuždėjo Janka.

— Geriau, kad nesuprastumėt ir niekad neklausinėtumėt. Ir kam gi to reikia?.. Geriau būti gyvuliu, negu žmogum, tikėkit manim...

Abu nutilo.

Jankai pasidarė šalta ir nemalonu. Ji galvojo apie jo paskutinius žodžius, ir ją apėmė sena, dar Bukovece kilusi kažkokios nežinios baimė, bet ji stengėsi ja nusikratyti ir, įsižiūrėjusi į žvakių eiles, skriejo kažkur į beribius tolius, sklidinus tylos ir laimės...

Kotlickis atsirėmė viena ranka į stalą ir įbedė akis į krištolinius arako grafinus. Jis pylė sau taurelę po taurelės, gėrė ir mąstė, kamuojamas maudulio ir nerimo... Jam įgriso pokalbis su Janka, jis pasakojo, bet niršo ant savęs, kam užsigeidė tiek daug kalbėti. Geltonas, strazdanotas ir apžėlęs trumpais rusvais plaukais veidas, griežtas, visas išvagotas, arako grafino kruvinuose atšvaituose buvo panašus į arklio galvą.

Žiūrėdamas į Janką ir matydamas jos veide tiek vidinės jėgos, sveikatos, troškimų, svajonių ir vilčių, jis pajuto, kad jo širdyje ima kunkuliuoti tylus įniršis, ir sukuždėjo su neaiškia antipatija:

— Kam?.. Kam?..

Ir vėl išlenkė taurelę vyno ir ėmė klausytis bendro šurmulio.

Tai jau buvo girtas klegesys. Balsai skambėjo kimiai, veidai buvo iškaitę, akys blizgėjo pro melsvą alkoholinio apsvaigimo miglą, viena kita burna jau gargaliavo neaiškiai ir padrikai. Visi kalbėjo, nesirūpindami, ar jų kas klausosi, ar ne, visi atkakliai įrodinėjo, garsiai ginčijosi, nesivaržydami keikėsi, rėkavo arba juokėsi be priežasties; tarpais ėmė reikštis ir grubi gyvuliška žmogaus prigimtis.

Žvakės baigė degti, jas pakeitė naujomis. Pilka artėjančios dienos brėkšmė sunkėsi siaurais pluoštais pro nendrines užuolaidas ir pilkino žvakių šviesą.

Svečiai kilo nuo stalo ir skirstėsi po kambarius.

Cabinska su keliomis moterimis nuėjo į buduarą gerti arbatos, kurią jau išnešiojo, supilstytą į puodukus.

Pirmame kambaryje skubomis buvo pastatyti keli staliukai, ir svečiai ėmė lošti kortomis.

Tik Goldas dar sėdėjo prie stalo ir valgydamas kažką pasakojo Gliasui, kuris buvo toks pasigėręs, jog bijojo pajudėti, kad nenuvirstų nuo kėdės.

— Jie neturtingi žmonės... Mano sesuo našlė ir turi šešetą vaikų, aš jai padedu, kiek galiu, bet ar daug aš galiu?.. O vaikai auga, ir jiems vis daugiau reikia,— pasakojo Goldas.

— Tai daugiau vok iš mūsų, kad tave šunys!.. Imk didesnius procentus ir padėk tiems savo žydžiūkščiams.

— Vyresnysis eis į mediciną, jaunesnis dirba krautuvėje, o kiti dar smulkmė ir tokie silpni, ligoti, net baisu!

— Paskandink juos kaip šuniukus, šunsnuki!.. Paskandink, ir tiek!— murmėjo beveik praradęs sąmonę Gliasas.

— Jūs labai girtas,— niekinamai sukuždėjo Goldas.— Jūs neturit supratimo, kokie tai vaikai!.. Kokie brangūs, geručiai vaikai! Aš niekad negaliu iš ten ištrūkti...

— Vesk ir turėsi savų bambilių, kad tave...

Jam užėjo žagulys.

— Negaliu... pirma tiems reikia padėt į gyvenimą išeiti,— sušnibždėjo Goldas, paėmęs stiklinę arbatos abiem rankom ir gerdamas mažais gurkšniais.— Turiu padėti jiems į žmones išeiti,— pridūrė jis, ir jo akys nušvito dideliu meilės džiaugsmu.

Eidamas pro šalį, Kšikevičius taip smarkiai kumštelėjo Goldui, kad šis net aiktelėjo iš skausmo, bet ir toliau šypsojosi, galvodamas apie savo seserėnus.

Kšikevičius buvo blaiviausias, nes niekad negalėjo nusigerti. Nė neatsiprašęs Goldo, jis nubėgo toliau.

Priėjęs prie susidariusių būrelių, palenkdavo savo smailią galvą ir, sviedęs kelis žodžius, ėjo toliau. Jis rezgė intrigas, paistė baisius dalykus apie Cabinskio prabangą, kaip paslaptį skleidė žinią, kad Cepiševskis organizuoja savo trupę, ir darė užuominas, kad žino daugiau smulkmenų.

— Žinau tikrai, kad jeigu jūs eitumėt pas jį, pavestų jums vadovauti viskam,— pakuždėjo jis į ausį Topolskiui.

— Galit jūs perimti tą vadovavimą, aš niekad nedirbsiu su Cepiševskiu.

— Kodėl? Tas vyrukas turi gerų norų ir dar geresnių pinigų... atlyginimas garantuotas...

— Todėl, kad Cepiševskis yra kelmas, todėl, kad jis organizuoja trupę, vien norėdamas įsitaisyti haremą ir vadintis direktorium. Supratot, ponas Kšikevičiau?..

— Supratau, ponas Topolski, kad tai gyvi niekai, į kuriuos neverta kreipti dėmesio, bet pinigas yra pinigas.

Topolskis nusigręžė ir nuėjo atsigerti sodos vandens.

Visur ūžė tarsi avily, kai jaunas spiečius rengiasi skristi į pasaulį.

Visi iki šiol slopinti geismai, pavydas, ginčai ir rūpesčiai dabar nesulaikomai veržėsi į paviršių. Visi kalbėjo garsiai, smerkė nesigailėdami, šmeižė nesidrovėdami, triuškino ir tyčiojosi be atodairos. Dabar jie buvo tokie, kokie yra iš tikrųjų, niekas nesidangstė vieno vaidmens kauke ir nesivaržė jo rėmais, visi vaidino tūkstančius vaidmenų. Dvasinė komedija čia turėjo savo sceną, žiūrovų ir aktorių, kartais net genialių.

Janka, truputį apsvaigusi nuo išgerto vyno ir gausaus sambūrio, kalbėjo su Vavžeckiu apie teatrą. Jis net raitėsi iš juoko, tokios naivios pasirodė jam merginos pažiūros.

Paskui Janka vaikščiojo po kambarius, stebėjo lošėjus, klausėsi visokiausių kalbų ir ginčų, bet jai atrodė, kad vis dar kažko trūksta, norint jaustis visiškai patenkintai.

Kadaise ji svajojo apie tą pasaulį ir tuos žmones. Ir štai svajonė išsipildė, tačiau jai atrodė, kad tai dar ne viskas, kad jos vaizduotės kūrinys yra šimtą kartų didesnis ir galingesnis ir turi teikti gilesnį pasitenkinimą. Visi tie žmonės, išskyrus tik Kotlickį, kurį ji pamiršo, jai buvo panašūs į publiką. Ji negalėjo įžiūrėti juose menininkų. Sovinska jau papasakojo jai su piktu pasitenkinimu, kad tik Topolskis ir Pesius nežinia ką veikę, prieš patekdami į teatrą, o visi kiti buvę amatininkai, raštininkai, pardavėjai ir t. t.

Jos akyse tai menkino juos kaip aktorius. Ji prisiminė Šekspyro „Vasarvidžio nakties sapno" sceną.

„Aš Mėnulis! O aš Liūtas!"— kalbėjo gerasis stalius, veltui stengdamasis mėgdžioti dykumos karaliaus grėsmingumą ir didingumą.

— Tai tokie patys, tokie patys!— kuždėjo ji, stebėdama žmones skvarbiu žvilgsniu.— Nejau Šekspyras sąmoningai šaipėsi iš visų, o tų grubių ir paprastų prigimčių pastangomis sakė, kad visi taip atrodo ir tokie yra, kai juos lygini su tikruoju menu... Visa tai tik nevykęs troškimas, nesąmoningas neregių veržimasis į saulę!— galvojo ji, jausdama kažkokį kartėlį, ir vėl žiūrėjo, trokšte trokšdama pamatyti prie kurių nors pečių bent sparnų galiukus, bent silpnutį kažkokios begalybės atspindį kurio nors žmogaus akyse, bet ji matė tik minią, kuri, rodės, šaukia:

„Aš Siena! Aš Mėnulis! Aš Piramas! Aš Liūtas!.. Nebijokit, mes dori žmonės, kuriems galas žino kodėl liepė vaidinti komediją! Tylos, tuojau aš suriaumosiu liūto balsu!.."

Taip, jie buvo siuvėjai, kurpiai, baldų apmušėjai, padavėjos, siuvėjos, nuo vyrų pabėgusios žmonos, ir visiems jiems kažkas, kažkoks fatalizmas liepė vaidinti komediją... Taip, tai buvo siauri protai, vidutinės asmenybės, ankštos širdys — juoda minia. Bet toj iš visų gyvenimo kampų surankiotoj minioj buvo tiek meilės ir entuziazmo menui ir teatrui, jie taip mylėjo tą chimerą, kad paliko dirbtuves, krautuves, palyginti gerą gyvenimą, vyrus ir vaikus, išsižadėjo doro vardo, pasaulio, kuriame išaugo, ir, nieko nepaisydami, nuėjo paskui triumfalinį Melpomenos vežimą.

Jie nesamprotavo, kaip Topolskiai ir Pesiai, kas yra menas, o aukojo tam menui savo gyvenimą, protą ir širdį, buvo jo besąlyginiai vergai visiems laikams. Dėl jo skurdo, kentėjo, dėl jo liovėsi buvę žmonės...

Gal tai buvo piktos, klastingos, žiaurios širdys, tokios, kurias pasaulio mugėje pasitinka pašaipa ir net panieka, ir vis dėlto tos širdys buvo kilnesnės nors ir todėl, kad į teatrą jų nestūmė biaurus ėdimo instinktas, jie kovojo dėl kažkokios idėjos, kurios jų protas net nepajėgė aiškiai suvokti.

Tai buvo geresnės širdys todėl, kad jos klausė prigimties balso ir kentėjo.

Janka atsipeikėjo iš susimąstymo, nes prie jos priėjo Kotlickis su arbatos stikline ir, perkreipęs gaižiai nuobodžiaujančia šypsena lūpas, ėmė kalbėti:

— Stebite žmones?.. Tiesa, kokie energingi visi judesiai, kokios dabar tvirtos jų širdys?.. Jei surinktum visų jų nervinę įtampą į kokį rezervuarą, gautum kelių arklio jėgų galingumą, kuris veltui eikvojamas plepalams...

— Jūsų kandumui taip pat netrūksta galingumo...— lėtai pasakė Janka, kurią pradėjo pykdyti Kotlickis.

— Kurį aš veltui eikvoju apkalboms ir patyčioms... Jūs taip norėjot pasakyti?

— Beveik. Tik noriu patikslinti, kad viena ir antra yra...

Ji suabejojo.

— Kas? Maldauju, pasakykite... Baisiai mėgstu, kai moterys... nemeluoja.

— ...Yra nuobodokas ir banalokas flirtas,— greit išdrožė ji.

— O, stipriai! Stipriai!.. Įdėmiai klausau, ką toliau pačiulbėsite.

— Tik tiek norėjau pasakyti. Pasakiau nuoširdžiai, nes nemėgstu limonado, daugiau ar mažiau pasaldinto saloninėm banalybėm... Mėgstu žiūrėti ir kalbėti tiesiai, jokiu atveju nekenčiu flirto ir tiesiog einu į dešinę ar į kairę, kad tik nereikėtų stovėti vietoj.

— Aukso vidurys — tai auksinė išminčių pozicija, tik iš jos galima pamatyti visumą.

— E! Tai vieta ištižėliams, kurie, neturėdami nei valios, nei jėgų, nei noro ką nors veikti, viską stebi iš tolo ir paskui giriasi taip sukauptom žiniom. Jiems atrodo, kad viską gerai mato, o tuo tarpu jie mato tik atspindį,— supykusi kalbėjo Janka įtikinamai.

— Stipriai, stipriai!.. Norėčiau tikėti, kad taip kalba nuoširdumas,— šypsodamasis sukuždėjo Kotlickis.

— Man atrodo, kad visuomet reikia stovėti vienoje ar kitoje gretoje ir ko nors trokšti, ką nors veikti, dirbti iš visos širdies ir gyventi visa aistra...

— Ir neprotingai viltis, kad tai nuves mus kažkur,— už ją pabaigė Kotlickis.

— Ne, ir nesirūpinti, kur nuves, kad tik nenuvestų į nuobodulį.

— Atleiskit, bet tai irgi flirtas, tik kitos rūšies. Įdomu, kur jus nuves ta jūsų aistra, ką jūs pasieksite ta savo pernelyg įkaitinta energija.

— Gal ir pasieksiu tai, ką noriu pasiekti,— atsakė ji tyliau,— kažkokia pilkuma apgaubė jos mintis vos jaučiama kažkokios nežinios baime.

— Pažiūrėsim, pažiūrėsim...— nutęsė jis ir pastatė stiklinę ant staliuko, o paskui atsisveikino su Janka ir tyliai išėjo.

Prieškambaryje, kai užsimiegojęs Vicekas vilko jį paltu, jis išgirdo už pertvaros monotoniškai šnabždančius vaikų balselius. Kotlickis praskleidė užuolaidą ir pamatė keturis Cabinskio vaikus, klūpančius vienais marškiniais ir kartu su aukle murmančius poterius.

Maža aliejinė spingsulė, mirksinti prie švento paveikslo, kabančio viršum auklės lovos, silpnai apšvietė tą vaikų būrelį ir seną žilą moterį, kuri nuolankiai lenkėsi iki žemės, mušėsi į krūtinę ir kuždėjo ašarų pritvinkusiu balsu:

— „Dievo avinėli, kuris naikini pasaulio nuodėmes!"

Vaikai kartojo mieguistais balseliais ir mušėsi kumšteliais į krūtinę.

Jis pažiūrėjo nustebęs ir atatupstas pasitraukė tyliai ir be juoko. Tik atsidūręs ant laiptų, jis sukuždėjo, tarsi atsakydamas ir ką tik matytam vaizdui, ir į Jankos žodžius:

— Na, na! Pažiūrėsime, pažiūrėsim...

Janka pasuko į buduarą, bet ją sulaikė Nedzelska ir kone verste privertė pasikalbėti. Vėliau prie jų atsisėdo Vladekas.

Netrukus visi ėmė skirstytis į namus.

— Jūs toli gyvenat?— paklausė Nedzelska.

— Podvalėj, bet vėliausiai po savaitės persikelsiu į Vidoko gatvę.

— Tai gerai, mes einam į Pivnos gatvę, tai eisime drauge...

Ir tuojau išėjo.

Nedzelska paėmė Janką už parankės, Vladekas ėjo greta nepatenkintas, kad turi lydėti motiną. Jis tyliai keikėsi, o balsu melancholiškai samprotavo apie rytą.

Gatvėse buvo visai tylu.

Rytas jau balino tamsias horizonto gelmes ir namai dunksojo gana aiškiai. Dujiniai žibintai tarsi auksinė virvė su blyškių liepsnų mazgais tysojo iyg begalinė linija ir barstė auksines dulkes ant aprasojusių šaligatvių ir pilkų namų sienų. Gaivus ir sveikas liepos rytmečio dvelkimas sklido gatvėmis ir kėlė širdyje nuostabų grožio ir ramybės jausmą. Namai ir gatvės tebebuvo tylūs, dar apgaubti nakties miego, jautei, kad visur dar miega žmonės, o sapnai aplinkui plasnoja sparnais ir būriais sklando palšoj ryto sambrėškoj.

Tylėdami jie palydėjo Janką į viešbutį. Pagauta kažkokio palankumo, Nedzelska pabučiavo ją, ir jie išsiskyrė.

VI

— Ar jums čia patiks?

— Rodos, taip. Ramu ir šviesu, to man pakanka... Kas čia gyveno anksčiau?

— Panelė Nikoleta. Ji dabar jau Varšuvos teatre, tai irgi neblogas ženklas.

— Na, dar ne visai. Jos gali ir neangažuoti...

— Angažuos... Panelė Snilovska nepėsčia, ji neprapuls. Jei Maikovska su Cabinska jos neužgraužė, šešeri metai provincijos teatro neužgraužė, tai ir niekas kitas neužgrauš!— giliai įsitikinusi, šnekėjo madam Ana, Sovinskos duktė, pas kurią dabar ir apsigyveno Janka.

Tai buvo dvidešimt ketverių metų moteris, nei biauri, nei graži, ir nors jos akių ir plaukų spalvą ne iškart galėjai nusakyti, užtat liesumas ir be galo piktas būdas iškart kiekvienam krito į akis.

Ji turėjo madų ateljė su iškaba, kurioje didžiulėmis aukso raidėmis tviskėjo užrašas: „Madam Ana". Pavardė jos buvo prasčiokiška — Stempniak, matyt, tik todėl ir dangstėsi prancūzišku vardu. Siūdinosi pas ją pašvaitus daugiausia aktorės ir demimondo damos. Ji turėjo keliolika darbininkių siuvykloje ir vyrą, kuris, rodos, dirbo kažkokioje kontoroje, bet daugiausia šlaistėsi po biliardines ir lindėjo smuklėse. Vaikų jie neturėjo, ir tai amžinai jiems šiurkščiai prikaišiojo motina — Sovinska, kurios abu nejuokais prisibijojo, nes senė visur kišosi ir viską laikė savo rankose.

Dar viena iš madam Anos dorybių buvo ta, kad nors ji ir gyveno iš aktorių ir nuolat gaudavo nemokamų bilietų į spektaklius, bet į teatrą nevaikščiojo, o artistų neapkentė. Vyras šiuo klausimu jai visiškai pritarė. Dėl šito jie su motina dažnai susibardavo, bet senoji apie gyvenimą be teatro nė girdėti nenorėjo.

Ji taip buvo suaugusi su teatru, jog nebegalėjo nuo jo atitrūkti, ir madam Ana net degė iš gėdos, kad jos motina — teatro siuvėja. Duktė buvo šykšti pasibiaurėtinai, kvaila, negailestinga ir pavydi...

Dabar madam Ana, nevykusiai slėpdama piktą džiaugsmą, apžiūrinėjo Jankos garderobą.

— Viską reikia perdirbti, persiūti, juk tai už mylios atsiduoda tolimiausia provincija,— nusprendė ji.

Janka bandė paprieštarauti, užsimindama, kad gatvėje dažnai galima sutikti panašiai dėvinčių moterų.

— Taip, bet pažiūrėkit, kas tos moterys: krautuvininkės arba batsiuvių dukros; save gerbianti moteris niekada tokių skudurų neužsivilks!

— Na, jei taip, tai galima ir persiūti, nors man — visai vis tiek. Galiu jums išsyk sumokėti už darbą ir nuomą už pirmą mėnesį.

— Nedega. O jums reikia nusipirkti kelis kostiumus, tai kur kas svarbiau.

— Pakaks ir to, ką turiu...

Janka sumokėjo už pirmą mėnesį trisdešimt rublių, kaip buvo susiderėjusi su Sovinska.

— Pagaliau įsikūriau,— pasakė ji vėliau senei, užsukusiai į jos kambarį.

— Argi ilgam! Po dviejų mėnesių vėl reikės kraustytis... Čigono gyvenimas: iš vežimo į vežimą, iš miesto į miestą... Niekur kojų nespėji sušilti, irgi malonumas!..

— Gal kada pavyks ir galutinai apsistoti kur nors...

Sovinska niūriai nusišaipė ir tarė tyliai:

— Visi iš pradžių taip mano, o vėliau... vėliau viskas lekia velniop, taip ir klajoji iki pat mirties... Nudryžta žmogus kaip skuduras ir dvesia kur nors viešbučio lovoj...

— Ne visų toks galas!— linksmai atsakė Janka, mažai tekreipdama dėmesio į tuos žodžius, rankiodama ir dėliodama visokius niekniekius.

— Ko jūs juokiatės? Tai visai nejuokinga!— suriko Sovinska.

— Argi aš juokiuosi?.. Tik sakau, kad ne visų toks galas, juk taip ir yra...

— Visų turi būti toks pat galas, visų!— piktai riktelėjo Sovinska ir išėjo.

Janka niekaip negalėjo suprasti, nei ko taip ūmai supyko Sovinska, nei ką reiškia paskutiniai jos žodžiai. Ji toliau dėliojo savo daiktus, nors girdėjo, kaip gretimame kambaryje Sovinska laksto iš kampo į kampą, stumdo baldus ir garsiai keikiasi.

Nesulaikomos bėgo dienos ir tarsi amžino potvynio bangos plakė begalybės krantus, dužo į juos ir nyko laiko gelmėje taip, kad tik žmonių širdyse likosi jų pėdsakų.

Teatras vis giliau sunkėsi Jankai į kraują.

Ji reguliariai lankė repeticijas, po jų dvi valandas mokė skambinti Cabinskių dukterį, paskui ėjo namo pietų, tvarkėsi kostiumą spektakliui ir apie aštuonias vėl traukė į teatrą.

Tomis dienomis, kai operetės nebūdavo vaidinamos ir choro nereikėdavo, Janka eidavo į Vasaros teatrą ir ten, įsispraudusi pačiame viršuje, leisdavo svajonėse ištisus vakarus. Ji rydavo akimis aktores, jų judesius, kostiumus, mimiką, klausydavosi jų balsų. Ji taip atidžiai sekdavo veiksmą, jog vėliau sugebėdavo nuodugniausiai narplioti jį mintyse, o, sugrįžusi iš teatro, dažnai uždegdavo žvakes ir, atsistojusi priešais didžiulį veidrodį, kuris jai buvo pastatytas madam Anos įsakymu, kartodavo matytą vaidmenį, įdėmiai stebėdama kiekvieną veido virptelėjimą, bandydavo visokiausias pozas, bet retai likdavo savimi patenkinta.

Tie spektakliai Jankos visai nejaudino; jie žadino tik abejingumą ir nuobodulį. Miesčioniški konfliktai, amžinos buitinės melodramos, nuolat autorių brukamas flirtas jos nežavėjo. Janka šaltai kartodavo frazes, nutraukdavo jas vidury ir eidavo gulti. Visas tas nūdienis repertuaras atrodė jai per menkas.

Niekas apie tai nežinojo, nes Janka nemėgo dalytis pergyvenimais ir neturėjo nė vienos draugės tarp aktorių, į kurias žiūrėjo truputį iš aukšto. Ji rašydavo joms laiškus, kantriai klausydavosi, kai jos atverdavo jai savo širdį, bet pati joms nesipasakodavo. Janka jautėsi beveik tokia pat vieniša, kaip ir Bukovece, jai atrodė, kad aplinkiniai žmonės dar tolimesni, dar svetimesni, negu tėviškės bukai ir pušys.

Parenkant aktorius kažkokiai naujai pjesei, Janka užsiminė Cabinskiui apie vaidmenį.

Nieko gero ji neišgirdo.

— Turime jus galvoj, bet jums pirma reikia susipažinti su scena... Kai statysim kokią melodramą ar liaudišką pjesę, gausit didesnę rolę...

Bet tuo tarpu buvo vaidinamos tik operetės, nes publika į jas grūste grūdosi.

Janka nusišypsojo neprieštaraudama, nors ir labai nekantravo, bet ji jau buvo išmokusi valdytis ir dangstytis linksmo nerūpestingumo kauke. Mergina guodėsi, kad vis tiek ištrūks kada nors iš to nelemto choro, kad ir jai ateis laikas vaidinti.

Svajonėse ji nuskriedavo į ateitį ir net prisimerkdavo iš pasitenkinimo, regėdama save kokiame nors didžiuliame vaidmenyje; ji jusdavo magnetinį minios žvilgsnį, širdžių plakimą ir ilgesingai šypsodavosi toms vizijoms.

Valandėlės, kai Janka dainuodavo su choru scenoje arba „vaizduodavo minią", pavirsdavo jai ištisais svajonių šimtmečiais. Ji godžiai klausydavosi patenkintos publikos ūžimo ir entuziastingų šūksnių. Kaip pašėlusiai Janka pavydėdavo tų riksmų ir aplodismentų, tarsi bijodama, kad ateityje jų gali pritrūkti jai pačiai. Rodėsi, tarsi ją būtų kas apiplėšinėjęs.

Pamažėle į ją sunkėsi aplinkos atmosfera.

O ta tokia keista, tokia užgaidi publika, kurią vieni kaltino kvailumu, menkiausio skonio ir aukštesnių polinkių stoka, kiti — abejingumu, bet kurią visi garbino, prieš kurią šliaužiojo, drebėjo, iš kurios kaip išmaldos kaulijo prielankumo; ta publika Janką siutino. Keistokai ji elgėsi su žiūrovais. Scenai Janka taisėsi labai prašmatniai, kad tik atkreiptų į save dėmesį; dažnai ji skverbdavosi į priekį, ieškodavo žaviausių pozų, bet, vos tik pajutusi minios žvilgsnį, kuris jai kėlė nervinį drebulį, įširdusi skubiai traukdavosi atgal.

— Menkystos!— šnibždėdavo jinai su panieka ir jau visą vakarą pasilikdavo šešėlyje.

Persirengimo kambaryje Janka nenusileisdavo niekam, o choristės jos lenkėsi, nes jautė joje kažkokią aukštesnę jėgą ir net jos prisibijojo, žinodamos, kad ji nuolat artimai bendrauja su direkcija, be to, joms darė įspūdį tai, kad Vladekas sekioja paskui ją be perstojo, o Kotlickis, anksčiau vos retkarčiais užeidavęs į užkulisius, dabar prasėdi ten ištisus spektaklius ir, kalbėdamasis su Janka, visados nusiima cilindrą. Kažkaip savaime ją apgaubė nepastebimas pagarbos debesiukas, ir

nors apie Janką ir Kotlickį ėjo visokių kalbų, vis dėlto niekas nedrįso pasakyti jai to į akis.

Iš pradžių Janka gretinosi prie aktorių, norėjo artimiau su jomis susipažinti, tačiau greitai tas noras praėjo, nes, vos tik Jankai prašnekus apie teatrą ir meną, jos nutildavo arba pradėdavo pasakotis apie savo triumfus, išgertuves, nuostabias roles, benefisus, o ką pagaliau jos išmanė apie meną?.. Jos vilkosi paskui Tespido[1] vežimą, svajodamos apie ovacijas ir didelius avansus, nuvargintos gyvenimo, paskendusios kasdieniniuose rūpesčiuose, amžinai kovojančios dėl kiekvieno menkniekio, ir Jankos entuziastingi polėkiai tik kėlė jų pašaipą. Jos tyčiojosi iš Jankos svajonių ir pažiūrų, nes pačios svajoti nemokėjo, o tik gyveno tuo, apie ką jinai svajojo.

Užtat senasis Stanislavskis ir režisieriaus padėjėjas buvo jos nuoširdūs draugai. Dažnai repeticijų metu jie drauge lipdavo viršun, į tuščius persirengimo kambarius arba lįsdavo po scena, prigrūsta visokio šlamšto, ir pasakodavo jai savo teatrų ir įvairių žmonių istorijas, minėdavo būtosios epochos įvykius, vaizduodavo jai dideles asmenybes, dideles sielas ir dideles aistras, beveik tokias pat, apie kurias svajojo Janka.

Kartais ji eidavo pasivaikščioti su jais į Lazenkas. Janka pati prikalbindavo savo draugus traukti į šias iškylas, nes miestas jau buvo pradėjęs ją slėgti, ir ji vis labiau ilgėjosi kaimo, miško, vilnijančio javų lauko, tylos, kurią trikdė tik vieversio daina. Pasirinkę nuošaliausią alėją, pasislėpę gėlyne ar krūmų tankmėje, Jankos draugai vaidindavo savo senųjų herojinių rolių fragmentus, pasakodavo senų laikų anekdotus. Tokiomis akimirkomis, tarsi naujai atgimę, jie žavėdavo Janką savo entuziazmu. Kraujas rausvindavo jų pageltusius veidus, prigesusios akys imdavo žaibuoti, nugaros tiesdavosi, ir tada akimirkai sugrįždavo jaunystė, atmintis, talentas ir seniai prarasta laimė.

Janka ir juokdavosi, ir verkdavo kartu su jais, būdavo toks pat kūdikis, kaip ir jie.

O kiek daug ji gavo patarimų iš jų apie dikciją, klasišką pozą ir deklamavimą!

Janka įdėmiai jų klausydavosi, bet, kai, grįžusi namo, bandydavo kokią nors sceną suvaidinti, laikydamasi jų metodo, nie-

[1] Tespidas — senovės graikų tragedijų autorius. Pasak padavimo, jis vežimu klajojo iš miesto į miestą su vaidinimais.

ko jai neišeidavo; jų vaidyba atrodė pernelyg sustingusi, patetiška, nenatūrali, ir ilgainiui ji pradėjo žiūrėti į savo draugus truputį atlaidžiai.

Su madam Ana Janka elgėsi mandagiai, bet šaltai, atkakliai vengė bet kokių kalbų su ja, nes dažnai, pristigusi kantrybės, sviesdavo jai į akis kokį niekinamą žodį ir užsidarydavo savo kambaryje. Su Sovinska Janka bendravo šiek tiek artimiau, mat, senė rūpinosi ja kaip nuomininke, mokančia į priekį, ir žiūrėjo, kad jai nieko netrūktų.

Sovinska buvo šiurkšti ir ūmi moteris, žentą dažnai puldavo su kumščiais, siuvyklos darbininkes išvydavo be menkiausios priežasties ir be perstojo ant visų rėkdavo. Senei, būdavo, užeina ir tokių dienų, kada ji nieko nevalgo, net į teatrą neina, tik sėdi, užsidariusi savo kambaryje, ir verkia kiaurą dieną arba keikiasi su visu prasčiokišku įniršiu.

Po tokių dienų Sovinska būdavo dar energingesnė ir dar giliau pasinerdavo į užkulisių intrigas. Tuomet ją galėjai sutikti visur. Ji vaikščiojo kartu su publika, patyliukais šnekučiavo su jaunuoliais, kurie sukiojosi apie teatrą ir aktores. Virsdavo lyg kokia sąvadautoja: nešiojo aktorėms kvietimus pavakarieniauti, gėlių puokštes, saldumynus, laiškus ir su visu įkarščiu stengėsi palaužti užsispyrėles. Mėgo palydėti aktores į išgertuves ir žinojo, kada reikia rasti rimtą priežastį skubiai pasišalinti ir netrukdyti...

Tokiais atvejais iš po geraširdiškos, raukšlių išvagotos senutės kaukės išnirdavo piktas, žiaurus pasitenkinimas. Nesukalbamoms ji turėjo paruošusi tam tikrą filosofiją, kurią joms ir dėstė.

Janka kartą girdėjo, ką senė kalbėjo Šepskai, kuri atėjo į teatrą, suvedžiota kažkokio choristo.

— Paklausyk tu manęs, brangioji!.. Ką gi tau duoda tavo mieliausias? Kambarį Brovarnos gatvėje ir sardelių su arbata pusryčiams, pietums ir vakarienei... Tikra gėda skursti dėl tokio! Juk galėtum turėti, ko tik užsigeistum; galėtum juoktis iš Cabano ir nepaisyti, ar gausi po spektaklio du zlotus, ar ne. Ką ten žiūrėti!.. Tiek žmogus ir laimi, kiek pasidžiaugia gyvenimu... Jauna, graži mergina turi linksmintis, gyventi, o ne stumti dienas su kažkokiu... Spiauk, brangioji, į kitų šnekas. Visos taip gyvena ir, kaip matai, visai neverkšlena ir nesiskundžia, kad joms bloga pasaulyje. Joms visai gerai, ir

tai suprantama. O gal manai, kad taip greičiau rolę gausi?.. Oho! Veikiau gaidys kiaušinį padės!.. Gauna tos, su kuriomis direkcija priversta skaitytis, kurios turi paramą už pečių.

Šepska dar bandė gintis, bet senė metė paskutinį argumentą:

— Gal manai, kad Leščas pakels skandalą?.. Galvą guldau, kad jis ne toks kvailas. O juk tau ir nėra reikalo jo visai pamesti...

Paprastai senė pasiekdavo savo tikslą.

Už tą nešvarų tarpininkavimą Sovinska niekad nieko neimdavo, nors jai kartais siūlydavo ir brangių dovanų.

— Neimsiu... Jei kam ir patariu, tai tik iš geros širdies,— atsakydavo ji.

Tokiais keliais ji teatre įgijo tam tikrą valdžią, sužinojo visų paslaptis, todėl jos daug kas prisibijojo ir tarėsi su ja bet kuriais opiais reikalais.

Janka, dabar jau pakankamai susipažinusi su užkulisių gyvenimu, žiūrėjo į Sovinską su nerimu. Ji suprato, kad ta ne iš noro pasipelnyti stumia choristes į liūną, bet dėl ko — jos galva neišnešė. Kartais Janka bijodavo keisto Sovinskos žvilgsnio, valandų valandomis įsmeigto jai į veidą. Ji jautė, kad senė kažko laukia ar tyko kažkokios progos.

Janka netruko pastebėti, kokį gyvenimą gyvena jos draugės, bet nesipiktino jomis ir jų neniekino. Ji buvo visiškai joms abejinga, nes žiūrėjo į jas kaip į kokius daiktus, o ne žmones, ir jai niekad neatėjo į galvą, kad pati galėtų taip gyventi. Pernelyg rėmėsi vien protu ir dar turėjo pinigų, dar nepažino teatro žmogaus bėdų.

Vieną iš tokių verksmingų Sovinskos dienų Janka, prieš eidama į teatrą, norėjo pasiklausti ją, ar toli iki Belianų, kur rytojaus dieną ketino važiuoti su Mimi ir visa draugija.

Ji įėjo į kambarį ir apstulbusi sustingo.

Sovinska klūpėjo prie atdaros skrynios, o ant lovos, stalo ir kėdžių buvo išdėliotos kažkokio teatrinio kostiumo dalys. Ant grindų gulėjo šūsnys pageltusių sąsiuvinių, rankoje ji laikė fotografiją jauno vyro, kurio keistas, į pailgą trikampį panašus veidas buvo toks sulysęs, kad po oda buvo matyti atsikišę skruostikauliai. Kakta buvo pernelyg aukšta, plati ties smilkiniais, galva — milžiniška. Didžiulės akys išbalusiame veide žvelgė kaip kaukolės akiduobės.

Apžvelgusi viską, Janka paklausė:

— Žinote, rytoj su visa draugija važiuoju į Belianus. Ar tai toli?

Sovinska neatsakė, tik atsigręžė į ją su fotografija ir sušnibždėjo skausmingu balsu:

— Pasižiūrėkite, tai mano sūnus... o čia... mano relikvijos!..— pridūrė ji, ašarų pritvinkusiomis akimis rodydama į išdėliotus daiktus.

— Artistas?— paklausė Janka, nejučiomis pajutusi pagarbą.

— Artistas!.. Tik ne toks, kaip tie Cabinskio beždžionės. Kaip jis vaidino, brangioji mano, kaip jis vaidino!.. Nors pulk ant kelių!.. Ir laikraščiai apie jį rašė. Kartą buvau nuvažiavusi pas jį į Plocką. Jis taip vaidino „Plėšikuose", kad teatras drebėjo nuo riksmų ir plojimų. Sėdėjau užkulisyje ir kai išgirdau jo balsą, išvydau jį, tai mane ėmė purtyti, laužyti, krėsti šaltis, lyg būčiau susirgusi, ir jau maniau, kad mirsiu iš laimės... Kaip jis vaidino!.. Ir dabar jį tokį matau... matau... O!..

Sovinska pašoko ir sustingo, paskendusi prisiminimuose, o ašaros iš lėto riedėjo pageltusiu ir raukšlėtu jos veidu.

— O kai pagalvojau, kad tai mano sūnus, mano kūdikis, pasidarė tamsu akyse ir taip kažkas sugniaužė po krūtine... kiekvienas mano kauliukas suvirpėjo iš džiaugsmo... Ir, rodės, augu visa iš pasididžiavimo, augu...

Janka klausėsi su užuojauta.

— Buvau jam tokia motina, kad širdį būčiau davusi išplėšti iš krūtinės!.. Tikras artistas buvo, tikras artistas! Niekad skatiko kišenėj neturėjo, vargas jį rijo kaip šuo, o aš jį vijau, kaip mokėjau. Tarnavau uoliai, mitau duona ir arbata, kad tik šį tą jam sutaupyčiau. Brangiam vaikui gali ne tik kraują atiduoti, ką ten, gali ir nudvėsti, kad tik jis gyventų... Tikra motina jam buvau.

Sovinska nutilo, tik ašaros pamažu riedėjo jos surukusiu, pamėlusiu veidu nelyginant du upeliai, graužiantys kruvinas vagas.

Ilgokai patylėjusi, Janka švelniai paklausė:

— O kur jūsų sūnus dabar?

— Kur?..— kimiu balsu atsiliepė Sovinska, pakilusi nuo grindų.— Kur?.. Negyvas. Nusišovė, velnio išpera!.. Nusišovė!.. O!.. Kaip tavęs, šunsnuki, šventa žemelė neišmetė už

tą skriaudą, kurią tu motinai padarei!.. Tik paskutinis nevidonas galėjo taip palikti mane vieną... Ir taip padarė tikrasis, mylimasis sūnus... O!..

Sovinska sunkiai kvėpavo, ją smaugė ašaros ir neapsakomas skausmas.

— Tai toks visas mano gyvenimas!— vėl prakalbo Sovinska; rodės, ji jaučia kažkokį šiurpų malonumą, aitrindama savo vos užsitraukusias žaizdas.— Toks pat nenaudėlis ir jo tėvas. Jis buvo siuvėjas, o aš turėjau krautuvėlę; iš pradžių mums sekėsi neblogai: skatiką atliekamą turėjom ir kampą žmonišką. Tik neilgai tas truko. Parsisamdė jis į cirką siuvėju; aš ir pati nesipriešinau — mokėjo gerai, ir darbo buvo ne per daugiausia. Kas gi galėjo žinoti, kad iš to tik nelaimės susilauksi, kas?.. Krito jam į akį kažkokia cirko akrobatė, ir iškeliavo kartu su cirku, viską pametęs...

Sovinska sunkiai atsiduso.

— Tiktai sukandau dantis! Bala tavęs nematė, prasimušk galvą, nusisuk sprandą, pranyk!.. Nėriausi iš kailio, kad kaip nors išsiverščiau su dukra, bet surietė mane ta liga, nuo kurios tuomet žmonės it musės krito. Sirgau ilgai, vargais negalais išsikapsčiau, bet viskas nuėjo velniop: už skolas pardavė mano krautuvėlę, ir atsidūriau gatvėje. Tada pasiutau nejuokais. Prisiskolinau, iš ko tik gavau, pinigų ir su vaiku išvažiavau ieškoti savo mieliausio. Suradau. Gyveno su kažkokia pirkle, neblogai jiems buvo, tad ir užmiršo mane su vaiku. Nutvėrus už plaukų, parsivilkau jį Varšuvon... Visus metus ištupėjo namie, padovanojo man sūnų ir vėl paspruko... Nusispioviau ir daugiau nebeieškojau. Kas šuniškai prasidėjo, tegu šuniškai ir baigiasi. Turėjau du vaikus, taigi buvo dėl ko galvą pasukti, viską dirbau, kad tik su jais išgyvenčiau, taip ir slinko metai... Kai berniukui sukako dešimt metų, atidaviau mokiniu bronzuotojui, nors vaikas veržte veržėsi prie knygų ir, būdavo, skaito kiauras dienas... Tik kokie ten mokslai, jei dažnai nebuvo už ką valgyt nusipirkti.

Na, ir prisikamavau aš su juo!

Meistras skundėsi, kad vaikas naktimis skaito, kad dirbtuvėje knygas užanty nešiojasi, o darbą pamiršta. O kai tik nuo meistro ištrūko, iškart susiuostė su aktoriais, ir taip aš jo netekau... Kiek maldavau, kiek verkiau kruvinom ašarom — viskas veltui. Bučiavo man kojas, atsiprašinėjo ir vis kartojo:

„Eisiu į teatrą. Vis vien neiškęsiu ir eisiu!" Mušiau kaip šunį, už tai jis man blogo žodžio nepasakė, bet vis tiek metė mus ir kažkur provincijoje susidėjo su ta gauja... Dievo rykštė!— tariau sau. Matyt, taip jau buvo skirta, kad džiaugsmo iš jo neturėsiu, o tik vieną vargą!.. Pradėjau padėti jam po truputį... Dukra paaugo, siūti nešdavomės namo, taip ir gyvenom.

Ir štai vieną gražią dieną atveža man vyrą — visiškai aklą. Motina švenčiausia! Maniau, kad galą gausiu iš pykčio. Kai sveikas buvo, po pasaulį trankėsi, o apakęs, neišgydomai susirgęs, atsivilko pas mane dvėsti. Daviau jam kampą, taip vaikai norėjo. Jei ne jie, būčiau jį iš trečio aukšto į gatvę išmetusi už tai, kad taip mane paniekino... Bet ponas dievas pasigailėjo manęs ir netrukus jį atsiėmė.

Dukrą išleidau už vyro. Olesius kreivai žiūrėjo į svainį; girdi, prastų manierų ir pavardė prasčiokiška, bet, brangioji mano, koks yra vyras toks, vis geriau, negu jokio. O šitas ne toks jau blogas. Tai kas, kad pasigeria retkarčiais, jei ne už savus?.. Kiekvienam reikia pasilinksminti. Pasiėmiau tarnybą, kaip jau sakiau, tik tam, kad vaikui galėčiau padėti, o kartu ir jų neapsunkinčiau, nes iš pradžių, kai atidarė tą dirbtuvę, labai nekaip jiems ėjosi.

Kartą, tai buvo prieš dvejus metus, duktė per savo vardines pasikvietė į svečius bičiulių, keletą gerų pažįstamų. Ir štai, mums besilinksminant, atneša man telegramą. Pati aš skaitau prastai, daviau perskaityti žentui.

Žinia atėjo net iš Suvalkų. Prašė, kad atvažiuočiau,— Olesius labai sergąs...

Kaip stovėjau, taip ir išvažiavau, širdį mauste maudė, o dar diližanas, kaip tyčia, vos vilkosi, kad kiek nenumiriau iš rūpesčio...

Sovinskos balsas akimirkai nutrūko, ji apsidairė po kambarį kažkokiu beprotišku žvilgsniu ir tyliu, kupinu nevilties balsu sušnibždėjo, atgręžusi į Janką pamėlusį veidą.

— Buvo nebegyvas... Manęs laukė laidotuvėms...

Janka liūdnai pažiūrėjo į moterį.

— Brangioji mano, kai pamačiau savo džiaugsmą, savo mieliausią vaiką... karste, aprišta galva, negyvą... regis, kažkas nutrūko manyje... Ir taip pasidarė tuščia, nyku ir baisu, kad pasakiau sau: baigta, dabar tuoj ir man galas...

Jei dievas būtų buvęs maloningas, tai ir mane būtų atsiėmęs. Bemaž neverkiau, tik jutau, kad kažkas vis labiau degina širdį, graužia mane ir smaugia... Griuvau ant tos žemės, kuri jį pasiėmė, taip ėmiau staugti, taip mane kažkas traukė ten, kur gulėjo mano berniukas, jog šunys, ir tie būtų kaukę, matydami mano gėlą ir liūdną dalią.

Paskiau žmonės pasakė, kad jis buvo įsimylėjęs choristę, iš tos meilės ir nusižudė!

Parodė man ją. Paskutinė šliundra buvo, visas užkulisis ja naudojosi, dėl to jis ir nusižudė...

Kai pačiupau ją gatvėje, tai taip prikūliau, suspardžiau, nuroviau plaukus, sudraskiau nagais snukį, kad vos mane atplėšė. Būčiau užmušusi, būčiau užmušusi kaip pasiutusį šunį už savo visą skausmą, visą skriaudą!..— šaukte šaukė Sovinska, sugniaužusi kumščius.— Štai koks mano gyvenimas, štai!

Keikiu jį kasdien, bet negaliu užmiršti... tūno visa tai čia, po krūtine...

Kai kada jis ateina pas mane naktį ir stovi aprišta galva, o aš net virpu visa iš gėlos, ir taip skauda širdį, kad, rodos, tuoj ims ir pliš. Visas ašaras išverkiau...

Nepasitraukiu iš teatro, nes man vis atrodo, kad jis sugrįš, kad jau rengiasi ir tuojau išeis į sceną... Kai mane užplūsta tas jausmas, vaikščioju laiminga po persirengimo kambarį, valandėlei užmiršusi, kad jo nebėra ir nebebus niekada, kad jau niekad daugiau jo nebepamatysiu!..

Dieve mano, dieve!.. Ak!.. Tai ne jis kaltas, tiktai ta... Visos jūs tokios, kalės pasiutusios, visos draskote motinų širdis, nedorėlės... paskutinės!.. Sutraiškyčiau visas kaip kirmėles, užmuščiau... Nustumčiau jus į purvą, į skurdą, kad jus ligos apniktų, kad jūs kentėtumėt, kaip aš... Kad jūs kankintumėtės, kankintumėtės, kankintumėtės!..

Sunkiai alsuodama, Sovinska nutilo; baisi, klaiki neapykanta tryško iš geltono kaip vaškas jos veido, krūpčiojo ilgose skruostų raukšlėse, pragaištim ir kerštu kaukė iš pamėlusių, sukramtytų lūpų.

Janka visą tą laiką stovėjo, godžiai rydama kiekvieną žodį, kiekvieną gestą ir lūpų virptelėjimą. Tragiškas pasakojimas ją labai jaudino. Tos gėlos, tokios paprastos ir galingos, kraupi tiesa skausmu varstė Jankai širdį. Ji viską jautė taip, lyg pati būtų iškentėjusi. Taip susiliejo su ta svetima būtybe, jog

abi verkė kartu. Janką krėtė ekstazės šiurpas, rėkė iš skausmo jos širdis, draskoma minties apie brangų mirusį žmogų, akyse, padėrusiose iš nevilties, šmėkšojo beribė desperacija, liūdesio užlieta siela vos beruseno šypsenoje...

Janka vaidino, pati to nežinodama; paskiau, kiek atsitokėjusi ir pamačiusi, kad Sovinska sėdi, nugrimzdusi skaudžiuose prisiminimuose, išėjo į miestą.

Jos siela ir smegenys buvo pilnos skausmo. Ji tiesiog mėgavosi tragiška nuotaika, kuri galėjo puikiai tikti kokiam nors vaidmeniui.

„Taip galima būtų suvaidinti motiną „Karpatų kalniečiuose"[1] arba „Promotėje"[2]..."— mąstė ji.

Ir visais savo sudirgusiais jausmais grimzdo į tą girdėtą ir regėtą dramą.

— Buvo nebegyvas!— sušnibždėjo Janka, nejučiomis mėgdžiodama sielvartingą smakro krustelėjimą, išskėstų, po to vėl nukarusių rankų judesį ir akimirksniu užgesusias akis sustingusiame iš ūmaus skausmo veide.

Kai Janka atsipeikėjo, ji pajuto išsiilgusi kaimo, žalumos... Panoro tylos ir ramybės.

Čia, tarp šių mūrų, ji gyveno tik dalimi savo sielos, jai stigo oro; atrodė, kad nuo tų mūrinių namų į jos sielą krinta kažkoks pilkas ir niūrus šešėlis, kad jie užstoja jai kelią į saulę.

Janka stabtelėjo gatvėje, svarstydama, kur pasukti, bet jai už nugaros pasigirdo balsas:

— Labą dieną!

Mergina skubiai atsigręžė. Priešais ją stovėjo Nedzelska, Vladeko motina, ir šypsojosi senu, doru veidu su išblukusiomis akimis.

Janka greit pasisveikino ir ryžosi niekur nevažiuoti.

— Palydėsiu jus galiuką, noriu truputį pasivaikščioti...

— Dėkui, dėkui... O gal užsuksite pas mane?..— tylutėliai paprašė Nedzelska.— Aš tokia vieniša, kad dažnai kiauras dienas, be savo Anusės ir kiemsargio, nieko nematau, nes Vladekas kai rytą išeina, tai sugrįžta tik vėlai vakare, ir visai neturiu kada su juo pasišnekėti. Tai užeisit, tiesa?

---

[1] „Karpatų kalniečiai"— Juzefo Koženiovskio (1797—1863) drama.

[2] „Promotė"— austrų dramaturgo Franco Grilparcerio (1791—1872) tragedija.

Nedzelska užsikosėjo, neryžtingai trypčiodama vietoje.

— Gerai, iki spektaklio dar pakankamai turiu laiko.

— Jūs, tur būt, dar neseniai teatre, ar ne?

— Tik trys savaitės... tas pat, kaip nuo vakar.

— Tai iš karto matyti, iš karto!

— Iš ko gi jūs matote?..— smalsiai paklausė Janka.

— Nemoku to paaiškinti. Stebėjau jus Cabinskos vardinėse ir iš karto atspėjau. Sakiau ir Vladekui...

— Paimsiu jus už parankės, bus patogiau...— tarė Janka, pastebėjusi, kad Nedzelska sunkiai kvėpuoja iš nuovargio ir vos paeina.

— O, kokia jūs gera! Ką darysi, amžius nebe tas, ir dažnai sergu. Išėjau nupirkti Vladekui nosinių ir truputį per toli nukeliavau.

— Pasisamdykim vežiką, matau, kad jūs labai nuvargusi...

— Ne, ne... kam gi?.. Tai vis išlaidos; prieisiu skverelį ir truputį pailsėsiu.

Nors senutė ir protestavo, Janka šūktelėjo vežiką, įsodino Nedzelską, ir jos nuvažiavo į Pivnos gatvę.

Kai tik puskarietė sustojo, Nedzelska skubiai išlipo, nelaukdama, kad Janka jai padėtų, ir puolė prie vartų, kad nereikėtų mokėti vežikui, o norėdama tai nuslėpti, pasileido barti kiemsargį:

— Vėl, Michalai, pasipuošei nauja palaidine? O senoji ar jau nebegera?.. Aš visai nusigyvensiu per tavo išlaidumą!.. Greičiau nusivilk ir užsivilk seną.

Kiemsargis bandė teisintis, bet šeimininkė jį perrėkė. Kiek atgavusi kvapą, ji vėl ėmė šaukti:

— Michalai! Žiūrėk, Michalai, kad jokių vaikų su sviediniais man kieme nebūtų: dar išmuš langą, ir vėl reikės mokėti! Tikra dievo rykštė tie vaikai!.. Negali ramiai namie pasėdėti... Ir ne tik laksto, bet rausia man kiemą, teršia laiptus ir plėšo patiesalus... Tuoj pat, Michalai, pranešk gyventojams, kad liepsiu išsikraustyti.

Kiemsargis su panieka klausėsi ir tylėjo, o Janka vos pastebimai šypsojosi, sekdama paskui Nedzelską, kuri eidama pakėlė nuo žemės gabalėlį anglies.

— Kam turi prapulti!.. Nieko netaupo, o paskui neturi pinigų nuomai mokėti!..— kalbėjo ji, atidariusi buto duris.

— Prašom jaustis kaip namie... Tuojau grįšiu.

Nedzelska išėjo į kitą kambarį.

Raudonmedžio stalas su pusapvaliais atvartais, užtiestas skaisgijomis kaišyta staltiese, stovėjo priešais didelę, aukštą kanapą, apmuštą juodu ašutiniu audeklu; kėdės su lyros pavidalo atkaltėmis buvo tokios pat. Gelsvas poliruotas servantas kambario kampe buvo prigrūstas keisčiausio porceliano: žalsvų ąsotėlių, spalvotų figūrėlių, pilvotų taurių su monogramomis ir gėlėmis išmargintų vazelių su aukštomis kojytėmis. Laikrodis po apgaubu, senos, apipelėjusios Napoleono laikų graviūros, vaizduojančios mitologines scenas, lempa su žaliu gaubtu, stovinti ant atskiro staliuko, keli skurdžių gėlių vazonėliai ant palangės, du narveliai su kanarėlėmis — štai ir visas svetainės apstatymas. Pro langą buvo matyti ne didesnis už kambarį kiemelis, apsuptas aukšta mūro siena. Čia buvo tylu, bet kartu ir liūdna, viskas dvelkė pelėsiais, senumu ir šykštumu.

— Išgersim kavutės...— tarė Nedzelska.

Ji išėmė iš servanto du paradinius puodelius ir pastatė ant stalo. Paskui nuėjo į virtuvę ir grįžo nešina lėkštele sudžiūvusių pyragaičių ir kava, jau išpilstyta į apdaužytus fajansinius puodukus.

— O dieve mano, visai užmiršau, kad puodelius jau padėjau... Na, niekis, galima išgerti ir iš šitų, tiesa?

Nedzelska pastatė kavą ir susirūpinusi vėl sušuko:

— Užmiršau cukrų! Ar panelė mėgsta saldžią kavutę?..

— Nelabai.

Senutė išėjo; pro duris buvo girdėti, kaip ji ima cukrų iš stiklinio indo, paskui sugrįžo su dviem gabaliukais mažoje lėkštelėje.

— Gerkit, panele... Aš, matot, iš senatvės nieko saldaus negaliu gerti,— kalbėjo senutė, samstydama kavą šaukšteliu ir pūkštydama kiekvieną lašą.

Janka su šypsena klausėsi jos pasiteisinimų ir, sunkiai slėpdama pasibiaurėjimą, gėrė šlykščią kavą su pyragaičiais, kurie atsidavė pelėsiais ir pušine spinta.

Nedzelska, įsišnekėjusi apie Vladeką, visą laiką kišo lėkštelę su pyragaičiais artyn, ragindama vaišintis.

— Na, pasakykite, kuriam galui jam tas teatras? Ir į mokyklą vaikščiojo, galėtų kokiu nors valdininku būti... Tokią gėdą mums daro, kad nors verk. Na, atsitinka, nieko nepadarysi... ir į šungaudžius žmonės išeina, tik, žinoma, ne iš

gero... Jo draugai visi iki vieno jau ir vedę, ir vaikų turi, visi tarnauja, gerai uždirba ir žmoniškai gyvena, kaip ponas dievas liepė... O kas jis? Aktorius! Tik nemanykite, kad mes turtingi; tiesa, namuką turime, bet nedidelį, ir gyventojai nemoka, o mokesčiai vis auga, taip nieko iš to ir nelieka... Matot, panele... Gal dar pyragaitį?.. Laikas būtų ir Vladekui susirasti žmoną, ir pasakysiu kaip paslaptį, kad jau esu kai ką nužiūrėjusi. Vladekas man prisiekė, kad dar šiais metais mes teatrą ir ves... Jau mačiau savo būsimą marčią: graži mergytė ir iš geros šeimos. Švento Jono gatvėje jie turi dešrų krautuvę ir dvejus namus. Vaikų — tik trejetas: kiekvienam klius nemažas pinigas!.. Taip norisi, kad kuo greičiau viskas susitvarkytų, per daug man su juo rūpesčių!.. Gink dieve, aš nesiskundžiu, bet jis ir išgerti mėgsta, ir pinigus švaistyti, lygiai kaip ir jo tėvas... Taip, taip, vesti jam reikia turtingą. Kurgi matyta, mieloji panele, kad jis, dvarininko sūnus, vestų tokią, kuri nieko neturi!.. Nelaiminga būtų tokia mergaitė, už jo ištekėjusi... nelaiminga! Aš truputį pažįstu gyvenimą, pažįstu!

Taip ji pasakojo ir pasakojo tyliu, truputį šveplu balseliu, senatviškai minkštindama garsus, ir judėjo kaip blyškus šešėlis, tokia ji buvo sudžiūvusi ir mažytė. Žema, raukšlėta jos kakta rodė, kokia ji susirūpinusi mylimuoju Vladeku, o išblukusiose žydrose akyse šmėsčiojo nenumaldomas nerimas.

Janką net miegas suėmė, besiklausant monotoniško jos balso tylos užlietame bute. Ji pakilo eiti.

— Apsilankykite pas mane retkarčiais, brangioji mano, labai džiaugsiuos.

Senutė nuoširdžiai atsisveikino su Janka ir net iškišo galvą pro orlaidę, lydėdama ją kažkokia diplomatiška šypsena.

Nedzelska tyčia kvietėsi paeiliui visas gražesnes teatro moteris ir pasakojo joms apie Vladeko vedybas, stengdamasi išmušti joms iš galvos bet kokią mintį apie jį.

Prie vartų Janka susitiko Vladeką, kuris net riktelėjo iš nustebimo.

— Jūs tikriausiai buvote pas motiną!— sušuko jis, net nepasisveikinęs.

— Juk čia nėra nieko blogo,— atsakė Janka, šypsodamasi iš jo sumišimo.

— Dievaži, ta sena pamišėlė tik kompromituoja mane. Tur būt, pasakojo jums apie mano vedybas, apie tai, koks aš vėjo

botagas, ir taip toliau. Juokingas suvaikėjimas. Labai atsiprašau jus...

— Man visai nebuvo pikta...

— Tiktai juokinga, suprantu, juk tai idiotizmas... Visas teatras iš manęs juokiasi, nes čia jau pabuvo visos moterys.

— Jūsų motina keistoka, bet jos keistumas kilęs iš meilės... Motina myli jus.

— Ta meilė man kaip ašaka gerklėje,— atsakė Vladekas surūgęs ir norėjo kažką pridurti, bet Janka tylėdama linktelėjo ir nuėjo sau.

Vladekas neišdrįso sekti jai iš paskos ir piktas nubėgo pas motiną.

Jankai tai priminė namus, ir ji net suvirpėjo nuo išnirusių liūdnų prisiminimų.

„Kas ten dabar dedasi?..— mąstė ji.— Ką veikia tėvas?.. Tiesa, juk aš turiu tėvą!.."

Janka staiga pajuto kažkokią plonytę simpatijos tam keistuoliui ir tironui giją. Dabar ji aiškiai įsivaizdavo, koks jis turi būti vienišas tarp svetimų žmonių, kurie šaiposi iš jo keistybių.

„Gal jis galvoja apie mane?.."— klausinėjo Janka pati save, bet atmintyje jai iškilo paskutinė scena, visos pergyventos nuoskaudos, ir ji pajuto šaltą neprielankumą, bemaž neapykantą.

Ir vis dėlto spektaklio metu, scenoje, užkulisyje, drabužinėje ji nė valandėlei negalėjo užmiršti tėvo. Ramiai mąstydama apie savo santykius su tėvu, apie jo būdą, Janka juto, kad tie santykiai jai sunkiai suprantami. Kas galėjo padaryti tėvą tokį griežtą ir keistą?.. Kodėl jis jos neapkentė?..

Kotlickis atnešė jai puokštę rožių.

Janka paėmė gėles šaltai, net nežvilgtelėjusi į Kotlickį, taip ji buvo paskendusi mintyse apie tėvą.

— Jūs šiandien blogai nusiteikusi,— tarė šis, imdamas ją už rankos.

Mergina ištraukė ranką ir paklausė:

— Ar įmanomas daiktas, kad vaikai ir tėvai neapkęstų vieni kitų?..

— Jau pats klausimas duoda teigiamą atsakymą... Tiesa, tokių klasikinių pavyzdžių retai pasitaiko, nes neapykanta tai

anaiptol ne abejingumas, o... o tik tam tikra meilės forma... Neapykanta — tai visada sužeistos širdies riksmas...

Janka nieko neatsakė, prisiminė Sovinską ir jos karštus, kupinus neapykantos priekaištus sūnui.

„Gal ir tėvas mane šitaip myli?— mąstė ji.— Tik aš negaliu jo taip mylėti, jis man visai nerūpi."

„Netiesa!— atsakė ji sau tuoj pat.— Netiesa, kad jis man visai nerūpi, man jo gaila..."

Janka nuleido galvą, slėpdama veidą, nes tas gailesys taip smeigė jai į širdį, jog akys pritvinko ašarų.

„Kas yra meilė? Kas iš viso yra meilė?.."— galvojo Janka, stovėdama užkulisyje ir žiūrėdama į sceną, kurioje Vavžeckis nepaprastai jausmingais žodžiais, pernelyg nenatūraliai reiškė meilę Rosinskai.

„Komedija!"

Maikovska, eidama pro šalį, sušnibždėjo, rodydama į Rosinską:

— Kokia kaliausė! Koks šablonas!.. Nesugeba išspausti tikro jausmo nė už skatiką!

Jankai už nugaros, tamsioje kertėje, kažkoks ponas su cilindru gniaužė rankas kažkuriai choristei ir šnibždėjo karštus meilės žodžius...

„Komedija!"

Janka nuėjo į kitą scenos pusę, tokia šlykšti jai pasirodė ta jausminga scena.

„Kas yra meilė?.. Kas man darosi?.."

Ji negalėjo rasti sau vietos.

„Kažkas man turi nutikti... Gal atvažiuos tėvas, o gal Gžesikevičius?.."

Janka nusijuokė pusbalsiu, nes ši mintis pasirodė labai jau neįtikima.

Pribėgo Mimi ir sušnibždėjo:

— Mums pavyko, rytoj nėra repeticijos; išvažiuosim į Belianus vidurdieny. Laukite namie, mes užsuksime jūsų pasiimti...

„Kas yra meilė?.."— be perstojo klaidžiojo Jankos galvoje.

— Ak, tas Vavžekas! Galėtų ir nerodyti tai raganai tokių kvailų grimasų... Tai kiaulystė!— šnibždėjo Zažecka, su neapykanta žvelgdama į sceną.— Tik pasižiūrėkite, kaip ji puola jam į glėbį!.. Jinai iš tiesų jį bučiuoja... tikra beždžionė... Pa-

lauk, aš tau įkrėsiu...— sušnypštė ji rūsčiai ir nubėgo prie durų, pro kurias turėjo išeiti Rosinska.

„Komedija!"

— Aš taip pat prisidėsiu prie jūsų iškylos,— pasakė Kotlickis Jankai.— Topolskis ten žada iškloti kažkokį planą... Svarstysim kartu, jūs juk irgi važiuojat, tiesa?

— Veikiausiai, o jei ir negalėsiu, tai iškyla ir be manęs pavyks.

— Tada ir aš nevažiuosiu, nebebus ko...

Kotlickis palinko taip arti, jog Janka veidu pajuto jo kvėpavimą.

— Nesuprantu,— tarė ji, traukdamasi nuo jo.

— Važiuoju ten tiktai dėl jūsų...— dar tyliau sušnibždėjo Kotlickis.

— Dėl manęs?..— paklausė Janka, žvilgtelėjusi į jį, nustebinta keisto Kotlickio tono ir staiga pajutusi neapykantą ir pasišlykštėjimą.

— Taip... juk jau galėjote pastebėti, kad myliu jus...— tarė Kotlickis, maldaujamu žvilgsniu žiūrėdamas į ją, raukdamas lūpas, kad jos nevirpėtų.

— Tą patį sako ir ten, tik geriau vaidina!— atsakė Janka, su panieka rodydama į sceną.

Kotlickis išsitiesė, jo arkliškame veide šmėstelėjo niūrus šešėlis, akys piktai sužaibavo.

— Mano jausmus jūs vadinat komedija?.. Įtikinsiu jus, kad tai ne komedija, įtikinsiu!..

— Gerai, bet tik rytoj Belianuose,— nutraukė jį Janka, padavė ranką ir, niūniuodama kažkokią dainelę, nuėjo į persirengimo kambarį.

Kotlickis geidulingu žvilgsniu žiūrėjo jai įkandin, kramtė lūpas ir siuto iš pykčio.

— Komediantė!— pagaliau sumurmėjo jis, eidamas iš teatro.

„Koks melagis!.. Taip tai taip, bet kodėl jis drįso man tai pasakyti? Kodėl?.."— vis labiau piktindamasi, mąstė Janka, prisiminusi Kotlickio elgesį nuo pat Cabinskos vardinių.

„Jis myli mane!"

Janka šypsojosi, pajutusi širdyje ir maištą, ir pažeminimą kartu. Ji neaiškiai jautė, kad savo prisipažinimu Kotlickis įžeidė jos orumą, įžeidė ją, vien manydamas, kad ji tokia pat, kaip ir kitos teatro moterys.

„Kas yra meilė?..“— vėl ir vėl Jankos mintys nejučiomis krypo prie šios temos. Ji stebėjo drauges, skubančias kuo greičiau apsirengti, kad nepavėluotų į pasimatymą, klausėsi juoko, šnibždesių, ginčų, kurių tema visada buvo ta pati: vyrai ir meilė. Janka ironiškai šaipėsi, bet širdies gilumoje ją kamavo tas vienas klausimas, ji jautė lyg kokią tuštumą, lyg stoką kažko, ir visa tai erzino ją.

Parėjusi namo, Janka iškart atsigulė, bet negalėjo užmigti, tik klausėsi neaiškių šnaresių, sklindančių iš lauko. Valandos slinko lėtai, o širdyje nenumaldomai augo nerimas ir kažkokia nuojauta.

— Kažkas man turi nutikti!— sušnibždėjo Janka, atidžiai įsiklausiusi.

Iš gatvės sklido lėtų praeivio žingsnių atbalsis, paskui stukseno naktinio sargo lazda.

Prie vartų kažkas paskambino.

— Kas tai?!..— pusbalsiu paklausė Janka, pakėlusi galvą, lyg stengdamasi kažką įžiūrėti per sieną, bet tučtuojau viską užmiršo, nes jos galvoje sukosi tik viena mintis:

„Kas man turi nutikti?..“

Janka gulėjo tylomis ir sustingusiais vyzdžiais primerktose akyse žvelgė į begalines tolumas...

Staiga ji krūptelėjo ir dar labiau įsikniaubė į pagalves; įtempusi sielos akis, žiūrėjo į kažkokius šešėlius, kurie ėmė dūluoti prieš ją. Ji vėl sudrebėjo, tartum pajutusi kažkieno žvilgsnį, einantį iš begalybės ir kupiną vaiskaus, ašaroto švytėjimo ir galios...

Janka užmigo... Tačiau, prabudusi po kiek laiko, vėl išvydo tuos pačius šešėlius, pajuto, kad jie palengva juda, ryškėja, bet negalėjo atpažinti veido bruožų, tik juto, kad jie artėja. Janka visai išsibudino, bet nerimas, kažkokios nuojautos sukeltas, ir toliau nepakenčiamai ją kamavo. Ji dairėsi į visas puses, nes jai atrodė, kad girdi kažkieno žingsnius, kad kažkas, įėjęs į kambarį, sėlina pirštų galais prie jos lovos, lenkiasi ties ja...

Pastėrusi iš siaubo, Janka nedrįso nei pajudėti, nei prabilti, tik slogiai galvojo: „Kas tai?.. Kas?..“— ir visa virpėjo iš susijaudinimo.

Užmigo ji tik paryčiais, kai pirmieji raudoni tekančios saulės spinduliai įsiskverbė į kambarį.

VII

Janka pabudo pusę vienuoliktos ryto; Sovinska ką tik atnešė jai pusryčius.

— Ar buvo kas pas mane?..— paklausė Janka.

Sovinska linktelėjo ir padavė laišką.

— Prieš kokią valandą įdavė jį man kažkoks storas raudonskruostis šlėkta ir labai prašė įteikti...

Janka nervingai perplėšė voką ir iškart pažino Gžesikevičiaus rašyseną.

„Gerbiamoji ponia! Atvažiavau į Varšuvą, norėdamas pasimatyti su jumis labai svarbiu reikalu. Jei malonėsite būti namie vienuoliktą, aš ateisiu. Teikitės atleisti man už drąsą. Atsiprašau ir bučiuoju jums rankutes.

Jūsų tarnas

Gžesikevičius."

— Ką tai galėtų reikšti?..— galvojo, paskubom rengdamasi, Janka.— Koks tas labai svarbus reikalas?.. Tėvas!.. Nejau būtų susirgęs ir pasiilgęs manęs?.. O ne, ne!..

Janka greit išgėrė arbatą, sutvarkė kambarį ir ėmė nekantriai laukti svečio. Ji net truputį džiaugėsi, kad galiausiai pamatys savišķį iš Bukoveco.

„Gal vėl pasipirš?.."— dingtelėjo jai.

Ji įsivaizdavo jo stambų, įdegusį saulėje veidą ir žydras akis, taip švelniai žvelgiančias iš po kanapių spalvos karčių, prisiminė jo nerimastingą drovumą.

„Geras, doras žmogus!"— galvojo Janka, vaikščiodama po kambarį; bet jai toptelėjo į galvą, kad šis vizitas gali sugadinti iškylą į Belianus, ir Gžesikevičius pasidarė nebe toks mielas, tad ji pasiryžo kalbėtis su juo trumpai ir drūtai.

„Ko gi jam prireikė?.."— susirūpinusi klausinėjo save Janka, vaizduodamasi pačius neįtikimiausius dalykus.

„Tėvas, matyt, labai susirgo ir kviečiasi mane",— atsakinėjo ji sau, nejuokais išsigandusi.

Janka stabtelėjo kambario viduryje — taip ją pribloškė mintis, kad, gal būt, reikės grįžti į Bukovecą.

„Ne, tai neįmanoma, aš ten nė savaitės neištverčiau... Pagaliau jis išvarė mane visiškai."

Jos širdyje staiga užvirė kažkokia slegianti kova tarp neapykantos, gailesčio ir tylaus, vos juntamo ilgesio.

Prieškambaryje sučirškė skambutis.

Janka atsisėdo ir ėmė ramiai laukti. Ji girdėjo, kaip atsidarė durys, suskambėjo Gžesikevičiaus ir Sovinskos balsai, sušnarėjo kabinamas paltas, barkštelėjo išvirtusi lazda, bet jai trūko jėgų atsistoti ir pasitikti svečią.

— Galima?— pasiteiravo balsas už durų.

— Prašom,— sušnibždėjo Janka baimės surakintomis lūpomis ir pakilo nuo kėdės.

Įėjo Gžesikevičius.

Jo veidas buvo dar labiau įdegęs, o akys atrodė dar žydresnės. Matyt, buvo susijaudinęs, ėjo lyg medinėmis kojomis, išsitiesęs ir panėšėjo į mėsos kalną, vargais negalais įgrūstą į ankštą surdutą. Skrybėlės vos neįmetė į krepšį, stovintį prie durų, ir, bučiuodamas Jankai ranką, tyliai pasakė:

— Labą dieną...

Gžesikevičius išsitiesė, akimis slystelėjo jos veidu ir sunkiai atsisėdo į kėdę.

— Vos jus suradau...— buvo bepradedąs garsiau kalbėti, bet staiga nutilo ir, norėdamas pasijusti drąsiau, pabandė stumtelėti kėdę, kuri varžė jam judesius, bet pastūmė taip smarkiai, kad kėdė apvirto.

Jis pašoko išraudęs ir pradėjo atsiprašinėti.

Janka nusišypsojo, taip gyvai tat priminė jai paskutinį jų pokalbį ir nelaimingas piršlybas. Vieną akimirksnį jai net atrodė, kad jis tuoj pat jai pasipirš ir kad jie sėdi tyliame salonėlyje Bukovece. Janka nemokėjo išsiaiškinti įspūdžio, kurį dabar jis darė jai savo doru ir labai sublogusiu veidu, šviesiomis akimis, tarsi atsinešęs mylimų laukų ir miškų, tylių raguvų, saulės ir veślios, laisvos gamtos atbalsius. Akimirką ji mąstė apie tai, bet kartu prisiminė visas savo kančias, išvarymą iš namų...

Janka pastūmė jam papirosus ir prašneko laisvai, nutraukdama užtrukusią tylą:

— Jūs parodote nemažai drąsos ir... gerumo, aplankydami mane po viso to...

— Ar pamenate, ką sakiau, kai paskutinį kartą kalbėjomės?..— tarė Gžesikevičius tyliu ir švelniu balsu.— Niekada ir visados!.. Niekada nenustosiu jūsų mylėjęs ir visados mylėsiu.

Janka nekantriai sujudėjo; ją žeidė ta gili ir nuoširdi Gžesikevičiaus intonacija.

— Atsiprašau... Jeigu už tai pykstate, daugiau nė žodžiu apie save neužsiminsiu.

— Kas namuose girdėti?— paklausė Janka, pakeldama akis.

— Klausiat, kas girdėt?.. Sodoma ir Gomora! Nebepažintumėte savo tėvo: tarnyboje, berods, pasidarė jau visai nepakenčiamas pedantas, o laisvu laiku vaikščioja į medžioklę, lanko kaimynus, švilpauja... bet taip sulyso, taip sublogo, jog nebegali pažinti. Rūpesčiai jį graužia kaip kirminas.

— Kodėl?.. Kokių tėvas gali turėti rūpesčių?..

— Jėzau Marija! Ir jūs dar klausiate kodėl? Kokių gali turėti rūpesčių? Ar jūs juokaujat, ar širdies nebeturit?.. Kodėl?.. Todėl, kad nebėra jūsų, kad džiūsta, kaip ir mes visi, ilgėdamasis jūsų!..

— O Krenska?— paklausė Janka, apsimetusi rami, nors širdyje ir jaudinosi.

— Kuo gi čia dėta Krenska?.. Jūsų tėvas išmetė ją velniop rytojaus dieną, kai tik jūs išvažiavote; po to paprašė atostogų ir išvažiavo... Grįžo po savaitės, bet toks suvargęs, toks sukritęs, kad sunku buvo jį pažinti... Svetimi žmonės, žiūrėdami į jį, verkia, o jūs be gailesčio išėjote į pasaulį, ir dar kokį? Pas komediantus!..

Janka staiga pakilo nuo kėdės.

— Galite pykti ant manęs, tiek to, bet aš jus taip myliu... Mes visi jus labai mylim ir kenčiame dėl jūsų, ir aš turiu teisę kalbėti. Galite mane išvyti, tiek to, bet, palaukęs prie vartų ar sutikęs jus kur nors, kalbėsiu, kad tėvas miršta be jūsų, kad darosi vis didesnis ligonis! Mano motina neseniai matė jį miške: jis gulėjo brūzgyne ir verkė kaip vaikas. Jūs žudote savo tėvą... Abu jūs žudote kits kitą savo išdidumu ir žiauriu užsispyrimu. Jūs esate geriausia, švenčiausia moteris;

aš žinau, jaučiu, kad jo nepaliksite vieno, kad sugrįšite ir mesite tą biaurų teatrą... Ar jums ne gėda gyventi su ta nenaudėlių gauja?.. Kaip jūs galite rodytis scenoje!

Gžesikevičius ūmai pašoko ir, sunkiai alsuodamas, ėmė šluostytis nosine akis. Jis dar niekad nebuvo tiek pasakęs vienu atsikvėpimu ir nežinojo, iš kur jam ėmėsi tie atšiaurūs ir šiurkštūs žodžiai.

Janka sėdėjo, nuleidusi galvą, išbalusi kaip drobė, jos lūpos buvo sučiauptos, širdyje siautė maišto ir kančios audra. Tas griežtas balsas skambėjo taip graudžiai, taip jausmingai, o žodžiai: „Tėvas kenčia... tėvas verkia... tėvas ilgisi!.. Myli!.."— buvo tokie šiurpūs ir skausmingi, jog tarpais jinai norėjo pašokti ir bėgti pas tėvą, bet, užplūsta praeities prisiminimų, vėl rimo; Janka prisiminė teatrą ir pasidarė abejinga.

„Ne! Išvijo mane amžinai... Esu vieniša ir vieniša liksiu... Negalėčiau gyventi be teatro!"— galvojo Janka, ir jai kilo pašėlęs troškimas užvaldyti pasaulį.

Gžesikevičius taip pat tylėjo, jo akys vis dažniau žvelgė tarsi pro miglą, jisai juto vis stipresnį gailesčio ir meilės Jankai antplūdį. Neatplėšdamas nuo Jankos žvilgsnio, jis troško pulti prieš ją ant kelių, bučiuoti jos rankas, kojas, suknelės kraštą ir maldauti... Bet, prisiminęs viską, tuoj pašokdavo, pagautas sunkiai suvaldomo noro trupinti, laužyti ir taškyti viską, kas tik paklius po ranka; tačiau tuoj pat vėl apimdavo jį toks graudulys, jog norėjosi garsiai raudoti ir daužyti galvą į sieną iš nevilties...

Gžesikevičius sėdėjo ir žvelgė į išblyškusį ir išvargusį mylimą veidą, kuriame miesto oras ir naktinis, karštligiškas gyvenimas jau buvo palikęs pėdsakų, ir, jei tik ji panorėtų, jis atiduotų jai visą savo kraują ir gyvybę.

Janka pakėlė akis, liepsnojančias galingu, nepalaužiamu ryžtu.

— Tikriausiai žinote, kaip tėvas manęs neapkenčia; tikriausiai žinote ir tai, kad, atsisakius man tekėti už jūsų, jis išvijo mane iš namų visiškai... Ko neprakeikė manęs ir išvijo...— pakartojo Janka su kartėliu.— Išėjau, nes nebeturėjau kitos išeities, ir niekuomet nebegrįšiu. Neiškeisiu laisvės ir teatro į namų nelaisvę. Taip įvyko, taip ir turėjo įvykti. Tėvas man tada pasakė, kad nebeturiu dukters, o aš dabar sakau, kad nebeturiu

tėvo. Išsiskyrėme ir nebesusitiksime niekada. Aš galiu gyventi visai savarankiškai: menas atstos man viską.

— Tai nebegrįšite?— paklausė Gžesikevičius, tik tiek supratęs iš jos žodžių.

— Ne; namų nebeturiu ir teatro nepaliksiu,— ramiai atsakė Janka, šaltai žvelgdama į jį, tik nuo vidinės kovos truputį virpėjo jos pabalusios lūpos ir smarkiai bangavo krūtinė.

— Jūs jį nužudysite... Tėvas taip jus myli... Jis nepakels šito...— švelniai kalbėjo Gžesikevičius.

— Ne, ponas Andžejau, tėvas manęs nemylėjo ir nemyli... Mylimo žmogaus niekas nekankina metų metus ir nevaro iš namų kaip paskutinio nenaudėlio... Net šuo neveja šunyčių iš savo būdos... Netgi šuo, gyvulys, niekad nedaro to, ką man padarė tėvas!..

— Esu šventai įsitikinęs, panele Janina, kad tėvas, valandėlei supykęs ir susijaudinęs, nors ir liepė jums palikti namus, tačiau nė akimirką to rimtai negalvojo ir net neįsivaizdavo, kad jūs suprasite viską taip tiesiogiai. Pats mačiau ir žinau, kaip baisiai jis gailisi savo neatsargių žodžių, kaip jam sunku be jūsų... Panele Janina! Galiu prisiekti, kad sugrįždama jūs padarysite tėvą laimingą!.. Grąžinsite jam gyvenimą!..

— Ar tėvas prašė jus grąžinti mane į Bukovecą? Gal įdavė man laišką?..— staiga paklausė Janka.— Prašau pasakyti visą tiesą.

Gžesikevičius užsikirto ir dar labiau nusiminė.

— Ne... nei kalbėjo apie tai, nei laiško neįdavė,— atsakė jis dar tylesniu balsu.

— Tai šitaip karštai jisai mane myli ir taip trokšta išvysti?.. Cha! Cha! Cha!— nusijuokė Janka kažkokiu sausu, konvulsyviu juoku.

— Nejaugi jo nepažįstat?.. Jūsų tėvas veikiau numirs iš troškulio, bet nieko nepaprašys vandens stiklinės. Kai rengiausi važiuoti ir pasakiau jam, kur važiuoju, jis nė žodžiu neatsakė, tik taip į mane pasižiūrėjo ir taip stipriai paspaudė man ranką, jog supratau viską...

— Ne, ponas Andžejau, jūs anaiptol jo nesupratote. Tėvas rūpinasi ne manimi, o tik tuo, kad, ko gero, visa apylinkė šneka apie mano išvykimą ir apie tai, kad aš įstojau į teatrą... Krenska, tur būt, nesnaudė... Tėvui rūpi tik tai, kad apie mane sklinda paskalos, kurios teršia jo vardą, ir tai, kad

jis turi manęs gėdytis... Jis norėtų mane matyti palūžusią ir suklupusią prie jo kojų, norėtų patenkinti savo neapykantos man instinktą, kad galėtų, kaip ir anksčiau, kamuoti mane ir kankinti. Štai kas jam rūpi!

— Visai jo nepažįstat!.. Tokia širdis...

Janka nutraukė jį.

— Nekalbėkim apie širdį ten, kur ji neturi jokios reikšmės, kur tos širdies visai nėra, vien tik beprotybė...

— Taigi?..— paklausė Gžesikevičius stodamasis. Jį smaugė pyktis.

Prieškambaryje šaižiai suskambo smarkiai timptelėtas skambutis.

— Negrįšiu niekuomet!

— Panele Janina!.. Pasigailėkite, susimildama...

— Nesuprantu to žodžio,— griežtai atsakė Janka,— ir kartoju: niekuomet! Nebent... po mirties.

— Nekalbėkite taip, būna tokių akimirkų...

Gžesikevičius nebaigė, durys staiga plačiai atsivėrė, ir į kambarį įgriuvo Mimi su Vavžeckiu.

— Na, drožiam! Greičiau ruoškitės, tuoj pat važiuojam! O, atsiprašau! Nepastebėjau...— sušuko Mimi, smalsiai nužvelgdama Gžesikevičių, kuris pasiėmė skrybėlę, mechaniškai linktelėjo ir, į nieką nežiūrėdamas, niekinamai sušnibždėjo:

— Likite sveika!

Ir išėjo.

Janka pašoko, lyg norėdama jį sulaikyti, bet tuo metu tarpdury pasirodė Kotlickis su Topolskiu ir linksmai pasisveikino. Paskui juos ėjo kažkoks trečias vyriškis.

— Kas tas druckis?.. Kad vietoje pastipčiau, jei ne pirmąsyk matau tokį kalną mėsos, apvilktą surdutu!— sušuko tas trečiasis.

— Glogovskis! Po savaitės vaidinsime jo pjesę, o po mėnesio... jo šlovė skambės visoj Europoj!— pristatė nepažįstamąjį Vavžeckis.

— O po trijų... išgarsėsiu Marse ir visose jo apylinkėse! Jei jau girtis, tai girtis.

Janka sveikinosi ir kartu pusbalsiu atsakinėjo Mimi, kuri smalsiai klausinėjo apie Gžesikevičių.

— Senas pažįstamas, mūsų kaimynas, labai doras žmogus...

— Atrodo, tas jaunuolis prie pinigo... Panėši į tokį!— sušuko Glogovskis.

— Netgi labai turtingas. Jo avių pulkas didžiausias Lenkijoj.

— Avių augintojas!.. O atrodo taip, lyg turėtų reikalų su drambliais!..— paikiojo Vavžeckis.

Kotlickis tik šypsojosi ir slapčiomis stebėjo Janką.

„Čia kažkas nutiko... Ji susijaudinus ir sunkiai tvardosi...— galvojo jis.— Gal tai jos buvęs meilužis?.."

— Eime greičiau, Melė laukia karietoje.

Janka paskubom apsirengė, ir visi kartu išėjo.

Nuvažiavo iki Vislos, ir iš ten valtimi leidosi į Belianus.

Visų nuotaika buvo pavasariška, tik vienai Jankai nerūpėjo, kas dedasi aplink. Ji sėdėjo paniurus ir susimąsčius.

Kotlickis linksmai šnekėjo, Vavžeckis su Glogovskiu krėtė pokštus, įsilinksminusios moterys taip pat nesirengė jiems nusileisti, tačiau Janka beveik nieko negirdėjo. Ji vis dar gyveno neseniai įvykusiu pokalbiu ir po jo širdyje likusia kančia.

— Ar jums kas nutiko?..— susirūpinusiu balsu paklausė Kotlickis.

— Man? Nieko!.. Stačiai susimąsčiau apie žmogaus nedalią...— atsakė Janka, žiūrėdama į lėtai juos nešančias bangas.

— Neverta mąstyti apie nieką, išskyrus gyvybės ir jaunatvės sklidinus malonumus...

— Nešnekėkit kvailysčių. Nulaižyti sviestą nuo duonos, o paskui samprotauti prie sausos riekės, kad vis dėlto pasielgta gana naiviai!— įsikišo Glogovskis.

— Jūs pats, kaip matau, mėgstate laižyti, užuot valgęs.

— Ponas...

— Kotlickis!— pašaipiai atrėžė šis.

— Turiu garbę tai žinoti nuo antros klasės. Ne apie tai kalbam; dalykas tas, kad jūs peršate naiviausią mintį — nerūpestingai naudotis gyvenimu. Šios linksmos teorijos liūdnus padarinius jau pats turėjote progos patirti.

— Tiek jūsų gyvenime, tiek kūryboje niekuomet nestigo paradoksų.

— Kad vietoje pastipčiau, jei jūs nesergate plaučiais, artritu, tabesu, neurastenija ir...

— Varyk nors iki dvidešimties.

Jiedu smarkiai susigin̄čijo, o paskiau prasidėjo jau tikros rietenos.

Praplaukus geležinkelio tiltą, stojo didi tyla. Skaisčiai švietė saulė, bet drumzlini upės vandenys dvelkė šalčiu. Smulkutės bangelės, prisigėrusios šviesos spindulių, tarsi žalčiai blizgančiomis nugaromis teškenosi saulėje. Ilgos smėlėtos seklumos buvo panašios į slaptingas vandenų pabaisas, šildančias saulėje geltonus pilvus. Priešais plaukė sielių virtinė; vyresnysis sielininkas mažytėje kaip skiedra valtelėje laviravo priekyje, retkarčiais kažką šūktelėdamas; jo balsas sklido netoli, tik padrikais garsais pasiekdamas iškylautojus... Keliolika sielininkų monotoniškai kilnojo irklus; jų liūdna daina aidėjo ir sklaidėsi virš galvų. Paskui tyla rodėsi dar didesnė.

Švelni krantų žaluma, vanduo, tviskantis ruožais kažkokiu spindinčiu atlaso minkštumu, iš lengvo supanti valtis, ritmingas irklų pliuškenimas ir tvyrantį aplinkui melancholija pritildė visus.

Visi nutilo ir sėdėjo, tarsi mėgaudamiesi tyluma.

Galima buvo sėdėti ir nieko negalvoti, nieko nejausti, tik džiaugtis kontempliacijoje sustojusiu gyvenimu. Gera buvo taip plaukti ir apie nieką nemąstyti.

„Negrįšiu!— galvojo Janka, nejučiomis prisiminusi šį žodį; ji skverbėsi akimis į melsvą erdvę, žvilgsniu vijosi bangas, paskubom nykstančias tolumoje.— Negrįšiu!"

Juto, kad ją gaubia dar didesnė vienatvė ir tuštuma, bet žiūrėjo į tai išdidžiai. Rodės, kad jos sielvartas, tėvas, Gžesikevičius, visi seni pažįstami, visa jos praeitis plaukia toli atsilikę, ji vos gali juos įžiūrėti pilkoje tolumos migloje, ir tik retkarčiais menkas maldavimo ar verksmo atgarsis pasiekia ją nelyginant aidas.

Ne! Stigo jėgų pasukti atgal ir plaukti prieš srovę, kuri nešė ją į priekį. Bet taip pat Janka juto, kaip sielvartas degina ašaromis plūstančią jos širdį.

Jie išlipo Belianuose valčių prieplaukoje ir iš lėto ėmė kopti į kalną.

Janka ėjo priekyje su Kotlickiu, kuris nesitraukė nuo jos nė per žingsnį.

— Aš laukiu jūsų atsakymo,— tarė jis, nutaisęs švelnią veido išraišką.

— Atsakiau jums vakar, o šiandien laukiu jūsų pasiaiškinimo,— tvirtai tarė Janka. Dabar, po to pokalbio su Gžesikevičium, po viso to jaudinimosi, ji tiesiog fiziškai neapkentė Kotlickio; jis atrodė biaurus ir įžūlus.

— Pasiaiškinimo?.. Ar galima paaiškinti meilę, analizuoti jausmus?..— pradėjo Kotlickis, nerimastingai kramtydamas siauras lūpas. Jam nepatiko Jankos balso tonas.

— Būkim atviri; tai, ką jūs pasakėte...— karštai sušuko mergina.

— ...ir yra nuoširdumas.

— Ne, tai tik komedija!..— piktai sviedė Janka, ir jai kilo noras smogti jam į veidą.

— Jūs mane įžeidžiate... Galima tikėti meile ir nejaučiant jos,— tyliai kalbėjo Kotlickis, kad neišgirstų einantys iš paskos.

— Atleiskit! Turiu pasakyti, kad ši komedija man ne tik nusibodo, bet jau pradeda pykdyti. Toli gražu dar nesu isterikė aktorė, o tik paprasta ir normali moteris, ir toks žaidimas manęs nežavi... Nei motina, nei tetos ar auklės niekad manęs nemokė jokių elgesio su vyrais paslapčių ir niekad neįspėjo manęs, kad saugočiaus jų veidmainiškumo bei niekšybės. Pati tai gan greit pastebėjau ir kasdien matau užkulisyje. Jums regis, kad kiekvienai moteriai teatre nesivaržant galima šnekėti apie savo meilę, tik dėl viso pikto... O gal pavyks!.. Aktorės tokios keistuolės ir kvailutės, argi ne tiesa?..— atkakliai ir nenumaldomai kalbėjo Janka.

Argi jūs išdrįstumėt tą pat pasakyti man, jei būčiau namuose?.. Ne, niekuomet nepasakytumėt to, jei iš tikro nemylėtumėt: ten būčiau jums moteris, o čia esu tik aktorė; ten už pečių man stovėtų tėvas, motina ar brolis, mandagumo taisyklės, draudžiančios niekšiškai elgtis su jauna ir, gal būt, naivia mergina... O čia jūs nesusvyravote nė akimirkos, ir kam gi!.. Čia esu vieniša, esu aktorė, kitaip tariant, tokia moteris, kuriai galima nebaudžiamam meluoti, kurią taip pat nebaudžiamam galima pasiimti, po to numesti ir eiti toliau, neprarandant doro ir garbingo žmogaus reputacijos!.. O, galite būti tikras, ponas Kotlicki, jūsų meiluže nepasidarysiu, nepasidarysiu meiluže ir niekieno kito, jei iš tikrųjų nemylėsiu... Daug, labai daug jau mąsčiau apie tai ir nesiduosiu suvedžiojama gražiais žodžiais!— paskubom kalbėjo Janka, ir jos

aštrūs, netgi statūs žodžiai tarsi kirvio smūgiai krito ant Kotlickio galvos.

Jisai jautėsi toks pažemintas, kad vos begalėjo klausytis, virpėjo iš nekantrumo ir su nuostaba žvilgčiojo į merginą. Kotlickis suprato visai jos nepažinęs, jam nė į galvą neatėjo, kad gali atsirasti aktorė, kuri išdrįs pasakyti jam tiesiai į akis tokius žodžius. Jis gūžėsi, markstėsi, jautėsi vis labiau sutrikęs, taip baisiai patiko Janka. Jinai žavėjo savo dorumu ir jėga, jos žodžiai, veidas, kuriame taip ryškiai atsispindėjo visa, kas dedasi širdyje, jos nuoširdus balsas,— viskas rodė, kad tai nepaprasta mergina; o dar tokia graži!

— Rimbas — šikšninis, ir švino pasvaras gale... Su moterišku įniršiu pliekėt kaltus ir nekaltus,— prašneko Kotlickis ir, nesulaukęs Jankos atsakymo, po akimirkos pridūrė:— O gal jums dar maža?.. Jei leisit šios scenos metu bučiuoti jums rankutes, prašom tęsti toliau...

Išvydęs paniurusį merginos veidą, Kotlickis bandė viską paversti juokais.

— Kotlicki!.. Nagi luktelėkit, ponai, padėsit mums nešti pintines!— šūktelėjo Vavžeckis tuo momentu, kai Janka nejučiomis stabtelėjo, pasirengusi sviesti Kotlickiui į akis kokį stiprų paniekos žodį, bet nespėjo.

Vyrai nešė pintines su valgiais; visa draugija ėjo stačiu krantu, ieškodama patogesnės vietos stovyklai.

Miške buvo tuščia, tykiai šlamėjo jauni ąžuolų lapai ir kadagių krūmai.

Iškylautojai įsitaisė žalių ąžuolų guote. Už nugarų dunksojo tylus miškas, o apačioje Visla šnarino bangas, dūžtančias į krantus, ir tviskėjo saulėje vanduo.

Po pirmų taurelių ir užkandžių visi pagyvėjo.

— Na, dabar išgerkim už mūsų iškylos iniciatorius!— sušuko Glogovskis, pildydamas stiklelius.

— Geriau išgerkim už jūsų pjesės pasisekimą.

— Ne, tas jos neišgelbės... Vis vien žlugs...

— Gal dabar Topolskis atskleis mums savo paslaptingąjį planą,— pasiūlė Kotlickis, kuo ramiausiai išsitiesęs ant apklo-to greta Jankos.

— Nesukit dabar man galvos!.. Stipriai pavalgykim, dar stipriau išgerkim, tik tada. Nagi, damos, atriškit ryšuliukus ir duokit šen tuos savo gardumynus,— sušuko Vavžeckis.

Patiesė ant žolės staltiesę, ėmė krauti visokius skanėstus ir dėlioti juos kvatodami, nes Mimi visai nesisekė šeimininkauti, o Maikovska talkinti atsisakė. Tik Janka su Glogovskiu galiausiai padarė tvarką.

— Puiku, o kur arbata?— šūktelėjo Janka.

Kotlickis pašoko.

— Arbatžolių turim, virtuvą taip pat, lieka tik ponui Kotlickiui atnešti vandens. Eime prie Vislos!— sušuko Maikovska, krėsdama anglis iš ąsotėlio.

Kotlickis truputėlį pasiraukė, bet nuėjo. Po kelių minučių virtuvas jau buvo užkaistas; Glogovskis čia pasirodė esąs tikras meistras.

— Tai mano specialybė!— rėkė jis, pūsdamas ugnį nelyginant dumplėmis.— Turiu prisipažinti, kad dažnai, kur kas dažniau, negu norėtųsi, man stinga anglių, štai tada ir išryškėja mano, kaip išradėjo, genijus: užkuriu virtuvą popierium ar kokią lentelę grindyse mažumėlę padrožęs, ir arbata gatava.

— Kodėl jums primuso neįsigijus?

— O ne! Mėgstu tik gerai pažįstamus instrumentus... O antra vertus, kai pritrūksiu benzino, negelbės jokia lentelė, net ir nuo sofos.

— Jūsų gyvenimas, tur būt, labai įvairus!— tarė Topolskis juokdamasis.

— Mažumėlį! Mažumėlį!.. Tik, kad tas labai patiktų, nepasakysiu.

— Leiskite pranešti visiems kartu ir kiekvienam skyrium, kad jau pradeda virti!.. Ponios, pažaiskite Hebes.

Janka įpylė visiems arbatos ir pati su stikline rankoje atsisėdo greta Mimi.

— Dabar pats tinkamiausias laikas pašnekesiui,— tarė Kotlickis.

— Kalbėk, Topolski... Klausome susikaupę!— atsiliepė Vavžeckis.

— Steigiu dramos trupę,— pradėjo Topolskis.

— Siūlau tau vienintelį dorą metodą: susikviesk keliolika egzempliorių iš teatralų padermės, prižadėjęs dideles algas, ir duok mažytį avansą; susirask tokią apsukrią kasininkę, kuri turėtų pinigų užslatui ir būtų tokia naivi, kad juos įmokėtų; surink visą teatro rekvizitą ir išsiųsk išperkamuoju mokesčiu —

štai ir viskas, gali skelbti bankrotą, o po dviejų mėnesių kartoti viską iš naujo, nuo pradžios iki galo.

— Vavžekai, nepaikiok!— susierzinęs šūktelėjo Topolskis, kuris gėrė stikliuką po stikliuko.— Šitokias trupes steigia visokie idiotai, visokie Cabinskiai. Man nereikia gaujos, kuri išlakstys, vos tik kas pamojuos avansu, man reikia stiprios organizacijos su tvirtais planais, stiprios kaip siena!..

— Pats ne sykį esi išblaškęs trupes ir dar tikiesi, kad tau pavyks sutarti su aktoriais?..

— Esu tuo įsitikinęs. Klausykit! Darau taip: pradžiai skiriu penkis tūkstančius rublių; surankioju iš visų trupių stipriausius aktorius, ne daugiau kaip trisdešimt žmonių; moku vidutiniškai, bet sąžiningai; nustatau atlyginimus už spektaklius ir dividendus...

— Ak, tik jau nesvajokit apie dividendus!— sumurmėjo Kotlickis.

— Dividendai bus! Būtinai!— šaukė Topolskis, vis labiau užsidegdamas.— Parenku dramas: keletą tradicinių ir klasikinių dalykų; tai bus mano rūmo pamatas ir sienos; toliau visas rimtas naujienas ir liaudiškas pjeses, tik šalin operetę, šalin klounadą, šalin cirką, šalin viską, kas svetima tikrajam menui! Man reikia teatro, o ne balagano!— vis garsiau šaukė Topolskis.— Reikia aktorių, o ne klounų!.. Scena — ne vieta paradams! Visuma — mano idealas! Teisybė scenoje — mano tikslas! Teatras — tai altorius! Spektakliai — šventos misterijos dievybės šlovei! O dabartinis teatras — tai juokų krėtimas!.. Dar nežinau, ko reikia pavyzdingam, tobulam teatrui sukurti, bet tarpais jaučiu, kad man tas pavyks, nes dabartinis teatras — juokingas, tai palapinė vaikams, kurioje rodomos frazių pripūstos marionetės. Kadaise teatras buvo religinė institucija, kultas, ir prie to jam reikia grįžti!..

Topolskis taip smarkiai užsikosėjo, jog kaklo gyslos jam išsipūtė tarsi virvės. Kosėjo ilgai, paskui gurkštelėjo degtinės ir ėmė kalbėti toliau, bet jau lėčiau ir ramiau, į nieką nežiūrėdamas ir nematydamas nieko daugiau, kaip tik viso savo gyvenimo svajonę, apie kurią dabar pasakojo trumpais, painiais sakiniais.

— Reikia išmesti visą dabartinę butaforiją, melagingą ir kvailą; visokias paskliautes, kulisus, nutepliotus veidrodžius ir panašų fokusininkų šlamštą. Jei scenoje salonas, tai tegu bus

tikras salonas, jei — balius, tai tegu šoka, flirtuoja, stumdosi, tegu bus tikras balius, o ne pamėgdžiojimas; jei jau tvartas, tai tegu bus tvartas su visais atributais, iki paskutinės smulkmenos, tvartas iš gyvenimo, o ne utopija... O vaidyba! Kaip dabar aktoriai vaidina! Deklamuoja, tikrais žmonėmis tik apsimetinėja, koketuoja su menu, veblena kaip vaikai mintinai iškaltą pamoką. Aktorius turi užmiršti, kad jį stebi publika; jis turi ne juokus išdirbinėti, o atskleisti gyvenimo paslaptis, suprasti, kad jis pats anaiptol nėra tikslas, o tik priemonė, įrankis... Artisto lūpomis kalba idėja — autorius, todėl jis pats visuomet turi pasitraukti į antrą planą. Taip, įsteigsiu tikrą artistų trupę, sukursiu tikrą teatrą, statysiu iš tiesų talentingus, kupinus įkvėpimo kūrinius ir su šia trupe išeisiu į pasaulį — pamatysite, koks bus pasisekimas! Apvažiuosiu visą kraštą, po to Rusiją, vėliau Europą — pamatysite, koks bus triumfas!.. Užkariausiu Ameriką! Išvysite tikrojo meno pergalę!— lyg išprotėjęs užkimusiu balsu šaukė Topolskis, pagautas būsimos kovos ir pergalės įkvėpimo.

Jis kėlė rankas, tarsi ketindamas sutriuškinti viską, kas nebuvo tikras menas, trankė kumščiu sau į krūtinę, šypsojosi ateičiai, veržėsi į mūšį, purtė visą pasaulį, viską aplinkui degino savo tauraus sielos šėlo liepsna ir jau lėkė pirmyn kaip vadas ir reformatorius, kupinas nenumaldomos energijos ir žygdarbių troškimo... Jis nebematė nei Belianų, nei draugų, nieko, jautėsi visai vienas; iš pečių jam augo sparnai, ir jis skriejo į aukštybes — link idealo!

Kotlickis, kurio visa ta kalba, nors kupina įkarščio, bet ir ne visai logiška, nesukrėtė taip, kaip visus kitus, pasakė:

— Truputėlį pavėlavot. Antuanas[1] Paryžiuje jau senokai padarė tą patį; tai jo mintys...

— Ne! Tai mano mintis, mano svajonė; puoselėju ją jau dvidešimt metų!— suriko Topolskis, ūmai pamėlęs, lyg perkūnui trenkus, paklaikusiomis akimis žiūrėdamas į Kotlickį.

— Kas iš to, jei tas svajones kiti jau iš dalies įkūnijo ir davė joms savo vardą...

— Plėšikai! Pavogė mano mintį! Pavogė mano mintį!— sušuko Topolskis, tarsi be sąmonės krito į žolę ir užsidengė ran-

[1] Andrė Antuanas (1858—1943) — prancūzų režisierius, aktorius ir kritikas, 1887 m. sukūręs Paryžiuje eksperimentinį teatrą „Théâtre libre" („Laisvąjį teatrą").

komis veidą; pro duslų, konvulsyvų kūkčiojimą ir girtą vapaliojimą buvo girdėti jo šnibždesys:— Pavogė mano mintį!.. Gelbėkit! Pavogė mano mintį!..— Jis blaškėsi žolėje, raudodamas tarytum nuskriaustas vaikas.

— Man regis, šis projektas nerealus visai ne dėl to, kad mintis nebe nauja,— ramiai prašneko Glogovskis,— o dėl to, kad mūsų publika dar nesubrendo tokiam teatrui ir visai nėra reikalinga tokios scenos. Ir toliau duokite jai farsą, kur visi strapaliotų ir vartaliotųsi, pusnuoges šokėjas, kankano staugimą, truputį banalaus, lėkšto sentimentalumo, krūvelę gražių frazių tokiomis temomis, kaip dorybė, moralė, šeima, pareiga, meilė ir...

— Varyk ligi dvidešimties...

— Kokia publika, tokię ir teatrai; vienas už kitą ne geresnis!— atsiliepė Maikovska.

— Kas nori sutraukti minią ir ją valdyti, turi jai meilikauti ir daryti tai, ko minia pageidauja, duoti tai, ko jai reikia; pradžioje turi pabūti jos vergu, jei nori tapti jos valdovu,— neskubėdamas ir pagarbiai kalbėjo Kotlickis.

— O aš sakau: ne! Nenoriu nei nuolaidžiauti tiems pašlemėkams, nei jų valdyti; esu pasiryžęs eiti savo keliu...

— Įstabi pozicija! Gali šaipytis iš visų iki valiai.

— Švaistytis bizūnu ir vieniems sakyti — kvailiai, kitiems — niekšai!

— Panele Janina, malonėkit įpilti arbatos!— šūktelėjo jau gerokai įsikarščiavęs Glogovskis; jis smarkiai susijaudino, trenkė skrybėlę į medį ir ėmė nervingai šiaušti savo praretėjusius plaukus.

— Jūs, kaip visuomet, ugningas savos gamybos radikalas,— su geraširdiška ironija pasakė Kotlickis.

— O jūs, kad aš vietoje pastipčiau, žuvis, ruonis, banginis...

— Varyk iki dvidešimties!

— Gražūs argumentai!.. Šekit, čia dar geresnis...— sušuko Vavžeckis, duodamas Glogovskiui savo lazdą.

Glogovskis susitvardė, valandėlę žiūrėjo priešais save, paskui ėmė gerti arbatą.

Maikovska tylėdama klausėsi, o Mimi, išsitiesusi ant Vavžeckio apsiausto, ramiausiai miegojo.

Janka visiems pilstė arbatą, gaudydama kiekvieną žodį. Užmiršusi ir Gžesikevičių, ir tėvą, ir pokalbį su Kotlickiu, apakin-

ta fantastiškų Topolskio svajonių, ji visa siela pasinėrė į gvildenamus klausimus. Panašūs pokalbiai apie meną ir teatrą visuomet pavergdavo Janką.

— O trupė ar bus?— paklausė ji Topolskį, kai šis pakėlė galvą.

— Bus... žūt būt!— atsakė Topolskis.

— Guldau galvą, kad bus,— atsiliepė Kotlickis,— ne tokia, kokios nori Topolskis, bet geriausia, kiek tik įmanoma. Bus galima dėl įvairumo ir patrauklumo įvesti netgi šiokių tokių naujovių, bet reformuoti teatrą palikime kam kitam, kas turi šimtus tūkstančių rublių ir gali tai atlikti Paryžiuje.

— Direktoriai teatro nereformuos, o dabartinė dramaturgija — kas tai yra, po teisybei? Ieškojimas kažko apčiuopomis, šniukštinėjimas, sliūkinimas be tikslo arba šokinėjimas... Reformai reikia genijaus; aš jį jau nujaučiu...

— Kaipgi taip? Nejau turimų šedevrų nepakanka pavyzdingam teatrui sukurti?— paklausė Janka.

— Ne... Tie šedevrai tėra praeities šedevrai, mums reikia kitoniškų kūrinių. Anie šedevrai mums reikšmingi tik kaip archeologinės iškasenos, kurias įdomu apžiūrinėti muziejuose ir kabinetuose.

— Vadinasi, Šekspyras — archeologinė iškasena?

— Tss!.. Nekalbėkim apie jį; tai visa visata: apie Šekspyrą galima samprotauti, tačiau jį suvokti — beviltiška.

— O Šileris?..

— Utopistas ir klasikas; enciklopedistų ir prancūzų revoliucijos aidas. Šileris — tai kilnumas, tvarka, vokiška doktrina, patetiška ir nuobodi deklamacija.

— O Getė?..— paklausė Janka, kuriai labai patiko paradoksalūs Glogovskio apibūdinimai.

— Getė — tai tik „Faustas", tačiau „Faustas" yra tokia sudėtinga mašina, kad nuo išradėjo mirties niekas nemoka jos užvesti ir paleisti į darbą. Interpretatoriai ją stumia, ardo į sudėtines dalis, valo, šluosto dulkes, bet mašina stovi, kaip stovėjus, ir jau pradeda po truputį rūdyti... Pagaliau tai pašėlęs aristokratiškumas. Tas ponas Faustas visų pirma anaiptol ne idealus žmogaus tipas, o eksperimentatorius; jo smegenys lyg to mokyto rabino, kuris visą gyvenimą svarsto, kaip įžengti į dievo namus,— ar dešine, ar kaire koja; tai vivisektorius, o kai bandymo metu Margaritai plyšo širdis, kai jam pačiam

grėsė belangė, o trumparegystė neleido įžiūrėti nieko daugiau, kaip tik dirbtuvę ir retortas, jis iš niurzgėjimo susikūrė sportą ir ėmė vapalioti, kad gyvenimas — biaurus, o pažinimas — nieko nevertas. Iš tiesų reikia didžiulės, tikrai vokiškos arogancijos, kad, sirgdamas, pavyzdžiui, kataru, tvirtintum, jog juo serga visi arba bent turi sirgti...

— Šie linksmi pokštai man labiau patinka už jūsų išmintingus veikalus,— sumurmėjo Kotlickis.

— Sakykite... O Šelis? O Baironas?— susidomėjusi klausinėjo Janka.

— O man labiau patinka kvailybė, kuri tik šneka, už tą, kuri imasi ką nors nuveikti,— paskubom įterpė Glogovskis.— Aha, Baironas!.. Baironas — tai garo mašina, gaminanti maištingą energiją, lordas, kuriam nepatiko Anglijoje, nepatiko Venecijoje su grafiene Gvičioli, nes jis nuobodžiavo, nors nestigo jam nei šilto kampo, nei pinigų. Tai maištininkas individualistas, bestija, kurios galia yra niršulys, ponas, kuris amžinai įsiutęs ir visas nuostabaus talento jėgas eikvoja tik tam, kad kenktų savo priešininkams. Jis šedevrais skaldė Anglijai antausius. Tai galingas protestantas iš nuobodumo ir asmeniniais sumetimais.

— O Šelis?

— Šelis — tai tik dievų šnekos Saturno visuomenei; jis — ne mūsų, žmonių, o stichijos poetas.

Glogovskis nutilo ir nuėjo įsipilti arbatos.

— Klausomės toliau; bent jau aš iš tiesų trokštu klausytis tęsinio,— tarė Janka.

— Gerai, bet pasakosiu šuoliais, kad greičiau baigčiau.

— Tik su viena sąlyga — neskambaliuok varpeliais ir nemušk į tamburiną...

— Užsičiaupk, Kotlicki! Tu pasigailėjimo vertas filisteris, tipiškas šios biaurios veislės atstovas, todėl tylėk, kai žmonės kalba!

— Nutilkit, būkit geri, jūs trukdot man miegoti,— gailiu balsu paprašė Mimi.

— Taip, taip, tai visiškai nejuokinga!— pritarė Maikovska ir smarkiai nusižiovavo.

Vavžeckis vėl ėmė pildyti taureles. Glogovskis pasislinko arčiau Jankos ir su įkarščiu toliau dėstė jai savo teoriją.

— Ibsenas mane stebina; jis pranašauja kažką dar galingesnį, nelyginant aušra, prieš patekant saulei. O naujausieji, tiek išgarsinti ir išreklamuoti vokiečiai — Zudermanas ir kompanija — tai didelės kalbos apie mažus daiktus. Jie stengiasi įtikinti pasaulį, kad, pavyzdžiui, nebūtina dėvėti kelnes su petnešomis, kad retkarčiais galima pavaikščioti ir be petnešų...

— Pagaliau priėjome prie to,— įsiterpė Kotlickis,— kad nebeliko nieko. Vienas gavo per galvą, antras — į šoną, trečias — labai mandagiai keliu į užpakalį...

— Ne, gerbiamasis, likau aš!— atsakė Glogovskis, komiškai nusilenkdamas.

— Išgriovėme rūmus dėl... muilo burbulo!

— Gal būt, tačiau ir muilo burbuluose atsispindi saulė...

— Nagi išgerkim degtinės!— atsiliepė iki šiol tylėjęs Topolskis.

— Velniop viską!.. Gerkim ir negalvokim!

— Tai ir yra visa tavo išmintis, Vavžecki!

— Gerkim ir mylėkim!— garsiai tarė Kotlickis, pagyvėjęs, tarškindamas stikleliu į butelį.

— Tikra tiesa, kaip ir ta, kad esmi Glogovskis, tikra tiesa, meilė — tai pasaulio siela.

— Klausykit, padainuosiu jums šį tą apie meilę...

Ak, mylėk mane, mylėk,
Neišnyk šešėliu,
Ak, neleiski man išverkt
Visų ašarėlių.

— Bravo, Vavžekai!

Visi pagyvėjo, ir niekas nebekėlė rimtų klausimų, o tik pliauškė, kas ant seilės užėjo.

— Gerbiamieji ir gerbiamosios!.. Dangus niaukiasi, o žemėje buteliai jau tušti. Sprunkam!

— O kaip?

— Eime pėsčiomis, iki Varšuvos ne daugiau kaip mylia.

— O pintinės?

— Pasamdysim kokį asmens sargybinį... Tuoj aš tai sutvarkysiu,— sušuko Vavžeckis ir nubėgo vienuolyno link.

Kai jis sugrįžo, visi jau buvo pasiruošę kelionei. Nuotaika dar labiau pagyvėjo, kai Mimi su Glogovskiu ėmė pievelėje šokti valsą. Topolskis buvo tiek nusigėręs, kad visą laiką šnekėjo pats su savimi arba barėsi su Maikovska. Kotlickis šypsojosi ir nesitraukė nuo išsijudinusios ir kaip niekada linksmos Jankos. Jinai taip pat šypsojosi ir šnekučiavo su Kotlickiu, bemaž visai užmiršusi jo prisipažinimą. Kotlickis jau neabejojo, kad tas nesmagus įspūdis tik lengvai užgavo Jankos sielą ir buvo visai užmirštas.

Kompanija ėjo pakrikusi, kaip įprasta iškylose.

Janka iš ąžuolo lapų pynė vainiką, o Kotlickis talkininkavo jai, linksmindamas ją pikantiškomis užuominomis. Janka klausėsi, tačiau, kai jie įėjo į didesnį, tikrą mišką, prižėlusį brūzgynų, ji surimtėjo ir taip džiugiai ėmė žvelgti į medžius, taip švelniai liesti kamienus ir šakas, jos lūpos ir akys taip nušvito džiaugsmu, jog Kotlickis neiškentė ir, rodydamas į medžius, paklausė:

— Tur būt, geri pažįstami?..

— Geri, nuoširdūs ir ne komediantai,— atsakė Janka su švelnia ironija balse.

— Jūsų atmintis kerštinga. Netikit ir neatleidžiat... Trokštu tik vieno: kad galėčiau jus įtikinti...

— Tai veskite mane!— staiga sušuko Janka, atsigręžusi į jį.

— Prašau jūsų rankos!— atsakė Kotlickis tuo pačiu tonu.

Jie pažvelgė kits kitam tiesiai į akis ir paniuro. Janka suraukė antakius ir ėmė nesąmoningai skabyti dantimis nebaigto vainiko lapus, o Kotlickis tylėjo, nuleidęs galvą.

— Eime greičiau, nes pavėluosim į spektaklį.

— Vadinas, rytoj skaitysit mano pjesę?

— Taip, tiktai skaitysim, Dobekas dar neišrašė rolių...

— Jėzau! O kada gi pastatysite?..

— Prašom nesibaiminti! Ar ne vis tiek, kada filisteriai nušvilps, anksčiau ar vėliau!— erzino Glogovskį Kotlickis.

— Pastatysim ateinančiam antradieniui, po savaitės... Bent aš taip noriu!..— pasakė Topolskis.

— Kitaip tariant, vaidmenims mokytis ir repeticijoms lieka lygiai keturios dienos. Niekas neišmoks, niekas nespės nors truputį padirbėti prie vaidmens... Juk tai žmogžudystė, tikra žmogžudystė!

— Pastatysi Dobekui porą taurelių degtinės, ir jis savo darbą padarys.

— Žinau, šūkaus pats už visus... Jau verčiau paskelbti, kad pjesė bus skaitoma, o ne vaidinama.

— Dėl manęs galit būti ramus, aš savo vaidmenį išmoksiu.

— Ir aš taip pat.

— Neabejoju, moterys visada moka vaidmenis, bet vyrai...

— Vyrai gerai vaidins ir nemokėdami. Žinokit, kad Gliasas niekuomet, iš tiesų niekuomet nesimoko vaidmenų; per kelias repeticijas tik susipažįsta su pjesės situacijomis, o visa kita padaro sufleris!

— Tokia ir ta jo vaidyba!

— Ko jūs norit, tai geras aktorius, visai neblogas komikas.

— Taip, užsikirtęs jis kiekvieną sykį suimprovizuoja kokią nors klounadą ir šitaip išsisuka.

— Prašau atsakyti visiškai rimtai. Ar jūsų paskutiniai žodžiai tebuvo pokštas, ar iš tikro pareiškėt savo pageidavimus, iškėlėt sąlygą?..— vėl sušnibždėjo Kotlickis, kuriam dingtelėjo kažkokia mintis.

— Viskas malonu tol, kol... nenusibosta. Ar jums tai žinoma?— netekusi kantrybės, atsakė Janka.

— Dėkui! Įsidėmėsiu... Bet žinokite: kantrybė yra svarbiausias pasisekimo laidas.

Kotlickis prisimerkęs nusilenkė ir pasitraukė į šalį. Jam nestigo įžūlaus pasitikėjimo savim, ir, šiaip ar taip, jisai pasiryžo laukti.

Kotlickis buvo ne iš tokių, kuriuos moteris gali atstumti panieka arba užgauliu žodžiu. Klausėsi visko, kas jam sakoma, ir rūpestingai dėjosi į galvą, sąskaitų suvedimą palikdamas ateičiai. Tai buvo žmogus, kuris niekino moteris, visuomet ir visoms atvirai sakė į akis tai, ką galvoja, ir vis dėlto nuolatos troško moterų ir meilės. Kotlickis nepaisė savo negražios išvaizdos, jis žinojo esąs pakankamai turtingas ir galįs nusipirkti kiekvieną, kurios tik įsigeistų. Jis buvo iš tos padermės žmonių, kurie pasiryžę bet kam.

Dabar Kotlickis žingsniavo, lazda daužydamas pakelės piktžoles, ir šypsojosi kažkokiai savo minčiai.

Sutemo, ir ėmė lyti dideliais lašais.

— Sušlapsim kaip vištos!— nusijuokė Mimi, skleisdama skėtį.

— Panele Janina, leiskit pasiūlyti jums savo lietsargį!— sušuko Glogovskis.

— Labai ačiū, bet aš, jei tik galiu, nesisaugau lietaus; pašėlusiai mėgstu permirkti kiaurai.

— Jūs turite instinktų...— Glogovskis nebaigė sakyti ir komišku gestu prisidengė burną.

— Pabaikit... būkit geras...

— Jūs turite žuvies ar žąsies instinktų. Įdomu žinoti, kaip šie instinktai jums išsivystė...

Janka nusišypsojo, prisiminusi, kaip kadaise rudenį ar žiemą išbėgdavo į mišką per didžiausias audras su perkūnijomis, ir linksmai atsakė:

— Mėgstu tokius dalykus. Iš mažens esu įpratusi prie lietų ir darganų... Kiekviena audra mane tiesiog džiugina.

— Ugningas kraujas, kažkoks atavizmas, fantazija ir taip toliau.

— Ne, tai tik įpratimas ar vidinis poreikis, išaugęs į aistrą.

Glogovskis pasiūlė Jankai įsikibti jam į parankę, ji neatsisakė ir nesivaržydama ėmė draugišku tonu pasakoti visokius savo nuotykius miške. Ji jautėsi taip laisvai, tarsi būtų pažinojusi Glogovskį iš pat mažens. Tarpais net užsimiršdavo, kad mato jį pirmąsyk gyvenime. Janką traukė giedras Glogovskio veidas ir grubokas nuoširdumas; jinai juto brolišką, dorą sielą.

Glogovskis klausėsi Jankos, atsakinėjo jai ir susidomėjęs žvelgė į merginą; pagaliau, nutaikęs progą, atvirai pasakė:

— Kad aš vietoj pastipčiau, kokia jūs įdomi moteris... Labai įdomi! Štai ką pasakysiu: man ką tik švystelėjo mintis, ir pateikiu ją išsyk, dar karštą, tik nepamanykit, kad ji keista. Neapkenčiu gero tono taisyklių, visuomenės veidmainingumo, artisčių maivymosi ir taip toliau, galiu varyt iki dvidešimt!.. Kad turėtumėt tokių bruožų, dar nematau... Ne! Iškart pastebėjau, kad viso to jums stinga. Jūs man iš tiesų patinkate, kaip retai pasitaikantis moters tipas. Įdomu, įdomu!— kalbėjo Glogovskis vos ne pats su savimi.— Galėtume tapti draugais!— džiugiai sušuko jis, garsiai išsakydamas savo mintį.— Ir nors bobomis man visada tenka nusivilti, nes anksčiau ar vėliau kiekvienai prabunda patelės būdas, naujas eksperimentas gali būti šio to vertas...

— Atvirumas už atvirumą,— juokdamasi atsakė Janka; ją pralinksmino, kad Glogovskis taip staiga viską sprendžia,— jūs taip pat įdomus egzempliorius.

— Taigi, sutarta!.. Paspauskim kits kitam rankas ir būkim draugai!— sušuko jis, duodamas ranką.

— Dar ne viską pasakiau: man visiškai nereikalingos nei patikėtinės, nei draugai; tai dvelkia sentimentalumu ir ne visai saugu.

— Plepalai! Draugystė vertingesnė už meilę... Rodos, pradeda lyti nejuokais! Tai šunys apverkia atstumtąją draugystę. Mes retkarčiais susitiksim, tiesa? Jūs turite kažko, kažko... lyg gabalėlį kažkokios retos sielos.

— Aš kasdien būnu teatre per repeticijas ir beveik kiekvienam spektaklyje...

— Kad aš vietoj pastipčiau, nieko iš to nebus!.. Jei nors savaitę jums paasistuočiau, kiltų gausybė paskalų, kalbų, spėliojimų ir taip toliau, galiu varyt nors iki dvidešimt!

— Man visai nerūpi, ką apie mane kalba!— nerūpestingai nusijuokė Janka.

— Oho! Jūs, pasirodo, nepėsčia. Mėgstu žmones, kurie nepaiso to šlamšto, vadinamo visuomenės nuomone.

— Man regis, jei neturiu ko prikišti pati sau, galiu ramiai žiūrėti kitiems į akis ir klausytis, ką apie mane šneka.

— Pasipūtėlė, dievaži, tikra pasipūtėlė!

— Kodėl jūs nestatote savo pjesės Varšuvos teatre?

— Todėl, kad jie atsisakė statyti. Matote, tai labai iškvėpinta, elegantiška įstaiga, skirta tik delikačiai, labai subtilių pojūčių publikai; o mano pjesė nė trupučio neatsiduoda salonu, daugių daugiausia ji kvepia lauku, truputį mišku, šiek tiek valstiečio pirkia. O jiems reikia ne tiesos, tik flirto, mandagių kalbų, akių dūmimo ir taip toliau, galiu varyt nors iki dvidešimt. Be to, neturėjau protekcijos, o jie jau turi savo patentuotus pjesių fabrikantus.

— Aš maniau, kad pakanka parašyti gerą dalyką, ir tuoj pat jis bus vaidinamas.

— O dieve! Kad vietoj pastipčiau, kaip jūs klystate. Pažiūrėkit, kiek man tenka iškęsti, kol toks Cabinskis pastato mano pjesę!.. Pakelkite visa tai kvadratu ir štai turėsite šiokį tokį supratimą, kokie malonumai laukia pradedančiojo kome-

dijų autoriaus, kuris dar ir nemoka susirasti globėjų savo pjesėms...

Jiedu nutilo. Vis lijo ir lijo, ant kelio jau telkšojo balos.

Glogovskis niūriai žvilgčiojo į miestą, kurio bokštai dūlavo apniukusiame horizonte.

— Biaurus miestas!— piktai sumurmėjo jis.— Jau trejetą metų niekaip negaliu jo paimti... Kovoju, plūkiuosi iš paskutiniųjų... ir ničniekas manęs nežino!

— Jei ir toliau juos vadinsit niekšais ir kvailiais, tai niekuomet jų palankumo neiškovosit...

— Iškovosiu. Mylėti jie manęs nemylės, bet skaitytis su manimi privalo, privalo, kad vietoj pastipčiau!.. Visų lengviausiai šios tvirtovės pasiduoda aktoriams, dainininkams ir šokėjoms; jie viską gali iškovoti vienu pasirodymu.

— Bet tik vienai dienai. Pasitraukę iš scenos, nepalieka nė pėdsako, nugrimzta kaip akmuo į vandenį!— su kartėliu kalbėjo Janka, žvelgdama į pamažėle artėjančius susigrūdusius Varšuvos mūrus.

Tik šią akimirką jai dingtelėjo, kad ta jos išsvajotoji šlovė tėra šlovė vienai dienai.

— Man regis, kad jūs taip pat turite apetitą šiam patiekalui.

— Turiu!— tvirtai atsakė Janka, ir jos balsas nuaidėjo kaip ilgai brendęs sprogimas.

— Turiu!— pakartojo jinai, tik kur kas tyliau ir be įkarščio.

Prigesusiu žvilgsniu Janka klaidžiojo miesto bokštais, lyg nieko nenutuokdama: ją kamavo mintis apie tą vienadienę šlovę. Janka prisiminė nudžiūvusius Cabinskos vainikus, būtąją Stanislavskio šlovę, su vis didesniu kartėliu mąstė apie tūkstančius garsių aktorių, kurie kadaise gyveno, mirė, ir niekas nemena net jų vardų. Jautė, kad širdyje kyla kažkoks nemalonus sąmyšis. Ji tvirčiau įsikibo į Glogovskio ranką ir ėjo, nepratardama nė žodžio.

Zakročimo gatvėje jie sėdo į puskarietę: iš paskos įšoko ir Kotlickis.

Janka piktai pažvelgė į jį, bet šis apsimetė to nepastebėjęs, ir žiūrėjo į ją, šypsodamasis savo amžina šypsena. Janką parvežė namo. Laiko tebuvo likę tik įbėgti į kambarį persirengti, pasičiupti reikalingus daiktus ir tučtuojau važiuoti į teatrą.

Dėl lietaus pavėlavo dar kelios choristės.

Cabinskis, susinervinęs, kad salė, lietui pliaupiant, liks pustuštė, blaškėsi po sceną ir rėkavo įeinančioms:

— Lakstote čia... Jau po aštuonių, o dar nė viena neapsirengus!

— Buvom mišparuose švento Karolio Boromėjaus bažnyčioj,— teisinosi Zelinska.

— Tik ne man pasakokit apie mišparus! Dar ko! Daugiau rūpinkitės, iš ko duoną valgot!

— Labai jau daug, direktoriau, tos duonos duodi!— atšovė Liudka, įpykusi, kad prie durų sulaužė savo skėtį.

— Neduodu? O iš ko gyvenat?

— Iš ko?.. Žinoma, kad ne iš tos juokingos algos, kurią irgi tik žadate.

— O! Jūs taip pat vėluojat?!— suriko Cabinskis įeinančiai Jankai.

— Išeinu į sceną tik trečiame veiksme, laiko dar turiu pakankamai...

— Vicekai! Bėk tekinas Rosinskos... Kur Zoska? Mikliai pradėkit! Kad jus kur šunys!

Cabinskis pažvelgė pro skylę uždangoje.

— Salė pilna, dievaži, o persirengimo kambariuose — nieko... Paskui šaukia, kad pinigų nemoku! Ponai, dėl dievo meilės, renkitės ir pradėkit!

— Tuoj pat, tik pabaigsim šitą lošimą.

Keliolika nusirengusių, ne visai nusigrimavusių aktorių pylė štosiuką. Vien tik Stanislavskis sėdėjo kambario kampe priešais veidrodžio šukę ir „darėsi fizionomiją".

Jis jau trečiusyk skudurėliu valėsi dažus ir grimavosi iš naujo; mankštino lūpas, piktai raukė antakius, kaktą, bandė įvairiausius žvilgsnius. Stanislavskis kūrė charakterį, su kiekviena nauja fizionomijos išraiška pusbalsiu murmėjo vaidmens ištraukas ir tik retkarčiais mesdavo lošiantiems monetą, lydimą poros žodžių:

— Keturakė! Dešimtukas.

— Publika skandalą kelia! Laikas skambint ir pradėt,— maldavo Cabinskis.

— Netrukdyk, direktoriau. Palauks... Dešimtukas, akis... Dalyk!

— Valetas! Auksinukas!

— Širdučių damutė... Penki trigrašiai!

— Baigta! Statyk, direktoriau, už Dezdemoną.

Dalytojas sumaišė, sudėjo, perkėlė kortas, pliaukštelėjo jomis ir sušuko:

— Baigta! Statyk, direktoriau.

— Apgaus!— sušnypštė Cabinskis, mesdamas sidabrinę monetą.

— O šiaip argi tavęs neapgaudinėja?

— Skambutį!— riktelėjo Cabinskis režisieriaus padėjėjui, išgirdęs salėje trypimą.

Valandėlę buvo tylu, tik šlamėjo kortos, viena po kitos žaibo greitumu metamos ant stalo.

— Keturi mamutai... Per sprandą!

— Krapštyk skatikus!

— Valetas!

— Penkakė, gerai. Mažumėlį uždirbau.

— Čirvų dama, per sprandą!

— Pasigailėkit gražiosios lyties.

— Pikų dama, per sprandą. Mokėk!

— Pakaks! Renkitės. Dievaži, ten jau staugia...

— Jeigu jie linksminasi, kam trukdyti?

— Bus tau linksma, kai visi išeis ir atsiims iš kasos pinigus!— išbėgdamas sušuko Cabinskis.

Kortos nulėkė į šalį, visi puolė rengtis ir grimuotis.

— Kas pirmiausia?

— „Priesaika".

— Stanislavski!

— Jau galima skambint, einu!— sušuko Stanislavskis.

Ir neskubėdamas pasuko į sceną.

— Greičiau! Teatrą sugriaus!— pro duris klykė Cabinskis.

Ėjo vadinamasis dramos bukietas arba „kas kam patinka": komiškas vaizdelis, vieno veiksmo operetė, pjesės ištrauka ir solinis šokis. Spektaklyje dalyvavo vos ne visa trupė.

Janka, jau apsivilkusi kostiumą, sėdėjo užkulisyje ir, žiūrėdama į sceną, laukė savo eilės. Jinai buvo smarkiai sudirginta visų dienos įspūdžių. Primerkusi akis, mąstydama apie Gžesikevičiaus žodžius, Janka vėl prisiminė jo veidą, bet staiga krūptelėjo, kai iš kažkokių gelmių išplaukė Kotlickio šypsena ir satyro bruožai; po to šmėstelėjo Glogovskis didele galva ir geru žvilgsniu. Janka trynėsi ranka akis, tarytum stengdamasi

nuvyti vaiduoklius, bet toji šypsena atkakliai laikėsi jos vaizduotėje.

— Na, ir biaurus pudelis iš tos Rosinskos!— šnipštelėjo Maikovska, išdygusi priešais Janką.

Janka krūptelėjo ir pažvelgė į ją truputį apmaudžiai.

Argi jai šią akimirką visa tai rūpėjo?..

Toji amžina kova visų prieš visus jau ėmė pykdyti ir erzinti Janką.

Argi jai rūpėjo Rosinska, kuri iš tiesų vaidino nei šiaip, nei taip, nukrypdama į šaržą ar šleikštų šabloną ten, kur pakako tik truputėlio jausmingumo, ir įkyriai, kokčiai koketavo su priekinėmis eilėmis; tai darė ypač nemalonų įspūdį.

— Cabinskis turėtų neleisti jos į sceną,— toliau kalbėjo Maikovska, nekreipdama dėmesio į Jankos tylėjimą, bet staiga nuščiuvo, pamačiusi ateinant Zoską, Rosinskos dukrą, kuri turėjo atlikti solo šokį su skraiste.

Zoska, jau apsirengusi šokiui, atsistojo greta Maikovskos. Su tuo savo kostiumu jinai atrodė lyg kokių dvylikos metų mergytė; jos figūra buvo neišsivysčiusi, veidas — liesas ir judrus su prityrusios kurtizanės išraiška pilkose akyse ir dažytomis, ciniškai iškreiptomis lūpomis. Zoska stebėjo, kaip vaidina motina, ir pasipiktinusi šnypštė pro dantis. Galiausiai palinko prie Maikovskos ir ėmė šnibždėti taip, kad ją galėtų girdėti ir Janka:

— Na, tik pažiūrėkit, kaip ta senė vaidina!

— Kas? Motina?

— Kas gi daugiau! Tik pažiūrėkit, kaip ji maivosi prieš tą tipą su cilindru. Šokinėja kaip sena kalakutė... O kaip apsirengusi! Nori žūt būt atrodyti jauna, o net nusigrimuoti žmoniškai nemoka. Tik gėdą man daro... Ji mano, kad visi tokie kvaili ir nesupras... Kaipgi! Manęs tai jau nepavyks apmauti. Kai rengiasi, užsidaro nuo manęs, kad nematyčiau, kaip ji loposi, cha cha cha!— piktai nusikvatojo Zoska.— Tie kvaili vyrai tiki tuo, ką mato... Viską pati sau pirkinėja, o aš skėčio negaliu prisiprašyti.

— Zose, kur girdėta šitaip šnekėti apie motiną!

— Fi! Didelio čia daikto — motina! Po ketverių metų, jei užsimanysiu, pati nors ir porą sykių galėsiu motina pasidaryti; tik ne tokia aš kvaila! Oho, vaikai! Ne tokia kvaila!..

— Esi biauri ir kvaila mergiščia! Palauk, viską pasakysiu motinai...— nueidama sušnibždėjo pasipiktinusi Maikovska.

— Pati tu kvaila, bet aktorė pripažinta. Mėgstu tokias!..— pavymu sviedė jai Zoska, sučiaupdama lūpas.

— Liaukis, trukdai man klausytis...

— Radote ko klausytis, panele Janina!.. Senės balsas kaip skilusio puodo,— toliau varė Zoska, nė kiek nesivaržydama.

Janka nekantriai krustelėjo.

— O kaip ji mane apgaudinėja, kad jūs žinotumėt! Liubline pas mus ateidavo toks ponas Kuliasevičius; vadinau jį „Kušlium" už tai, kad net saldainių man neatnešdavo. Mama išpėrė mane už tai ir pasakė, kad tai mano tėvelis... Cha cha cha! Pažįstu tokius tėvelius... Ten buvo Kušlius, Lodzėje — Kaminskis, o dabar turiu net du... Slapstosi su jais nuo manęs... Jinai mano, kad aš pavydžiu. Būta ko! Tokių vargetų kavalierių niekuomet netrūksta...

— Liaukis, Zoska! Tu tikra nenaudėlė!— sušnibždėjo Janka, giliai pasipiktinusi šio scenos kūdikio cinizmu.

— O ką aš blogo kalbu?.. Argi taip nėra?..— atsakė Zoska su žavinga nuoširdaus naivumo intonacija.

— Dar klausi?.. Kas taip apšneka savo motiną?..

— Tai ko ji tokia kvaila? Visos įsitaiso „storakapšius" kaip reikiant... O jinai!.. Ir man būtų geriau, jei būtų protingesnė... Aš tai jau susitvarkysiu kitaip!..

Janka atšlijo ir nustebusi pažvelgė į mergaitę, bet ši nieko nesuprato ir, palinkus artyn, reikšmingai sukuždėjo:

— Ar jūs, panele Janina, jau ką nors turite?

Čia nusileido uždanga, ir Zoska nubėgo, nes šokti jai reikėjo tuoj pat, intermedijoje.

Janka susigūžė, tarsi palietusi ką nors šlykštaus. Ją nukrėtė šiurpas, gėdos ir pažeminimo raudonis nuplieskė veidą.

— Koks purvas!— šnibždėjo Janka, žiūrėdama, kaip Zoska su spinduliuojančia šypsena išeina į sceną.

Jos liesas, smailus kurto snukutis tiesiog mirguliavo — toks pašėlęs buvo valso tempas.

Zoska šoko su tokiu temperamentu ir taip puikiai, jog salėje tiesiog pratrūko plojimų audra. Kažkas metė puokštę gėlių, paėmusi ją ir traukdamasi iš scenos, Zoska koketiškai šypsojosi tarytum prityrusi aktorė, išpūstomis šnervėmis gaudydama tuos publikos pasitenkinimo ženklus.

— Panele Janina!— sušuko ji, atsidūrusi užkulisyje.— Puokštė, štai! Dabar Cabanas turės išmokėti man avanso. Jie atėjo pasižiūrėti mano šokio... Jie mane kviečia!..

Zoska iššoko į atvirą sceną nusilenkti publikai.

— Jūsų plepėjimas scenoje špygos tevertas!.. Jei ne šokis, salė būtų tuštutėlė, jokių abejonių!

Ji apsisuko ant pirštų galų, pergalingai nusijuokė ir nubėgo į persirengimo kambarį.

Prasidėjo veiksmas iš be galo verksmingos dramos „Fabricijaus duktė". Fabricijų vaidino Topolskis, o dukrą — Maikovska. Vaidino jiedu visai neblogai, nors Morisius vis dar buvo girtas ir absoliučiai nenutuokė, kas su juo dedasi. Ir vis dėlto jis vaidino taip, jog niekas nė neįtarė jo sunkios būklės. Tik Stanislavskis, stovėdamas užkulisyje, kvatojosi iš mechaniškų Topolskio judesių ir nieko nematančio žvilgsnio. Maikovskai teko nuolat prilaikyti jį, šiaip jis kaip mat būtų išsitiesęs scenoje.

— Mirovska! Nagi ateikit pasižiūrėti, kaip jie vaidina!— pakvietė Stanislavskis seną, dabar jau viskam abejingą aktorę, ir jo akys suliepsnojo karšta neapykanta.

— Tai mano rolė!.. Aš turėčiau ją vaidinti. Ką jis iš jos padarė?.. Tas girtas galvijas!— švokštė jis pro sukąstus dantis, o pratrūkus karštiems plojimams, kurie, nepaisant visa ko, buvo pelnyti, Stanislavskis pamėlo ir net įsitvėrė kulisų, kad neišgriūtų — taip jį smaugė pavydas.

— Galvijai! Tikri galvijai!— šnibždėjo jis, grūmodamas publikai kumščiu.

Paskui Stanislavskis nubėgo ieškoti režisieriaus padėjėjo, tačiau niekur jo nerado ir sugrįžęs ėmė vaikščioti, vos vilkdamas kojas, susinervinęs ir piktas.

— „...Dukrele mano! Kūdiki mieliausias! Tai tu neatstumi senojo tėvo! Nusikaltėlį tėvą glaudi prie savo tyros širdies? nebėgi nuo jo ašarų ir bučinių?.."— iš scenos aidėjo karštas Topolskio šnibždesys ir taip veikė senąjį aktorių, kad šis sustingo, akimirksniu užmiršęs viską, vaidinimo pakerėtas kartojo tuos pat žodžius, dėdamas į šią tėviškos meilės išraišką tiek jausmo ir graudulio, tiek aistros ir įkarščio, ir, patetiškai ištiesęs rankas, atkišęs galvą į priekį, įsmeigęs į uždangos virvę akis, kartu atrodė toks juokingas kulisų prietemoje, jog Vi-

cekas, visa tai pamatęs, nubėgo į persirengimo kambarį ir suriko:

— Eikit šen! Stanislavskis už kulisų vėl rodo kažkokį savo numerį...

Aktoriai būriu nubėgo žiūrėti reginio ir, išvydę Stanislavskį, stovintį ta pačia patetiška poza, prapliupo kvatoti.

— Cha cha! Tai beždžionė amerikinė!

— Tai tokia mamutė afrikinė! Kuri šimtą metų gyvena! Kuri žmones valgė, popierą valgė, roles valgė, šlovę valgė ir netgi iškvaišo — taip apsivalgė!— šaukė Vavžeckis, mėgdžiodamas balsą ir toną provincijos balaganininko, demonstruojančio neregėtus dalykus.

Stanislavskis atsitokėjo ir apsigręžė, o sutikęs pašaipūnų žvilgsnius, suvirpėjo ir liūdnai nuleido galvą.

Janka, kuri buvo visos šios scenos liudininkė ir Stanislavskio ekstazės valandėlę nė krustelėti nedrįso, bijodama jam sutrukdyti, dabar, išvydusi senojo aktoriaus akyse ašaras ir tą pašaipių gyvulių bandą, nebeištvėrė, priėjo ir pagarbiai palietė lūpomis jo ranką.

— Mano vaikeli! Mano vaikeli!— silpnu balsu sukuždėjo šis, nusisuko, slėpdamas vis smarkiau plūstančias ašaras, stipriai spūstelėjo jai ranką ir išėjo.

Stanislavskį užplūdo tokia baisi širdgėla, skausmas ir neapykanta, jog jis tik vargais negalais nusileido laipteliais.

Išėjęs į sodą, senasis aktorius be galo liūdnu žvilgsniu apžvelgė sceną ir publiką, paskui per verandą pasuko į gatvę, bet staiga sugrįžo ir pasiliko.

— Neblogas iš jo būtų garbintojas!— kažkas šūktelėjo Jankai, kai Stanislavskis nuėjo.

— Jiedu įsteigs trupę, ir abu vaidins meilužius!— garsiai pridūrė kitas.

— Šakalai! Tikri šakalai!— tarė Janka, žiūrėdama į juos atžariu žvilgsniu.

Širdį jai užliejo tokia smarki neapykantos banga, visi šie žmonės atrodė tokie niekšiški ir negailestingi, jog jinai pajuto didžiulį norą spiauti jiems į akis, bet vis dėlto susitvardė ir vėl atsisėdo, bet dar ilgai negalėjo nusiraminti.

Eidama su choru į sceną, Janka vis dar drebėjo ir jaudinosi. Pirmas žmogus, kurį ji išvydo parteryje, buvo Gžesikevičius. Jų žvilgsniai susitiko; jisai sujudo, tarsi ketindamas išei-

ti, o jinai akimirką sustingo apstulbusi vidury scenos, bet tučtuojau atsipeikėjo, pamačiusi taip pat ir Kotlickį, sėdintį netoliese ir įdėmiai stebintį Gžesikevičių, paskui išvydo Nedzelską, stovinčią prie ložių, draugiškai ir prielankiai jai šypsančią.

Janka nežiūrėjo į Gžesikevičių, tačiau pati juto jo žvilgsnį; nuo to jinai dar labiau suirzo ir susinervino. Jankai dingtelėjo, kad ji apsivilkusi per trumpu kostiumu, pasidarė lyg ir gėda stovėti prieš jį, apsirengusiai tokiais ryškiais teatro skarmalais.

Sunku nusakyti, kas tuo metu jai darėsi. Nieko panašaus anksčiau Janka nejuto. Paprastai, būdama scenoje, ji žvelgdavo į publiką iš aukšto kaip į vergų ar kvailių minią, o šiandieną jai atrodė, kad ji stovinti milžiniškame narve arba esanti kažkoks žvėris keistenybių palapinėje, ir toji publika atėjo jos apžiūrėti, pasilinksminti jos išdaigomis: spokso iš visų pusių, tyrinėja pro lornetus, nedaug trūksta, kad imtų liesti lazdų ir skėčių galais.

Pirmąsyk Janka išvydo tą jų šypseną, kurios negalėjai įžiūrėti atskiruose veiduose, kuri tačiau šmėsčiojo visais veidais kartu, tarsi užpildydama teatrą; tai buvo šypsena, kupina kažkokios geraširdiškos, nesąmoningos ironijos, žeminančio pranašumo šypsena, su kuria suaugusieji stebi žaidžiančius vaikus. Janka juto ją visur.

Paskui jinai matė vien tik sustingusias, įsmeigtas į ją Gžesikevičiaus akis. Janka prisivertusi nusigręžė nuo jo ir ėmė žiūrėti į kitą pusę, bet vis dėlto pastebėjo, kaip jis atsistojo ir išėjo iš teatro. Jinai visai nelaukė Gžesikevičiaus, nebesitikėjo su juo susitikti, o vis dėlto jo pasišalinimas skaudžiai ją užgavo. Lyg ir truputėlį nusivylusi, Janka žiūrėjo į tuščią kėdę, kurioje prieš valandėlę sėdėjo Gžesikevičius.

Drauge su choru Janka pasitraukė į scenos gilumą, o Gliasas su Kačkovska pradėjo dainuoti komišką duetą.

Gliasas atsistojo priešais suflerio būdelę ir tyliai, bet reikšmingai pabilsnojo Dobekui: artėjo fragmentas, kurio, kaip paprastai, jisai nemokėjo nė žodžio.

Haltas mostelėjo Gliasui batuta, ir šis, nutaisęs komišką fizionomiją, užtraukė kažkokią įstrigusią atminty frazę ir ištempė ausis, tačiau Dobekas tylėjo kaip tylėjęs.

Haltas energingai sudrožė į piupitrą, bet Gliasas vis tebedainavo tą pačią frazę, pauzėse tyliai maldaudamas:

— Sufleruok! Sufleruok!

Išsisklaidęs užpakaly choras taip pat pakriko, už kulisų kažkas garsiai kartojo nelaimingos dainelės žodžius, bet Gliasas, suprakaitavęs, visas raudonas iš pykčio ir susijaudinimo, ir toliau malė tą patį: „Mana esi, graži Rožele!", nieko nebegirdėdamas ir nebenutuokdamas, kas aplink jį dedasi.

— Sufleruok!— netekęs vilties, sušnibždėjo jisai dar sykį, nes orkestras ir dalis publikos jau pastebėjo, kas čia atsitiko, pasigirdo juokas. Gliasas spyrė Dobekui į veidą ir staiga sustingo, žiūrėdamas į publiką paklaikusiu žvilgsniu.

Atsitiko taip, kad Dobekas, gavęs smūgį į dantis, nutvėrė Gliasą už kojos ir nepaleido.

— Mat, kaip, sūneli! Nesispardyk!— šnibždėjo sufleris, įsikibęs taip stipriai, kad Gliasas negalėjo nė krustelėti.— Susimovei kaip didelis!.. Subiaurojai Dobeką, Dobekas taip pat tave subiaurojo... Dabar mudu atsiteisę!

Išeitį iš keblios padėties rado Haltas su Kačkovska, pradėję tolesnį numerį.

Dobekas paleido Gliaso koją, kiek galėdamas giliau įsispraudė į būdelę ir ramiausiai ėmė toliau sufleruoti iš atminties, geraširdiškai šypsodamasis choristėms ir grūmojančiam iš užkulisio Cabinskiui.

Janka nespėjo gerai susigaudyti, kas dedasi scenoje: pamatė Gžesikevičių, grįžtantį su milžiniška puokšte rankoje.

Jis atsisėdo į senąją vietą, ir tik tada, kai choras vėl išėjo į avansceną, atsistojo, priėjo prie orkestro, metė gėles Jankai po kojų, ramiausiai apsigręžė, perėjo per salę ir dingo, nesirūpindamas, kad jo poelgis teatre padarė nemažą įspūdį.

Janka mašinaliai pakėlė gėles ir, pajutusi nukreiptus į ją visos publikos žvilgsnius, pasitraukė gilumon, draugėms už nugarų.

— Ar su laiškeliu?— šnipštelėjo jai Zelinska.

— Pasižiūrėkit vidun, gal kas yra tarp gėlių...— sukuždėjo kita.

Ieškoti Janka neieškojo, bet vis vien už šias gėles Gžesikevičiui buvo nepaprastai dėkinga.

Ji pasišalino iš scenos, nekreipdama dėmesio į Gliaso ir Dobeko rietenas, kilusias, nusileidus uždangai.

Gliasas įsiutęs šokinėjo, o Dobekas neskubėdamas vilkosi paltą ir ramiai, bet su piktdžiuga atsakinėjo:

— Kaip tu man, taip aš tau. Glosto kerštas žmogaus širdį.

Mat, Dobekas atsikeršijo už tai, kad išvakarėse Gliasas jį nugirdė ir girtą, pasikvietęs talkon Vladeką, nugrimavo negru. Mažumą prasiblaivęs, Dobekas iš smuklės ramiausiai patraukė į teatrą, nė nenutuokdamas, kaip pasikeitė jo išvaizda. Visas užkulisis pasilinksmino kaip reta, tačiau Dobekas prisiekė atkeršysiąs ir žodį išlaikė, be to, pagrasino, kad neatleisiąs ir Vladekui.

Suirzęs Cabinskis šnekėjo Gliasui visokias kvailystes, o šis tylėjo, baisiai susikrimtęs, kad taip „susimovė" scenoje.

Janka jau buvo apsirengusi ir tik laukė Sovinskos, ketindama drauge eiti namo, bet prisiartino Vladekas ir švelniai paklausė:

— Gal leisit jus palydėti?

— Einu su Sovinska, jums juk į priešingą pusę...

— Sovinska ką tik prašė perduoti jums, kad pareisianti daugmaž po valandos... Ji direkcijoje.

— Na, tai eime.

— Jei jums puokštė trukdo, galiu panešti...— tarė Vladekas, tiesdamas ranką į gėles.

— O ne! Dėkui...

— Labai brangus!..— pasakė jis, šypsena pabrėždamas žodžius.

— Nežinau, kiek kainuoja,— šaltai atsakė Janka, visai nenusiteikusi kalbėtis.

Vladekas nusijuokė; paskui jis prašneko apie motiną, o galiausiai tarė:

— Gal užsuktumėt pas mus... Mama serga; jau kelios dienos visai nesikelia iš lovos...

— Mama serga?.. Šiandien mačiau ją teatre.

— Negali būti!..— sušuko Vladekas, iš tiesų sumišęs.— Garbės žodis, buvau įsitikinęs... Mama man sakė, kad jau kelias dienas nesikelianti... Ji kažką man ruošia...— pridūrė jis paniuręs.

Nedzelska jį be atvangos ir atkakliai šnipinėjo, jai visuomet reikėjo žinoti, su kuo Vladekas turi romaną, jinai vis drebėjo iš baimės, kad Vladekas nevestų kokios nors aktorės...

Atsisveikino jis su perdėta pagarba prie pat vartų ir pasakė turįs skubėti pas mamą ir pažiūrėti, kaip ten su jos liga.

Kai tik Janka įėjo vidun, Vladekas pasuko teatro link ir, sutikęs Sovinską, ilgai ir paslaptingai su ja kalbėjosi. Senė, pašaipiai žvilgčiodama į jį, pažadėjo savo paramą.

Paskui Vladekas nuskubėjo kortuoti pas Kšikevičių. Jie nuolatos surengdavo kortų vakarus, kuriuose gausiai lankydavosi pažįstami iš publikos.

Įėjusi į savo kambarį, Janka pamerkė gėles, o, eidama gulti, dar sykį pažvelgė į rožes ir švelniai sukuždėjo:

— Koks geras!

VIII

— Panele, pranešimas!— šaukė Vicekas.

— Kas ten tokio atsitiko?

— Naujos pjesės skaitymas ar kažkas panašaus!..— atsakė tas, šmižinėdamas akimis po kambarį.

Janka pasirašė pranešimą, kuriame režisierius šaukė visą trupę susirinkti dvyliktą valandą ryto į Glogovskio pjesės „Chamai" skaitymą.

— Kapitališkas bukietas!— sušuko Vicekas, apžiūrinėdamas pamerktas vazelėje gėles.— Dar būt galima iškišt...

— Šnekėk kaip žmogus!— tarė Janka, grąžindama jam pasirašytą pranešimą.

— Dar galėčiau parduot šį bukietą, jei tik man jį duotumėt.

— Kas gi tokias puokštes pardavinėja ir kas perka?..

— Kokia jūs dar geltonsnapė, panele! Kitos, kai tik gauna gėlių, tuoj pat parduoda jas gėlininkei, tai, kur vakarais teatre prekiauja... Oho! Rubliuką kaip nieką galima paimti. Kad tik aš jas gaučiau...

— Negausi... Še ką kita ir keliauk sveikas!..

Vicekas nuolankiai pabučiavo Jankai ranką, apsidžiaugęs, kad gavo rublį, ir išbėgo.

Ji neapdairiai švaistė pinigus.

Išėjus Vicekui, Janka pakeitė vandenį gėlių vazelėje, ir kaip tik tuo momentu, kai statė ją ant staliuko, įėjo Sovinska su pusryčiais.

Šiandieną senė švytėjo; pilkose apskritose akyse buvo tiek švelnaus pielankumo, jog Janka net apstulbo.

Sovinska pastatė kavą ant staliuko ir, rodydama į puokštę, tarė šypsodamasi:

— Gražios gėlės!.. Ar tai nuo to pono?..

— Taip,— trumpai atsakė Janka.

— Pažįstu žmogų, kuris su dideliu malonumu kasdien siuntinėtų tokias pačias...— lyg tarp kitko pasakė Sovinska, tvarkydama kambarį.

— Gėles?

— Taigi... Ir dar kai ką, jeigu tik neatsisakytumėt priimti.

— Tai, ko gero, iš tiesų labai naivus žmogus ir blogai mane pažįstantis...

— Mieloji, kiekvienas sukvailėja iš meilės.

— Gal būt!— atsakė Janka trumpai ir sukluso, nujausdama kažkokį pasiūlymą.

— Ar dar nenumanot, kas jis?

— Man visiškai neįdomu.

— Betgi jūs jį gerai pažįstat...

— Dėkui jums, bet man nereikia jokios informacijos.

— Tik prašom nepykti... Kas gi čia blogo?..— iš lėto nutęsė Sovinska.

— Ak, šitaip jūs šnekate?..

— Taip, juk linkiu jums gero kaip tikrai dukrai...

— Linkite gero kaip tikrai dukrai?— lėtai ištarė Janka, žiūrėdama tiesiai jai į akis.

Sovinska nuleido galvą, negalėdama ištverti Jankos žvilgsnio, ir tylomis išėjo iš kambario, tačiau už durų stabtelėjo ir pagrūmojo kumščiu.

— Šventoji! Palūkėk!..— su neapykanta sušnibždėjo ji.

Buvo šalta ir ūkanota diena, be perstojo dulkė smulkus kaip rasa lietutis, gatves ir šaligatvius klodamas storu purvo sluoksniu; slinko pilki debesys, primenantys rudenį.

Teatre Janka rado tik Pesių, Topolskį ir autorių.

Glogovskis priėjo šypsodamasis, padavė ranką ir tarė:

— Labą dieną! Vakar galvojau apie jus; už tai turite man padėkoti...

— Dėkui! Tik labai įdomu...

— Negalvojau nieko blogo... Negalvojau nieko, ką galvoja panašūs į mane apie tokias gražias, kaip jūs, moteris, tikrai ne! Kad vietoj pastipčiau!.. Galvojau... Jėzau Marija! Niekaip negaliu atsikratyti to „galvojau"!.. Iš kur jūs turit savyje kažko tokio, kas vadinama stiprybe?.. Iš kur?..

— Iš ten, tur būt, iš kur randasi ir silpnybė: iš prigimties,— atsakė Janka prisėsdama.

— Jūs, ko gero, turit kokią nors dogmelę ir, žiūrėdama į ją, žengiat pirmyn. Toji dogma su rusvai geltonais plaukais turi apie dešimt tūkstančių metinių pajamų, nešioja pensnė... ir...

— Ir... netęskit toliau!.. Pasakyti kvailystę visuomet spėsit! Nepasens...— nutraukė Topolskį Glogovskis.

— Kelneri! Keturis konjako! Jūs neatsisakysit išgerti su mumis?..

— Dėkui! Niekada negėriau ir negeriu.

— Būtinai... Nors lūpytes padažykit. Prasideda mano pjesės pakasynos.

— Perdedi!— sumurmėjo Pesius.

— Nagi bus matyt! Ką gi, ponas Piotrai, ponas Topolski, dar po vieną... Tepražūnie!..— šūkavo Glogovskis, pildamas į stiklelius konjaką.

Jis juokėsi, žarstė sąmojus, tempė įeinančius aktorius prie bufeto, siautėjo, tačiau aiškiai buvo matyti, kad po šia tariama linksmybe slypi rūpestis ir abejonė, ar turės pjesė pasisekimą.

Glogovskiui visus bevaišinant, verandoje kilo nemažas sambrūzdis, ir tik blogas oras šiek tiek gadino nuotaiką.

Cabinskis nuolatos dirsčiojo į dangų ir, nusiėmęs cilindrą, nepatenkintas kasėsi pakaušį; direktorienė vaikštinėjo apniukusi kaip rudens diena; Maikovska, žaibuodama akimis, žvilgčiojo į Topolskį ir, matyt, ketino sukelti skandalą, jos lūpos buvo mėlynos, o akys paraudusios nuo ašarų ar nemigos; Gliasas, kuris vakar „susimovė", vaikščiojo, tarsi žemę pardavęs, ir net anekdotų nepasakojo; Razovecas veidrodyje apžiūrinėjo savo liežuvį ir skundėsi Pesiaus žmonai; net Vavžeckis, kaip jis pats prisipažino, buvo visai „be nuotaikos".

Kažkoks mieguistumas, tas pats, kuris tvyrojo ore, visiems kėlė nuobodulį ir apatiją.

— Pusė pirmos... Eime skaityt,— tarė režisierius.

Stalą išstūmė į scenos vidurį, sustatė kėdes, ir Topolskis, apsiginklavęs pieštuku, ėmė skaityti.

Glogovskis nesisėdo, tik vaikštinėjo, sukdamas didelius ratus, ir kartas nuo karto, eidamas pro šalį, šnipšteldavo Jankai vieną kitą pastabą, iš kurios ši pusbalsiu nusijuokdavo, o jis eidavo toliau, šiaušdamas plaukus, pamėtėdamas į viršų skrybėlę, rūkydamas papirosą po papiroso ir, nepaisant viso to, atidžiai klausydamasis.

Lietus ir toliau dulkė, vanduo šnarėdamas tekėjo laštakais. Drumzlina dienos šviesa krito į sceną. Buvo taip nuobodu, jog niekas nebegalėjo ramiai nusėdėti, aktoriai vis dažniau ėmė šnibždėtis.

Gliasas mėtė nuorūkas, taikydamas Dobekui į nosį, o Vladekas švelniai pūsčiojo į galvą snaudžiančiai Mirovskai.

Buvo girdėti, kaip persirengimo kambaryje žviegia piūklas ir stuksena plaktukas; tai scenos mašinistas ruošė vakarui pastovus.

— Ponas Glogovski, čia truputėlį reikia nubraukti,— kartkartėmis ištardavo Topolskis.

— Prašom braukt!— atsakydavo jam Glogovskis, be perstojo vaikštinėdamas.

Šnibždesys darėsi vis garsesnis.

— Kaminska, ar einat su manim į Nalevkas? Noriu nusipirkti medžiagos suknelei.

— Gerai, ta proga pasižiūrėsim rudeninių paltukų.

— Kas čia bus?.. Įsiuvas?..— paklausė Rosinska Pesio žmoną, kuri uoliai darbavosi kabliuku.

— Taip. Matote, koks gražus raštas... Pavyzdį gavau iš direktorienės.

Valandėlę vėl stojo visiška tyla, buvo girdėti tik ramus ir skambus režisieriaus balsas, lietaus teškėjimas ir piūklo žviegimas.

— Duok papirosą,— kreipėsi Vavžeckis į Vladeką.— Ar išlošei vakar?

— Prapyliau, kaip visuomet. Buvo šitaip,— ėmė šnibždėti Vladekas, prisislinkęs arčiau,— statau ant keturakės, dvidešimt penkis rublius už akį. Dvigubinu — sekasi; tada sakau: keturgubai! Ir išlošiu! Kotlickis siūlo man sumažinti perpus. Aš atsisakau; visi meta lošimą, darosi karšta. Traukiu toliau: šeštą, septintą, aštuntą, dešimtą sykį — vis išlošiu! Kiti tik žiūri. Kotlickis piktas, jau kokius tris šimtus buvau išlošęs. Traukiu vienuoliktą kartą — mano! Visi šaukia man, kad sumažinčiau perpus... Atsisakau! Traukiu dvyliktą kartą ir pramaunu! Pora šimtų rublių kaip į balą, tai nesėkmė, ar ne?.. Man dingtelėjo į galvą vienas sumanymas!

Jis pasilenkė ir ėmė paslaptingai šnibždėti Vavžeckiui į ausį.

— Kaip reikalai su butu?— pasiteiravo Kšikevičius Gliasą, vaišindamas jį papirosu.

— Nieko! Gyvenu kaip gyvenęs.

— Moki?

— Ne, bet kada nors sumokėsiu!— atsakė komikas, primerkęs akį.

— Klausyk, Gliasai! Cabinskis, atrodo, perka namą Lešne.

— Pasakos! Nors, dievaži, išsyk kraustyčiaus pas jį pagyventi už neišmokėtą algą. Bet tai prasimanymas! Iš kur jis ims tiek pinigų?..

— Cepiševskis matė jį su namų pardavimo agentais.

— Aukle!— šūktelėjo Cabinska.

Auklė ėjo paskubom, suėmusi prijuostės kampu kažkokį laišką.

— Tai ne aš, o Felka sudaužė veidrodį; metė šampano taurę, taikydama į žvakidę, o pataikė į veidrodį... Dzingt!.. Ir dar trisdešimt rublių į sąskaitą. Tas storulis tik susiraukė.

— Nemeluok! Juk aš nebuvau girta ir gerai prisimenu, kas sukūlė.

— Prisimeni?.. O ar prisimeni, kaip šokinėjai nuo stalo, o paskui nusiavei batelius ir... Cha cha cha!

— Tyliau!— riktelėjo Topolskis choristėms, kurios pasakojosi vakarykščius įspūdžius.

Jos pritilo, bet tuoj pat Mimi pusbalsiu pradėjo pasakoti Kačkovskai apie naujo fasono skrybėlaitę, kurią ji mačiusi Dlugos gatvėje.

— Jei ir toliau taip bus, nebeištversiu... Šeimininkas prikaišiojo man, jog nemoku nuomos. Vos ne paskutinius skudurus vakar užstačiau ir nupirkau Janekui vyno. Vargšelis sveiksta labai iš lėto. Jis jau nori keltis, nuobodžiauja ir ožiuojasi; reikėtų jį geriau maitinti, o čia vos arbatai pakanka... Jei neišeisiu pas Cepiševskį ir nepaimsiu avanso, tai šeimininkas išmes mane į gatvę, nebus kuo užmokėti...

— Tik ar iš tiesų jis steigia trupę?

— Tikrai; šiom dienom eisiu pas jį pasirašyti sutarties.

— Neliksit pas Cabinskį?

— Jis nenori sumokėti man atlyginimo už ankstesnį laiką,— sušnibždėjo Volska, vaidinusi charakteringas roles.

Trisdešimt metų aiškiai buvo parašyti jos nuvargusiame, rūpesčių išvagotame veide. Storas pudros ir rausvų dažų sluoksnis negalėjo paslėpti raukšlių, užgesinti akyse spindinčio nerimo. Volska turėjo šešerių metų sūnų, kuris nuo pavasario

sirgo. Moteris gydė jį iš paskutiniųjų, pati badaudama; ji atsisakė visko, kad tik išgelbėtų savo vaiką, ir išgelbėjo, tačiau pati tapo panaši į skeletą.

— Mecenate! Prašom pas mus!— riktelėjo Gliasas, pastebėjęs senį, kuris jau kelias savaites nesirodė teatre.

Mecenatas įėjo ir su visais pasisveikino. Skaitymas nutrūko, visi pašoko iš vietų.

— Labą dieną! Labą dieną!.. Ar netrukdau?..

— Ne, ne!

— Prisėskit, mecenate,— šaukė Cabinska, — klausysimės drauge...,

— O, jaunasis maestro! Pagarba!

— Senas idiotas!— sumurmėjo Glogovskis, linktelėjo jam galva ir pasislėpė už kulisų; tos nuolatinės pertraukos ir šnekos jį stačiai siutino.

— Tylos!.. Dievaži, tikra sinagoga!— susinervinęs šaukė Topolskis ir skaitė toliau.

Tačiau niekas nebesiklausė. Direktorienė su mecenatu išėjo, kiti patyliukais ėmė judėti jai iš paskos.

Lietus pradėjo pliaupti, ir skardinis teatro stogas taip trinkėjo, jog nieko nebegalėjai girdėti.

Sutemo, ir Topolskis nustojo skaityti.

Visi persikraustė į vyrų persirengimo kambarį; ten buvo truputėlį šviesiau ir šilčiau, prasidėjo pašnekesys.

Janka stovėjo su Glogovskiu tarpduryje ir kažką karštai šnekėjo apie teatrą; Rosinska pašaipiai nutraukė ją:

— Na, ir sumaišė tas teatras jums galvą!.. Nežinodama tikrai nepatikėčiau...

— Tai labai paprasta: teatras man — viskas.

— Man priešingai: gyvenu tik už teatro sienų.

— Tai kodėl gi nemetat scenos?

— Jei tik galėčiau ištrūkti, nė valandos čia neišbūčiau!..— su kartėliu atsakė Rosinska.

— Taip visos tik šneka! Kiekviena iš mūsų galėtų, tik nesugeba atitrūkti nuo teatro,— tyliai įterpė Volska.— Man sunkiau už visas kitas, ir žinau, kad, jei mesčiau sceną, klotųsi geriau, bet vos tik pagalvoju, jog vieną gražią dieną nustosiu vaidinus, tokia baimė apima, rodos, be scenos numirčiau...

— O, teatras!.. Tai lėtas nuodijimasis ir merdėjimas diena po dienos!— verksmingai sušnibždėjo Razovecas.

— Ne tau spręsti, tu sergi ne teatru, o skrandžiu.

— Tas merdėjimas ir tas nuodijimasis, kita vertus, nuolatos teikia ir tam tikro malonumo!— vėl prabilo Janka.

— Et!.. Koks ten malonumas!.. Nejau malonu badauti, nuolat kęsti pavydą ir žinoti, kad kitoniškai gyventi negali.

— Laimingi tie, kurie šia liga neužsikrėtė arba laiku pasitraukė.

— Jau geriau taip gyventi, taip kentėti ir taip merdėti, turint aiškų tikslą — meną, nei visą gyvenimą kaip kirminui šliaužioti. Man tūkstantį kartų geriau gyventi taip, negu būti vyro tarnaite, vaikų verge, namų ūkio įrankiu ir neturėti jokių rūpesčių,— išsiveržė Jankai.

Vladekas pradėjo deklamuoti su komišku patosu:

O vaidilute! Mūzų vergai nuo seno
Šitoj šventovėj meno
Tau aukurus kūreno!..

— Prašau man atleisti. Aš pats sakau, kad, išskyrus meną... nėra nieko!.. Ir jeigu ne teatras...

— Būtum tapęs puspadžių chirurgu!..— įterpė Gliasas.

— Taip gali kalbėti tik labai jauna ir labai naivi mergina!— piktai sušuko Kačkovska.

— Arba tokia, kuri dar nežino, kuo kvepia Cabinskio atlyginimas...

— Pasigailėjimo verta būtybe! Tu turi entuziazmo — tau jį atims vargas, turi užsidegimo — tau jį atims vargas, turi jaunystę, talentą, grožį — viską tau atims vargas!— rūsčiu balsu, mėgdžiodamas pamokslininką, kalbėjo Pesius.

— Ne, tai niekai!.. Tačiau tokia trupė, tokie aktoriai, tokios pjesės iš tiesų atims iš jūsų viską... O jei, šitą pragarą praėjusi, išliksit sveika, tapsit didele artiste!— tulžingai šnibždėjo Stanislavskis.

— Taip pasakė mokytojas, taigi, žmonės, nulenkite galvas ir žinokite, jog taip ir turi būti!— šaipėsi Vavžeckis.

— Klounas!..— sumurmėjo Stanislavskis išeidamas.

— Mamutas!

— Papasakosiu jums, kaip aš pradėjau...— tarė Vladekas.

— Visi žino, kad pas barzdaskutį.

— Nepaikiok, Gliasai!.. Tu visuomet nori atrodyti kvailesnis, nei esi!

— Buvau ketvirtoje klasėje, kai pamačiau Rosį[1] „Hamlete"... ir prapuoliau!.. Švilpiau iš tėvo pinigus, pirkinėjau tragedijas ir vaikščiojau į teatrą; kiauras dienas ir naktis mokiausi rolių. Svajojau užkariauti visą pasaulį...

— O dabar esi Cabano pastumdėlis!— tyčiojosi Dobekas.

— Sužinojau, kad Richteris[2] atvyko į Varšuvą ir rengiasi atidaryti dramos mokyklą. Jutau, kad turiu talentą, ir norėjau mokytis, tad nuėjau pas jį. Gyveno jisai Švento Jono gatvėje... Taigi ateinu ir skambinu; atidaro jis pats, įsileidžia mane ir užrakina duris. Iš baimės net sušilau... Nežinau, nuo ko pradėti... Trypčioju vietoje. O jis kuo ramiausiai išplovė kažkokį kaistuvėlį, paskui pripylė žibalo į primusą, nusivilko surdutą, apsivilko vatinuką ir ėmė skusti bulves.

Po ilgai trukusios tylos, matydamas, kad nieko nesulauksiu, pradėjau vapalioti apie pašaukimą, apie meilę menui, apie norą mokytis ir taip toliau.

O jisai vis skuta bulves.

Galiausiai prašau, kad malonėtų man duoti pamokas.

Jis pažvelgė į mane ir burbtelėjo:

— O kiek turi metų, kavalieraiti?

Apstulbau, o jis toliau klausia:

— Ar su mama atėjai, kavalieraiti?

Ašaros ėmė plūsti man į akis, o jis kalba toliau:

— Išpers tėvelis kailį... oi, išpers!.. Ir iš gimnazijos išmes.

Taip negera man pasidarė ir toks pažemintas pasijutau, jog nė žodžio ištarti negalėjau.

— Padeklamuok, kavalieraiti, kokį eilėraštuką, pavyzdžiui, „Stasius sutepė suknelę...", „Naktis buvo tamsi...", ką nors iš Lukaševskio chrestomatijos...— tyliai tarė jis, be paliovos skusdamas bulves.

Nesupratau ironijos, rodos, dangus atsivėrė priešais mane. Deklamuoti jam!.. Tik svajojau apie tai... Maniau, kad apstulbinsiu ir sužavėsiu jį, juk visos mano pusseserės ir visa gimnazija gėrėjosi mano balsu.

---

[1] Ernestas Rosis (1829—1896) — garsus italų aktorius tragikas.

[2] Juzefas Richteris (1820—1885) — vienas iš geriausių savo meto lenkų aktorių. Taip pat yra buvęs Varšuvos dramos mokyklos profesoriumi.

— Tai dar nuo tų laikų tau išliko pamėgimas rėkauti?..

— Netrukdyk, Gliasai...

— Cha, manau, reikia išsyk pasirodyti!.. Nors drebėjau visas iš susijaudinimo, atsistojau tragiška poza ir pradėsiu... Tik nuo ko?.. Nuo „Juodosios skaros"[1], kuri tuomet buvo madinga... Nugalėjau baimę, ir kaip mat sugriebė mane patosas, rangausi, narstau sąnarius, rėkauju, nirštu tarytum Otelas, šnypščiu iš neapykantos tarsi virtuvas ir baigiu, apsipylęs prakaitu...

— Ką dar?— paklausė jis, toliau skusdamas bulves, ir nė vienas veido raumuo neišdavė, ką apie mane galvoja.

Man atrodė, kad sekasi gerai, tad pasirinkau „Hagarą"[2]; drožiu iš peties: sielvartauju kaip Niobė, prakeikiu kaip Lyras... maldauju, grasinu ir baigiu be galo susijaudinęs, o jisai sako:

— Dar!

Pabaigė skusti bulves ir ėmė kapoti mėsą.

Visai apakintas šio raginimo ir paskatinimo, kurį, rodės, išgirdau jo balse, pasirenku sceną kalėjime iš Slovackio „Mazepos" ketvirtojo veiksmo ir deklamuoju ją ištisai...

Dejuoju kaip Amelija, veblenu kaip Chmara, prakeikiu kaip Zbignevas, riaumoju kaip Vaivada... Sudedu tiek jausmo, tiek balso, jog net pradedu kimti; plaukai man šiaušiasi, drebu, užmirštu, kur esąs, mane neša įkvėpimas, ugnis tvieskia iš manęs, tvieskia kaip iš krosnies; balsas pilnas ašarų, nuo įtempimo diegliai varsto krūtinę, vis vien varau toliau... Jau prakeikiau, paniekinau Ameliją, draskausi iš skausmo ir meilės; baigiu ketvirtąjį veiksmą ir veržte įsiveržiu į penktąjį. Tragizmas uždega mane, pakelia vos ne iki lubų, kambarys ima šokti, akyse tavaruoja, jau trūksta oro, silpstu, smaugia susijaudinimas, siela byra į gabalus — alpstu...

Staiga jisai ima čiaudėti ir ašaras rankove šluostytis...

Nutilau.

O jis svogūną, kurį piaustė, padėjo į šalį, ąsotėlį man į ranką įbruko ir sako kuo ramiausiai:

— Nagi atnešk man vandens...

Atnešiau.

---

[1] „Juodoji skara"— lenkų poeto Kornelio Ujeiskio (1823—1897) kūrinys, parašytas Puškino eilėraščio motyvais.

[2] „Hagara dykumoje"— Kornelio Ujeiskio eilėraštis.

Užpylė bulves, užkaitė ant primuso ir uždegė.

Nedrąsiai klausiu, ar galiu ateiti į pamokas.

— Ateik, ateik!..— sako.— Pašluosi man, vandens atneši. O kiniškai ar moki?..

— Ne!— atsakau, nesuprasdamas, kur jis taiko.

— Tai išmok, o kai išmoksi, ateik pas mane; tuomet pasišnekėsim apie teatrą!

Išėjau nusiminęs, bet tas anaiptol manęs neatšaldė. Niekad gyvenime tos valandėlės neužmiršiu!..

— Nesigraudink, vis vien Glogovskio neapgausi.

— Kalbėkit, ką norit, bet tik dėl meno verta gyventi.

— Ir daugiau su Richteriu nebesimatėt?— smalsiai paklausė Janka.

— Juk kiniškai jis dar neišmoko...

— Ne, neteko; pagaliau, kai mane išvijo iš mokyklos, tuoj pat pabėgau nuo tėvų ir stojau pas Kšižanovskį[1].

— Buvai pas Kšisių?

— Ištisus metus vaikščiojau su juo, jo žmona, nemirtinguoju Leosiumi, jo sūnum, ir dar viena jaunikle; sakau „vaikščiojau", nes kitomis transporto priemonėmis retai kada naudojomės. Dažnai nebuvo ko valgyti, tačiau vaidinti ir deklamuoti galėjau kiek tinkamas. Mano repertuaras buvo milžiniškas. Būdavo, keturiese vaidiname Šekspyrą ir Šilerį, kuriuos keisčiausiai perdirbinėjo mūsų jėgoms Kšisius, be to, turėjęs daugybę nuosavų pjesių trigubais ir keturgubais pavadinimais. Kšižanovskis pats jas nešiodavo didokoje skrynelėje ir ne kartą, sustojus kur poilsio, kalbėjo, plekšnodamas į dėžę: „Čia lenkų Šekspyras arba Moljeras. Vargas — vieni niekai, kai nemirtingumą esi užsitikrinęs. Įsidėmėk, Leosiau, ką tėvas sako!"

Visi nuoširdžiai ėmė juoktis.

Janką nemaloniai užgavo šis juokas, ji prisiminė Stanislavskį ir todėl ryžtingai prabilo:

— Ne taip jau juokinga, kai talentas skursta ir bastosi.

— O taip, broliška siela! Taip!.. Jisai buvo meno apaštalas, genijus, stokojęs batų ir... palankių aplinkybių!.. Kiemų Šekspyras! Karčemų Talma[2]!..— patetiškai šūkavo Gliasas.

---

[1] Vladislavas Kšižanovskis — provincijos teatrų direktorius.

[2] Fransua Talma (1763—1826) — įžymus prancūzų tragikas.

— Valkatos! Galvijai! Nenaudėliai! Ir galiu skaičiuot nors iki dvidešimties!— murmėjo Glogovskis, nes persirengimo kambarys net drebėjo nuo linksmybės.

— Tokias mes su juo kumėdijas duodavom, kai aš savo kompaniją turėjau, kad oi!.. Jūs tokių jau nė matyt nematysit!— su gailesčiu tarė režisieriaus padėjėjas.

Visi ėmė iš jo šaipytis ir tyčiotis už tą galicišką „kompaniją".

— Komediantai jūs, ne artistai!..— sušuko įpykęs režisieriaus padėjėjas ir išėjo į sodelį.

Aktoriai paeiliui ėmė pasakoti įvairiausius anekdotus, mat, ši tema buvo neišsemiama, visuomet atsirasdavo mėgėjų papasakoti ir pasiklausyti.

Vis lijo ir lijo, pasaulis darėsi vis šaltesnis ir niūresnis, todėl artistai susibūrė dar glaudžiau.

Jų kalbas nutraukė garsūs šūksniai, sklindantys iš scenos.

— Tylos! Kas tai?.. A! Maikovska ir Topolskis: laisvosios meilės vaizdelis.

Janka išėjo pasižiūrėti, kas ten dedasi.

Pritemusioje scenoje vaidijosi trupės herojinė pora.

— Kur buvai?!— rėkė Maikovska, puldama Topolskį kumščiais.

— Duok man ramybę, Mele.

— Kur buvai kiaurą naktį?

— Atstok, būk gera... Jei sergi, eik namo.

— Lošei, taip?.. O aš suknelės neturiu! Pavakarieniauti vakar neturėjau už ką!..

— Todėl, kad nenorėjai...

— Štai kaip! Tu šito norėtum, žinau! Norėtum, kad aš turėčiau pinigų, tau būtų už ką lošti... Ko gero, net padėtum man jų įsigyti... Nevidone! Niekše!

Susinervinusi Maikovska nirtulingai puolė Topolskį. Jos gražus, skulptūriškas veidas liepsnojo pykčiu, iš suspaustos gerklės veržėsi trūkčiojantis, pratisas šnypštimas. Melę ištiko isterijos priepuolis: ji čiupo Morisių už peties, gnaibė jį ir purtė, pati nežinodama, ką daro.

Netekęs kantrybės, Topolskis sudavė jai ir smarkiai pastūmė.

Staugdama visai nežmonišku balsu, čia juokdamasi, čia verkdama, Maikovska, tragiškai palūžusi, puolė prieš jį ant kelių.

— Morisiau!.. Mieliausias mano, atleisk!.. Saule mano!.. Cha cha cha! Šunsnuki tu, palaidūne! Tu!.. Tu!.. Mano brangiausias, atleisk man...

Jinai atšliaužė prie Topolskio kojų, sučiupo jį už rankų ir susijaudinusi ėmė jas bučiuoti.

Topolskis stovėjo paniuręs; jam darėsi jos gaila ir gėda dėl savo paties įtūžio, jis kramtė papirosą ir tyliai šnibždėjo:

— Kelkis... Nevaidink komedijos... Kaip tau ne gėda!.. Tuojau visi čia sulėks...

Atbėgo Maikovskos motina, sena, panaši į raganą moteriškė, ir puolė kelti dukros nuo žemės.

— Mele! Dukryte!

— Pasiimkite, mama, tą pamišėlę; jai tik skandalus kelti...— tarė Topolskis ir išėjo į sodą.

— Dukryte!.. Štai matai... Sakiau, prašiau, neimk tu jo... Irgi, mat, kavalierius! Nė gerbti tavęs nemoka, tik sveikatą gadina, o anas... Matai, Mele, brangioji! Kelkis, vaikeli, kelkis!

— Eik, mama, po galais!— sušuko Maikovska.

Ji nustūmė senę, pašoko, nusišluostė veidą ir sparčiu žingsniu ėmė vaikštinėti po sceną.

Matyt, tais ūmiais judesiais jinai išliejo paskutinį pyktį, nes tuoj ėmė niūniuoti ir šypsotis, o paskui kuo natūraliausiu balsu šūktelėjo Jankai:

— Gal eisit su manim į miestą?..

— Gerai, ir jau nebelyja,— atsakė Janka, žvelgdama jai į veidą.

— Na! Tai bent brangenybę turiu... Matėt?

— Mačiau ir... dar dabar negaliu užgniaužti pasipiktinimo.

— Et... Niekai!

— Jau daug ką vargais negalais supratau teatre ir išsiaiškinau, kaip mokėjau, bet šitokios scenos negaliu suprasti. Kaipgi taip! Argi jūs galite tokius dalykus pakęsti?..

— Per daug jį myliu, kad rūpinčiausi tokiais niekais.

Janką suėmė nervingas juokas.

— Tik operetėje galima pamatyti panašių dalykų, na, ir užkulisy.

— Ką jūs, aš atsikeršysiu!

— Atsikeršysit?.. Labai įdomu... Aš šito niekad, niekad neatleisčiau.

— Ištekėsiu už jo... Turės mane vesti.

— Ir tai bus kerštas?— sušuko Janka nustebusi.

— Geresnio nė nereikia. Tada jis man pašokinės! Žinote ką, visų pirma užsukim į cukrainę, nusipirksiu šokolado...

— Betgi neturėjot už ką pavakarieniauti!..— nejučiomis išsprūdo Jankai.

— Cha cha! Kokia jūs dar naivi... Cha cha! Juk matėte tą, kuris man puokštes siunčia, ir manot, kad neturiu nė skatiko! Cha cha! Ir kaip jūs tokia išlikot? Stačiai įstabu!..

Jinai vėl pradėjo juoktis tarsi pamišėlė, net praeiviai ėmė į jas grįžčioti. Staiga Maikovska pakeitė toną ir smalsiai paklausė:

— O jūs ką nors turite?..

— Turiu... meną,— rimtai atsakė Janka; klausimas jos visai neįžeidė: Janka žinojo, kad teatre tokie dalykai gana įprasti.

— Jūs esat arba didelė garbėtroška, arba labai protinga... Nepažinojau jūsų...— tarė Maikovska ir ėmė klausytis atidžiau.

— Garbėtroška — gal būt! Vienintelis mano tikslas teatre — menas.

— Kam jūs dar vaidinate prieš mane tą farsą! Cha cha! Menas — gyvenimo tikslas! Tai motyvas šauniam kupletui, dargi seniai nuvalkiotas.

— Žiūrint kam...

Maikovska nutilo; paniurusi ji kažin ką mąstė, tarsi nujausdama Jankos asmenyje varžovę, protingą ir išsilavinusią, vadinasi, dar pavojingesnę.

— Vos-ne-vos pasivijau jus!— sušuko kažkas iš užpakalio.

— Nejau mecenatas?.. Jūs ne tarnyboje?..— kandžiai paklausė Maikovska, nes šis nuolatos vaikštinėjo su direktoriene.

— Noriu pakeisti valdovę... Kaip tik ieškau laisvos vietos.

— Pas mane pareigos sunkios.

— O ne, ačiū!.. Aš jau per senas... Pažįstu tokią, kuri labiau atsižvelgtų į mano amžių.

Jis galantiškai nusilenkė Jankai.

— Ar einat, mecenate, su mumis?

— Be abejo, tik jeigu jūs nieko prieš, aš vadovausiu.

— Mielai, kaip visuomet.

— Siūlau papusryčiauti „Versalyje".

— Man reikia grįžti,— tarė Janka,— juk pjesės skaitymas dar nepasibaigė.

— Pabaigs ir be jūsų. Eime.

Lietus visiškai praėjo, liepos saulė išdžiovino gatves, tad jie ėjo neskubėdami.

Mecenatas gręžiojosi nuo vienos į kitą, žvilgčiojo Jankai į akis ir reikšmingai šypsojosi; jis linkčiojo pažįstamiems, o į sutiktus jaunus vyrus žiūrėjo su nugalėtojo mina.

„Versalyje" buvo tuščia. Jie susėdo prie baliustrados, ir mecenatas užsakė gana prašmatnius pusryčius.

Iš pradžių Janka truputėlį varžėsi, bet, pamačiusi, kad Maikovska elgiasi laisvai kaip visuomet, atgavo gerą nuotaiką ir nebekreipė dėmesio nei į kelnerius, nei į žvilgčiojančių praeivių šypsenas.

Mecenatas patarnavo vien tik Jankai, nepamiršdamas jos nė akimirkai, ir žėrė komplimentus, iš kurių Maikovska skambiai juokėsi. Pradžioje Janka truputį tuo stebėjosi, bet paskui tas meilinimasis ėmė rodytis toks komiškas, jog jinai iš širdies juokėsi drauge su Mele.

Valgiai buvo puikūs, vynai — rinktiniai, linksmai švietė saulė, ir Janka juto, kaip ją lieja kažkokia jaudinanti šiluma, taip gera buvo sėdėti be rūpesčių, be jokių minčių ir linksmintis. Tačiau repeticiją jinai vis dėlto prisiminė.

— Tegu palaukia! Negi aš imsiu prie jų taikytis!

Maikovskos užgaidos dažnai būdavo despotiškos; tuomet ji imdavo rikiuoti visą teatrą ir reikalaudavo, kad būtų statomi tokie dalykai, kuriuose jinai galėtų geriausiai pasirodyti. Cabinskis nusileisdavo, neturėdamas kitos išeities ir bijodamas, kad, pasitraukusi drauge su Topolskiu, Maikovska neišardytų jam visos trupės sezono viduryje.

Kai jie sugrįžo į teatrą, jau buvo po trijų, o vakarinio spektaklio repeticija ėjo visu smarkumu.

Cabinskis buvo bepradedąs purkštauti, tačiau Maikovska nužvelgė jį tokiu triuškinančiu žvilgsniu, jog jis tik susiraukė ir pasitraukė į šalį.

Prie Maikovskos su kažkokiu laišku pribėgo motina. Toji perskaitė, brūkštelėjo keliais žodžiais atsakymą ir padavė senei.

— Nuneškit, mama, bet tik tučtuojau.

— Mele, o jeigu jo nebus?..— paklausė senė.

— Tuomet palaukit ir įteikit jam pačiam... Štai jums tam reikalui...

Ir, sprigtelėjusi girtuoklio gestu sau į kaklą, Maikovska padavė motinai monetą.

Žalsvos senės akys dėkingai sužibo, ji pabučiavo dukrai ranką ir išbėgo.

Janka pasidairė Glogovskio, bet jo nebebuvo, tad ji nuėjo į parterį pas grįžusį drauge su jomis mecenatą, prisiminusi, kaip jis būrė jai iš delno.

— Ponas mecenate... Jūs man šį tą skolingas...— prabilo Janka, sėsdamasi greta jo.

— Aš?.. Aš?.. Dievaži, neprisimenu... Nejaugi...

— Žadėjote man pasakyti, ką tąsyk pamatėte mano delne...

— Prisimenu, tačiau man reikia dar kartą pasižiūrėti...

— Tik ne čia. Eime verčiau į persirengimo kambarį, ten bent niekas neatkreips dėmesio...

Jiedu nuėjo į chorisčių kambarį.

Mecenatas kruopščiai ir gana ilgai apžiūrinėjo abi merginos rankas, galų gale, kiek sutrikęs, tarė:

— Garbės žodis, pirmąsyk matau tokias keistas rankas... Iš tiesų nežinau, ar...

— Tik prašau pasakyti viską, absoliučiai nieko neslėpkit. Matote, mecenate, tegu iš manęs juokiasi, kas nori, bet prisipažįstu, kad iš tiesų tikiu tokiais būrimais, lygiai taip pat tikiu kai kuriais sapnais ir nuojautomis... Gal būt, tai juokinga, bet tikiu.

— Negaliu sakyti, o pagaliau pats nesu įsitikinęs, ar tai tiesa.

— Nesvarbu, ar tiesa, ar ne, vis vien turit man pasakyti, brangusis mecenate! Iškilmingai pasižadu, jog nesidėsiu to, ką išgirsiu, į širdį,— švelniai prašė Janka, susijaudinus iš smalsumo ir kažkokios nepaaiškinamos baimės.

— Jūsų laukia kažkokia liga, ar tik ne proto... Nežinau, pats netikiu tuo, garbės žodis. Sakau, ką matau, bet... bet...

— O teatras?— paklausė Janka.

— Jūs būsit garsi... būsit labai garsi!— paskubom sušnibždėjo mecenatas, nežiūrėdamas į merginą.

— Netiesa, šito ten nematėt!..— tarė jinai, įžvelgusi mecenato akyse melą.

— Žodis! Garbės žodis, ten visa tai yra!.. Jūs iškilsite, tačiau per daugybę kančių, daugybę ašarų... Saugokitės svajonių.

— Nors ir visą pragarą tektų pereiti, kad tik pasiekčiau savo tikslą!— tvirtai pasakė Janka, žaibuodama akimis.

— Leiskite man visuomet tarnauti jums patarimais, draugiška pagalba. Žmonių širdys tam ir sukurtos, kad remtų viena kitą.

Ir jis pagarbiai pabučiavo merginai ranką.

— Dėkui, aš eisiu pati viena; jei ir būsiu nelaiminga, tai irgi pati viena. Labai jums dėkui, tačiau niekuomet negalėčiau pakęsti žmonių gailesčio, o jūs norite būti man gailestingas...

Iš apačios atsklido keliasdešimties balsų triukšmas, susiliejęs su muzikos garsais, ir nutraukė tylą, kurioje jiedu abu skendėjo.

Mecenatas spustelėjo Jankai ranką ir išeidamas pasakė:

— Netikėkite visu tuo, bet vandens saugokitės!..

Valandėlę Janka sėdėjo viena, ją kamavo neaiški nuojauta, tarytum kažkokia baimė ir skausmas kartu. Paskui ji nulipo į apačią.

Janka parėjo namo, papietavo, netgi paskaitė kažką, ir visą laiką jai ausyse skambėjo mecenato pranašystės.

„Įdomu, kas tai bus ir kaip tat įvyks?..— mąstė mergina, neramiai vaikščiodama po kambarį.— „Jūs būsit labai garsi!.. Saugokitės svajonių!"— kartojo jinai, čia pat pridurdama:— Niekai!.. Be reikalo susinervinau!"

Tačiau ne taip lengva buvo nusikratyti tų negerų nuojautų, kurios vis dar kunkuliavo kažkur pasąmonėje.

„Būsiu garsi!.."

Janka šypsojosi, pratisai ir iš lėto kartojo tuos žodžius.

„Saugokitės svajonių!"

Paskui jinai ėmė mąstyti apie savo gyvenimą.

Janka taip atidžiai svarstė visą tą laiką, išbūtą teatre, jog aiškiai matė, kaip diena ėjo po dienos, įvykis po įvykio.

„Ką aš nuveikiau?.."— paklausė Janka pati save, skaniodama jau beveik nuvytusius Gžesikevičiaus puokštės žiedus.

„Aš teatre!"— atsakė sau jinai.

Jankos mintyse vėl iškilo visas tas pasaulis, kuriame ji dabar gyveno, kuris atrodė toks keistas, be galo keistas, palyginus su senuoju. Į juos abu jinai žvelgė tarytum nuo kažkokios aukštumos ir juto, kad atsidūrė kryžkelėje, kad tiedu pasauliai juda kiekvienas savaip ir turi savo traukos centrus.

Janka ilgai mąstė apie savo ateitį, tik kažkaip nesąmoningai bijojo gilintis į ją ir daryti kokias aiškesnes prielaidas; ji-

nai juto, kaip ją išsyk apgaubia kažkokia tamsa ir ima varžyti mintis.

Janka ėmė kažką siūti, ir pamažu jos mintys nukrypo kita vaga. Ji visiškai prasiblaivė, ir, nors retkarčiais vis dar mąstė apie mecenato pranašystes, jos jau nebedarė tokio didelio įspūdžio.

Tos pačios dienos vakare, būdama užkulisyje, Janka per pasiuntinį gavo nuo mecenato puokštę gėlių, dėžutę saldainių ir laiškutį, kviečiantį pavakarieniauti „Idilijoje". Laiškutyje paminėta, kad pakviesti ir Maikovska su Topolskiu.

Perskaičiusi ir nežinodama, kaip čia pasielgus, ji paklausė patarimo Sovinską.

— Puokštę parduoti, saldainius suvalgyti ir eiti vakarienės.

— Jūs taip man patariate?

Sovinska niekinamai gūžtelėjo pečiais ir šiurkščiai atsakė:

— Et!.. Anksčiau ar vėliau tai turi įvykti... Visos jūs...

Ji nebaigė ir išėjo.

Janka piktai sviedė puokštę į kampą, išdalijo saldainius, o po spektaklio nuėjo tiesiai namo, be galo pasipiktinusi mecenatu, kuris iš pradžių atrodė esąs labai rimtas ir doras žmogus.

Kitą dieną, po repeticijos, Maikovska įgėlė jai:

— Jūs nekalta... romantikė.

— Ne, tik turiu gerbti savo žmogišką orumą.

— „Būk tu skaisti kaip ledas, švari kaip sniegas, o šmeižtų vis vien neišvengsi. Stok į vienuolyną!"[1] — padeklamavo Maikovska.

— Man nerūpi kitų nuomonė; tiktai pati sau aš noriu likti švari... Bet koks purvas man yra biaurus, ir, net darydama viską, kad išsipildytų mano svajonės, negalėčiau pasielgti niekšingai.

— Fi! Kad tik žinočiau, kas tai yra niekšingumas, purvas ir panašūs dalykai, ir, jei tik pasirodytų, kad jie teikia nemaža malonumo, tuoj pat imčiau vartoti juos rytą vakarą kaip sviestą prie bandelės.

Jos pažvelgė viena kitai į akis su pašaipia panieka ir išsiskyrė.

---

[1] Hamleto žodžiai Ofelijai iš Šekspyro tragedijos trečio veiksmo pirmos scenos.

Savo draugių Janka ėmė labai neapkęsti, dargi stačiai jomis biaurėtis. Jinai jau puikiai jas visas pažinojo, tad atrodė, kad jos panašios į pulką papūgų — tokios buvo lengvabūdiškos, piktos ir kvailos. Jos erzino Janką savo amžinais plepalais apie vyrus ir apdarus. Ją tiesiog siutino jų šypsantys veidai ir nerūpestinga mąstysena. Jinai pati juokėsi be galo retai, ir tai tik lūpomis, o jokiu būdu ne širdimi, todėl negalėjo pakęsti linksmybės, pratrūkstančios dėl kiekvieno nieko.

Janka nuėjo pas Cabinską į pamoką, tačiau niekaip negalėjo užmiršti niekinamo Sovinskos pečių gūžtelėjimo ir Maikovskos žodžių.

— „Būk tu skaisti kaip ledas, švari kaip sniegas, o šmeižtų vis vien neišvengsi. Stok į vienuolyną!"— pakartojo Janka kelissyk, ir užgavo ją ne pirmasis sakinys, o tas antras.

— Ne, ne!..— tvirtino Janka, su pasišlykštėjimu stumdama nuo savęs kažkokius vaiduoklius.

Pasibaigus pamokai, jinai dar ilgai skambino Šopeno noktiurnus, jų melancholija švelnino jos liūdesį.

— Panele Janina!.. Vyras čia jums paliko rolę!..— sušuko direktorienė iš gretimo kabineto.

Janka užvožė fortepijoną ir ėmė žiūrinėti rolės tekstą. Vaidmuo — keliasdešimt žodžių iš Glogovskio pjesės — visai jos nepatenkino; tai buvo viso labo mažutis epizodas, tačiau širdis ėmė plakti stipriau — laukė pirmas tikras pasirodymas.

Spektaklis buvo atidėtas ateinančiam ketvirtadieniui, o kasdien popietėmis turėjo vykti repeticijos, nes Glogovskis to reikalavo ir kasdien visus vaišino, kad tik mokytųsi rolių.

Kelios dienos po to, kai Janka gavo pirmąją rolę, suėjo mėnuo nuo to laiko, kai jinai apsigyveno pas Sovinską. Senė tai priminė iš pat ryto ir pareikalavo kuo greičiau sumokėti.

Janka davė jai dešimt rublių, tvirtai pasižadėdama kitus sumokėti po kelių dienų, nes iš viso beturėjo vos kelis rublius.

Suskaičiavusi pinigus, Janka su nuostaba svarstė, kur ir kam išleido tuos du šimtus rublių, kuriuos atsivežė iš Bukoveco.

— Kaip bus toliau?— sušnibždėjo ji ir pasiryžo kuo greičiau pasikalbėti su Cabinskiu apie neišmokėtą algą.

Janka padarė tai po pirmos repeticijos.

Cabinskis taip pašoko, lyg kas būtų pasikėsinęs jį nužudyti.

— Neturiu, dievaži, neturiu! Pagaliau... pradedančioms aktorėms už pirmuosius mėnesius niekuomet nemoku. Hm! Keista, kaip čia jums niekas to nepaaiškino. Kitos ištisą sezoną dėl pinigų man galvos nekvaršina... Tuo tarpu jums turi pakakti vien to, kad esat puikioje trupėje. Hm!.. Tiesa... Jums, tur būt, kažkiek priklauso už pamokas?..

Išsigandusi Janka prisipažino atvirai:

— Ponas direktoriau! Po savaitės aš nebeturėsiu iš ko gyventi... Lig šiol nieko nesakiau, nes dar iš namų turėjau šiek tiek pinigų.

— O tas senis... mecenatas... ar jis negali duoti?.. Juk visi žino, kad...

— Direktoriau!..— sušnibždėjo Janka, visa paraudusi.

— Maskotė!..[1]— burbtelėjo šis, piktai sučiaupęs lūpas.

Sunkiai nuslopinusi pasipiktinimą, Janka pasakė:

— Šiuo metu man žūt būt reikia dešimties rublių: turiu nusipirkti „Chamams" kostiumą.

— Dešimties rublių?.. Cha cha cha! Kokia jūs nuostabi! Netgi Maikovska vienu sykiu tiek negauna! Dešimties rublių!.. Patinka man toks naivumas!..

Cabinskis kvatojosi iš visos širdies, o nueidamas pasakė:

— Priminkite man vakare, duosiu kvitą į kasą.

Vakare jinai gavo rublį.

Janka liūdnai susimąstė, supratusi, kad skurdas jau stovi už durų, praeis dar kiek laiko, ir teks pažvelgti jam tiesiai į akis.

Mergina gerai žinojo, kad po sėkmingiausio spektaklio choristės gaudavo po penkiasdešimt kapeikų avanso, o paprastai — du zlotus arba keturiasdešimt grašių. Tik dabar ji prisiminė liūdnus ir nukamuotus pagyvenusių aktorių veidus.

Dabar Janka pastebėjo daug tokių dalykų, kurių anksčiau nematė, o jei ir matė, tai apie juos negalvojo. Jos pačios nepritekliai plačiai atvėrė jai akis; mergina pamatė, kokį vargą vargsta visi kiti, kaip slapčia kovoja su juo kas dieną, o per repeticijas ir spektakliuose dažnai dangstosi nerūpestinga linksmybe.

---

[1] Maskotė (iš pranc. mascotte — amuletas) — čia: „neliečiamoji", „skaistuolė". Ši prasmė atsirado nuo prancūzų kompozitoriaus Odrano (1842—1901) operetės pavadinimo. Pagrindinis operetės personažas — jauna mergina — išlaiko ypatybę nešti laimę tol, kol išliks skaisti.

Ta dirbtinė linksmybė, tas pozavimas, paikiojimas buvo tik išorė arba, veikiau, antrasis šių žmonių veidas, gal būt, net tikrasis veidas; tik vėliau Janka pastebėjo, koks liūdnas jų gyvenimas, diena po dienos slenkantis tarp rūpesčių ir nuolatinės kovos. Ji pajuto, kad pati pradeda leistis žemyn, ten, kur be perstojo grumiasi visi su visais ir su kiekvienu atėjūnu, kuris tik kėsinasi atimti vaidmenį ar sumažinti avansą.

Iki šiol Janka tebuvo žiūrovė, dabar pati jau turėjo dalyvauti kovoje.

Mergina nesąmoningai juto, koks nepastovus teatro gruntas, kaip stipriai reikia laikytis, kad neparkristum kitiems po kojų, o žengtum juo pirmyn. Kiek reikia sutelkti jėgų, valios, kiek pakelti, nekreipiant dėmesio į nieką, norint pasiekti savo...

— Pasiekti! Pasieksiu!..— tvirtai atsakydavo Janka tiems niūriems vaizdams, kurie imdavo šmėsčioti jos galvoje, kai ji prisimindavo mecenato būrimus.

Tas dabar jau kasdieninis stovėjimas po spektaklio prie kasos, stačiai elgetaujant pinigų, lyg šešėlis temdė jos kupiną kartėlio sielą.

Todėl Janka dar labiau troško gauti svarbesnį vaidmenį, kad tik ištrūktų iš to nelemto choro, tačiau negalėjo jo prisiprašyti; tai neišpasakytai ją skaudino ir žemino.

Kotlickis be atvangos sukinėjosi apie ją; jis daugiau nebesipiršo, tiktai lūkuriavo.

Vladekas su Janka elgėsi draugiškiau už visus kitus ir garsiai pasakojo, kad jinai lankosi pas jo motiną.

Janka iš tiesų kelis kartus buvo pas Nedzelską, nes niekaip negalėjo išsisukti nuo senės, su kuria labai dažnai susitikinėjo tai teatre, tai gatvėje. Nedzelska visą laiką sekė Vladeką, jau įtardama jį linkstant prie Jankos.

Į Vladeko komplimentus bei užuominas Janka žiūrėjo taip pat abejingai, kaip ir į subtilios pagarbos sklidinus Kotlickio žvilgsnius bei žodžius, mecenato puokštes ir saldainius, kuriuos šis siuntinėjo kas dieną.

Nė vienas iš tų trijų tyliųjų gerbėjų Jankai nė trupučio nerūpėjo; savo šaltumu jinai vertė juos laikytis atokiai.

Aktorės šaipėsi iš to nenuolankumo, o iš tikro širdyje pavydėjo.

Janka neatsakinėjo į kandžias draugių pastabas, vengdama sukelti dar didesnį patyčių srautą.

Jinai mėgo tik vieną Glogovskį, kuris, kol vyko jo pjesės repeticijos, kiauras dienas lindėjo vasaros teatre. Jis neabejotinai skyrė Janką iš kitų moterų, vien su ja šnekėjo apie rimtesnius dalykus, vien į ją žiūrėjo kaip į žmogų. Šis dėmesys labai džiugino Janką, už tai jinai Glogovskiui buvo dėkinga. Jankai patiko jo paradoksai ir tai, kaip atvirai jis ne kartą kalbėjo jai apie opiausius visuomenės gyvenimo klausimus, niekuomet neužsimindamas apie meilę ir nedumdamas akių.

Jiedu dažnai eidavo pasivaikščioti po Lazenkų parką.

Jankos santykiai su Glogovskiu buvo grynai draugiški; jinai elgėsi su juo ne kaip su vyru, o kaip su didelės sielos asmenybe, kuri visiškai nesirūpina tuščiomis smulkmenomis.

Po generalinės „Chamų" repeticijos Glogovskis išėjo iš teatro kartu su Janka.

Tą dieną Glogovskis buvo dar labiau paniuręs, nei paprastai, dar dažniau kartojo „kad pastipčiau" ir „galiu varyti nors iki dvidešimties". Jį draskė nerimas dėl vakaro, bet tas netrukdė jam garsiai juoktis.

— Gal nuvažiuokim konke į Botanikos sodą. Gerai?

Janka linktelėjo, ir jiedu nuvažiavo.

Susiradę laisvą vietą prie baseino po milžinišku klevu, kurį laiką sėdėjo tylėdami.

Sode buvo beveik tuščia. Kaitroje tartum šešėliai ant suoliukų šmėžavo keliolika žmonių. Paskutinės rožės savo žiedų spalvomis spindėjo pro nulinkusių šakelių žalumą; nuo didžiojo gėlyno vis smarkiau sruvo leukonijų kvapas. Tankumyne retkarčiais skambėjo mieguistas paukščių čiulbesys. Medžiai stovėjo sustingę, tartum įsiklausydami į šią saulėtą rugpiūčio dienos tylumą. Tik kartas nuo karto koks lapas ar sausa šakelė lėtai spirale krito į žolyną. Prasisunkusių pro šakas saulės spindulių auksiniai lopeliai kūrė žolėje judančią mozaiką, žibėjo tarytum blyškios platinos plokštės.

— Trauk velniai viską!— retkarčiais nutraukdavo tylą Glogovskis, įnirtingai taršydamasis plaukus.

Janka tik dirsčiojo į jį, jai buvo gaila žodžiais trikdyti tą gaubiančią juos ramybę, tą gamtos tylą, migdančią šilumos perteklium; jinai visa tirpo nuo kažkokio nepažįstamo švelnumo, su niekuo nesusijusio, bet tarsi sklindančio iš erdvės, iš žydrynės, iš baltų, vaiskių, pamažėle slenkančių debesų, iš tamsios medžių žalumos.

Janka gardžiuodamasi kvėpavo leukonijų aromatu, tačiau, kai tik pažvelgdavo į Glogovskį, kuris negalėjo nustygti vietoje, blaškėsi, žvilgčiojo į ją, pešiojo sau plaukus, tuoj pat jai atkakliai kildavo ta pati mintis: jis ketina prisipažinti mylįs ją.

— Sakykit ką nors, nes aš išprotėsiu, pasiusiu!..— ūmai sušuko Glogovskis.

Janka nusijuokė — toks komiškas jis atrodė šią akimirką ir taip buvo nutolęs nuo svajonių apie meilę.

— Pakalbėkim kad ir apie... vakarą...

— Norit galutinai mane papiauti?.. Kad vietoj pastipčiau, iki vakaro, ko gero, neištversiu!..

— Juk sakėt man, kad tai nebe pirma jūsų pjesė, vadinas...

— Taip, bet kiekvieną sykį mane tarsi drugys krečia, nes paskutinę akimirką pamatau parašęs kiaulystę, niekšybę, šlamštą.

— Aš ne žinovė, tačiau pjesė man nepaprastai patiko: ji tokia nuoširdi...

— Ką, rimtai?— sušuko Glogovskis, ir jo balse suskambėjo pasitenkinimas.

— Juk žinot, kad tiesiog nedrįsčiau meluoti.

— Matot, pasakiau sau, kad jeigu ši pjesė žlugs, tai... kad pastipčiau, bet...

— Mesit rašęs?

— Ne, bet išnyksiu iš horizonto keliems mėnesiams ir parašysiu kitą... Parašysiu antrą, trečią... Rašysiu tol, kol būtinai parašysiu iš tiesų gerą dalyką, būtinai!.. Nors ir pastipti turėčiau, parašysiu!.. Esu pasirengęs stoti į teatrą, kad geriau jį pažinčiau ir suprasčiau... Jūs manot, kad galima nustoti rašius?.. Galima pasiusti, nužudyti žmogų, pastipti, bet nustoti rašius?! O, šito negalėčiau padaryti. Kam gi aš gyvenčiau tuomet?..— pridūrė Glogovskis ir įsmeigė akis kažkur priešais save.

Jo giedras veidas, netaisyklingi ir griežti bruožai įsitempė iš nuostabos, tarytum tik dabar jis pirmąsyk iškėlė sau klausimą: kam gi aš gyvenčiau, jei nustočiau rašęs?..

— Kaip jūs manot, ar iš Maikovskos bus gera Antka, ką?— staiga paklausė Glogovskis.

— Man regis, jog šis vaidmuo jai tinka.

— Morisius taip pat atrodys neblogai, tačiau kiti... Menkystė, šunų paroda! Štai ir neišvengiamas žlugimas!..

— Mimi visiškai nepažįsta kaimiečių ir juokingai kalba tarmiškai.

— Girdėjau, man net pilvą susopo! Jūs pažįstat kaimiečius?.. Tiesa! Dievaži!— suriko jis.— Kodėl tas vaidmuo teko ne jums?..

— Ogi todėl, kad man jo niekas nedavė.

— Kodėl man anksčiau nesakėt?.. Kad vietoj pastipčiau, teatrą būčiau sugriovęs, bet jūs tikrai būtumėt gavusi tą vaidmenį!.. Visi susimokė prieš mano nelaimingus „Chamus", o čia dar jūs norit mane pribaigti!

— Neišdrįsau jums sakyti, o pagaliau direktorius davė man Filipovos vaidmenį.

— Statisto darbas, epizodas... Galėjo paimti bet kas. Kad vietoje pastipčiau, bet nujaučiu, jog Mimi čiauškės kaip operetės subretė... Ką jūs man padarėt... Jėzau Marija! Jeigu jums atrodo, kad gyvenimas — tai graži operetė, labai klystat!

— Jau šiek tiek išmanau apie tai...— graudžiai nusišypsojo Janka.

— Kol kas dar ničnieko neišmanot... Viską sužinosit vėliau. Pagaliau moterims paprastai lengviau sekasi; pats likimas dažnai elgiasi su jomis galantiškai: sunkiausiose vietose paduoda ranką ir išveda. O mums tenka sunkiai kovoti dėl savo dalies ir dievaižin kaip brangiai mokėti už menkiausią laimėjimą.

— Argi moterys nieko nemoka?

— Matot, yra šitaip: moterys, o ypač scenoje, tik už mažą dalį pasisekimo gali dėkoti sau, savo talentui; kita dalimi pasirūpina meilužiai, kurie jas proteguoja, o paskutine dalimi — galantiški vyrai, kurie turi vilties kada nors jas proteguoti...

Janka, nors ir pasijuto užgauta, bet nieko neatsakė, tuoj pat jos vaizduotėje iškilo Maikovska, o už jos Topolskis, Mimi ir Vavžeckis šešėlyje, Kačkovska ir vienas iš žurnalistų, ir taip toliau, beveik visos kitos. Mergina nuleido galvą, gerokai nusiminusi, ir tylėjo.

— Nerūstaukit ant manęs, jūsų tas dar neliečia. Tiktai pažymėjau faktą, kuris man dingtelėjo į galvą.

— Ne, aš nerūstauju, sutinku, kad jūsų tiesa.

— Jums taip nebus, jaučiu... Nagi eime!..— staiga sušuko Glogovskis ir pašoko nuo suolelio.

— Dar kai ką pasakysiu...— tarė jis, kai jie grįžo Ujazdovo alėjomis atgal.— Pasakysiu tą pat, ką ir pirmąją dieną, kai susipažinau su jumis Belianuose: būkim draugai!.. Nieko nepadarysi, žmogus yra kaimenės gyvulys: visuomet privalo turėti ką nors greta savęs, kad galėtų šiaip taip gyventi šiame pasaulyje... Žmogus neatsilaikys vienas; jis turi remtis kitais, kabintis į kitus, turi sieti savo egzistenciją su kitais, eiti kartu ir jausti kartu, idant galėtų ką nors nuveikti... Žinoma, puikiausiai pakanka ir vienos gimininges sielos. Būkim draugai!..

— Gerai,— atsakė Janka,— bet su viena sąlyga.

— Greičiau, dėl dievo meilės, gal nesutiksiu!

— Taigi... Duokit garbės žodį, kad niekuomet, niekuomet nešnekėsit man apie meilę, neįsimylėsit manęs ir elgsitės su manimi kaip su truputį jaunesniu draugu. Galėsite net patikėti man savo meilės dalykus ir visokius širdies skausmus...

— Sutinku visais atžvilgiais; iškilmingai tvirtinu susitarimą garbės žodžiu!— apsidžiaugė Glogovskis.— Mano sąlygos tokios: visiškas ir besąlygiškas atvirumas, neribotas pasitikėjimas... Amen!

Jiedu iškilmingai paspaudė kits kitam rankas.

— Tai tyrų sielų sąjunga idealiais tikslais!— juokėsi Glogovskis, mirkčiodamas Jankai.— Dabar man taip kažko linksma, kad galiu savo paties galvą paimti ir išbučiuoti...

— Tai „Chamų" pergalės nuojauta.

— Nepriminkit man apie tai. Žinau, kas manęs laukia. Dabar mudu atsisveikinsim...

— Nepalydėsit manęs iki namų?

— Ne... O pagaliau sutinku, tačiau šnekėsiu apie... meilę,— linksmai sušuko Glogovskis.

— Tuomet iki pasimatymo! Tesaugo jus dievas nuo tokių melagysčių.

— Turėjote tos šlykštynės kaip reikiant gurkštelėti, jei vien nuo jos kvapo koktu darosi...

— Eikit jau... Kada nors papasakosiu...

Glogovskis šoko į puskarietę ir nudūmė į Hožos gatvę, o Janka nuėjo namo.

Ji matavosi kaimietės kostiumą, kurį pasiuvo madam Ana „Chamams", ir su šypsena galvojo apie sąjungą, sudarytą su Glogovskiu.

Už kulisų ir persirengimo kambariuose buvo jaučiama, kad šiandien „premjera".

Visi rinkosi anksčiau, rengėsi ir grimavosi atidžiau, tik Kšikevičius, kaip paprastai, pusiau nusirengęs, su grimo dažais rankoje, trainiojosi persirengimo kambariuose, slampinėjo po sceną.

Stanislavskis, kuris paprastai, jei tik turėdavo vaidinti, pasirodydavo porą valandų prieš spektaklio pradžią, dabar jau buvo apsirengęs ir tik kas akimirką taisėsi grimą.

Vavžeckis vaikštinėjo po drabužinę su vaidmeniu rankoje ir pusbalsiu kartojo žodžius.

Režisieriaus padėjėjas sukosi dar smarkiau, nei paprastai, o moterų kambariuose barniai vyko dar karštesni; visi buvo be galo susinervinę. Sufleris prižiūrėjo scenos dekoravimą ir stebėjo gausiai plaukiančią publiką. Apsivilkusios liaudies kostiumais choristės, kurios turėjo vaizduoti minią, jau buvo pasirengusios ir zujo į visas puses.

— Dobekai!— sušuko Maikovska.— Aukseli mano, žiūrėk, kad palaikytum mane!.. Viską moku, tik antrame veiksme, scenoje su Hrehoru, tą monologą pasufleruok man garsiau.

Dobekas linktelėjo, bet nespėjo grįžti į savo vietą, o jį užkalbino Gliasas.

— Dobekai! Išgersi degtinės, ką?.. Gal nori ko nors užkąsti?..— rūpestingai paklausė jis suflerį.

— Užkandžiui pastatyk alaus,— atsakė Dobekas, džiaugsmingai šypsodamasis.

— Brangusis mano, tik palaikyk mane!.. Šiandien iš tiesų moku, bet galiu kur nors užsikirsti...

— Na, na! Tik nesusimauk pats, aš jau tau pražūti neleisiu.

Ir taip nuolatos kas nors bėgo pas jį, prašė, vaišino degtine, o Dobekas tik linksėjo galva ir iškilmingai žadėjo visus „palaikyti".

— Dobekai! Man reikia tik pirmųjų žodžių... Įsidėmėk!— paskutinis tarė Topolskis.

Glogovskis sukiojosi po sceną, pats tvarkė pirkios vidų, patarinėjo aktoriams, nerimastingai žvilgčiodamas į pirmąją parterio eilę, kurioje sėdėjo spaudos atstovai.

— Bus man karšta rytoj!..— sukuždėjo jis pats sau.

Dramaturgas ėmė karštligiškai žingsniuoti, nebegalėdamas nei nustovėti, nei nusėdėti vietoje, galiausiai išėjo į sodelį, atsistojo po kaštonu ir plakančia širdimi ėmė stebėti ką tik prasidėjusį pirmąjį veiksmą, tačiau ir ten negalėjo ištverti: nematė visos scenos, o ir publika sėdėjo jam iš šono.

Jis vėl grįžo už kulisų ir pro durų plyšį ėmė žiūrėti į publiką.

Žiūrovai elgėsi šaltai ir ramiai klausėsi; iš salės dvelkė slogi tyla. Glogovskis matė šimtus akių ir sustingusių veidų, net kelneriai, sustoję ant suolų prie verandos, žiūrėjo į sceną. Jis pasiklausė, ar salėje nepasigirs šurmulys... Nieko! Tyla... Retkarčiais kažkas kostelėja, sušlama programa, ir vėl tyla.

Aktorių balsai skambėjo aiškiai ir plaukė į tą juodą, susispietusią krūvon žmonių minią.

Glogovskis prisėdo tamsiame kampe ant šūsnies dekoracijų, užsidengė rankomis veidą ir ėmė klausytis.

Scena ėjo po scenos tvarkingai ir sklandžiai, salėje tvyrojo vis ta pati grėsminga tyla, užkulisyje viešpatavo šventiška ramybė, visi vaikščiojo pirštų galais, kas tik galėjo, stovėjo tarp kulisų.

Ne! Jis negalėjo nustygti vietoje!

Buvo girdėti Topolskio baritonas, Maikovskos sopranas, kiek prikimęs Gliaso balsas, bet ne tai jisai norėjo išgirsti, ne tai!

Glogovskis taip stipriai kandžiojo sau rankas, jog net akys pritvinko ašarų. Jis stojosi ir norėjo kažkur eiti, ką nors daryti, netgi rėkti, tačiau sėdosi atgal ir klausėsi.

Veiksmas pasibaigė.

Nuaidėjo keletas šaltų pliaukštelėjimų ir paskendo salės tyloje.

Glogovskis pašoko ir, ištempęs kaklą, karštligiškai liepsnojančiomis akimis laukė, bet išgirdo tik nukritusios uždangos stuktelėjimą ir ūmai kilusį klegesį.

Pertraukos metu jis vėl akylai stebėjo žiūrovus: jų minos buvo kažkokios keistos. Reporteriai raukėsi; jie kažką tarpusavyje kalbėjo pašnibždomis, kai kurie užsirašinėjo.

— Man šalta!..— sušnibždėjo Glogovskis, purtomas kažkokio ledinio drebulio.

Ir jis kaip nesavas ėmė klaidžioti po teatrą.

Nuolatiniai užkulisio lankytojai suplūdo visu būriu ir sukėlė šiokį tokį pagyvėjimą, bet vis dėlto aktorių veiduose atsispindėjo nerimas dėl kitų keturių veiksmų likimo.

— Sveikinu!.. Pernelyg aštru, pernelyg brutalu, tačiau nauja!— kalbėjo Kotlickis, spausdamas Glogovskiui ranką.

— Kitaip tariant, nei velnias, nei gegutė, o kažkoks vištgaidis!..— prisiversdamas atsakė Glogovskis.

— Pažiūrėsim, kas bus toliau... Publika nustebusi: liaudiška pjesė ir be šokių...

— Velniop!.. Juk čia ne baletas!..— nenorom sumurmėjo Glogovskis.

— Betgi jūs pažįstat žiūrovus ir žinot, kaip jie žavisi dainomis ir šokiais.

— Tai tegu eina į Krokuvos balaganą!— tarė Glogovskis.

Jis apsigręžė ir nuėjo įsiutęs.

Po antrojo veiksmo plojimai buvo gausesni ir ilgesni.

Nuotaika užkulisyje pakilo iki įprastinės.

Cabinskis jau dukart siuntė Viceką į kasą sužinoti, kaip ten reikalai. Pirmąsyk Goldas davė atsakymą: „Gerai", o antrąsyk — „Išparduota".

Glogovskis ir toliau kamavosi, bet jau nebe taip labai, nes išgirdo tai, ko taip karštligiškai laukė, būtent — plojimus; taigi truputėlį aprimo ir, atsisėdęs užkulisyje, toliau stebėjo vaidinimą.

Jis mėlynijo iš pykčio, spardė skrybėlę ir nekantriai šnypštė, nebegalėdamas ištverti... Kaimiški personažai, tikroviški iki menkiausios smulkmenos, pavirto kažkokiomis blankiomis sentimentalios dramos figūrėlėmis, manekenais, apvilktais tautiniais rūbais. Vyrai dar šiaip taip laikėsi, tačiau moterys, išskyrus Maikovską su Mirovska, kuri vaidino senę elgetą, buvo visai niekam tikusios; jos čiauškėjo, užuot kalbėjusios, vienodai vaidino ir neapykantą, ir meilę, ir džiaugsmą; viskas atrodė taip dirbtina, netikra, lengvabūdiška, be trupinėlio tiesos ir nuoširdumo, jog Glogovskį tiesiog smaugė neviltis... Tai buvo tiktai maskaradas, nieko daugiau.

— Aštriau!.. Drąsiau!.. Energingiau!..— šnibždėjo jis, trepsėdamas koja.

Tačiau niekas į Glogovskio raginimus nekreipė dėmesio.

Šypsena švystelėjo jo lūpose, kai pamatė į sceną išeinančią Janką. Ji pastebėjo tą šypseną, ir tas ją išgelbėjo; atsidūrusi

scenoje, mergina neteko žado ir jautėsi tiesiog suparalyžiuota; ją purtė toks baisus drebulys, jog nematė nei scenos, nei aktorių, nei publikos; atrodė, lyg būtų paskendusi ryškioje šviesoje...

Pastebėjusi tą prielankią šypseną, Janka išsyk atitoko.

Jai tereikėjo pačiupti šluotą, paskui stverti girtuoklį vyrą už pakarpos, visu balsu jį išplūsti ir apipilti priekaištais, o po to išstumti pro duris.

Nors Janka atliko tai per smarkiai, tačiau ji taip nuoširdžiai nutvėrė kaimietį už sprando ir taip energingai išplūdo smuklininką, lyg būtų buvusi tikra įsiutusi kaimo boba.

Kaimietis teisinosi, spyrėsi, todėl situacija buvo komiška, ir, kai jiedu ėjo nuo scenos, salė pratrūko juoku.

Glogovskis pakilo ieškoti Jankos. Ji stovėjo ant laiptelių, kylančių į persirengimo kambarį, vis dar negalėdama atsipeikėti; jos akyse spindėjo kažkoks gilus pasitenkinimas.

— Labai gerai!.. Tai buvo tikra kaimietė! Temperamento jums netrūksta, ir balsą turit gerą, tai du visų svarbiausi dalykai!— pasakė Glogovskis ir pirštų galais grįžo į savo vietą.

— Gal surengti iškvietimą?— šnipštelėjo jam į ausį Cabinskis.

— Dvėskit ir eikit po velnių!— taip pat tyliai atsakė Glogovskis ir pajuto pašėlusį norą smogti į nugrimuotą direktoriaus veidą, tačiau pastebėjo auklę, stovinčią netoliese ir rūsčiai, netgi truputį pamaldžiai žiūrinčią į sceną, ir jam dingtelėjo nauja mintis.

— Aukle!

Auklė nenoromis priėjo prie Glogovskio.

— Sakykit, aukle, kaip jums patinka ta „kumėdija"?— smalsiai paklausė jis.

— Pravardžiavimas, ir visai nepadorus... Chamai!.. Taip jau yra, kad kaimo žmogus — ne šlėkta, bet šitaip pravardžiuoti žmonėms ant juoko — tai jau nuodėmė!

— Na, tiek to!.. Bet ar jie panašūs į kaimo žmones?

— Kas tiesa, tai tiesa!.. Tokie jie ir yra, kaimiečiai, tik ne taip prašmatniai rengiasi, ne taip gražiai vaikšto ir kalba... Tik nepykit, ponas, jei pasakysiu: kam to visko reikia?.. Ponus, žydus ar šunbajorius visokius rodykit, bet sarmata padorius ūkininkus taip išjuokti visų žmonių akyse ir kumėdijas su jais išdirbinėti! Ponas dievas gali nubausti už tokią paleis-

tuvystę!.. Ūkininkas tai ūkininkas... Nereikia jo kibinti!— užbaigė jinai.

Auklė ir toliau žiūrėjo į sceną, vis labiau užsirūstindama, vos ne su ašaromis akyse.

Glogovskis neturėjo kada stebėtis: kaip tik tuo metu griausmingais plojimais pasibaigė veiksmas, publika ėmė šaukti autorių, tačiau jis nusilenkti nėjo.

Keli žurnalistai atėjo paspausti jam rankos ir pagirti pjesės. Glogovskis klausėsi abejingai, jo galvoje jau brendo planas, kaip tą pjesę perdirbti.

Tik dabar jisai aiškiai pamatė visokių trūkumų, pastebėjo nenuoseklumą, mintyse tuoj pat pradėjo papildinėti pjesę, kurti naujas scenas, keisti situacijas ir taip pasinėrė į šį naują darbą, jog nebekreipė dėmesio, kaip sekasi ketvirtas veiksmas.

Aplodismentai griauste griaudė, ir vėl ėmė aidėti vieningas riksmas:

— Autorių! Autorių!

— Kviečia, eikite pagaliau!— sušnibždėjo jam kažkas į ausį.

— Kad vietoj pastipčiau, eik, broli mielas, po velnių!

Žiūrovai taip pat kvietė ir Maikovską su Topolskiu.

Maikovska uždususi pribėgo prie Glogovskio.

— Ponas Glogovski!.. Eikite greičiau!— sušuko jinai, imdama jį už rankos.

— Duokit man ramybę!— piktai riktelėjo jis.

Maikovska nuėjo, o Glogovskis sėdėdamas mąstė toliau. Dabar jam neberūpėjo nei aplodismentai, nei kvietimai, nei spektaklio pasisekimas, tik negailestingai graužė mintis, kad kūrinys yra visiškai netikęs. Kuo toliau Glogovskis samprotavo, tuo aiškiau matė visą pjesę ir net drebėjo iš širdgėlos, kad dar sykį jo pastangos nuėjo niekais.

Su bejėgišku pykčiu dramaturgas klausėsi, kaip žiūrovai ploja grubiems ir komiškiems epizodams, tam fonui, kuriame turėjo išryškėti jo „chamų" sielos, o pats pjesės turinys, jos idėja, nedarė publikai jokio įspūdžio.

— Ponas Glogovski, norėčiau, kad pasirodytumėt penktajame veiksme, jeigu jus kvies,— ryžtingai tarė Janka; jai atrodė keistas tas abejingumas, kaip jinai tat suprato.

— Kas kviečia?.. Argi nematot, kad tai galerija? Nepastebit, kaip šaiposi žurnalistai ir priekinės eilės, ką?.. Sakau

jums, kad pjesė bloga, biauri... kiauliška! Pamatysit, ką rytoj parašys apie ją.

— Kas bus rytoj, pamatysim rytoj. Šiandien tikras pasisekimas, o pjesė iš tiesų nuostabi.

— Nuostabi!— skausmingai sušuko Glogovskis.— Jei matytumėt, kokia ji mano smegenyse, kokia tenai ji nuostabi ir tobula, tuomet suprastumėt, kad tai, kas dabar vaidinama, tėra apgailėtinas, sudriskęs skarmalas...

Pribėgo Cabinskis, režisierius, Kotlickis ir primygtinai ėmė kalbinti Glogovskį, kad jisai pasirodytų publikai, tačiau šis vis dar spyrėsi.

Spektakliui pasibaigus, kai visi žiūrovai išties kaip pašėlę ėmė ploti ir kviesti autorių, Glogovskis išėjo su Maikovska, žemai nusilenkė, pasitaisė plaukus ir nevikriai pasitraukė už kulisų.

— Jei dar būtų šokių, dainų ir muzikos, galvą guldau, jog vaidintume iki pat sezono pabaigos,— tarė Cabinskis.

— Numirk, direktoriau, sudek, prasigerk, tik nekliedėk man nesąmonių!— suriko Glogovskis.— Tikriausiai čia dar atbėgs restorano savininkas ir ims mane plūsti, kad dėl tų pačių priežasčių jis mažiau pardavęs alaus ir degtinės, kad publika, kuri turi klausytis ir mažai juokiasi, labiau vertina karštą arbatą...

— Gerbiamasis, juk niekas nerašo pjesių sau pačiam, o tik žmonėms.

— Taip, žmonėms, bet ne kanibalams...

Vėl priėjo Kotlickis ir kažką ilgai kalbėjo Glogovskiui.

Šis susiraukė ir tarė:

— Visų pirma, neturiu tam pinigų, nes tai kainuotų brangokai, o antra, nenoriu būti jokiu „mūsų žinomu ir gerbiamu"; tai — prostitucija!..

— Galit pasinaudoti mano pinigine... Manau, kad mūsų seni draugiški santykiai...

— Tiek to!..— staigiai nutraukė jį Glogovskis.— Tačiau davėt man vieną mintį... Surenkim nedidelę vakarienę, bet tik taip sau, keliese, ką?..

— Gerai, reikia išsyk sudaryti sąrašą.

— Cabinskiai, Maikovska su Topolskiu, Mimi su Vavžeckiu, Gliasas kaip linksmintojas, jūs, savaime suprantama. Ką čia dar?..

Kotlickiui knietėjo pasiūlyti Janką, tačiau jis varžėsi garsiai apie tai prasižioti.

— Aha! Jau žinau... Orlovska... Filipova! Ar pastebėjot, kaip šauniai ji suvaidino?..

— Iš tiesų gerai...— atsakė Kotlickis, įtariai žvelgdamas į Glogovskį; jis pagalvojo, kad, gal būt, ir Glogovskis deda į Janką kažkokių vilčių.

— Tąsyk eikit ir pakvieskit visus... Aš tuoj pat sugrįšiu.

Kotlickis nuėjo į sodelį, o Glogovskis nubėgo viršun į chorisčių persirengimo kambarį ir sušuko pro duris:

— Panele Orlovska!

Janka iškišo galvą:

— Greičiau renkitės; visa gauja eisim vakarieniauti. Tiktai jokių protestų.

Po pusvalandžio jie jau sėdėjo vieno iš didžiausių Novi Sviato restoranų kabinete.

Visi energingai puolė prie degtinės ir užkandžių; kelių valandų nervinimasis nepaprastai sužadino apetitą. Kalbėjo mažai, užtat gėrė daug.

Janka nenorėjo gerti, tačiau Glogovskis ragino ją ir šūkavo:

— Turit gerti, ir baigta! Tokiose garbingose laidotuvėse, kaip šiandien, privalote gerti...

Iš pradžių Janka išgėrė tik stiklelį, tačiau paskui teko išgerti ir dar; be to, ji pajuto, kaip maloniai tas nuteikia, nes širdyje vis dar buvo šiek tiek baimės ir rūpesčio dėl pjesės pasisekimo.

Po įvairių patiekalų kelneriai sustatė visą bateriją vyno ir likerio butelių.

— Bus su kuo susirungti!..— linksmai sušuko Gliasas, stuksendamas peiliu į butelį.

— Matysi, teks tau kristi savo paties pergalės auka, jei ir toliau atakuosi su tokiu įkarščiu.

— Šnekėkit sau, o mes gerkim!— šaukė Kotlickis, pakeldamas taurelę.— Į autoriaus sveikatą!

— Pasprink, kanibale!..— sumurmėjo Glogovskis, atsistojęs ir susidaužęs su visais.

— Tegyvuoja mūsų autorius ir terašo kasmet po naują šedevrą!— riktelėjo jau gerokai įkaušęs Cabinskis.

— Tu, direktoriau, taip pat vos ne kasmet kuri šedevrus, ir niekas juk tau šito neprikaišioja.

— Su dievo ir žmonių padėjimu, ponai, taip, taip!— tarė Cabinskis.

Zažecka pratrūko juoku, ĵai iš paskos ir visi kiti.

— Eikš, apkabinsiu tave!.. Nors sykį nemeluoji!— suriko Gliasas.

Cabinska net raičiojosi iš juoko.

— Į direktoriaus ir direktorienės sveikatą!— sušuko Vavžeckis.

— Tegyvuoja ir tekuria su dievo ir žmonių padėjimu kuo daugiau šedevrų!

— Į visos trupės sveikatą!

— O dabar išgerkim už... publiką.

— Malonėkit. Kadangi čia esu vienintelis jos atstovas, pašlovinkit mane. Elkitės su manim pagarbiai, gerkit į mano sveikatą... Galit mane net bučiuoti ir prašyti kokios nors malonės; apsvarstysiu ir, ką galėsiu duoti, duosiu!— šaukė įsilinksminęs Kotlickis.

Jis paėmė nuo stalo taurelę, atsistojo prie veidrodžio ir laukė.

— Koks išpuikimas, dievaži! Aš pirmas lendu į ugnį!— sušuko Glogovskis.

Su pilnu stikleliu, jau truputėlį svirduliuodamas, jis priėjo prie Kotlickio.

— Gerbiamoji ir maloningoji ponia!.. Duodu tau kūrinius, parašytus krauju ir širdimi; tik supraski juos ir teisingai įvertinki!— patetiškai šaukė Glogovskis, bučiuodamas Kotlickį.

— Jeigu tu, maestro, rašysi juos man, jeigu neįžeidinėsi manęs stačiokiškais žodžiais ir skaitysiesi su manimi, kursi juos man vienai, kad galėčiau linksmintis ir džiaugtis, duosiu tau pasisekimą!

— Veikiau įspirsiu tau, kad tu pastiptum!— piktai sušnibždėjo Glogovskis.

Priėjo Cabinskis.

— Gerbiamoji publika! Tu esi saulė, tu esi grožis, tu esi galybių galybė, tu esi išmintis, tu esi žinojimas! Tau vienai gyvena, vaidina, dainuoja ir tau priklauso tie Melpomenos vaikai!.. Pasakyki, kilmingoji ponia, kodėl nesi mums malonin-

ga?.. Prašau tave, šviesiausioji, padaryki, kad teatras kas dieną būtų pilnas!..

— Mylimasis! Turėk truputį pinigų, kai atvyksti į Varšuvą, didelį repertuarą, gerai parinktą trupę, gražų chorą, na, ir vaidink tai, ką aš mėgstu, tuomet tavo kasa luš nuo aukso.

— Gerbiamoji publika!— su komišku patosu sušuko Gliasas, bučiuodamas Kotlickiui į smakrą.

— Kalbėk!— tarė Kotlickis.

— Gerbiamoji moterie!.. Duok man braškančiųjų ir liepki tau galvą nuskusti, geltonu kaptonu apvilkti, žaliu popieriumi apklijuoti, o mes jau patys išsiųsim tave, kur reikia.

— Gausi, sūneli... delirium tremens[1].

— Topolski! Tavo eilė!

— Atstokit nuo manęs!.. Nusibodo tas jūsų balaganas!

Direktorienė taip pat atsisakė; Zažecka komiškai padarė reveransą ir paglostė Kotlickiui skruostą.

— Mano brangioji!.. Mano aukseli!..— ėmė švelniai prašyti ji.— Padaryk, kad Vavžekas neįsimylėtų kaskart kitos, ir... matai... man praverstų apyrankė, dar žalias rudeninis kostiumėlis, šiokie tokie kailinukai žiemai, o svarbiausia, kad direktorius mokėtų pinigus...

— Gausi, ko prašai, nes prašai nuoširdžiai, o štai tau adresas.

Kotlickis padavė jai savo vizitinę kortelę.

— Nuostabu! Bravo!

— Panele Maikovska, galite prieiti, iš anksto daug prižadu.

— Jūs sena veidmainė!.. Nuolat žadat, tik nieko niekuomet neduodat!— pasakė Melė.

— Duosiu... Po metų debiutuosi Varšuvos teatre, angažementas neabejotinas.

Maikovska abejingai trūktelėjo pečiais ir atsisėdo.

— Panele Orlovska...

Janka atsistojo; jai truputėlį sukosi galva, tačiau buvo taip linksma ir šitas spektaklis atrodė toks komiškas, jog jinai priėjo ir maldaujamu balsu sušuko:

— Tiktai vieno noriu: kad galėčiau vaidinti... Prašau tiktai vaidmens...

— Pašnekėsim apie tai su direktorium ir gausi.

---

[1] Baltoji šiltinė *(lot.)*.

— Duokit ramybę, jau nusibodo... Kotlicki! Eik šen, pradėsim naują seriją.

Jie pradėjo gerti kaip reikiant. Kambarys buvo pilnas klegesio ir papirosų dūmų. Kiekvienas įrodinėjo ir tvirtino kažką savo, visi rėkavo kvailystes, nes jau buvo atsakančiai įgėrę.

Maikovska dainavo, pasirėmusi į stalą, peiliu mušdama taktą į šampano butelį.

Direktorienė garsiai ginčijosi su Zažecka ir be paliovos siurbė sausą malagą.

Topolskis tylėjo ir gėrė pats vienas. Vavžeckis pasakojo Jankai visokias linksmas istorijas, o Glogovskis, Gliasas ir Kotlickis ginčijosi dėl publikos.

— Aš jums kai ką padainuosiu ta tema,— sušuko Gliasas.

Jei turėčiau tokią ponią,
Leisčiau aš dienas maloniai...
Kad ji niekur neprapultų,
Prie jos šono eičiau gultų.

Niekas jo negirdėjo, visi buvo įsitraukę į ginčus.

Janka juokėsi, kirtosi su Vavžeckiu, bet jau nelabai nutuokė, kas su ja dedasi. Kambarys po truputį ėmė suktis drauge su ja, žvakės ištįso ir atrodė kaip fakelai. Pašėlusiai norėjosi šokti, milžiniški veidrodžiai atrodė tarsi vanduo, ir Jankai kilo noras mėtyti į juos butelius. Be to, ji būtinai stengėsi suprasti, ką kalba Glogovskis, o šis, įraudęs, girtutėlis, išsitaršiusiais plaukais ir kaklaraiščiu, nusisukusiu ant nugaros, rėkavo garsiausiai, mosikavo rankomis, trankė kumščiu, bet ne į stalą, o į Gliaso pilvą, ir spiaudė ant kelių Cabinskiui, kuris snaudė kėdėje greta ir tik murmėjo:

— Malonėkite!..

Tačiau Glogovskis jo negirdėjo ir rėkavo toliau:

— Eikit lauk su publikos nuomone! Pjesė yra bloga, aš jums šitai sakau!.. O kad ten kas šaukė... kaip jūs sakot, tai tik patvirtina, kad mano teisybė... Jūsų buvo tūkstantis, tad juo sunkiau tokiai gausybei suvokti tiesą... Vienas žmogus — tai asmenybė, o minia — banda, kuri nieko nenutuokia...

— Minia — didi galia, kaip sako patarlė...— reikšmingai sušnibždėjo Kotlickis.

— Kvailystę sako! Minia — tai tik didelė gerklė, didelė iliuzija ir didelė haliucinacija.

— Jūs, brangusis maestro, esat aristokratas ir individualistas.

— Aš esu Glogovskis... Glogovskis, gerbiamasis, nuo lopšio iki pat grabo.

— Ką tai reiškia?..

— Galit suprasti, kaip jums patinka.

— Paliekat labai daug laisvės spėliojimams.

— O argi manai, filisteri tu, kad mano siela vienaląstė, kad ją galima paimti į saują, suspausti, apžiūrėti ir pasakyti, kokios ji rūšies?!. Prašom nelipdyti etikečių, ponas Kotlicki. Šalin klasifikaciją! Jūs nieko nemokat, vien tik rūšiuoti!

— Maestro, tu velnioniškai pasitiki savimi.

— Diletante, esu tiktai prityręs.

— Kad tave šunys!.. Tiek beprotybių tokiame menkame futliare!— sušnibždėjo Gliasas, apčiupinėdamas Glogovskio krūtinę.

— Genijus ne mėsoj tūno... Nutukęs žmogus — tai tik nutukęs galvijas. Prakilni siela neapkenčia nutukimo. Sveikas skrandis, normalumas — tai vidutinybė, o vidutinybė — tai piemenys.

— O tokie paradoksai — tai tik pelai, o ne grūdai.

— Asilams ir visokiems inteligentpalaikiams.

— Dixi[1], brolau! Reinvynis šneka tavo lūpomis.

— Pradėkim iš naujo!— nutraukė juodu Gliasas, čiupdamas abu už sprandų.

— Jei gerti — sutinku; jei kalbėti — einu gult!— klykė Kotlickis.

— Taigi gerkim!

— Vavžekai, kad tave šunys! Nagi stverk Mimi ir dar kokią kitą uogą, sudarysim nedidelį chorą.

Ir jie užtraukė kažkokią linksmą dainelę; nedainavo tiktai Glogovskis, kuris ramiausiai užmigo, atsišliejęs į Cabinskį, o Janka negalėjo nė žodžio ištarti.

Dainelė skambėjo vis linksmiau, tačiau Janka juto, kaip ją ima nenugalimas miegas, kaip ji vos negriūva nuo kėdės, vėliau ją kažkas prilaiko, apvelka, veda... paskui tartum važiuoja puskariete.

[1] Aš pasakiau *(lot.)*.

Mergina jaučia kažką greta savęs, bet ką — negali suprasti. Į ją padvelkia kažkieno karštas alsavimas, ją apglėbia kažkieno rankos; jinai girdi ratų bildėjimą ir kažkieno kuždantį balsą... Ji vos girdi žodžius, pati kartoja juos: „Myliu tave, myliu!", tačiau nieko nesupranta.

Janka sudrebėjo, lūpomis pajutusi karštus, aistringus bučinius... Ji staigiai palinko į priekį ir — atsipeikėjo.

Kotlickis sėdėjo šalia, apkabinęs ją per juosmenį, ir bučiavo. Janka norėjo atstumti jį, tačiau rankos nusviro, norėjo garsiai surikti, tačiau pristigo jėgų... Snaudulys vėl atėmė jai sąmonę, ji tarytum pasinėrė į letargą.

Puskarietė sustojo, ir ūmai užplūdusi tyla prabudino Janką. Ji pamatė, jog stovi ant šaligatvio, o Kotlickis skambina prie kažkokio namo vartų.

— Dieve! Dieve!— nustebusi sušnibždėjo Janka, negalėdama suprasti, kur dabar atsidūrė.

Janka viską suprato tik tuomet, kai Kotlickis prisiglaudęs švelniai sukuždėjo:

— Eime!

Pasibaisėjusi Janka ištrūko iš jo glėbio. Kotlickis bandė ją sučiupti, tačiau mergina taip stipriai jį pastūmė, jog šis atsitrenkė į sieną... O ji nubėgo tiesiai, Mokotovo vartų link.

Jinai bėgo lyg paklaikusi, jai atrodė, kad kažkas vejasi, jau prisiveja ir griebia... Širdis mušė nelyginant kūjis, veidas degė iš gėdos ir pasibaisėjimo.

— Dieve! Dieve!— šnibždėjo Janka, bėgdama vis greičiau.

Gatvės buvo tuščios; ją gąsdino jos pačios žingsnių aidas, kampuose sutiktos puskarietės, šešėliai panamėse ir toji akmeninė, kraupi užmigusio miesto tyla, kurioje, rodės, sklando kažkokie verksmo, kūkčiojimo atbalsiai, kažkoks šiurpus kikenimas, palaidas juokas, girtuoklių šūkalojimai... Sustojusi tarpuvarčių šešėliuose, Janka nerimastingai dairėsi aplink ir pamažu prisiminė viską: spektaklį, vakarienę, kaip ji paskui gėrė... dainas... ir kaip ją vėl kažkas vertė gerti, o tarp šių atsiminimų nuotrupų išvydo pailgą arklišką Kotlickio veidą ir jo bučinius puskarietėje!..

— Niekšas! Niekšas!— sukuždėjo Janka, visiškai atsitokėjusi, ir net sugniaužė kumščius, taip smarkiai ją užliejo ūmaus pykčio ir neapykantos banga...

Smaugiama bejėgiškumo ir pažeminimo ašarų, konvulsyviai kūkčiodama, Janka grįžo namo.

Jau aušo rytas.

Duris jai atvėrė Sovinska.

— Reikėjo grįžti dieną, o ne žadinti žmones vidury nakties!— niurzgėjo suirzusi senė.

Janka nieko neatsakė, tik susigūžė tarsi nuo smūgio.

— Niekšai! Niekšai!..— vis tas pats riksmas aidėjo jos širdyje, prisisunkusioje maišto ir neapykantos.

Dabar Janka nebejuto nei gėdos, nei pažeminimo, vien tik begalinį pyktį; tarytum pakvaišusi ji lakstė po kambarį, nejučiomis suplėšė liemenėlę ir, niekaip negalėdama atsikratyti susinervinimo, griuvo į lovą su drabužiais.

Miegodama Janka baisiai kankinosi; kas akimirką pašokdavo šaukdama, jai norėjosi kažkur bėgti, slėptis, tai vėl jinai kėlė ranką, tarytum laikydama taurę, ir šaukė pro miegus: „Vivat!" Kartais imdavo dainuoti arba sukepusiomis lūpomis šūkavo: „Niekšai! Niekšai!"

IX

Praėjo kelios dienos po „Chamų" premjeros; nors spektaklis nepranyko iš afišų, tačiau vis mažiau traukė žiūrovus. Glogovskis atbėgo pas Janką.

— Kas jums nutiko?..— sušuko ji, draugiškai paduodama jam ranką.

— Nieko, tik kelias dienas po tų išgertuvių truputį sirgau pagiriomis, na, ir... šiek tiek pataisiau pjesę... Ar skaitėt atsiliepimus?..

— Vieną kitą skaičiau.

Janka išraudo, kai jis paminėjo tą vakarą, kurio po šiai dienai ji negalėjo užmiršti. Merginą kamavo mintis, kad, galimas daiktas, jau visas teatras žino apie tai, jog ji nuvažiavo drauge su Kotlickiu; tačiau Janka neketino nei protestuoti, nei kam nors aiškintis, tik vaikščiojo dar aukščiau iškėlusi galvą ir dar mažiau kalbėjosi su kitomis choristėmis.

— Atsinešiau visus laikraščius su mano pjesės recenzijomis. Paskaitysiu, idant jūs galėtumėt valandą nuoširdžiai pasilinksminti.

Glogovskis pradėjo skaityti.

Vienas iš rimtųjų savaitraščių tvirtino, kad „Chamai"— labai gera, originali ir nuostabiai realistinė pjesė, jos autorius turįs didelį talentą, ir jo laukianti puiki ateitis; kad, pasirodžius Glogovskiui, pagaliau atsiradęs tikras dramaturgas, kuris į priplėkusią, anemišką mūsų dramaturgijos atmosferą įleidęs tyro ir sveiko oro srovę, parodęs tikroviškus žmones ir tikrovišką gyvenimą; gaila tiktai, kad pastatymas neišlaikąs jokios kritikos, o vaidyba, nekalbant apie vieną kitą išimtį, skandalinga.

Kitas savaitraštis, ne mažiau rimtas, tvirtino: „Chamų" autorius iš tiesų turi rašytojo talentą... novelėms, kurių yra parašęs keletą, tačiau scenos jam nederėtų liesti, tai ne jo sritis; autoriui visiškai stinga teatralo gyslelės, dėl to jo žmo-

nės atrodo tarsi manekenai, o pjesėje vaizduojamas gyvenimas ir pažiūros tai anaiptol ne mūsų kaimo žmonelių gyvenimas, o mažų mažiausiai kažkokių papuasų" ir t. t.

Vieno iš populiariausių dienraščių apžvalgininkas straipsnyje su tęsiniu dvi dienas plepėjo apie Prancūzijos teatrų įvykius, apie vokiečių aktorius, apie taikomąją dailę Niurnberge... Kalbėjo apie teigiamą kritikos įtaką dramaturgijos kokybei, dėstė teatro naujienas, kas antra eilutė skliausteliuose pridurdamas: „Mačiau jį „Odeone"... „klausiausi „Burgteatre"... „gėrėjausi nuostabia vaidyba Londone..." Jis pasakojo visokiausius teatrinius anekdotus, gyrė aktorius, mirusius prieš pusšimtį metų, minėjo senus scenos laikus, keliolikoje eilučių kalbėjo apie pradėjusio brautis į sceną radikalizmo raudonus skudurus, su tėviška atlaidumu gyrė aktorius, vaidinusius „Chamuose", gyrė Cabinskį ir baigdamas pažadėjo apie pačią pjesę pakalbėti tuomet, kai autorius parašys kitą, nes už šią pradedančiam autoriui galima tik atleisti.

Kitas dienraštis rašė, kad pjesė yra stačiai idiotiška ir savo esme, ir tuo, kaip ji parašyta, kad autorius, šaipydamasis iš „pagrindinių" idėjų, savo cinizmu ir brutalumu pranoksta netgi tai, ką galima išvysti vien tik atvežtiniuose iš supuvusios Prancūzijos dalykėliuose, tačiau, kas aniems atleistina, kadangi... (čia ėjo ištisa skiltis priežasčių ir paaiškinimų, kodėl prancūzui galima rašyti visokias šlykštybes), to savam autoriui nieku gyvu nevalia dovanoti... Ir autorius, kuris išdrįsta šitaip rašyti, šitaip niekinti etinius gyvenimo idealus, sėti neapykantą, spiaudyti į švenčiausius kiekvieno lenko širdžiai dalykus, gali būti tiktai... (čia ėjo daugtaškis ir lengvai suprantamos metaforos, kurios reiškė: būti niekšas).

Trečias tvirtino, kad pjesė visai nebloga ir būtų tiesiog puiki, jeigu autorius šiuo atveju sutiktų pagerbti tradicijas, pridėdamas muzikos ir šokių.

Ketvirtas laikėsi visai priešingos nuomonės ir tvirtino, kad pjesė iš tiesų niekam neverta, tiesiog kiauliška, tačiau pripažino autoriui vienintelį nuopelną, kad šis išvengė šablono, neįtraukdamas dainų ir šokių, kurie visuomet sumenkina liaudišką pjesių vertę.

Penktame laikraštyje vasaros teatrų specialistas parašė apie šimtą maždaug tokių eilučių: „Pono Glogovskio „Chamai"— hm!.. neblogas dalykas... būtų netgi visiškai geras... tačiau...

žiūrint iš kitos pusės... savo ruožtu... reikia turėti drąsos pasakyti teisybę... Šiaip ar taip... kaip ten būtų... su nedidele išlyga... autorius turi talentą. Pjesė yra... hm... kaip čia apibūdinus?.. Prieš porą mėnesių jau rašiau apie tai, kas domisi, gali susirasti... Vaidyba — puiki!.." Toliau jis perrašė visą afišą, ties kiekvienos aktorės pavarde pridėdamas kokį nors švelnų epitetą, mielą žodelį, lipšnų apibūdinimą, ilgesingą dviprasmybę ar kokį šmaikštų posakį...

— Kas tai?

— Libretas operetei; belieka pavadinti „Teatro kritikai", parašyti muziką ir bus toks numeris, jog žmonės plauks kaip į atlaidus...

— O ką jūs darysit?

— Aš?.. Nagi nieko!.. Atgręžiau jiems nugarą, o kadangi turiu įstabų planą naujai pjesei, išsyk imuosi darbo. Gavau privačių pamokų Radomo vaivadijoj ir išvažiuoju ten visam pusmečiui. Dabar tik laukiu galutinio pranešimo.

— Ir būtinai turit išvažiuoti?..

— Būtinai!.. Aš juk gyvenu vien tik iš pamokų. Du mėnesius sėdėjau, nieko neveikdamas. Prašvilpiau viską: pjesę pastačiau, publikai lanksčiausi, Varšuva pasimėgavau, o dabar — baigtas kriukis! Uždanga nusileido, reikia ruošti naują farsą. Iki pasimatymo, panele Janina! Prieš išvažiuodamas, dar atbėgsiu čia arba į teatrą.

Glogovskis spūstelėjo Jankai ranką, sušuko: „Kad pastipčiau"— ir išbėgo.

Janka nuliūdo. Ji taip priprato prie Glogovskio, jo keistybių, paradoksų, prie to šiurkštumo, kuris tik slėpė įgimtą drovumą ir nepaprastai subtilų švelnumą, jog jai pasidarė nemalonu, pagalvojus, kad teks likti vienai.

Dabar, kai Glogovskis rengėsi išvažiuoti, Janka suprato, kad vien teatro jai nepakanka; reikalai ėjo prastyn, ir ji vis labiau juto poreikį nuoširdžiai suartėti su kokia kita žmogiška būtybe.

Janka nebeturėjo savo pinigų, dabar tikrai gyveno tik iš teatro.

Mergina nesiryžo pati sau to prisipažinti, bet kiekvieną sykį, kai tekdavo prašyti pinigų, visuomet prisimindavo namus ir tuos laikus, kai niekuo nereikėjo rūpintis, kai nieko netrūko. Janką labai žemino reikalas kasdien kaulyti apgailėtinų ke-

liasdešimties kapeikų, tačiau nebuvo kitos išeities, nebent tik ta, kurią ji nuolat skaitė pilkose Sovinskos akyse ir matė kitų chorisčių gyvenime. Už tai Janka kaskart vis labiau jas niekino. Tos jai atsiteisdavo dvigubai. Jos taukšdavo baisiausius niekus apie Jankos naktinius pasivaikščiojimus ir keistuoliškus įpročius; mat, jinai jau kuris laikas kone kasdien turėdavo vaikščioti gatvėmis po kelias valandas, norėdama nusiraminti, nors iš dalies patenkinti tiesiog pašėlusį troškimą nuolat judėti, būtinybę nuolat blaškytis iš vienos vietos į kitą, ir todėl beveik kas vakarą eidavo į Teatro aikštę.

Jeigu Janka, būdavo, skuba, tąsyk tik pereina per aikštę, pažvelgia į Didįjį Teatrą ir eina namo, o jei laiko turi, tai prisėda skvere arba ant suoliuko prie tramvajaus būdelės ir iš ten, paskendusi svajonėse, žiūri į kolonų eiles, į išdidų ir tyrą fasado siluetą... Janka niekad negalvojo, kodėl taip elgiasi, tik jautė, kaip atkakliai ją vilioja tos sienos... O kai eidavo pro pat kolonadą ar mėnesėtos nakties tyloje žvelgdavo į pilką ilgą pastatą, tomis akimirkomis jinai jusdavo tikrą ir gilų pasitenkinimą.

Tas akmens milžinas kalbėjosi su Janka, ji klausėsi sklindančių iš jo šnibždesių, aidų ir garsų; dar neseniai ten vaidintos scenos, ištirpusios tamsoje ir matomos tik Jankos sielai, kilo jos vaizduotėje. Ji mylėjo šį pastatą, dar daugiau, jį dievino; tai buvo jos kulto objektas, jinai meldėsi tam pastatui svajonėmis ir neaiškiomis, niekaip neišreikštomis mintimis.

Kartais Janka svajodavo tik tam, kad susilpnintų protinį įtempimą. Tai buvo audra, kuri troško akimirksniu užvaldyti visą pasaulį, tačiau pirma pasitaikiusi kalva išsemdavo jėgas, bet koks žaibolaidis galėdavo nuleisti ją žemėn.

Janka svajojo dar ir tam, kad užmirštų bėdas, nes antroje sezono pusėje piniginiai reikalai pasidarė daug prastesni, negu pirmoje. Publikos rinkosi kaskart mažiau, kliudė nesiliaujantys lietūs ir šalti vakarai; suprantama, ir avansai gerokai sumažėjo.

Būdavo ir taip, kad, įpusėjus spektakliui, Cabinskis pasiimdavo iš kasos pinigus ir išsinešdavo, apsimetęs ligoniu ir palikęs vos keliolika rublių padalyti keliasdešimčiai žmonių, o sučiuptas prieš pasprunkant, proverksmiais skųsdavosi vargu:

— Saujelė žiūrovų... Be to, pusė bilietų nemokamų; prisiekiu savo vaikais, pusė nemo... Ką gi aš padarysiu?.. Pats

neturiu iš ko sumokėti nuomos, kišenėj nė sudilusio skatiko!.. Paklauskit Goldą; jis jums parodys neparduotus bilietus, ir įsitikinsit. Turėsiu eiti šunų lodyti, jei ir toliau bus toks pasisekimas!.. Eime į kasą, jei tik yra kiek nors... duosiu.

Ir jeigu direktorius, būdavo, kurį nors atsiveda prie kasos už parankės, bičiuliškai, šis sutartinis ženklas Goldui reiškia, kad pinigų kasoje neturi atsirasti; jeigu tokio ženklo nėra, kasininkas, nutaisęs susirūpinusią fizionomiją, ima skųstis:

— Už dujas nebus iš ko mokėti... O kur dar teatras, kur rekvizitas... Na, tiesiog svarbiausioms išlaidoms nepakanka.

— Duokit nors kiek... Gal šiandien kur kitur neprimokėsit...— lyg netyčia įterpia Cabinskis.

Paskui jisai palieka kvitą pinigams išmokėti ir išeina.

Beveik visuomet taip netikusiai atsitikdavo, kad Goldas nesukrapštydavo visos tos sumos, kuri įrašyta kvite. Nors keliolikos kapeikų, bet visuomet stigdavo. Išvadindavo jį piktšašiu ir vagimi, tačiau kiekvienas imdavo, žinodamas, kad kitaip gali nieko negauti.

Goldas, būdavo, dedasi pasipiktinęs ir šaukiasi direktorienės, kuri visuomet sėdi kasoje, jei tik nevaidina. Tuomet Cabinska smarkiai puola aktorius ir šaukia, kad Goldas sąžiningas žmogus, jei, gaudamas tokią mažą algą, padeda dar ir seseriai. O Goldas, paminėjus seserį, spinduliuoja, jo akys žiba graudulių, ir tuomet jis karštai tikina, kad trūkstamus pinigus rytojaus dieną tikrai sumokės, tačiau niekuomet nesumoka.

Teatre prasidėjo skandalai, visuotiniai barniai su direkcija, spektakliai žlugo. Dauguma aktorių vaikščiojo susikrimtę dėl amžinų nesėkmių ir bėdų. Jie vis rimčiau ėmė galvoti apie naujas trupes ir vis dažniau tarėsi prie juodos kavos puodelio Novi Sviato cukrainėje.

Spektakliai vyko bet kaip, aktoriai, matydami aiškias Cabinskio suktybes, į viską žiūrėjo pro pirštus, o čia dar artėjo išvykimas iš Varšuvos, visi grimzdo į skolas, atslenkanti žiema kėlė rūpesčių, kur gauti darbo, ir visa tai anaiptol neskatino geriau vaidinti.

O Cabinskis ir toliau skundėsi, meilikavo, vis žadėjo mokėti algas, bet nemokėjo.

Direktorius taip gerai tvarkėsi, taip puikiai apsimetinėjo susirūpinęs visų buitimi, jog Janka, matydama jo rūpesčius, tikėjo juo ir ne visada drįso prasižioti apie pinigus; be to, ji

žinojo, kad Cabinskiai amžinai riejasi dėl išlaidų, kad auklė visokius dalykus vaikams labai dažnai perka iš savo santaupų, o Cabinska dvigubai ilgiau, nei paprastai, prasėdi cukrainėje, nenorėdama klausytis priekaištų ir per dažnai susitikinėti su trupės aktoriais.

Taip jau buvo, kad Janka nuo vienų nusiskundimų bėdomis pakliūdavo į kitus. Prie pietų stalo madam Ana kiekvienąsyk pasakodavo, kad viskas brangsta, taip pat ir butų nuoma.

Mergina negalėjo valgyti, klausydamasi to verkšlenimo: ji jau buvo skolinga už pusę mėnesio ir neturėjo iš ko sumokėti.

Skurdas ėmė supti ją pamažėle, bet vis siaurėjančiu žiedu, iš jos veido nebesitraukė susirūpinimo šešėlis.

Jankai šeimininkė jau nebeatnešdavo pusryčių, užmiršdavo nuvalyti batelius, vakarais duoti lempą, ir tų smulkučių užgauliojimų, paniekinimų susikaupė tiek daug, jog kiekvienąsyk, atėjusi pietauti ir atsisėdusi prie stalo, Janka negalėdavo nuslėpti gėdos ir nedrąsos, virpėdavo, garsiau prašnekus madam Anai, nerimastingai žvalgydavosi į sėdinčiųjų veidus; merginai rodydavosi, kad visų akys žiūri į ją su antipatija ir neapykanta arba su gailestingumu žmonių, kurie visuomet turi pinigų, o tokios paniekos Janka baisiai bijojo.

Iš pažiūros jinai pasidarė nuolankesnė, tačiau jos širdies gelmėse siautė slogi, alinanti jėgas kova tarp svajonių apie meną, apie šlovę ir artėjančio skurdo nuojautos. Janka ėmė kažko bijoti ir su išgąsčiu žvelgė į ateitį.

Be to, ir miestas kaskart labiau ją slėgė. Slėgė mūrinės sienos, galva svaigo nuo amžino chaoso ir nerimastingos miesto gyvenimo skubos, kuri Jankai kėlė pasibiaurėjimą. Ji pamatė, kad tas miesto gyvenimas yra dar skurdesnis, dar labiau suskaidytas ir dar nuobodesnis, negu kaime. Čia kiekvienas vergavo savo poreikiams, kuriems patenkinti dirbo, vogė, sukčiavo ir paskubom vilko savo gyvenimo jungą...

Janka dar labiau kamavosi dėl to, kad čia negalėjo pabėgti nuo žmonių, kaip kad darydavo Bukovece kiekvienąsyk, susipykusi su tėvu, negalėjo pasiausti kartu su vėtromis ir apmalšinti fiziniu nuovargiu vidinės įtampos.

Ji vaikščiojo po miestą, tačiau visur matė per daug žmonių. Mielai būtų išsipasakojusi Glogovskiui viską, kas ją slėgė, bet nedrįso; taip padaryti neleido jos išdidumas. Glogovskis, ko gero, nujautė Jankos būklę, bent jos sielvartą, ir

nuolatos primindavo jai, kad sakytų jam viską... viską... Tačiau Janka nesakė.

Namie ji stengėsi būti kiek galima mažiau, o parėjusi kiekvienąsyk žengdavo taip tyliai, kad niekas neišgirstų, niekas nesupyktų ir nereikėtų kalbėtis apie skolą.

Janką baugino ne tai, kad vieną gražią dieną ji atsidurs gatvėje, o tai, kad madam Ana arba Sovinska pasakys trumpai: „Sumokėkit skolą!", o mokėti ji neturės iš ko...

Pagaliau ši akimirka atėjo.

Tą dieną jau pietaudama, Janka suprato, kas jos šiandien neišvengiamai laukia, nors Stempniakas, madam Ana ir netgi Sovinska buvo puikiai nusiteikę. Tačiau mergina susidūrė su vienu madam Anos žvilgsniu, kai toji pilstė sriubą, ir tame žvilgsnyje perskaitė viską.

Janka valgė lėtai, ją taip kankino nerimas, jog sunku buvo kąsnį nuryti, jinai stengėsi kiek galėdama ilgiau išsėdėti prie stalo, kad bent truputį nustumtų tą neišvengiamą pokalbį, tačiau galų gale turėjo grįžti į savo kambarį.

Tuojau pat jai iš paskos atėjo madam Ana ir, nutaisiusi kuo nerūpestingiausią miną, ėmė pasakoti apie kažin kokią nepaprastą klientę, o paskui ūmai pakeitė temą ir tarė, tarsi tik dabar būtų prisiminusi:

— Tiesa, tiesa!.. Gal būt, jūs man duosit pinigų už tą pusę mėnesio, šiandien turiu mokėti savininkui.

Janka išblyško ir vargais negalais pralemeno:

— Šiandien neturiu...

Jinai dar norėjo kažką pasakyti, tačiau balsas neklausė.

— Kaip tai — neturiu?.. Prašau atiduoti, kas man priklauso!.. Nemanykit, kad aš valgydinsiu ką nors veltui... tik šiaip sau!.. Namams papuošti!.. Nieko sau papuošalas: grįžta namo paryčiais!..

— Betgi aš jums sumokėsiu!..— sušuko Janka, tarsi staiga pabudusi, skaudžių žodžių kapojama.

— Pinigų man reikia tuoj pat!

— Pinigus jūs gausit... po valandos!— kažką staiga nusprendusi, atsakė Janka ir su tokia panieka pažvelgė į madam Aną, kad toji, netarusi nė žodžio, išėjo, trinktelėjusi duris.

Janka iš savo draugių jau šį tą buvo girdėjusi apie lombardą ir negaišdama nuėjo užstatyti savo auksinės apyrankės, kurią ji vieną ir teturėjo.

Sugrįžusi tuoj pat sumokėjo nustebusiai, bet vis vien nelabai mandagiai madam Anai skolą, pridūrusi:

— Pietausiu mieste! Nenoriu daugiau jūsų varžyti...

— Kaip jums patinka. Jei pas mus blogai, prašom!— sušnibždėjo madam Ana, labai įsižeidusi.

Šiuo žingsniu Janka sukėlė prieš save visus namus.

— Viską išparduosiu... ligi paskutinio daiktelio!— pasiryžo Janka.

Jinai apskaičiavo, kad pusės tos sumos, kurią anksčiau mokėjo madam Anai, puikiausiai pakaks prasimaitinti.

Volska parodė Jankai pigią valgyklėlę, ten jinai ir ėmė vaikščioti pietų, o kai ir tam pinigų stigo, sardelės su bandele turėjo pakakti visai dienai.

Tačiau vieną dieną spektaklis neįvyko, nes kasoje iš viso teprisirinko dvidešimt rublių, o rytojaus dieną pratrūko pašėlusi liūtis, todėl vaidinti taip pat neteko. Janka, kaip ir visi kiti, negavo iš Cabinskio nė skatiko ir tas dvi dienas nieko nevalgė.

Šis pirmasis alkis, kurio nebuvo kuo numalšinti, Janką nepaprastai sukrėtė. Jinai nuolat juto kažkokį keistą ir nesiliaujantį sopulį.

— Badas!.. Badas!..— šnibždėjo ji persigandusi.

Lig šiol Janka apie badą buvo tik girdėjusi. Tas jausmas ją stulbino; atrodė keista, kad iš tiesų norisi valgyti ir nėra už ką nusipirkti net bandelės!

— Nejau iš tikro neturiu ko valgyti?— klausinėjo Janka pati save.

Iš prieškambario sklido kepamos mėsos kvapas. Janka sandariau uždarė duris — nuo to kvapo jai darėsi šleikštu.

Mergina kažkaip keistai susijaudino, prisiminusi, jog daugelis didžiųjų artistų įvairiais laikais taip pat kentė skurdą, ir tas ją valandėlę paguodė; jinai jautėsi taip, tarytum šios pirmos kančios dėl meno būtų ją sutaurinusios..

Janka truputį melancholiškai šypsojosi savo pageltusio, sulysusio veido atspindžiui veidrodyje; bandė skaityti, užmiršti save, kaip nors atsikratyti savo asmenybės, tačiau nieko iš to neišėjo, jai visą laiką norėjosi valgyti.

Žiūrėdama pro langą į ilgą, iš visų pusių aukštais fligeliais apstatytą kiemą, Janka pamatė, kaip keliuose butuose žmonės sėdasi pietauti; apačioje kažkokie darbininkai, susėdę palei sie-

ną, taip pat valgė savo pietus iš raudonų molinių dubenėlių... Mergina atšlijo, pajutusi, kad alkis tarsi plieninė ranka su aštriais nagais drasko ją dar smarkiau.

— Visi valgo!— sušnibždėjo ji nustebusi, tartum tik pirmąkart atkreipė dėmesį į šį faktą.

Paskui Janka atsigulė ir išmiegojo ligi vakaro, nėjo nei į repeticiją, nei pas Cabinską; tačiau po to jautėsi dar labiau nusilpusi, biauriai svaigo galva, o paširdžiuose taip maudė, jog norėjosi verkti.

Vakare persirengimo kambaryje Janką apėmė nesuvaldomas linksmumas; ji be perstojo juokėsi, krėtė pokštus, šaipėsi iš draugių, dėl kažkokio niekniekio susivaidijo su Mimi, o scenoje koketavo su pirmomis eilėmis.

Mecenatą, pačią pirmą pertrauką pasirodžiusį už kulisų su dėže saldainių, Janka sutiko džiaugsmingai ir taip stipriai spūstelėjo jam ranką, jog senis net sutriko. Paskui, įlindus į tamsų kampą ir laukdama, kol režisieriaus padėjėjas sušuks: „Išeiga!", apgaubta tamsos ir tylos, ji pravirko ir ėmė kūkčioti.

Po spektaklio Janka gavo keturgubą avansą — net du rublius. Cabinskis įteikė juos pats, slapčia nuo kitų, norėdamas, kad nenutrūktų dukters pamokos.

Janka nuėjo pavakarieniauti į verandą ir taip nusigėrė nuo vieno stiklelio degtinės, jog pati paprašė Vladeką, kad šis palydėtų ją namo.

Nuo šio vakaro Vladekas sekiojo paskui Janką kaip šešėlis ir aiškiai ėmė reikšti jai savo jausmus, nepaisydamas, kad motina teatre visus klausinėja apie jį ir nuolatos juodu abu seka.

Vieną dieną į Jankos kambarį įpuolė Glogovskis ir dar iš tarpdurio sušuko:

— Na, jau išvažiuoju pas tuos savo kanibalus!

Jis numetė skrybėlę ant skrynios, atsisėdo ant lovos ir ėmė suktis cigaretę.

Janka ramiai žiūrėjo į jį ir mąstė apie tai, kad niekas dabar jos nebejaudina, kad vis dėlto anksčiau šis draugas jai labiau rūpėjo.

— Ar jūs neverkiat?.. Ką gi, nieko nepadarysi... Nebent šunys mane apverks, kad aš pastipčiau! Ar jūs negirdėjot, kas nutiko Kotlickiui?.. Į teatrą nebeateina, niekur negaliu sutikti... Tur būt, išvažiavo...

— Aš jo nemačiau nuo anos vakarienės...— iš lėto atsakė Janka.

— Čia kažkas yra!.. Skandalas, susižavėjimas, įsi... galiu varyt iki dvidešimt! Tačiau kas man rūpi ta žalia beždžionė? Tiesa?..

— Taip, tiesa!— sukuždėjo Janka, pasigręždama į langą.

— O! Kas gi čia?..— sušuko Glogovskis, skubiai žvilgtelėjęs jai į akis.— Kaip jūs pasikeitėt!.. Akys įkritusios, veidas pageltęs, pasmailėjęs, žvilgsnis sustingęs.. Ką tai reiškia?..— paklausė jis tyliau.

Tuoj pat pliaukštelėjo sau į kaktą ir ėmė lakstyti po kambarį kaip pamišęs.

— Koks aš idiotas, koks hotentotas, koks baisus žmogus!.. Vaikštinėju sau po Varšuvą, o tuo metu artistės namuose įsikuria bėda kaip reikiant!.. Panele Janina!— sušuko Glogovskis, imdamas jai už rankos ir atkakliai žvelgdamas į akis.— Panele Janina! Noriu žinoti viską kaip per išpažintį... Kad aš pastipčiau!.. Jūs turit man viską pasakyti!..

Janka tylėjo; tačiau, pažvelgus į jo dorą veidą, išgirdus balse užuojautą ir nuoširdumą, mergina staiga nepaprastai susigraudino, akys pritvinko ašarų, bet iš susijaudinimo negalėjo pratarti nė žodžio.

— Na, na, verksit ar neverksit, vis vien išvažiuosiu...— pajuokavo Glogovskis, stengdamasis nuslėpti savo paties susijaudinimą.— Nagi paklausykit... Tiktai be jokių protestų ir atviros opozicijos... Neapkenčiu parlamentarizmo! Jus užklupo bėda, be to, vadinamoji teatro bėda.. Na, man tat pažįstama. Tik neraudonuokit, po velnių... Dora bėda — tai jokia gėda! Stačiai viso labo raupai, kuriais visi geriausieji turi persirgti... Cho! Cho! Ar tai pirmus metelius aš žaidžiu slėpynių su rūpesčiais!.. Na, užbaigsiu viską vienu šuoliu... Padarysim taip... štai!

Glogovskis nusigręžė, išėmė iš piniginės trisdešimt rublių, tai yra visus pinigus, atsiųstus jam kelionei, pakišo juos po priegalviu ir sugrįžo į senąją vietą.

— „Na, pagaliau taika tarp mūsų, mielas pusbroli..."— pasakė Liudvikas Vienuoliktasis, nukirtęs galvą hercogui d'Anžu... Apeliacijos nebepriimsiu, o jei išdrįsit, tai...

Jis pasičiupo skrybėlę ir, duodamas ranką, tyliai tarė:

— Iki pasimatymo, panele Janina!

Kažkokiu beviltišku judesiu Janka skubiai užstojo jam duris.

— Ne, ne!.. Nežeminkit manęs!.. Jau ir taip pakankamai esu nelaiminga!— šnibždėjo jinai, stipriai įsitvėrusi jo rankos.

— Štai jums bobiška filosofija!.. Kad pastipčiau, bet juk tas natūralu, kaip ir tai, kad aš paleisiu sau kulką į kaktą, o jūs tapsite didele aktore!

Janka ėmė jam aiškinti, maldauti, pagaliau reikalauti, kad jisai pasiimtų pinigus, tvirtino, jog nieko jai netrūksta, jog nieko jinai nepriims, ir tiesiog rodė, kad biaurisi šia parama.

Glogovskis paniuro ir šiurkščiai užriko:

— Šitaip?.. Kad vietoj pastipčiau, bet iš mudviejų anaiptol ne aš kvailys!.. Nors bala nematė! Nesierzinsiu; kuo ramiausiai atsisėsiu, ir pasišnekėsim rimtai... Nenoriu, kad už kažkokius skatikus ant manęs rūstautumėt. Atsisakot jūos priimti, nors jie jums reikalingi, ir kodėl?.. Ogi todėl, kad jums draudžia netikra gėda, todėl, kad jūs išmokyta galvoti, jog tokie paprasti, žmogiški dalykai, kaip pagalba viens kitam, įžeidžia orumą. Tokios sąvokos seniai pašvinko — į šiukšlyną jas! Visa tai kvaili ir pikti prietarai. Dievaži, reikia iš tiesų europietiškų smegenų ir istorinio subtilumo, kad kratytumeis panašaus į save žmogaus pinigų, kai jie taip reikalingi. Kaip jūs manot, kodėl ir kuriam galui žmonių kaimenė buriasi į visuomenę?.. Tam, kad vieni kitus graužtų ir apvaginėtų, ar tam pagaliau, kad vieni kitiems padėtų? Jeigu tarsit man, jog yra atvirkščiai, atsakysiu, kad kaip tik tai ir yra bloga: o jeigu kas nors yra bloga, to reikia vengti. Žmogus privalo daryti gera, tai jo pareiga. Daryti gera — tai pati išmintingiausia matematika. Dieve!.. Kiekgi aš čia galiu plepėti!..— supykęs rikteléjo jis.

Glogovskis kalbėjo dar ilgai; jis ironizavo, kartas nuo karto keikėsi, rėkavo: „Kad pastipčiau!", smarkavo, tačiau tame balse buvo girdėti tiek nuoširdumo ir šilumos, jog Janka, nors ir toli gražu neįtikinta, bet nenorėdama jo įžeisti, priėmė pinigus ir dėkinga spūstelėjo jam ranką.

— Na, šitaip man patinka!.. O dabar... iki pasimatymo!

— Iki pasimatymo! Ačiū, aš taip dėkinga ir tiek skolinga jums...

— Kad žinotumėt, kiek man gero žmonės yra padarę!.. Būsiu patenkintas, jei nors šimtąją dalį to kitiems padarysiu... Dar pridursiu, kad mes būtinai pavasarį susitiksim.

— Kur?

— Iš kur man žinoti!.. Viena tik aišku, kad teatre, nes jau pasiryžau pavasarį stoti į teatrą nors pusmečiui, noriu geriau su scena susipažinti.

— Tai būtų puiku!

— Dabar tvarka, kaip, būdavo, sako mano tėvas, iškaršęs man kailį taip, jog tas švyti kaip ką tik išdirbtas. Palieku jums savo adresą ir daugiau nebešneku, tik primenu, kad laiškuose sakytumėt man viską... Viską!.. Na, garbės žodis?..

— Garbės žodis!— rimtai atsakė Janka.

— Jūsų žodžiu tikiu kaip vyrišku, nors apskritai bobų žodis tėra frazė, kuria jos dažnai švaistosi, kurios tačiau niekuomet nesilaiko. Iki pasimatymo!

Glogovskis stipriai suspaudė abi Jankos rankas, šiek tiek kilstelėjo jas, tartum ketindamas pabučiuoti, tačiau tuoj pat nuleido, pažvelgė jai į akis, truputį dirbtinai susijuokė — ir išbėgo.

Janka ilgai mąstė apie Glogovskį. Ji pajuto jam tokį širdingą dėkingumą, šis pokalbis išsyk suteikė tiek jėgų ir geros nuotaikos, jog jinai gailėjosi, kad nežino, kuriuo geležinkeliu Glogovskis išvažiuos, taip norėjosi dar kartą jį pamatyti.

Tačiau vėl ir vėl širdyje jai garsiai prabildavo kažkoks protesto balsas prieš šią paramą, balsas, kuris tame geraširdiškame poelgyje regėjo įžeidimą.

— Išmalda!— su kartėliu šnibždėjo Janka, jausdama deginantį pažeminimo skausmą.

— Kaip tai?.. Ar aš negaliu gyventi pati viena, eiti savo jėgomis, pati viskuo pasirūpinti?.. Amžinai turiu ieškoti svetimos paramos?.. Argi nuolatos kas nors turi mane globoti?! Kiti juk susidoroja patys...

Janka susimąstė apie tai, bet po valandėlės jau ėjo į lombardą išpirkti apyrankės, o pakeliui įsigijo rudeninę skrybėlaitę.

Gyvenimas slinko kažkaip iš lėto, tingiai ir nuobodžiai.

Tik viltis, o veikiau gilus įsitikinimas, jog netrukus viskas pasikeis, palaikė Janką, ir, ilgesingai laukdama to pasikeitimo, ji ėmė vis labiau domėtis Vladeku. Mergina žinojo, kad jisai ją myli... Janka vos ne kasdien klausėsi jo prisipažinimų, šypsojosi širdyje ir galvojo, kad, šiaip ar taip, jinai nebus

tokia, kaip jos draugės, kuriomis didžiai biaurėjosi, nes tiesiog organiškai neapkentė visokio purvo; tačiau vis vien Vladeko meilinimasis pasiekė tai, kad pirmąsyk jos sieloje ėmė busti sąmoningos mintys apie meilę.

Kartais Janka svajodavo apie mylimą žmogų, kuriam atsiduotų visa ir visam laikui, apie gyvenimą dviese, kupiną entuziazmo ir meilės, tokį gyvenimą, kokį savo kūriniuose vaizdavo poetai, ir tuomet mintyse regėdavo įsimylėjėlių paveikslus, aistringus kuždesius, karštas glamones, geismų prasiveržimus ir visą tą visagalės meilės gyvenimą, apie kurį jau vien pagalvojus, nukrėsdavo šiurpas...

Mergina nežinojo, iš kur kyla tos svajonės, tačiau jos lankėsi vis dažniau, nepaisant vis didėjančio skurdo, nepaisant bado, kuris smaugė ją savo kaulėtomis rankomis.

Apyrankė vėl nukeliavo į lombardą, nes nuolat reikėjo pirkinėti visokiausių naujų skarmalų, būtinai reikalingų scenai, ir dėl to ne kartą teko atsisakyti valgio... Teatras, vaikydamasis pasisekimo, statė vis naujas pjeses, tačiau pasisekimo kaip nebuvo, taip nebuvo.

Tokia padėtis be galo vargino ir kankino Janką, sėmė paskutines jėgas, bet kartu kėlė naują maištą, kuris po truputį ėmė kunkuliuoti jos širdyje.

Iš pradžių Janka jautėsi lyg ir kažkaip visų įžeista. Su stačiai laukiniu pavydu apžiūrinėjo gatvėje kitas moteris; merginai ne sykį buvo kilęs pašėlęs noras užkabinti tokią išsipuščiusią, šaunią damą ir paklausti, ar jinai žinanti, kas yra skurdas.

Mergina atidžiai žiūrėjo į jų veidus, apdarus ir šypsenas ir skausmingai juto, kad tos damos nelabai žino, jog esama žmonių, kurie kenčia, verkia ir badauja.

Bet vėliau Janka ėmė suprasti, kad ir pati panašiai apsirengusi, kad tokių, kaip jinai, gali būti ir daugiau, galimas daiktas, jie eina pro šalį tokie pat alkani, nusiminę, žvilgsniais kliudydami praeivių veidus... Janka pabandė atpažinti tuos kenčiančius veidus, bet jai nepavyko. Visi atrodė patenkinti ir laimingi.

Tuomet tarsi kažkoks triumfas nušvietė jos veidą: ji pasijuto pranašesnė už šią puošnią ir sočią minią. Jai atrodė, kad ji kur kas aukštesnė už šį pasaulį...

„Aš turiu idėją, tikslą!"— galvojo jinai.

„Dėl ko jos gyvena? Kam?— ne sykį klausinėjo save mergina.

Ir, neišmanydama, kaip atsakyti, su gailesčio šypsena žvelgė į tuščią jų egzistenciją.

— Peteliškių padermė! Nežino iš kur?.. Kam?.. Kurlink?..— šnibždėjo Janka, iki valios gardžiuodamasi ta tylia, jau pernelyg sukerojusia panieka žmonėms.

Direktorienės ji dabar neapkentė visa širdimi. Nors Pepa visuomet buvo labai lipšni, bet už pamokas nemokėjo, tik su prielankia šypsena naudojosi Jankos padėtimi ir jėgomis.

Mergina negalėjo pyktis su Cabinska, ji aiškiai juto, kad po šia meilikaujama kauke slypi ragana, kuri jai to niekad neatleistų; iš tiesų Janka neapkentė jos ir kaip moters, ir kaip motinos, ir kaip aktorės. Jinai jau puikiai pažino direktorienę, o, be to, nuolatos blaškydamasi ir kamuodamasi, turėjo ką nors nepaprastai mylėti arba neapkęsti.

Mylėti jinai dar nieko nemylėjo, bet jau neapkentė.

— Kur tai matyta, kad tokia menka žinovė, kaip direktorienė, pati skirstytų vaidmenis!— kartą pasakė Vladekui Janka, nepaprastai susikrimtusi, kad liko užmiršta, statant seną melodramą, antrašte „Pamestinukas Martynas".

— Gaila, kad nepaprašėt ją vaidmens, juk, kaip žinot, direktorius nieko negali...

— Tiesa! Puiki mintis!.. Pamėginsiu rytoj.

— Prašykit Marijos vaidmens „Daktarė Robine"; statys ateinančią savaitę. Pas mus ketina angažuotis vienas mėgėjas, debiutui jis vaidins Gariką.

— O koks tas Marijos vaidmuo?..

— Nepaprastai geras! Man regis, jūs suvaidintumėt puikiai... Pjesę galiu atnešti...

— Gerai, perskaitysim drauge.

Kitą dieną Cabinska iškilmingai pažadėjo Jankai tą vaidmenį.

Po pietų Vladekas atnešė „Daktarą Robiną". Jis pirmąsyk lankėsi pas Janką ir todėl stengėsi atrodyti ypač gražus, elegantiškas, mandagus ir kažkaip melancholiškai išsiblaškęs. Vladekas nuostabiai mokėjo apsimesti meiliu ir pagarbiu, elgėsi labai nuolankiai tartum iš pernelyg didelės laimės.

— Pirmą kartą esu toks nedrąsus ir laimingas!— tarė jis, bučiuodamas Jankai ranką.

— Kodėl gi nedrąsus?.. Jūs visuomet taip laisvai jaučiatės scenoje!— atsakė ji, truputėlį sumišusi.

— Taip, nebent scenoje, kur laimė tik vaidinama, bet ne čia, kur esu... išties laimingas.

— Laimingas?..— pakartojo Janka.

Vladekas taip ugningai pažvelgė į ją, taip iškalbingai palydėjo šį žvilgsnį šypsena, taip meistriškai nutaisė veide susižavėjimą ir meilės svaigulį, kad jeigu būtų visa tai pavaizdavęs scenoje, tikrai būtų susilaukęs plojimų.

Janka jį puikiai suprato, ir širdis jai kažko suspurdėjo, tartum kas būtų lengvai užkliudęs joje visai naują stygą.

Jiedu ėmė skaityti pjesę. Entuziastinga Jankos prigimtis liepsnojo nuo kiekvieno Marijos žodžio; ji klausė, užgniaužusi kvapą, įsmeigusi akis į Vladeką, nedrįsdama žodžiu ar gestu sudrumsti tų jaudinančių įspūdžių, bijodama išsklaidyti žavą, sklindančią iš jo balso ir juodų aksominių akių.

Kai Vladekas pabaigė skaityti, Janka susižavėjusi šūktelėjo:

— Nuostabus vaidmuo!

— Šiuo vaidmeniu jūs sukelsit furorą, guldau galvą.

— Taip... Jaučiu, kad galiu jį neblogai suvaidinti.— „Garikas, sielų kūrėjas, toksai galingas „Koriolane"!— sukuždėjo ji įstrigusią atmintin vaidmens frazę.

Ir Jankos veidas nušvito tokia aistra, jį taip nuskaidrino gilus vidinis džiaugsmas, jog Vladekui sunku buvo ją pažinti.

— Jūs entuziastė.

— Taip, aš myliu meną! Viskas tik jam, ir jis yra viskas! Toks mano šūkis. Išskyrus meną, daugiau beveik niekas man neegzistuoja!— ūmai užsidegusi, pasakė ji.

— Net ir meilė?..

— Menas, mano nuomone, yra didesnis ir pilnesnis idealo įsikūnijimas, negu meilė...

— Betgi menas svetimesnis žmonėms ir ne taip reikalingas gyvenime, kaip meilė. Be meno pasaulis galėtų egzistuoti, tačiau be meilės... niekuomet!.. Be to, nusivylimas menu skaudesnis...

— Bet ir džiaugsmas didesnis... Meilė jaudina tik pavienius žmones, o menas — visą visuomenę, tai sintezė. Meną mylime savo žmogiška esybe, kenčiame dėl jo, tačiau tik meno dėka kartais galime tapti nemirtingi!

— Tai tik svajonės... Tūkstančiai paaukojo gyvybę tam, kad tuo įsitikintų, ir tūkstančiai keikė šią nepasiekiamą iliuziją...

— Tačiau tiems tūkstančiams ši iliuzija užpildė gyvenimą, ir jie kur kas daugiau jautė, nei galima jausti, kai apie nieką nesvajoji...

— Bet ko visa tai verta, jeigu jie vis tiek nebuvo laimingi?..

— O argi visi kiti laimingi?..

— Tūkstantį kartų laimingesni, negu... mes!

Tą „mes" Vladekas reikšmingai pabrėžė.

— Jokiu būdu ne!— šūktelėjo Janka.— Juk mūsų laimę lygiai sudaro tiek skausmas, tiek džiaugsmas, tiek kančia, tiek ekstazė. Laimė yra jau vien tat, kad mes galime tobulėti dvasiškai, troškimuose keliauti į bekraštes tolumas; kurti vaizduotėje pasaulius, didesnius ir gražesnius už tą, kuris yra aplink mus; galime, nepaisydami ašarų ir skausmų, himnais šlovinti grožį ir nemirtingumą, svajoti, bet svajoti taip, kad visiškai užmirštume gyvenimą ir gyventume tik svajonėmis!

Janka juto tokį didžiulį laimės ir užsidegimo antplūdį, jog kalbėjo kažkokiomis minčių nuotrupomis, kad galėtų išpasakoti nors jų dalį.

Jinai jau seniai nebuvo taip pagauta ir apakinta savo pačios vizijų, kalbėjo užmiršusi, kad jos kažkas klausosi, svajonės, kurias ji reiškė balsu, siekė vis toliau ir darėsi vis miglotesnės...

Iš pradžių Vladekas klausėsi susidomėjęs, bet vėliau ėmė nekantrauti.

„Komediantė!"— su ironija galvojo jis.

Vladekas buvo įsitikinęs, kad Janka tarytum povas tik tam skleidžia įkarščio ir entuziazmo plunksnas, kad jį apstulbintų ir sužavėtų... Jis nieko jai neatsakė, bet ir nenutraukė jos, tik galų gale jam ėmė darytis nuobodu; savo laimę Vladekas galėjo nusakyti trimis žodžiais: „smuklė, pinigai ir mergina".

— Truputį per sentimentalus tas Marijos vaidmuo...— kiek patylėjusi, pridūrė Janka.

— Man jis pasirodė tiktai lyriškas.

— Norėčiau kada nors suvaidinti Ofeliją.

— Jūs žinote „Hamletą"?

— Pastaruosius dvejus metus aš skaičiau tiktai dramas ir svajojau apie sceną,— tiesiai atsakė Janka.

— Iš tiesų lieka tik klauptis prieš tokį užsidegimą!

— Kam gi tai?.. Reikia tik padėti... Suteikti progą...

— Kad aš galėčiau... Patikėkit, visa širdimi trokštu išvysti jus šlovės viršūnėje.

— Tikiu,— tyliai atsakė Janka.— Labai ačiū už „Robiną".

— Gal nurašyti jums vaidmenį?

— Nusirašysiu pati; man tas suteiks malonumo.

— Jeigu pageidautumėt, galėčiau jums pasufleruoti, kol mokysitės...

— Gaišinsiu jus...

— Palikit man kasdien tik keletą valandų spektakliui, o visu kitu mano laiku galite naudotis kaip tinkama,— karštai pasakė Vladekas.

Valandėlę jiedu žiūrėjo vienas į kitą.

Janka padavė jam ranką; jis ilgai bučiavo jos ranką nepaleisdamas.

— Nuo rytojaus pradedu mokytis, turiu laisvą dieną.

— Aš taip pat rytoj nevaidinu.

Vladekas išėjo, truputėlį supykęs ant savęs; nors jis ir pavadino Janką komediante, bet tiesus jos būdas ir entuziazmas sumenkino jo pasitikėjimą savimi, privertė pajusti jos proto ir talento pranašumą.

Eidamas Vladekas šaipėsi iš Jankos kalbų, tačiau ji pašėlusiai jam patiko, ir kaskart vis labiau.

Janka karštai ėmė studijuoti „Robiną".

Po kelių dienų jinai jau mokėjo mintinai ne tik savo vaidmenį, bet ir visą pjesę. Janka taip užsidegė noru atlikti šį vaidmenį, tarsi nuo to spektaklio būtų priklausęs visas jos gyvenimas. Senos svajonės, jau kiek prislopintos skurdo ir teatro gyvenimo karštinės, vėl liepsnote suliepsnojo ir ėmė ją akinti ir hipnotizuoti. Teatras vėl taip galingai užvaldė Janką, kad jos sąmonėje nebeliko vietos niekam kitam, ir ekstazės valandomis vaizdavosi jį kaip mistišką altorių, kuris, iškilęs aukštai virš kasdieninės buities, liepsnojo ugnimi lyg Mozės krūmas ir atrodė kaip amžinas stebuklas.

Kiekvieną dieną tarp repeticijos ir spektaklio Vladekas lankėsi pas Janką, nors jos amžinos šnekos vis apie tą patį jam atrodė be galo nuobodžios ir varė iš kantrybės tai, kad Janka,

beprotiškai atsidavusi menui, nedaug tekreipė dėmesio į jį patį; su savo meile jis niekaip negalėjo prasibrauti pro šį liguistą entuziazmą, tačiau lankėsi ir toliau.

Vladekas vis labiau geidė jos meilės. Jį erzino Jankos naivumas ir talentas, kurį jisai juto, o, be to, tokios elegantiškos, išsilavinusios meilužės Vladekas jau seniai troško. Jo brutali, geidulinga prigimtis iš anksto gardžiavosi pergale.

Jis būtinai norėjo suartėti su šia nepaprasta mergina, kuri taip smarkiai skyrėsi nuo jo ankstesnių meilužių, kuri vergė jį kažkokiu žaviu pranašumu; šis triumfas būtų buvęs juo didesnis todėl, kad Janka Vladekui panėšėjo į vieną iš tų diduomenės damų, į kurias jisai ne kartą gosliai žvalgėsi Ujazdovo alėjose.

Nors Janka nesisakė Vladekui, kad jį myli, tačiau jis tai matė pats ir supo ją vis tankesniu šypsenų, liepsningų žodžių, atodūsių ir perdėtos pagarbos tinklu.

Jankai tai buvo pats gražiausias metas ligšioliniame jos gyvenime. Į skurdą jinai žiūrėjo su panieka, kaip į dalyką laikiną, kuris greit praeis.

Kai Vladekas pradėjo dažnai lankytis, Sovinska vėl, kaip ir anksčiau, ėmė rodyti palankumą Jankai ir patarė parduoti dalį drabužių, kurių mergina turėjo ganėtinai; ji net apsiėmė pati tuo pasirūpinti.

Ir taip slinko dienos, nekantriai belaukiant spektaklio.

Janka gyveno tarytum slogiame sapne. Per svajonių prizmę pasaulis jai vėl atrodė šviesus, o žmonės — geri. Ji užmiršo viską, net Glogovskį, kurio laišką, įpusėjusi skaityti, įmetė į stalčių ir atidėjo ateičiai; dabar gyveno tik ateitimi.

Nuo dabarties Janka gynėsi ateities svajonėmis.

Na, be to, ji mylėjo Vladeką.

Mergina nežinojo, kaip tat atsitiko, tačiau be Vladeko tiesiog nebegalėjo apsieiti, jautėsi be galo laiminga ir rami, kai ėjo gatve, prigludusi prie jo peties, klausydamasi jo žemo, melodingo balso, jo priesaikų...

Švelnus, aksominis juodų Vladeko akių žvilgsnis degino tarsi ugnis ir skandino saldžiame alpulyje.

Viskuo jis traukė Janką.

Kaip žavingai Vladekas atrodė scenoje! Su kokiu užsidegimu ir lyrizmu vaidino nelaimingus įsimylėjėlius melodramose! Kiek kerimo paprastumo buvo jo kalboje, judesiuose ir pozo-

se!.. Vladekas buvo publikos numylėtinis, o spauda negailėjo jam pagyrimų ir pranašavo puikią ateitį.

Janka juto pasitenkinimą net tuomet, kai jisai scenoje susilaukdavo aplodismentų. Vladekas taip sumaniai mokėjo atskleisti savo proto išteklius, jog visi laikė jį išsilavinusiu, nors jis turėjo viso labo tik Varšuvos gatvės vaikėzo ir ūžautojo apsukrumo bei įžūlumo; be to, jis buvo Jankai vienintelis, pirmasis vyriškis, kuriam jinai atsidavė. Merginai atrodė, jog tai susiejo juos amžinai ir neatskiriamai.

Tai įvyko kažkaip savaime po vienos iš „Robino" repeticijų, kai Gariką vaidino Vladekas.

Vėliau jis kalbėjo Jankai, o veikiau deklamavo apie meilę su tokiu vulkanišku jausmų protrūkiu ir patosu, jog jinai susigraudino iki sielos gelmių; pajuto, kaip jai akis ūmai užplūdo švelnumo ašaros, o užsisvajojusioje širdyje kilo galingos, beribės laimės troškimas. Visa savo siela mergina geidė meilės.

Janka net nežinojo, kas jai darosi, ji stačiai negalėjo atsispirti jo balso žavesiui; tas meilingas čiulbėjimas, liepsningi pabučiavimai, aistringi žvilgsniai visą ją užliejo neįveikiamu palaimos troškimu.

Jinai atsidavė jam su apakintos būtybės nuolankumu, nė žodžiu nepasipriešinusi, visiškai nesąmoningai; mergina buvo tarsi užhipnotizuota.

Ji net nežinojo, ką jame myli: ar aktorių, puikiai mokantį pasinaudoti jos jausmingumu ir entuziazmu, ar žmogų.

Mergina nė negalvojo apie tai.

Ji mylėjo Vladeką todėl, kad mylėjo, todėl, kad jis tarsi papildė jos teatro ir meno pasaulį, stačiai įkūnydamas jį tomis valandėlėmis.

Jankai rodėsi, kad Vladeko akimis ji mato toliau ir giliau.

Jos siela augo (taip kaimo žmonės vadina tam tikrus jaunuolių vystymosi laikotarpius), taigi, be ateities planų ir būsimos šlovės, jai reikėjo turėti ką nors vien tik sau, reikėjo semtis jėgų iš kitos širdies ir jausti jos paramą, kad tuo pačiu galėtų kilti pati. Janka nebesijuto vieniša, galėjo išsipasakoti Vladekui pačias slapčiausias mintis ir svajones, galėjo dalytis su juo lūkesčiais, drauge repetuoti visokiausius herojinius vaidmenis. Jisai tarytum fiziškai papildė Janką, buvo jai tarsi vaga, kuria galėjo nutekėti jos kunkuliuojančios energijos ir vaizduotės perteklius...

Janka netirpo ir nenyko, jo veikiama, kaip tik atvirkščiai, pati dvasiškai jį absorbavo.

Ir nė akimirką negalvojo, kad tai jinai jam atsidavė, kad nuo šiol jisai jos meilužis ir viešpats, o jinai jo nuosavybė!

Janka nė negalvojo, ar Vladekas iš viso turi kokią nors sielą; jai pakako to, kad buvo gražus, gana žinomas, mylėjo ją ir buvo jai reikalingas.

Ir net slapčiausi Jankos prisipažinimai, meilės kuždesiai turėjo kažkokio nesąmoningo pranašumo. Ji nuolatos kalbėjosi su juo, tačiau beveik niekuomet nesidomėjo jo nuomone ir retai kada klausėsi jo atsakymų.

Vladekas šito nesuprato, bet vis dėlto kažką juto, ir jį tai varžė nemaloniai, nes, nepaisant įvairių artimų santykių, jis nemokėjo elgtis su Janka taip laisvai, kaip kad norėjo. Tai žeidė Vladeko savimeilę, tačiau jis nieko negalėjo padaryti. Jisai turėjo tiktai jos kūną, tačiau sielos, to kažko neapčiuopiamo... tokios meilės, kada moteris, dievindama mylimąjį, aukojasi jam su visu kūnu ir siela,— šito Vladekas joje nejuto.

Tai jį erzino, tarpais kėlė jam nuobodulį, tačiau vis vien taip atkakliai traukė prie Jankos, jog jisai dar daugiau ėmė rodyti meilės ženklų, manydamas, kad didesne sentimentalaus melo doze, subtilesne jausmingumo vaidyba anksčiau ar vėliau ją nugalėsiąs ir laimėsiąs galutinai.

Bet tai jam niekaip nesisekė.

O Janka tuo tarpu po truputį pardavinėjo visus savo daiktus ir vis dėlto jautėsi patenkinta. Dažnai buvo alkana ir ištroškusi, tačiau pakako turėti greta Vladeką ir įsigilinti į vaidmenis, ir ji pamiršdavo visą pasaulį.

O „Robino" pastatymas buvo atidėliojamas diena po dienos, nes mėgėjas, kuris ruošėsi debiutuoti, susirgo. Teatro reikalai vis labiau šlubavo, ir todėl reikėjo pirmiau pastatyti kažką kita, o Janka vis laukė... Laukė, kamuodamasi iš nekantrumo, trokšdama išsyk pakilti virš chorisčių minios, spaudžiama vargo, kuris turėjo baigtis drauge su tuo spektakliu. Pagaliau jos siela, išnešiojusi tą Marijos personažą, reikalavo jį pagimdyti.

Janka nė nekreipė dėmesio į tai, kad užkulisiai vis smarkiau kunkuliuoja, šen ir ten rezgasi sąmokslai, kas dieną kyla ir po kelių dienų žlunga naujų trupių projektai.

Kšikevičius jau keliskart delikačiai užsiminė Jankai, kad, jei tik jinai norėtų, išsyk galėtų stoti pas Cepiševskį. Janka atsi-

sakinėjo; ji neužmiršo režisieriaus projekto ir buvo linkusi palaukti, kada jis įsikūnys, nes žinojo, kad ten apie ją rimtai galvojama.

Topolskis iš tikro rinko trupę; kol kas tai buvo lyg ir paslaptis, kurią tačiau visi žinojo. Balsiai buvo kalbama, kad Mimi, Vavžeckis, Pesius su žmona ir keletas jaunųjų jau sudarę sutartis, kad Topolskis patyliukais jau susitaręs dėl Liublino teatro, kuris tuomet buvo ką tik pastatytas, buvo tikrai žinoma, jog Kotlickis ir dar kažkas duoda jam pinigų.

Cabinskis, savaime suprantama, girdėjo visa tai ir garsiai šaipėsi iš tų projektų; jam gerai buvo žinoma, kad iš tų, kurie susidėjo su Topolskiu, nė vienas nepaspruks iš jo rankų — pakaks tik kiek didesniu avansu pamojuoti. Direktorius pranašavo, jog Topolskis subankrutuos, neištvėręs nė vieno sezono, jis netikėjo, kad kas sutiktų skolinti pinigų trupei steigti.

— Tokių kvailių jau nebėr!— garsiai kalbėjo jis, tvirtai įsitikinęs.

Daugiausia juoko direktoriui kėlė toji Topolskio numatyta reforma, kurią jis vadino tiesiog beprotybe... Cabinskis puikiai pažino savo publiką ir suprato, ko jai reikia.

Topolskis dažnai rengė pas save vakarėlius, kviesdamas tuos, kurie galėjo būti jam naudingi; pats jisai kol kas garsiai nekalbėjo apie trupę. Tai už jį darė Vavžeckis, kuris į visą reikalą žiūrėjo karštai kaip į nuosavą ir dabar jau nuolatos kibo prie Cabinskio, keldamas skandalus dėl atlyginimo.

Janka keletą kartų lankėsi tuose Topolskio vakarėliuose, tačiau ten nežmoniškai nuobodžiavo, nes vyrai paprastai lošė kortomis, o moterys, jei tik neliežuvavo ir nesiguodė viena kitai, būrėsi į glaudų ratelį slapčia pasikuždėti, nė iš tolo neprisileisdamos Jankos, kuri juk kasdien vaikščiojo pas Cabinskius į pamokas.

Paskutinį tokį vakarą, begeriant arbatą, Maikovska tyliai paprašė Janką pasilikti ilgėliau ir pažadėjo, kad jiedu su Topolskiu paskui ją palydėsią.

Vladekas čia niekad nesilankė, jis buvo atviras ir ištikimas Cabinskio šalininkas.

Visiems išsiskirsčius, Topolskis atsisėdo priešais Janką ir ėmė pasakoti apie savo būsimą trupę.

— Tai bus pavyzdinis teatras, skirtas tikrajam menui!.. Turiu sukomplektavęs nuostabią trupę, sutartis viename iš ge-

riausių miestų jau pasirašyta, biblioteka sukrauta į dėžes, dalis kostiumų pasiūta... Taigi beveik viską turim...

— O ko dar trūksta?..— paklausė Janka ir pasiryžo čia pat prašyti, kad ją priimtų.

— Trupučio pinigų... Visai nedaug!.. Kokio tūkstančio rublių atsargos kapitalo pirmam mėnesiui...

— Ar negalima būtų pasiskolinti?

— Galima... Kaip tik apie tai ir noriu su jumis draugiškai pasišnekėti, nes jus mes jau laikome sava. Duosiu jums gerą atlyginimą ir dubliuosit Melęs vaidmenis, žinau, kad jūs galit vaidinti... Turit gražią išvaizdą, balsą ir temperamentą, kitaip tariant, viską, ko reikia puikiai aktorei, jau nekalbant apie jūsų inteligenciją.

— Ačiū! Labai ačiū!— nušvito Janka.

Ji taip apsidžiaugė, jog pabučiavo Maikovską, kuri, savo įpročiu, sėdėjo užsikvempusi ant stalo, įsmeigusi beprasmišką žvilgsnį į lempą.

— Tačiau jūs turit mums padėti!— kiek patylėjęs, tarė Topolskis.

— Aš?!. Ką gi aš galiu?..— nustebo Janka.

— Labai daug! Jei tik panorėtumėt...

— Na, žinoma! Jeigu jūs sakot, kad galiu, savaime suprantama, padėsiu, juk tai ne vien pareiga, bet ir mano pačios reikalas!.. Įdomu, kuo galiu padėti, įdomu...

— Kalbu apie tūkstantį rublių... Pinigai tikrai yra... bet su viena mažyte sąlyga...

— Kokia gi?— susidomėjusi paklausė Janka.

Topolskis prisislinko arčiau, draugiškai paėmė jai už rankos ir tik tuomet atsakė:

— Panele Janina! Nuo šito priklauso ne tik mūsų teatro, bet ir jūsų pačios sceninė ateitis... Todėl pasakysiu tiesiai, kad yra žmogus, pasirengęs duoti nors ir du tūkstančius rublių, tačiau jis nori įteikti juos tik jums, o kitaip, sako, neduos...

— Kas gi toks?..— sunerimusi paklausė Janka.

— Kotlickis!

Janka nuleido galvą, ir kambaryje įsiviešpatavo tyla. Topolskis neramiai žiūrėjo į ją, o Maikovskos veide šmėsčiojo pašaipi šypsenėlė.

Janka vos nesuriko iš skausmo, taip ją užgavo toji pavardė ir tas pasiūlymas. Po valandėlės mergina atsistojo ir ryžtingu balsu pasakė:

— Ne, gerbiamasis! Pas Kotlickį neisiu... O tai, ką man pasakėt, yra stačiai niekšiška... Tik teatre žmonės gali taip netekti moralės jausmo, raginti kitus taip šlykščiai pasielgti, sąmoningai stumti į negarbę, jei tik tas naudinga jiems patiems... Jūs suklydot!.. Taip žemai aš dar nepuoliau... Man skaudu, jog jūs nors akimirką galėjote pamanyti, kad aš sutiksiu, kad nueisiu pas Kotlickį, pas Kotlickį, kuris man šlykštesnis už patį biauriausią šliužą!..— šaukė Janka, vis labiau karščiuodamasi.

— Panele Janina! Kalbėkim protingai, nesikarščiuokim...

— Ir jūs drįstate man sakyti — nesikarščiuokim?!

— Turiu taip sakyti, nes jūs esat tiesiog neprityrusi; jums atrodo, kad tai, ko aš prašau, yra kažkas biauraus, kad nuo to išsyk atsidursit purve, užsitrauksit gėdą, neteksit garbės...

— O kas gi tai, dėl dievo meilės?!— nustebusi sušuko Janka.

— Nevaidinkim komedijų, nežaiskim slėptynių, o pažiūrėkim blaiviai ir tada pamatysim, kad tai paprasčiausias dalykas. Ko aš jus prašau?.. Kad jūs nueitumėt pas Kotlickį pinigų, kurie yra mūsų visų ateities pamatas... Pinigų, kurie sukurs mūsų teatrą, be kurių mes visi negalim pajudėti iš Varšuvos. Taigi kas čia blogo?.. Argi bloga tai, kas mus visus iki vieno padarys laimingus?..

— Kaip tai? Ar jūs nematot nieko blogo, kad aš, moteris, viena eičiau į vyro butą?.. Ir už ką gi jis man duos tą tūkstantį ar du tūkstančius rublių?..

— Kai gyvenot su Glogovskiu, niekas nesakė, kad tai bloga; o dabar, kai gyvenat su Vladeku, argi kas nors jums tat prikaišioja?.. Ir pagaliau, ar tai toks jau gėdingas dalykas?.. Visi taip gyvenam, bet argi tai reiškia, kad elgiamės niekšiškai?.. Ne! Tai antraeilis dalykas, mes galvojame apie svarbesnį — meną!

— Ne, neisiu...— tyliai atsakė Janka, susikrimtusi, kad visi žino apie jos santykius su Vladeku.

Ji toliau klausėsi Topolskio, nors jau beveik nieko negirdėjo ir nesuprato jo žodžių. Jisai ėmė įkalbinėti, prašyti, aiškinti, kad kiekvienas juk visą savo gyvenimą skiria teatrui, vadinasi, šiek tiek daugiau, nei vieną moters glamonę... kad atsisakydama ji suduosianti trupei mirtiną smūgį, kad į ją buvo

sudėta tiek vilčių, kad visi jai būsią dėkingi iki grabo lentos, nes jinai savu pasiaukojimu neduosianti pražūti kelioms dešimtims žmonių, kad šis teatras būsiąs susijęs su jos vardu. Topolskis stengėsi žūt būt palaužti Jankos pasipriešinimą, kurio niekaip negalėjo suprasti, tačiau mergina pasiliko nepajudinama.

— Net jei mano gyvybė priklausytų nuo šito, vis vien neičiau... Geriau jau numirti!..

— Tai... likit sveika!— piktai tarė Topolskis.

Janka, žiūrėdama į jį, dar pabandė aiškintis, bet Maikovska užmetė jai ant pečių paltą, šiurkščiai užmaukšlino ant galvos skrybėlę ir, apipylusi įžeidimais, ligi galo atvėrė prieš merginą duris.

Janka mašinaliai leido jai daryti viską, taip pat mašinaliai nulipo laiptais ir nuėjo gatve namo.

Jai buvo gaila trupės, tų perspektyvų, kurių ji neteko, pasitraukusi nuo Topolskio, bet kartu apėmė baisi gėda, kad visi ją laiko paskutine mergše, jei drįsta siūlyti tokius dalykus ir tikisi, jog jinai neatsisakys...

Naktį Janka sapnavo tai Kotlickį, tai Vladeką, tai teatrą... Girdėjo, kaip visi ją keikia ir plūsta, ją vijosi kažkokių apdriskusių žmonių gauja, koneveikdami ir su neapykanta akyse jie stengėsi pačiupti ją ir sumušti... Tuose vos įžiūrimuose veiduose Janka atpažino Melę, Topolskį, Mimi, Vavžeckį...

Tai vėl mergina sapnavo, tarsi eina gatve ir visi žiūri į ją taip keistai, taip bauginamai, jog norisi skradžiai žemę prasmegti, kad tik būtų galima pabėgti nuo tų žvilgsnių, tačiau nėra jėgų net pajudėti, ir toji minia iš lėto slenka pro šalį, o Topolskis stovi ir pašaipiu balsu sako taip garsiai, jog visi atsigręžia:

— Žiūrėkite!.. Ji gyveno su Glogovskiu, o dabar — Vladeko meilužė!

Janka nebeištvėrė; išsigandusi suriko pro miegus, pamačiusi, kaip tėvas, eidamas su Krenska už parankės, rodo į ją ir sako:

— Gyveno su Glogovskiu, o dabar — Vladeko meilužė!..

— O dieve!— kuždėjo Janka, kamuojama to slogaus sapno.— O dieve!

Pažįstamų veidų minia vis augo: kunigas iš Bukoveco, pensiono auklėtojos, senos draugės, Gžesikevičius — visi, visi paskubom ėjo pro ją ir žvelgė su ta grėsminga, baisia šypsena,

kuri ją varstė tarytum peilio ašmenys ir čaižė nelyginant rimbas...

Janka pabudo užsiverkus ir mirtinai nusikamavus.

Dar prieš repeticiją atėjo Vladekas.

Pirmąsyk ji pati puolė jam į glėbį.

— Visi žino!..— sukuždėjo Janka, įsikniaubusi jam į krūtinę.

Vladekas numanė, ką Janka turi galvoje.

— Na tai kas?.. Kriminalas, ar ką?!.— atsakė jis.

Vaikinas sėdėjo paniuręs, trynė kelį ir piktai muistėsi ant kėdės.

Pastebėjusi jo būklę ir užmiršusi savo bėdas, Janka paklausė:

— Kas tau?.. Ar sergi?..

— Ne... Tik esu skolingas keliolika rublių ir negaliu grąžinti... Motinai sakyti nenoriu, tuo ją tiktai pribaigčiau... Jinai vėl serga!.. Cabinskis nė skatiko neduoda, nors pasikark!..

Vladekas tiesiog melavo: jis lošė kiaurą naktį ir visiškai prasilošė.

Janka prisiminė, kaip Glogovskis skolino jai pinigų, todėl, ilgai negalvojus, nusisegė auksinį laikrodėlį su tokia pat grandinėle ir padėjo priešais jį.

— Pinigų neturiu. Užstatyk laikrodėlį ir grąžink skolą, o kas liks, atnešk man, nes taip pat nieko nebeturiu,— nuoširdžiai pasakė Janka.

— Ne, niekuomet! Dar ko!.. Man visiškai nereikia!.. Ką tu čia sugalvojai, vaikeli mano!..— atsisakinėjo Vladekas, iš pradžių pamanęs, kad tai būtų lyg ir negarbinga.

— Paimk, būk geras... Jei myli mane, turi paimti...

Valandėlę Vladekas dar pasispyriojo, tačiau tuoj pat pagalvojo, kad, turėdamas pinigų, galėtų atsilošti.

— Ne!.. Kur tai matyta!— šnibždėjo jis, vis silpniau tesipriešindamas.

— Eik tuojau, o grįždamas užsuk pas mane, nueisim papusryčiauti.

Vladekas pabučiavo Janką, apsimetė susigėdęs, sumurmėjo kažką apie dėkingumą, bet laikroduką paėmė ir nunešė užstatyti.

Ilgai netrukęs, jis sugrįžo ir atsinešė trisdešimt rublių. Dvidešimt čia pat pasiskolino ir net norėjo parašyti kvitą, bet Janka taip supyko, jog Vladekas turėjo atsiprašyti. Paskui jie nuėjo pusryčiauti.

Jiedu gyveno beveik kartu. Teatre visi tai žinojo, tačiau niekas į tokį įprastą dalyką nekreipė dėmesio.

Viena Sovinska kartas nuo karto kamavo Janką dygiomis užuominomis ir negailėjo jai paniekos; neseniai ji tik liaupsino Vladeką, o dabar šnekėjo apie jį aibę biaurių dalykų... Sovinska juto didžiulį pasitenkinimą, tyčiodamasi iš Jankos.

Taip ji keršijo už sūnų.

Pagaliau buvo paskirtos „Robino" repeticijos. Tą žinią jai atnešė Vladekas, jinai pati jautėsi labai silpna ir jau keletą dienų visiškai nėjo iš namų. Mergina buvo kažkokia mieguista, jai nepakenčiamai skaudėjo juosmenį, kartais vėl užeidavo kažkoks bejėgiškumas ir nusivylimas, norėjosi verkti, nesikelti iš lovos, ir Janka kiauras dienas gulėjo įsmeigusi akis į lubas. Vėl, kaip ir seniau, ūžė galva, ir taip kamavo troškulys, jog niekaip negalėjo jo numalšinti, tačiau, išgirdus, kad gaus vaidinti, Janka tuoj pat pasijuto sveika ir stipri.

Į repeticiją mergina ėjo nerimaudama, bet, pamačiusi būsimą Gariką, greit susitvardė. Tasai mėgėjas buvo liesas, glebus ir lėtas vyriokas, negalėjo ištarti raidės „l", vaikščiojo krypuodamas tarsi antis, tačiau buvo vieno įtakingo žurnalisto, kuris jį rėmė, pusbrolis, ir į visus žiūrėjo iš aukšto ir atlaidžiai.

Aktoriai akyse iš jo švelniai šaipėsi, o už akių garsiai juokėsi.

Į repeticiją lyg susitarę susirinko visi iki vieno.

Kai tik Janka išėjo į sceną, Maikovska demonstratyviai pasitraukė už kulisų, o Topolskis, jos sveikinamas, nė galva nelinktelėjo.

Janka suprato, kad tarp jų viskas baigta. Tačiau repeticija prasidėjo tuoj pat, ir nebuvo kada apie tai galvoti. Nors Janka buvo pasiryžusi per daug nesistengti, tačiau negalėjo susilaikyti, neatskleidusi vaidmens nors bendrais bruožais.

Ją nepaprastai erzino, kad visi į ją žiūri, kad iš kiekvieno kampo jaučia įsmeigtas į save akis; Jankai rodėsi, kad žvilgsniuose mato patyčias, lūpose pašaipą, todėl kartas nuo karto, baisiai susinervinusi, nesutramdydavo savo temperamento, o kai kada vėl imdavo kalbėti per tyliai.

Maikovska šnypštė, juokavo su Zažecka ir garsiai reiškė savo nuomonę apie Jankos vaidybą. Topolskis keliskart liepė jai įeiti iš naujo, nes susinervinusiai merginai niekaip nesisekė kaip reikiant išeiti į sceną.

Janka žinojo, ką visa tai reiškia, todėl pernelyg nesidėjo į širdį nei Melės šaipymosi, nei pedantiškų režisieriaus pastabų. Ji vaidino toliau — nelygiai, tačiau stipriai.

Įsiviešpatavo mirtina tyla; niekas nebesijuokė ir nebesišaipė balsu.

Režisieriaus padėjėjas vaikščiojo iš kuliso į kulisą, trynėsi rankas ir murmėjo:

— Gerai, tik dar per maža patoso, per maža!..

— Betgi jinai rėkia, o ne kalba!— pašaipiai atrėžė jam Maikovska.

— Brangioji! Tamstą scenoje konvulsijos tampo, ir tik iš mandagumo niekas to neprikaišioja,— už draugą atsakė Stanislavskis.

— Ne taip!.. Vėjo malūną jūs vaizduojat, ar ką?.. Kas gi taip rankomis mosikuoja?— šaukė režisierius.

— Netrikdyk, režisieriau, juk dar tik pirma repeticija!— iš parterio šūktelėjo Cabinska.

— Vaikščiojat po sceną kaip žąsis!— vėl riktelėjo suirzęs Topolskis.

— Ji labai gerai tiktų skalbyklai!— sušnypštė Melė.

Vis dėlto Janka nesidavė išmušama iš vėžių ir, nors vos galėjo suturėti plūstančias į akis pykčio ašaras, nė akimirkai neprarado nuovokos.

Kai Janka baigė, Cabinska demonstratyviai išbučiavo ją ir ėmė girti garsiai, kad Maikovska girdėtų.

— Sveikinu, jūs puikiai vaidinsit šį vaidmenį.

— Tik daugiau padirbėkit prie detalių,— patarinėjo Jankai Stanislavskis.

— Juk tai repeticija!.. Mintyse aš jau visą charakterį turiu paruošus.

— Pagaliau turėsim tikrą herojinių vaidmenų atlikėją — ir gražią, ir talentingą!— labai garsiai sušuko Rosinska.

Maikovska nužvelgė ją įtūžusiu žvilgsniu, bet nieko nepasakė.

Jankai buvo taip linksma ir gera, jog buvo pasirengusi apkabinti visus.

Spektaklis turėjo įvykti po dviejų dienų.

Tas metas Jankai buvo tarytum vienas didžiulis šviesos ruožas, kuriame ji skendėjo, apsvaigusi nuo sėkmės. Merginai atrodė, kad ji visiškai laiminga.

— Pagaliau! Pagaliau!..— šnibždėjo apkvaitusi.— Baigsis vargai, baigsis pažeminimai!..

Janka manė, kad tuoj pat gaus dar kelis vaidmenis. Paleidusi vaizduotės vadžias, jinai jau regėjo save prie pat pasisekimo viršūnės. Janka jau buvo toje pažadėtojoje žemėje, galingų aistrų šaly, apie kurią svajojo kas dieną, tame pasaulyje, kurį vaizdavosi nelyginant nuostabią minią herojinių personažų, gausybę nežemiškų jausmų, stulbinančio grožio, kuriame viešpatavo visiška harmonija tarp svajų ir tikrovės.

Janka atlaidžiai šypsojosi toms skurdo dienoms, tartum amžiams atsisveikindama su jomis. Viskas, netgi Vladekas, nubluko jos užhipnotizuotose akyse.

Tūkstantį sykių ji kartojo Marijos vaidmenį. Valandų valandas sėdėjo priešais veidrodį, tobulindama mimiką, ir taip nekantriai laukė spektaklio, jog net drebėjo, tarsi karštinės krečiama.

Pusiau sapnuodama, Janka sėdėdavo naktimis lovoje ir žiūrėdavo; jai rodėsi, kad mato pilnutėlį teatrą, žurnalistus... girdi tylius publikos balsus, regi švytinčius žvilgsnius, eina į sceną ir vaidina... Beveik nesąmoningai kartojo vaidmens žodžius, su įkarščiu deklamavo, o vėliau, nugrimzdus į gilesnį miegą, šypsojosi su laimės ašaromis akyse, aiškiai girdėdama tą pažįstamą, sukrečiantį aplodismentų griausmą ir šauksmus:

— Orlovska! Orlovska!..

Su šia šypsena mergina užmigdavo ir pabusdavo tam, kad svajotų toliau.

Janka pardavė viską, ką tik galėjo parduoti, norėdama deramai apsirengti vaidmeniui. Linksmai juokdamasi, ji vijo iš savo kambario Vladeką, kad tas netrukdytų.

O svarbią ir lemtingą dieną, prieš generalinę repeticiją, Cabinskis atėmė iš jos vaidmenį ir atidavė Maikovskai.

Intriga ir pavydas pasiekė savo tikslą.

Cabinskis nusileido, kai Topolskis pagrasino, jog pusė trupės išeisianti tuoj pat, jei jisai neatimsiąs vaidmens iš Jankos ir neatiduosiąs Maikovskai.

Tai buvo kerštas už Kotlickį.

Nuo smūgio į pačią širdį Janka tiesiog neteko sąmonės; ji susverdėjo, pajutusi, kad teatras pradeda suktis drauge su ja ir viskas kartu grimzta į kažkokią nakties tamsą... Janka nužvelgė visus neapsakomai skausmingu žvilgsniu, tarytum ieškodama pagalbos, tačiau daugumoje veidų pamatė tik džiūgavimą tokiu nuostabiu pokštu ir gyvulišką kretinų pasitenkinimą, kad taip smaugiamas talentas. Jie žvilgsniais šaipėsi iš nugalėtosios: dviprasmybės ir svilinančios patyčios pasipylė iš visų pusių ir ėmė kristi į netikėto smūgio ištiktą jos sielą. Buvo girdėti grubus juokas, čaižęs tarytum rimbas, ir visa žmogiška niekšybė, džiūgaujanti svetimu skausmu, susirado auką.

O jinai stovėjo tylėdama ir nejudėdama, su baisia gėla širdyje, kurioje, rodės, plyšo visos arterijos, užliedamos ją nevilties krauju.

Janka dar vargais negalais įstengė paklausti:

— Kodėl man negalima vaidinti?

— Na, negalima, ir baigta!— trumpai atsakė Cabinskis.

Ir tuoj pat išsinešdino iš teatro, bijodamas kokio skandalo ir truputį gailėdamas Jankos.

Janka liko užkulisy, kupina didžiulio, skausmingo nusivylimo. Mergina juto tokią tuštumą ir vienatvę, jog tarpais rodėsi, kad ji viena visame pasaulyje, kad ją slegia ir smaugia kažkoks milžiniškas svoris, kad ji grimzta į kažkokias gelmes, smarkiai ritasi nuožulnia plokštuma į patį dugną, kuriame dusliai šniokščia pilkai žalsvas vanduo...

Jos mintys sutriko, pojūčiai susidrumstė, ją užplūdo beviltiškos tuštumos ašaros. Mergina nuėjo į persirengimo kambarį ir atsisėdo tamsiausiame kampe.

Žlugo visos svajonės; tie nuostabūs pasauliai nyko kažkur toli migloje, kerinčios vizijos tarytum nudriskę skarmalai karojo Jankos galvoje ir širdyje.

Kažkokia pilkuma sklido nuo tų nešvarių sienų ir dekoracijų, nuo tos nudryžusios pašaipių menkystų minios ir siurbėsi į Janką.

Ji pasijuto tokia nuvargusi, sugniužusi, liguista ir bejėgė, jog pasuko į sodelį ieškoti Vladeko, kad šis palydėtų ją namo; mergina visai nebeturėjo jėgų.

Vladeko Janka nerado; jis apdairiai buvo pasišalinęs, tad jinai grįžo atgal į persirengimo kambarį ir sėdėjo ten, nieko negalvodama.

— Saugokitės svajonių!.. Saugokitės vandens!..— kartojo ji, stengdamasi prisiminti, kas jai taip sakė.

Ūmai Janka išblyško ir atsilošė; mintyse užvirė toks chaosas, jog ji pamanė, kad tuoj išeis iš proto...

Mergina ilgai sėdėjo, nežinodama, kas jai darosi, ir verkė, negalėdama susitvardyti, nes, šiek tiek atsipeikėjusi, prisiminė visas savo kančias ir nusivylimus.

Galų gale, priveikta nuovargio, užliūliuota tylos, įsiviešpatavusios teatre po repeticijos, jinai užmigo.

Janką prižadino Rosinska, kuri tą dieną pasirodė persirengimo kambaryje ankstėliau — ji vaidino pačioje spektaklio pradžioje. Pamačius miegančią Janką, Rosinskai pagailo merginos; išblyškęs, nuo skurdo ir graužaties sunykęs veidas pabudino jos širdyje likučius moteriškumo, užgniaužto per ilgus teatre išdirbtus metus.

— Panele Janina!— švelniai sušnibždėjo ji.

Janka atsistojo ir ėmė nervingai šluostytis ašarų pėdsakus.

— Gal jūs matėt Nedzelskį?— paklausė ji Rosinską.

— Ne. Vargšas kūdiki! Ką jie tau padarė!.. Bet vis vien nedera to dėtis taip giliai į širdį... Jei nori būti aktore, turi daug pakelti, daug iškentėti... Brangioji, ne tokių dalykų aš esu pergyvenusi ir po šiai dienai pergyvenu. Jeigu visus nemalonumus imsi į širdį, nervinsiesi kiekvienąsyk, vos išgirdus apie tave liežuvaujant, ir verksi po kiekvienos intrigos, tai nei ašarų, nei akių, nei jėgų tau nepakaks!.. Ką darysi, teatre taip jau turi būti! Pagaliau nieko dar neprarasta!.. Kiekvienas nusivylimas — tai kartu ir patyrimas.

— Gal būt, jų tiesa?.. Ko gero, aš visiškai neturiu talento, jei Cabinskis atėmė iš manęs vaidmenį...

— Kaip aktorė jūs be galo naivi. Tik todėl jie ir iškrėtė šį pokštą, kad turit talentą... Girdėjau, ką per pirmą repeticiją kalbėjo to mėgėjo pusbrolis...

— Kas man iš viso to, jei negaliu vaidinti ir neturiu iš ko gyventi?

— Čia vis Maikovskos darbas. Tai jinai privertė Cabinskį atimti iš jūsų vaidmenį!..

— Ji pyksta ant manęs, žinau, bet taip nežmoniškai kerštauti!..

— Jūs nepažįstat Maikovskos... Nežinau, ko jūs susipykot, bet žinau, kad, pamačiusi jus pirmoje repeticijoje, jinai be

galo išsigando, jog galit nustumti ją į antrą vietą, ir išsyk ėmė duobę kasti. Mačiau, kaip ji sukosi apie tą mėgėją, kaip koketavo su jo pusbroliu ir Cabinskiu, kaip bučiavo rankas direktorienei! Pati mačiau!.. Kur girdėta, kad Maikovska šitaip žemintųsi?.. Tačiau savo pasiekė. Taip jinai jau ne vieną suėdė. Jūs nė neįsivaizduojat, ką man, pagrindinių vaidmenų atlikėjai su tokiu dideliu repertuaru, tenka nuo jos iškentėti... O, tai pasiutus ragana! Jūs nieko negalėjot pastebėti, viskas taip tyliai buvo ruošiama, jog, be manęs, niekas nė nežinojo. Tokiai... visuomet sekasi!.. Palaukit, šiandien aš su ja susitvarkysiu; atsiteisiu už mudvi abi!..

Aktorės pamažėle rinkosi į kambarį, nešdamos į jį triukšmą, pudros ir žvakėmis šildomo grimo kvapą. Jos ėmė rengtis.

Galiausiai atėjo ir Maikovska, nuostabi, triumfuojanti, su gėlių puokšte rankoje, su rožėmis ant krūtinės; pamačiusi sėdinčią greta Rosinskos Janką, susiraukė.

— Man rodos, šis persirengimo kambarys ne choristėms!— piktai šūktelėjo ji.

— Blogai tau rodos, statiste tu!— atsakė Rosinska.

— Aš sakau ne jums.

— Užtat atsakau aš. Prašom pasilikti,— kreipėsi Rosinska į Janką, pakilusią išeiti.

— Jūs manęs neužkabinėkit... Su pradedančiom kartu rengsiuos, ar ką?

— Palūkėk, gausi atskirą numerį su ypatingu komfortu ir tramdomais marškiniais. Neišvengsi šito.

— Tylėk! Irgi, mat, keturiasdešimtmetė kvaiša!

— Palik ramybėj mano metus, heroje tu susisukus.

— Vaikščioja po sceną kaip šlapia perekšlė ir dar balsą kelia.

Kambarys net drebėjo iš juoko, o jiedvi barėsi kaskart storžieviškiau, nors nė akimirkai nenustojo grimuotis ir paskubom rengtis.

Janka klausėsi barnių tylėdama. Iš tiesų ji nepyko ant Melės, kad toji atėmė iš jos vaidmenį, o tik juto fizinį pasišlykštėjimą ja. Dabar Maikovska atrodė Jankai tokia nešvari, nudryžus, niekšiška ir netekus visų žmogiškų ypatybių, jog netgi jos balsas skambėjo biauriai.

Tiktai tada, kai prasidėjo spektaklis, Janka nuėjo už kulisų pasižiūrėti to savo vaidmens. Sunku apsakyti, koks baisus skaus-

mas draskė Jankai širdį, kai ji pamatė Maikovską-Mariją scenoje. Atrodė, kad toji kiekvieną žodį, kiekvieną gestą, kiekvieną intonaciją traukia jai iš galvos, plėšia iš širdies.

— Mano! Mano!— kuždėjo Janka, negalėdama susitvardyti.— Mano!— ir rijo Melę akimis arba merkėsi, kad nematytų nieko ir nedraskytų širdies prisiminimais.— Vagilė!— pagaliau sušnibždėjo taip balsiai, jog Maikovska net krūptelėjo scenoje.

Rosinska sėdėjo priešingoje pusėje, taip pat kulisuose; kai tik Maikovska išėjo į sceną, tuoj pat prasidėjo spektaklis spektaklyje, nes kiekvieną Melės žodį Rosinska kartojo pusbalsiu neteisinga intonacija, garsiai juokėsi iš jos vaidybos, tyčiojosi, be galo komiškai mėgdžiojo judesius. Tai iš tiesų buvo puikus numeris...

Iš pradžių Maikovska nekreipė į ją dėmesio, bet vėliau jau nebegalėjo susiturėti nesižvalgius į kulisus, praleisti negirdomis patyčių ir mėgdžiojimo. Ji ėmė painiotis ir miršti žodžius, tarpais nebegirdėjo suflerio, stabčiojo vidury sakinio, o Rosinska pliekė ją vis įnirtingiau.

Maikovska šėlo iš bejėgiško pykčio, tačiau vis vien vaidino blogai ir, pati jausdama tai, blaškėsi po sceną lyg išprotėjusi. Visuose kulisuose ji matė įsilinksminusius veidus, netgi Dobekas savo būdelėje taip nuoširdžiai smaginosi, jog net burną laikė ranka užgniaužęs; ir Maikovska visai nebeįstengė valdytis.

Vos išėjus iš scenos, ji puolė Rosinską kumščiais.

Kilo toks skandalas, jog vyrai turėjo jas skirti; perukus viena kitai jiedvi apgadino gerokai.

Maikovską jėga nuvedė į persirengimo kambarį; jinai tiesiog pašėlo, ir iš susierzinimo ją ištiko isterijos priepuolis. Ji daužė veidrodžius, plėšė kostiumus ir taip blaškėsi, kad ją teko surišti ir iškviesti gydytoją.

Cabinskis iš nevilties rovėsi plaukus, o aktoriai visose drabužinėse kvatojosi ir nuostabiai linksminosi.

Uždangą teko nuleisti vidury pjesės, o Topolskis, stačiai pamėlynavęs iš pykčio, pranešė:

— Gerbiamoji publika! Ūmai ir sunkiai susirgus panelei Maikovskai, „Daktaras Robinas" nebus užbaigtas. Tuojau pat prasidės kita pjesė, kaip paskelbta afišoj.

Nors Janka ir buvo šiek tiek patenkinta priešininkės nesėkme, vis dėlto, išvydusi kenčiančią Maikovską, pajuto gai-

lestį. Ji dar nebuvo tiek aktorė, kad liktų abejinga, ir nuėjo pas Maikovską, tačiau, pamačiusi ten gydytoją ir direktorių, kuris barėsi su Rosinska, skubiai pasišalino.

Rosinska, Volska ir Mirovska stačiai pareiškė Cabinskiui, kad, jeigu Maikovska liks trupėje, rytdieną jų nebebus...

Cabinskis paspruko, tačiau tuoj pat susidūrė su Stanislavskiu ir Kšikevičiumi, kurie pasakė jam tą pat, pridūrę, kad ilgiau neišbus nė dienos, nes jiems gėda pasilikti trupėje, kur viešai dedasi tokie skandalai...

Direktorius tam visiškai nebuvo pasiruošęs, todėl vos neišprotėjo; jis išsisukinėjo kaip galėdamas, viską žadėjo, dalijo kvitus į kasą kiekvienam, kas tik prašė, o išvydęs Janką, sušuko garsiai, bandydamas šiek tiek sušvelninti savo poelgį:

— Jeigu norit ko nors iš kasos, duosiu kvitą, nes tuoj pat turiu išeiti...

Janka paprašė penkių rublių; Cabinskis davė net nesusiraukęs ir išsyk nulėkė pas Pepą, bet jį užklupo ir tas debiutantas su savo pusbroliu, ir už kulisų pakilo toks triukšmas, jog net publika ėmė klausytis sunerimusi.

Spektaklis pasibaigė mirtina tyla; nepasigirdo nė vieno pliaukštelėjimo...

Eidama nuo kasos su pinigais, Janka sutiko iš lėto dūlinančią Nedzelską.

Janka stabtelėjo, norėdama pasisveikinti, bet Nedzelska grėsmingai nužvelgė ją:

— Ko tau reikia? Tu! Tu!..

Ji smarkiai užsikosėjo, pagrūmojo lazda, kuria ramstėsi eidama, ir nukiūtino toliau.

Janka nejučiomis apsidairė, ar nepamatys kur Vladeko, tačiau šis, matyt, jau buvo pradingęs... Jinai nematė jo nuo pat ryto.

Vladekas sąmoningai jos vengė, tvirtai nusprendęs, kad geriau draugauti su paprastomis moterimis: nereikia varžytis, apsimetinėti ir amžinai su visa kuo skaitytis.

Be to, Janka nieko nepasiekė: ji ir toliau pasiliko tiktai choristė, ir motina dėl jos stačiai grasino atimti palikimą...

Janka ilgai lydėjo akimis senę, kuri veikiausiai ėjo ieškoti sūnaus, paskui neskubėdama pasuko namo...

X

Janka sirgo.

Jai rodėsi, kad ji guli šulinio dugne ir iš tų gelmių, į kurias ją įstūmė, mato tik blyškią dangaus mėlynę, kartais visiškai tamsią naktį, kartais žvaigždžių mirgėjimą, o kai kada kažkokie praskrendantys sparnai šešėliu užkloja jai akis, ir ji nebesuvokia nieko. Tik jautė, kaip gyvenimo bangavimas ir jo atbalsiai, jo sąmyšis, riksmai, ašaros ir neviltis sruvena glotniu rentiniu, teka į jos sielą kaip į šulinį, ją varsto kažkoks nepaaiškinamas, tačiau visa būtybe juntamas skausmas.

Jankai rodėsi, kad jinai vis labiau tolsta ne tik nuo gyvenimo, bet ir nuo svajonių, nes kiek sykių bandė ką nors mąstyti, svarstyti, kurti mintyse kokį nors paveikslą ar sąvoką, tuoj viskas sprūdo tarytum pro kažkokius didžiulius plyšius, ir mergina jautė vien tuštumą ir vienatvės skausmą.

Dienos slinko taip lėtai, tarytum būtų suvertos ant šimtmečių grandinės, taip, kaip slenka tiems, kurie prarado viską, net viltį.

Janka pranešė direkcijai, kad serga, tačiau niekas jos neaplankė, tik Cabinska per Viceką pasakė, kad Jadzė ilgisi pamokų, ir nieko daugiau.

Ten vaidina, mokosi, kažką kuria, gyvena! Jinai gulėjo, nugrimzdusi į visišką apatiją, tartum sugniuždyta siela, vos išdrįsdama kai kada pagalvoti, kad dar tebėra gyva, ir vėl panerdama į agoniją, kuri vis dėlto niekaip nesibaigė visišku užsimiršimu — mirtimi.

Po teisybei, Janka sirgo ne fiziškai, jai nieko neskaudėjo, jinai merdėjo tik nuo vidinio nuovargio.

Jankai rodėsi, kad visas jėgų atsargas ji atidavė per tuos tris teatrinio gyvenimo mėnesius ir dabar merdi nuo sielos bado, nes jos siela toliau nebeturi kuo gyventi.

Tomis ilgomis dienomis, toje nesibaigiančioje tylių naktų kančioje Janka neskubėdama mąstė apie žmones ir gyvenimą,

ir šis lėtas, tačiau vienpusiškas aplinkos suvokimas pripildė jos sielą slogaus liūdesio.

— Nėra laimės pasaulyje...— šnibždėjo Janka, ir jai atrodė, kad lig šiol jos akys buvo aptrauktos giedravalkio, kurį šiurkščiai nuplėšė likimas. Mergina praregėjo, bet tarpais jai buvo gaila, kad nebėra tos tamsos ir kad ji nebegali vaikščioti apgraibomis.

— Nėra laimės,— su kartėliu pasakė Janka, ir maištingas ūmus pesimizmas, moterų bei aistringų charakterių pesimizmas galutinai užvaldė jos sielą.

Visur ji matė tik blogį ir niekšybę.

Tarytum magiškame žibinte prieš akis slinko visi pažįstami žmonės, ir visus jinai su panieka grūdo kažkur į dugną, neišskirdama nė Vladeko, kuris tik sykį apsilankė pas ją, pabandė teisintis, tačiau Janka nekantriai nutraukė jį ir paprašė, kad eitų sau.

Dabar Janka jau gerai pažino Vladeką ir su nuostaba mąstė, kad iš tikrųjų niekuomet jo nemylėjo.

— Kodėl? Kodėl?— klausinėjo ji save.

Jai buvo gėda ir skaudu, kad jinai galėjo taip žemai pulti, ir dėl ko!..

Toks menkas ir tuščias dabar atrodė jai Vladekas...

Janka negalėjo sau šito atleisti.

Ji nepaprastai kankinosi, kad nieko nebegali pakeisti.

„Kokia lemtis kalta, kad jis atsidūrė mano kelyje?.."— be perstojo klausinėjo save Janka.

Jinai jautėsi didžiai nužeminta.

„Nemylėjau jo..."— pagalvojo Janka, ir ją nupurtė pasibiaurėjimo drebulys.

Jinai ėmė jo neapkęsti.

Ir teatras daug nustojo jos akyse tomis apmąstymų valandomis.

Dabar Janka, galvodama apie teatrą, matė vien amžinus užkulisių barnius bei intrigas, jo žynių menkystę ir savo pačios nusivylimus.

„Ne tokį aš jį įsivaizdavau anksčiau!"— apgailestavo jinai.

Viskas jos akyse kaskart labiau menkėjo ir pilkėjo; visur jinai ėmė matyti tik skarmalus, pagyras ir melą... Žmonės užstojo jai viską.

Janka nebetroško viešpatauti scenoje.

— Kas gi tai yra?— kuždėjo ji.— Kas gi tai?..

Ir regėjo margą, įvairiaplaukę publiką, kuriai visai vis vien, ar spektaklis ko vertas, ar ne, kuri ateina tik linksmintis ir juoktis, reikalauja klounados ir cirko.

„Kas gi tai yra?.. Tik maivymasis dėl uždarbio ir miniai palinksminti..."

Scena Jankai atrodė vien tik arena klounams ir dresiruotoms beždžionėms.

„O! O!..— dejavo ji, skaudžiai šios minties užgauta.— Troškau būti tos tamsios minios linksmintoja... O kurgi menas?— klausinėjo Janka save, įsižiūrėjusi į kažkokią begalinę erdvę.— Kas yra grynasis menas? Kas yra idealas?.. Tas, kuriam šimtai žmonių aukoja gyvenimą?.. Kas tai ir kur tai yra?"— vėl ir vėl neramiai klausinėjo save Janka, pradėdama suprasti, jog visa tai veikiau žaidimas, negu tikslas.

Literatūra, poezija, muzika, tapyba — visos meno rūšys praslinko jos mintyse, ir ji negalėjo atskirti jų vartojamosios pusės nuo meninės.

Janka matė, kad visi vaidina, dainuoja, kuria tik tam, kad linksmintų tą didžiulę brutalią minią... Jai visi skiria gyvenimą, kraują ir svajones; dėl jos svajoja ir dėl jos kenčia, dėl jos gyvena ir miršta...

Šią milžinišką Gžesikevičių, Kotlickių, mecenatų minią Janka vaizdavosi kaip žiaurų dėl kvailumo ir žemų potraukių valdovą, žvelgiantį su pusiau ironiška, pusiau maloninga šypsena į žmones, kurie jiems tapo, groja, deklamuoja, kuria ir nerimastingais žvilgsniais kaulija pajankumo ir pripažinimo...

Ir matė iš vienos pusės didžiulę, galingą tarytum banga žmonių minią, plačiai išsiliejusią žemumoje, iš lėto siūbuojančią ir nieko nesiekiančią, iš kitos — visus tuos, kurie braunasi pro tą minią visomis kryptimis, kažką garsiai kalba, su įkvėpimu dainuoja, rodo į tolumas, ragina pažvelgti į žvaigždes, stengiasi įvesti kokią nors tvarką chaotiškai kunkuliuojančiame sambūryje, skina kelius, atkakliai prašo, prisiekinėja, tačiau minia arba tik juokiasi, arba be žodžių linkčioja ir trypčioja vietoje, banguodama ir stumdama nuo savęs tuos žmones arba mindydama juos.

„Kas tai? Kodėl?— be galo sunerimusi, klausinėjo Janka.— Jeigu mes jiems nereikalingi, reikia palikti juos vienus, laikytis atokiai, gyventi tik sau ir tik su savimi",— mąstė jinai.

Tačiau vėl viskas maišėsi jos mintyse, ir sunku buvo suprasti, ar įmanoma gyventi nuošaliai ir ar verta būtų tada gyventi. Nuo šitokių chaotiškų mąstymų Jankai tiesiog plyšo galva.

Sovinska, kuri su motinišku rūpestingumu slaugė merginą, nutraukė jos kliedesius.

— Važiuokit namo,— nuoširdžiai patarė ji.

— Nieku gyvu.

— Kam gi šitaip skursti. Pailsėsit truputėlį, atgausit jėgas ir sugrįšit atgal į teatrą.

— Ne,— tyliai atsakė Janka.

— Tiesa, vakar pas mane buvo atėjusi senoji Nedzelska.

— Jūs pažįstamos su ja?

— Anaiptol, ji tiktai turėjo reikaliuką. O, tai biauri boba!— pridūrė Sovinska.

— Gal tik truputį pernelyg šykšti, tačiau šiaip visai gera moteris.

— Gera! Dar pamatysit tą jos gerumą.

— Kodėl?— paklausė Janka, per daug nesidomėdama; dabar jai nerūpėjo tokie dalykai.

— Pasakysiu tik tiek, kad toli gražu jinai jūsų nemyli. O! Toli gražu.

— Keista, aš juk nepadariau jai nieko blogo.

Sovinska ūmai persimainė, piktai pažvelgė į Janką ir norėjo pasakyti kažką aštraus, tačiau, išvydusi Jankos veide visišką abejingumą, apsigalvojo ir išėjo.

Janka ėmė galvoti apie Bukovecą.

„Namų aš neturiu,— mąstė jinai net be kartėlio.— Pasaulis toks platus, yra kur gyventi",— pridūrė ji, bet kartu prisiminė, ką Gžesikevičius kalbėjo apie tėvą, ir neramiai sujudo, tarytum ką suskaudus.

Jankai į širdį įsismelkė nerimas, tačiau ne toks, kuris apima žmogų ko nors belaukiant, o toks, kurį jis pajunta, prisiminęs ką nors gero, tai, kas prarasta amžinai.

Tai buvo praeities skausmas, tarsi tylus mirusiųjų prisiminimas, kai žmogus apmąsto ir susumuoja savo gyvenimą.

Tačiau tie prisiminimai apie Bukovecą ir apie tas vienišas naktis, kuriomis Janka svajojo, užmiršusi viską, ir kūrė pati sau tokius nuostabius pasaulius, vėl nepaprastai ryškiai sužėrėjo jos mintyse. Kai tik mergina prisiminė vešlią ir puikią

gamtą, bekraščius laukus, nuošalias raguvas, pilnas šnaresio ir paukščių čiulbesio, galingą laukinės žalumos grožį, ją užplūdo melancholija ir ėmė žaviais burtais liūliuoti jos sielą, nukamuotą gyvenimo ir kovos.

Tik tie miškai, kuriuose Janka užaugo, tie niūrūs tankumynai, pilni neapsakomų stebuklų, tie medžiai milžinai, tarp kurių jinai jautėsi lyg tarp brolių, susijusių su ja tūkstančiais giminystės saitų, vis galingiau kilo jos vaizduotėje.

Dabar Janka ilgėjosi jų, klausėsi naktimis, ir jai vaidenosi, kad girdi orų rudens šilo šlamėjimą, mieguistą šakų šnaresį, kad visa savo esybe jaučia lėtą, nenutrūkstantį miško milžinų siūravimą, švelnų auksinių kamienų judėjimą, džiaugsmingus paukščių balsus, jaunų pušų metūgių ir kadagių kvapą, visą tą lėną gamtos gyvenimą.

Valandų valandas Janka gulėjo tylėdama, nieko negalvodama ir nekrutėdama, o jos siela buvo ten, tarp žalių šilų; mergina vaikščiojo po pievas, kuriose žydėjo laukiniai avietynai ir klaidžiojo laukais, prižėlusiais aukštų nelyginant miškas javų, kurie vilnijo šnarėdami ir žibėjo saulėje rasos lašeliais; skverbėsi pro atžalynus, pilnus pušaičių ir aitraus sakų kvapo. Janka ėjo kiekvienu keliuku, kiekviena proskyna ir kiekvienu takeliu, su visa kuo sveikinosi, sakydama ir laukams, ir girioms, ir žydrumai, ir kalnams:

— Sugrįžau! Sugrįžau!— Ir šypsojosi, tarytum atgavusi prarastą laimę.

Nuo tų gaivių prisiminimų Janka beveik visai pasveiko.

Aštuntą dieną atsikėlė ir, pasijutusi pakankamai stipri, išėjo pasivaikščioti. Ji ištroško šviežio oro, neapneštos miesto dulkėmis žalumos, saulės ir neaprėpiamų platybių.

Mergina juto, kad miestas slegia ją vis labiau, kad čia kiekviename žingsnyje turi slopinti savąjį „aš", varžytis ir amžinai kovoti su visokiais papročių bei priklausomybės barjerais.

Janka perėjo Bronios aikštę, o už Citadelės drėgnais smėlynais pasuko į Belianus.

Aplinkui buvo tylu tylu.

Skaisčiai ir šiltai švietė saulė, o nuo vandens dvelkė sveika, stiprinanti vėsuma.

Ji žiūrėjo į upę, kuri tekėjo, tyliai pliuškendama, išmarginta baltais putų lopeliais, stebėjo neryškius viduriu slenkančių

valčių siluetus. Neskubėdama ji visa krūtine kvėpavo ta ramybe, juto, kaip jai atgyja išsekusios jėgos.

Mergina atsigulė ant geltono pakrantės smėlio ir, užsižiūrėjusi į žvilgančią vandens juostą, pamiršo viską. Rodės, plaukia pasroviui, pro krantus, namus, miškus, vis plaukia ir plaukia į kažkokią nesibaigiančią ir žydrą tolumą, tarytum į kybančią viršum jos beribę; rodės, nieko nebesuvokia, tik junta neapsakomą malonumą, supdamasi drauge su bangomis, ir neįsivaizduojamą laimę, kad gali atsiduoti stichijos malonei, ničnieko netrokšti, nieko negalvoti, leistis jos nešama ir vis giliau užmigti nuo švelnaus, širdį glostančio bangelių šnarėjimo, negyventi, nieko neprisiminti, tik neaiškiai justi spalvas, kvapus, garsus, virpantį žvaigždžių švytėjimą, medžių gyvenimą, amžinybės kuždėjimą, visą tą motinos žemės ir begalybės pulsą.

Janka pakirdo nuo to snūduriavimo; praėjo kažkoks senas žmogus su meškere rankoje.

Eidamas pro šalį, jis žvilgtelėjo į ją ir prisėdo beveik greta, prie pat kranto, neskubėdamas užmetė meškerę ir ėmė laukti.

Žmogaus veidas buvo toks malonus, jog Janka pajuto norą pasišnekėti su juo ir jau ėmė galvoti, nuo ko čia pradėjus, bet jis pirmas užkalbino ją.

— Ketinat persikelti kiton pusėn?

Mergina klausiamai pažvelgė į jį.

— Aha! Nesupratom kits kito. Maniau, kad jūs ketinant nusiskandinti.

— Aš nė nepagalvojau apie mirtį,— tyliai atsakė Janka.

— Oho ho, netikėta garbė būtų upei.

Jis pataisė meškerykočius ir nutilo, visą dėmesį sutelkęs į žuvytes, kurios ėmė sukiotis apie kabliuką su masalu.

Stojo dar gilesnė tyla ir nugramzdino Jankos sielą į ramybės palaimą; jinai juto, kaip visą ją apima kažkoks didžiulis gėris, kaip toji erdvės, vandens ir žalumos didybė kelia ją nuo žemės, kaip iš krūtinės jai veržiasi nebylus padėkos ir tyro būties džiaugsmo himnas, džiaugsmo, nesusijusio su jokiais šiokiadieniais dalykais. Janka visa tarytum išsitiesė, išaugo, vėl pradėjo gyventi kasdieninį gyvenimą.

Senis iš šono žvilgčiojo į ją, jo lūpos paslaptingai šypsojosi.

Jinai pajuto tą žvilgsnį ir atsigręžė. Jų akys susitiko, ir jiedu ilgai ir prielankiai žiūrėjo vienas į kitą.

Jankai ūmai kilo nesuvaldomas noras išsipasakoti viską ligi galo.

Nepažįstamojo veidas buvo toks geraširdiškas, akyse švietė tokia didi išmintis, jog Janka pajuto jam neįveikiamą simpatiją.

Ji prisislinko arčiau ir tyliai tarė:

— Aš negalvojau apie mirtį.

— Vadinasi, ieškojot nusiraminimo?

— Taip. Norėjau pamatyti gamtą ir užmiršti...

— Ką?

— Gyvenimą!— kimiai sukuždėjo mergina, ir nuo staigaus graudulio jos akyse sužibo ašaros.

— Jūs dar vaikas. Kas jus taip tragiškai nuteikė? Gal meile nusivylėt, ko nors užsiaikštinot, o gal be pietų likot?

— Argi viso to, kartu paėmus, nepakanka, kad žmogus jaustųsi labai labai nelaimingas?

— Net kartu paėmus — tokie pat niekai. Mat, mano nuomone, stačiai nieko nėra, kas normalų, sąmoningą žmogų galėtų padaryti nelaimingą.

— Kas jūs tokia?— truputį patylėjęs, paklausė jis.— Kitaip tariant, ką jūs veikiat?

— Aš dirbu teatre.

— Aha! Komediantų pasaulis! Apsimetinėjimas, kurį paskui laikote tikrove, chimeros! Tai gadina žmogaus sielą. Patys didieji aktoriai — vien žaisliukai, kai kada prisukami išminčių, kai kada genijų, bet dažniausiai kvailių, kalbančių dar didesniems kvailiams. Aktoriai, artistai, kūrėjai! Tai vien akli gamtos įrankiai, kuriuos ji vartoja sau pačiai išreikšti ir dar kažkokiems tik jai vienai žinomiems tikslams. Jiems regis, kad jie patys yra kažkokia esmė. Apgailėtina iliuzija! Jie tik įrankiai, kurie bus išmesti į šiukšlyną, kai pasidarys nebereikalingi ar nebetinkami.

— Kas jūs?— beveik savaime išsprūdo Jankai, kurią sujaudino tie žodžiai.

— Esu senas žmogus, kaip matot, meškerioju ir mėgstu pašnekėti. O taip, aš labai senas. Vasarą ateinu čia kasdien, jei tik oras geras, sėdžiu kelias valandas ir gaudau žuvytes, jei tik jos duodasi gaudomos. Kam jums žinoti, kas aš? Pavardė nieko nepasakys. Esu tik vienetas iš bendro skaičiaus, gavau

savo numerį, atkeliaudamas į pasaulį, turėsiu jį ir iškeliaudamas. Esu jaučianti ląstelė, jau seniai artimųjų priskirta prie tam tikros kategorijos ir įrašyta į skiltį „vėplos",— kalbėjo nepažįstamasis, linksmai šypsodamasis.

— Aš nenorėjau jūsų įžeisti.

— Aš niekuomet nepykstu. Pyksta arba džiaugiasi tiktai kvailybė,— atsakė senis.— Žmogus turi žiūrėti, stebėti ir eiti savo keliu,— pridūrė jis, imdamas nuo kabliuko gružlį.

Jankai truputį darėsi šalta nuo nepažįstamojo rimtumo ir griežto, nepakenčiančio prieštaravimų tono.

— Jūs iš Varšuvos teatro?— paklausė senis, vėl užmesdamas meškerę.

— Ne; aš Cabinskio trupėje, žinote, be abejo.

— Nežinau, negirdėjau.

— Ką, jūs nieko negirdėjot apie Cabinskį ir apie „Tivolį", neskaitėt?— paklausė Janka, be galo nustebusi, kad Varšuvoje galima rasti žmogų, kuris nesidomi teatru.

— Niekada nevaikštau į teatrą ir neskaitau laikraščių.

— Bet juk tai neįmanoma!

— Iškart matyt, kad jums dvidešimt metų. Kitaip nešauktumėt su nuostaba „neįmanoma!" ir nežiūrėtumėt į mane kaip į silpnaprotį ar barbarą.

— Tačiau, šnekėdama su jumis, nė akimirkos negalėjau net pagalvoti, kad...

— Kad aš nesidomiu teatru ir kad neskaitau laikraščių, taip?— užbaigė senis už Janką.

— Negaliu nė įsivaizduoti kodėl?

— Todėl, kad man tai visiškai nerūpi,— tiesiai atsakė nepažįstamasis.

— Nejau jums visiškai nerūpi, kas dedasi pasaulyje, kaip žmonės gyvena, ką veikia, ką galvoja?

— Nerūpi. Jums, be abejo, tai atrodo pasibaisėtina, tačiau iš tikrųjų — visai natūralu. Argi mūsų Macekai, Bartekai ir Jagnės domisi teatru ir pasaulinėmis problemomis? Nesidomi, tiesa?

— Bet juk jie kaimo žmonės, tai visiškai kas kita.

— Tas pat, skirtumas tik toks, kad jiems visai neegzistuoja nei jūsų garsenybės, nei įžymybės, jiems visiškai vis viena, ar buvo toks Niutonas ir Šekspyras, ar nebuvo. Dėl to jiems labai gera, labai.

Janka tylėjo; tos mintys jai atrodė paradoksalios ir nelabai teisingos.

— Ką gi aš sužinosiu iš jūsų laikraščių ir teatrų? Kad žmonės mylisi, neapkenčia, ėda vieni kitus, kad viskas tebėra po senovei, kad viešpatauja blogis ir prievarta, kad pasaulis ir gyvenimas — tai didžiulis malūnas, malantis protus ir sąžines. Todėl jau geriau nieko nežinoti.

— Tačiau ar dera taip egoistiškai nusigręžti nuo visa ko?

— Čia kaip tik ir slypi išmintis. Nieko netrokšti sau, niekuo nesirūpinti, būti abejingam, štai ko dera siekti.

— Nejaugi žmogus gali pasidaryti toks visiškai abejingas?

— Tai pasiekiama gyvenimo patyrimu ir mąstymu. Atminkite, kad kiekvienas menkiausias malonumas, pasitenkinimo akimirka mums visada kainuoja brangiau, nei iš tiesų yra to verti. Normalus žmogus nemokės, pavyzdžiui, tūkstančio rublių už kriaušę, jis, savaime aišku, supranta, kad tai beprotybė, ir, be abejo, žino, ko vertas tūkstantis ir ko verta kriaušė, tačiau gyvenimo kapitalą gali tūkstančiais eikvoti niekniekiui — menkam susižavėjimui, kuris trunka tiek, kiek noksta kriaušė, verta dviejų skatikų; jisai niekuomet nė nepamąsto apie stačiai neįkainojamos savo gyvenimo energijos vertę, jis apakintas tarsi bulius, kuriam toreadoras pamojavo raudona skara, ir už šį apakimą sumoka dalimi gyvenimo. Daugumas žmonių miršta ne natūralia mirtimi, kaip užgęsta lempa, sudegus žibalui, o bankrutuoja, iššvaistę jėgas niekams, tūkstantį kartų mažiau vertiems, nei viena būties diena.

— Nenorėčiau gyventi tokį šaltą, apskaičiuotą gyvenimą, be aistrų, svajonių ir meilės.

— Pasaulis neprasmegtų į nebūtį, net jeigu žmonės ir nemylėtų.

— Verčiau nusižudyti, negu gyventi ir džiūti tarytum medžiui.

— Savižudybė — tai viso labo tik kenčiančio žvėries staugimas, tai atomo maištas prieš visuotinius dėsnius, be to, tai riksmas, kuriame gali likti šiokia tokia sąmoningos būtybės skausmo dalelė ir per amžius aidėti erdvėje. Ramiai sudegti ligi galo — štai kas yra laimė.

— Tai yra laimė?— paklausė Janka, kažkokio šalčio nukrėsta.

— Taip. Laimė — tai ramybė. Viską neigti, slopinti savo troškimus, geismus, rauti iš savęs iliuzijas ir užgaidas; sugniaužti savo sielą proto kumščiu ir neeikvoti jėgų menkniekiams.

— Kas gi panorės gyventi tokiame junge? Kokia gi siela ištvers?

— Siela — tai sąmonė.

— Vien akmeninis abejingumas, ramybė, nieko daugiau! Na jau ne, verčiau gyvensiu įprastą gyvenimą.

— Yra dar vienas būdas: geriausias vaistas nuo proto kančių — atverti širdis gamtai, susilieti su ja.

— Nekalbėkim apie tai, nemėgstu, tai mane jaudina.

Jiedu ilgai tylėjo.

Senis žiūrėjo į vandenį ir murmėjo kažką pašnibždomis, o Janka sėdėjo susimąsčiusi.

— Viskas niekai!— vėl prabilo nepažįstamasis.— Žiūrėkite bent į vandenį ir gėrėkitės juo, to pakaks ilgam. Žvelkite į žvaigždes, paukščius, gamtos gaivalus; stebėkite, kaip auga medžiai, klausykitės, kaip siaučia vėtros, gerkite kvapus ir spalvas, visur atrasite negirdėtų, amžinai trunkančių stebuklų, patirsite nenusakomą džiaugsmą. Tai jums visiškai atstos gyvenimą tarp žmonių. Tik niekada nežiūrėkite prasčioko akimis, nes tada gražiausias paukščių čiulbėjimas atrodys tiktai kaip riksmas, puikiausi miškai — kaip malkos, gyvulius laikysite tiktai mėsa, pievas — šienu, užuot jautus, imsite skaičiuoti.

— Visi žmonės tokie.

— Tik nedaugelis žmonių skaito gamtos knygą ir semiasi iš jos peno sielai.

Jiedu vėl nutilo.

Saulė leidosi už kalvų priešingame krante, švietė vis blausiau, tarsi baigdama rusenti, paskutiniai saulėlydžio spinduliai krauju spalvino vandenį.

Medžių guotai tarytum susigūžė, atrodė žemesni ir platesni. Geltonus pakrantės smėlynus apvilko prieblandos pilkuma. Atrodė, kad tolimi akiračiai skęsta migloje, kylančioje tarsi dūmai nuo rusenančios saulės.

Dar didesnė, migdanti ramybė apgobė žemę, tarytum mieguistą po dienos darbų.

Janka susimąstė apie senio žodžius, ir kažkoks tylus, slogus liūdesys užliejo jai širdį, užtemdė protą nepaaiškinama baime; ją apėmė pasyvus nuolankumas, viskas tarsi sustingo sieloje.

Mergina pakilo eiti. Buvo jau beveik visai tamsu.

— Jūs dar nesiruošiat?

— Jau laikas, iki Varšuvos geras galas kelio.

— Eime kartu.

Senis susidėjo meškerę, sugautas žuvytes įmetė į skardinę dėžutę ir patraukė gana sparčiu žingsniu.

— Nežinau, kuo jūs vardu,— iš lėto pradėjo jis.— Pagaliau tai nesvarbu, tik matau, kad jums nelabai gera šiame pasaulyje. Aš senas beprotis, kaip mane vadina kaimynai, senas masonas, dar priduria senamiesčio kūmutės; esu vienišas ir, susitaikęs su likimu, laukiu galo... Kadaise ir mano buvo kentėta, mylėta, bet tai jau seniai praėjo, seniai!— šnibždėjo senis, keliaudamas mintimis į kažkokią tolimą praeitį ir šypsodamasis blausia prisiminimų šypsena.— Didžiausias žmogaus gėris yra tas, kad jis gali užmiršti, kitaip visai negalėtų gyventi. Jums tat visiškai neįdomu, tiesa? Retkarčiais nusišneku ir pasijuntu kalbąs pats su savimi, dažnai užmirštu, ką padarysi, senatvė. Jūsų geras veidas, todėl, kaip žmogus prityręs, patarsiu: jei tik kenti, niekas nesiseka, slegia gyvenimas — bėk iš miesto, eik į laukus, kvėpuok tyru oru, maudykis saulės spinduliuose, žiūrėk į dangų, mąstyk apie amžinybę, melskis... ir užmirši viską. Pasijusi geriau ir stipriau. Dabarties žmonės tokie nelaimingi todėl, kad jie atitrūko nuo gamtos ir nuo dievo, kad širdyje vieniši. Ir dar pasakysiu: atleisk viską ir būk gailestinga visiems. Žmonės pikti iš kvailumo, tu būk gera. Pati didžiausia išmintis yra gerumas. Neeikvokite jėgų niekam. Aš būsiu čia kasdien, kol šilta. Gal kada susitiksim. Na, likit sveika.— Jis linktelėjo jai atsisveikindamas ir švelniai nusišypsojo.

Jinai ilgai žiūrėjo jam iš paskos, kol jis dingo kažkur greta Mergelės Marijos bažnyčios.

Janka pasitrynė akis: jai pasirodė, kad matė kažkokią haliucinaciją.

— Ne,— sukuždėjo ji, vis dar jusdama veidu tyrą giedros senatvės žvilgsnį, girdėdama nepažįstamojo balsą.

— „Būk gera! Melskis! Atleisk!"— kartojo Janka, eidama gatvėmis.

„Atleisk!" Ir jai prieš akis iškilo tėvas, paskui teatras, Cabinskis, Maikovska, Kotlickis, madam Ana, Sovinska, ji prisiminė tas dienas, kai badavo, kentėjo, kai jos žmogiškasis orumas buvo paniekintas.

„Būk gera!" Dabar ji išvydo Mirovską, kuri į pačias skaudžiausias skriaudas atsakydavo šypsena, kuri niekad niekam nedarydavo nieko blogo ir vis vien nuolat kęsdavo visų pajuoką; prisiminė Volską, apgautą ir įstumtą į skurdą, kuri savo gyvybės kaina stengėsi išplėšti kūdikį iš mirties nagų; auklę, pasišventusią svetimiems vaikams; režisieriaus padėjėją; kaimo žmones, su kuriais elgiamasi kaip su gyvuliais; išnaudojamus samdinius; suktybes, nusikaltimus, apie kuriuos nuolatos girdėjo, kurie dėjosi kasdien ir be paliovos. Janka juto, kaip širdy jai kažkas virpa, lūžta, rėkia, kaip jos sieloje auga kažkoks visa apimantis skausmas, kaip visos nedorybės, visos skriaudos, visos ašaros, kančios stoja jai prieš akis, o kažkoks įtaigus balsas kalba iš viršaus:

— Būk gera... atleisk... melskis...— o aplink tarsi atsakas nugriaudžia pašaipus juokas.

Parėjusi namo, Janka ilgai negalėjo nusiraminti. Mergina net stvarstėsi už galvos — taip tenai viskas ūžė, pynėsi, kliuvo ir grūdosi, ji negalėjo atskirti, nei kur čia tiesa, nei kur apgaulė. Kažkokią aiškiaregystės akimirką išvydo, kad vienodai kenčia ir gerieji, ir blogieji, kad visi blaškosi, šaukiasi kokio nors išganymo ir skundžias gyvenimu.

— Išprotėsiu! Išprotėsiu!— kuždėjo ji.

Rytą atbėgo Vladekas. Šiandieną jisai buvo toks geras, taip meiliai bučiavo jai rankas, jog Jankai tai negalėjo nekristi į akis. Vladekas kažką prikaišiojo Cabinskiui, ilgai skundėsi motina.

Janka šaltai žvilgčiojo į jį, išsyk supratusi, kad jis nori pasiskolinti pinigų.

— Nupirk man pudros, šiandien jau turiu eiti į teatrą.

Vaikinas noriai pakilo eiti.

— Uždaryk duris, man reikia rengtis.

Vladekas užtrenkė paskui save duris, nuo kurių jis turėjo raktą.

Gatvėje, netoli vartų, Vladekas pamatė mecenatą. Jam toptelėjo kažkokia mintis, jis nusišypsojo ir širdingai pasisveikino su seniu.

— Labą dieną, gerbiamasis mecenate.

— Labą dieną, kaip sveikata?

— Dėkui, aš pats visiškai sveikas, tik panelė Orlovska... Direktorienė prašė, kad jos vardu pasiteiraučiau, kaip jaučiasi ligonė...

— Ką? Panelė Janina serga? Sakė man užkulisy, bet netikėjau, maniau...

— Serga, štai bėgu vaistų.

— Ar sunkiai susirgo?

— O ne! Gal norit pats įsitikinti?

Mecenatas staiga pagyvėjo, tačiau atsakė kukliai, pasitaisęs pensnė:

— Tiesą pasakius, norėčiau, jau ketinau ne sykį užeiti, tik ji tokia neprieinama.

— Aš jums pagelbėsiu.

— Juokaujate, kaipgi taip galima... Nors mano nuoširdus palankumas...

— Galima. Štai durų raktas. Jinai jus priims, net pati man sakė, kad jai būtų labai malonu, jei pažįstami apsilankytų; ko norėti, kiauras dienas viena.

— Bet... jeigu...

— Eikite, jeigu man buvo leista, tai juo labiau jums, mecenate. Po valandos sugrįšiu, pasėdėsim drauge.

Vladekas nuskubėjo.

Mecenatas valėsi pensnė, trypčiojo vietoje ir dar nebuvo nusprendęs, ar eiti, ar ne, bet Vladekas apsigręžė ir sušuko:

— Ponas mecenate! Brangusis, malonėkit paskolinti penketą rublių. Pinigų galėčiau gauti iš Cabinskio, bet ieškok dabar jo, o čia vaistų skubiai reikia nupirkti. Nemalonią pareigą užsikroviau, bet ką darysi... draugiška paslauga. Grąžinsiu vakare, tik prašau išlaikyti paslaptį ir atleisti, mielas mecenate.

Mecenatas noriai išsitraukė piniginę ir, duodamas dešimt rublių, tarė:

— Prašom, mielai. Jeigu prireiks daugiau, pasakykit panelei Janinai — tegu taria žodelį.

Gavęs pinigų, Vladekas nuėjo, linksmai švilpaudamas.

Mecenatas pasuko pas Janką, tyliai pravėrė duris, nusivilko prieškambaryje paltą ir įėjo.

Janka šukavosi ir neatkreipė dėmesio, kai atsivėrė durys, ji manė, kad tai sugrįžo Vladekas.

Prie durų mecenatas kostelėjo ir, atkišęs ranką, žengė prie jos.

Mergina ūmai pašoko ir užsimetė ant plikų pečių skarą.

— Ką tik ponas Vladislavas pasakė man, kad jūs sergat, tad nuodėmė būtų jūsų neaplankyti,— paskubom tarė mecenatas, pasitaisė pensnė ir nusišypsojo savo neišraiškia, banalia šypsena.

Janka nustebusi žiūrėjo į jį ir, tik pajutusi šaltos, drėgnos rankos prisilietimą, visa išraudo ir puolė prie durų; skara nukrito ant grindų, atidengusi puikius jos pečius. Mergina energingai atvėrė duris ir sušuko:

— Išeikit!

— Betgi, garbės žodis, nenorėjau jūsų įžeisti. Priešingai, vadovaudamasis nuoširdžiu prielankumu, ketinau tarti užuojautos žodį. Ponas Vladislavas...

— Jis niekšas.

— Sutinku, tačiau nederėtų taip rūstintis ant manęs ir taip griežtai rodyti pasipiktinimą, tai truputėlį...

— Prašau išeiti,— sušuko Janka, visa virpėdama iš pykčio.

— Komediantė! Garbės žodis, komediantė,— sušnibždėjo susinervinęs ir įsižeidęs mecenatas, paskubom vilkdamasis paltą.

Jis piktai užtrenkė paskui save duris.

— O, tas nenaudėlis, o!.. Ir aš priklausiau tokiam žmogui, aš!.. Ak!.. Šakalai, o ne žmonės, tikri šakalai! Nieko negali paliesti, visur purvas.

Janka buvo taip pasipiktinusi, jog net garsiai šaukė pro ašaras:

— Niekšai! Niekšai! Niekšai!

Netrukus sugrįžo Vladekas; jis atnešė pudros, butelį degtinės ir suvyniotos į popierių užkandos. Vladekas žvilgčiojo į Janką ir dairėsi po kambarį.

— Čia buvo mecenatas!— šiurkščiai pasakė Janka.

Aktorius ciniškai nusijuokė ir atšovė smuklės žargonu:

— Apstačiau jį. Užtelsim mažumėlę.

Jinai jau buvo beišdrožianti Vladekui į akis, koks jisai niekšas, bet ausyse jai suskambėjo žodžiai:

„Būk gera... Atleisk!.."— Janka nieko nepasakė, tik ėmė taip nesulaikomai, konvulsyviai kvatotis, jog krito į lovą ir blaškydamasi pro isterišką juoką kartojo:

— Būk gera... Atleisk... Cha cha cha!

Po savaitės pertraukos vėl prasidėjo sunkus, kaip ir pirma, gyvenimas ir dar sunkesnė kova, dabar jau tiktai dėl kąsnio duonos.

Janka, kaip ir anksčiau, dainavo chore, rengėsi, pro uždangą žvelgė į publiką, kurios buvo kaskart vis mažiau; kaip ir anksčiau, per antraktus ji vaikštinėjo po sceną, persirengimo kambarius, klausėsi kuždesių, muzikos, barnių. Tačiau kaip smarkiai pasikeitė jos jausmai ir mintys, kaip ji pati persimainė ir tapo nebepanaši į tą ankstesniąją Janką!

Ji nebeieškojo publikos akyse užsidegimo ir meilės menui, nebesvaidė provokuojamų žvilgsnių į pirmąsias eiles, vargas išmokė ją iš scenos skaičiuoti žiūrovus ir iš to daryti išvadą, kokio didumo bus avansas.

Badaudama ji išmoko slapčia imti iš rekvizito kambario duoną, kuri buvo naudojama scenoje. Eidama į namus, jinai šią duoną suvalgydavo; dažnai tai būdavo vienintelis valgis per visą dieną. Niekas ja nebesižavėjo, nebelydėjo namo, su niekuo Janka nebesiginčijo apie meną.

Kotlickis kažkur pragaišo. Mecenatas supyko ir nebesirodė, o Vladekas tik kai kada pasikalbėdavo su ja ir vis rečiau apsilankydavo, teisindamasis, kad motina einanti silpnyn ir turįs prie jos sėdėti. Janka žinojo, kad Vladekas meluoja, tačiau nepriekaištavo jam, nes visai juo nebesidomėjo. Janka didžiai niekino Vladeką, tačiau, kažkaip nesąmoningai atsimindama tas saulėtas akimirkas, negalėjo visiškai su juo išsiskirti. Ji elgėsi su Vladeku šaltai, nesidavė bučiuojama, tačiau nesiryžo stačiai į akis pavadinti niekšu: jis buvo tarsi paskutinė grandis, siejanti Janką su jos keista siela.

Mergina nepaprastai sulyso; jos liguistame, pamėlusiame veide atsirado gelsvų dėmių, o iš didžiulių, tartum stiklinių akių žvelgė nesiliaujantis, baisus alkis.

Janka vaikščiojo po teatrą kaip šešėlis, tyli ir rami iš pažiūros, tačiau be paliovos juto alkį, kuris draskė jai vidurius; mergina buvo pasiryžusi viskam.

Pasitaikydavo tokių dienų, kai neturėdavo burnoj nė trupinėlio; tada Janka jausdavo galvoje kažkokią skausmingą tuštumą ir mintyse jai šmėkščiojo tik viena — valgyti!

Prisivalgyti!.. Visa kita išnyko ir nebeteko prasmės.

Toks pat skurdas viešpatavo visoje trupėje.

Moterys sukosi, kaip išmanė, tačiau vyrai, ypač sąžiningi, pardavinėjo, ką tik turėdami, net perukus, kad tik nemirtų iš bado!

Kiek nerimo atnešdavo kiekvienas vakaras!

— Ar šiandien vaidinsim?

Tą šnibždesį galėjai girdėti visur, jis skverbėsi į žiūrovų salę, kurioje pernelyg dažnai siautė rudens vėtros, aidėjo tuščioje verandoje, išsprūdęs iš lūpų kelneriams, kurie veltui laukė svečių. Jį kartojo Goldas, susigūžęs nuo šalčio kasos būdelėje.

Persirengimo kambariuose viešpatavo slogi tyla. Netgi nuo sąmojingiausių Gliaso pokštų negiedrėjo apsiniaukę iš rūpesčių žvilgsniai.

Aktoriai grimavosi nerūpestingai. Niekas nesimokė rolių, kiekvienas su nerimu laukė spektaklio, slankiojo aplink kasą ir šnibždėjo:

— Ar vaidinsim šiandien?

Cabinskis kas dieną rodė naują pjesę, ir vis vien salėje buvo tuščia. Pastatė „Kelionę po Varšuvą"— tuščia. Vaidino „Plėšikus"— tuščia. Vaidino tokius populiarius dalykus, kaip „Donas Sezaras de Bazanas", „Komandoro statula", „Burtininkė Vuazon"— vis vien tuščia ir tuščia.

— Dievaži, ko jūs norit?— pro uždangą šaukė direktorius publikai.

— Nejau manot, kad jie patys žino? Jei ateitų trys šimtai žmonių, galima neabejoti, kad pasirodytų dar trys šimtai, bet kai susirenka penkiasdešimt, o dar lyja ir šalta, tai palieka viso labo dvidešimt,— aiškino Cabinskiui redaktorius, kuris išliko vienintelis iš gausių pažįstamų, ateidavusių į užkulisį; kiti išsilakstė kartu su pirmuoju lietum.

— Tai banda, kuri šiandieną nežino, kur susigrūs rytoj,— pasakė Piotras su neapykanta.

O taip, visi jie neapkentė publikos, bet kartu ir meldėsi jai. Keikė ją, vadino banda, galvijais, grūmojo kumščiais, spiaudė į ją, tačiau tegu tik tos publikos prisirinks gausiau, tuoj puls prieš ją kniūpsti su didžiausiu dėkingumu tai kaprizingai valdovei, kurios nuotaika keitėsi kas dieną ir kuri kas dieną kitam rodė savo prielankumą.

— Gatvės merga! Gatvės merga!— piktai šnibždėjo Topolskis.— Šiandien pas valdovą, rytoj pas cirkininką.

— Tiesą sakai, bet tai neduos tau nė rublio,— atsakė Vavžeckis, kurio vis dar nepaliko humoro jausmas, nors jau apkartęs ir aitrus, nes Mimi pasitraukė iš trupės ir įstojo į Poznanės teatrą.

Visi jau po truputį išsivažinėjo, nors iki sezono pabaigos liko dar visa savaitė. Ypač išsibarstė choristės, kurias skurdas kamavo visų labiausiai.

Lietus lijo rytą, dieną ir vakare.

Atmosfera teatre darėsi stačiai nepakenčiama. Persirengimo kambariuose pūtė skersvėjai, ant grindų telkšojo balos, visi stogai varvėjo; šaltis tiesiog vijo lauk.

Jankai rodėsi, kad teatras iš lėto griūva, visus laidodamas po savo griuvėsiais. O anas, Teatro aikštėje, stovėjo tvirtai. Jis pajuodo nuo lietaus, paliko tarsi rūstesnis, dar galingesnis ir, vos pažvelgus į jį, kėlė Jankai kažkokį nepaaiškinamą, dievobaimingą nerimą. Kartais atrodė, kad šis didžiulis pastatas savo kolonomis remiasi į krūvas lavonų, siurbia kraują, gyvybę, žmonių protus ir nuo to šitaip auga, stiprėja...

Haliucinacijose, kurios kaskart dažniau lankėsi Jankos sapnuose, jinai, ne sykį susidūrusi akis į akį su menu, stingo iš siaubo, nes tas menas anaiptol nebuvo viena iš tų meilių, dangiškų mūzų, kaip jas vaizduoja dailininkai ir poetai. Tai buvo atšiaurus Tauridės Dianos veidas, rūstus ir nepermaldaujamai atkaklus. Jos lygioje skaisčioje kaktoje, kurią kirto susikaupimo raukšlė, nebuvo gailesčio; iš lūpų tryško kraugeriška jėga, akys, kupinos kažkokio dievybės rūstumo, žvelgė tolyn, į begalybę; žmogiškas skurdas jų nejaudino, jos buvo abejingos riksmams ir priešmirtiniam blaškymuisi tų, kurie veržėsi prie jos ir stengėsi ją užvaldyti.

Nemirtingoji ir neprieinamoji!

— Išprotėsiu, išprotėsiu!— ne sykį kuždėjo Janka, suspaudusi rankomis degančią galvą: tie sapnai, tos haliucinacijos kamavo ją dar labiau, nei alkis.

Buvo dar vienas dalykas, taip mirštamai gąsdinęs Janką, jog valandų valandas ji klausėsi įdėmiai, kas dedasi jos viduje: kiauras valandas mergina mąstė apie tuos keistus, sunkiai nusakomus įspūdžius ir jausmus, kurie vis dažniau smelkėsi į ją. Janka juto, kad jos viduje dedasi kažkas baisaus, kad tas ūmus virpulys, tas verksmas, užeinąs nežinia dėl ko, tos pašėlusios nuotaikos permainos, tos keistos kančios, yra kažkokie

nenatūralūs reiškiniai ir randasi nuo kažko, apie ką ji bijojo pagalvoti.

Janka neturėjo nei motinos, nei kito žmogaus, kuriuo galėtų pasikliauti, kuris jai viską paaiškintų, tačiau atėjo akimirka, kada ji pati moterišku instinktu pajuto, jog laukia kūdikio.

Po šio atradimo Janka ilgai verkė, bet tai nebuvo nevilties ašaros, ji verkė iš kažkokio gailaus susigraudinimo, švelnumo ir gėdos — visko kartu. Tuomet mergina pajuto, kad mirtis stovi jai už pečių, stovi taip arti, jog visa ji ėmė drebėti, tarsi paklaikus iš siaubo, o paskui nugrimzdo į nerūpestingą, apatišką abejingumą. Janka nieko nebegalvojo ir nuolankiai atsidavė likimui kaip žmogus, ilgą laiką kentėjęs arba parblokštas galingo smūgio, kažkokios bangos, kuri jį ima nešti, o jis nė neklausia kur?

Kartą, jau nebegalėdama pakęsti bado kančių, Janka ėmė ieškoti, ką čia pardavus.

Ji karštligiškai naršė krepšius. Rado tik keletą lengvų, elegantiškų, kaspinais papuoštų teatro kostiumų. Tie kostiumai brangiai kainavo ir priminė keletą svaiginančių vakarų scenoje...

Sovinska kasdien primindavo jai nesumokėtą nuomą; šis nesiliaujantis persekiojimas be galo vargino Janką.

Dabar jinai nebegalėjo prašyti Sovinskos, kad ši parduotų tuos likučius, nes senė nesivaržydama būtų pasiglemžusi pinigus.

Janka ryžosi parduoti pati.

Ji suvyniojo kostiumą į popierių ir išėjo ant laiptų palaukti prekiautojo, tačiau po kiemą vaikštinėjo kiemsargis, lakstė tarnaitės, o pro langus buvo matyti veidai moterų, kurios ne sykį svaidė į ją niekinamus žvilgsnius.

Ne, čia ji negalėjo stovėti, po valandėlės jau visas namas žinotų apie jos skurdą. Janka nuėjo į gretimą namą; ilgai laukti nereikėjo.

— Handel! Handel!— kimiu balsu šūkavo senas žydas.

Janka pasišaukė jį.

Prekiautojas atsigręžė ir priėjo. Jis buvo lygiai toks pat senas, kaip ir nešvarus.

Mergina nusekė jam iš paskos į kažkokią laiptinę.

— Ar panelė ką parduoda?

Maišą su lazda jis pasidėjo ant laiptelių, liesas, paraudusiomis akimis veidas nukrypo į ryšulį.

— Taip.

Janka išvyniojo popierių.

Žydas nešvariomis rankomis paėmė kostiumą, išskleidė jį prieš šviesą, apžiūrėjo, kelis kartus apsuko, vos pastebimai nusišypsojo, sudėjo atgal į popierių, suvyniojo, pakėlė maišą su lazda ir tik tuomet pasakė:

— Tokia prekė ne man,— ir, pašaipiai čepsėdamas lūpomis, ėmė leistis laiptais.

— Pigiai parduosiu,— šūktelėjo Janka jam įkandin.

„Duotų nors rublį, nors pusę",— sunerimusi galvojo ji.

— Gal turit senų batukų, suknelių, pagalvių, pirkčiau, bet tokios prekės niekam nereikia. Kas ją pirks? Šlamštas!..

— Pigiai parduosiu,— sušnibždėjo Janka.

— Niu, tai kiek duot?

— Rublį.

— Kad aš kiaurai žemę prasmegčiau, jei šita prekė daugiau kaip dvidešimt kapeikų kainuoja. Ko ji verta, kas pirks?— jis sugrįžo, išvyniojo kostiumą ir vėl ėmė abejingai apžiūrinėti.

— Vieni kaspinai man kainavo kelis rublius.

Janka nutilo, širdyje jau sutikusi su ta kaina.

— Kaspinai! Kur čia kaspinai — tik gabaliukai,— kalbėjo žydas, skubiai apžiūrinėdamas prekę.— Niu, trisdešimt kapeikų duodu. Imat? Kaip gyvą matot, daugiau negaliu, mano širdis gera, bet negaliu. Niu, tai mokėt?

Ta prekyba sukėlė Jankai tokį pasišlykštėjimą, ji taip susigėdo ir susigraudino, jog norėjo viską mesti ir bėgti.

Žydas atskaitė pinigus, pasiėmė kostiumą ir nuėjo. Janka pro langą matė, kaip kieme, skaisčioje dienos šviesoje, jis dar sykį apžiūrinėja sijonus.

— Ką su jais daryti?— bejėgiškai kuždėjo Janka, spausdama rankoje lipnius nuo nešvarumų variokus.

Ji buvo skolinga už kambarį, teatro bufete ir kelioms draugėms, bet nebegalvojo apie tai; su tais pinigais Janka nuėjo į krautuvėlę nusipirkti ko nors valgyti.

Sugrįžusi į savo kambarį ir suvalgiusi, ką parsinešė, Janka ketino truputį nusnūsti, tačiau atėjo Sovinska ir pasakė, kad jos jau pusvalandį laukia kažkokia tarnaitė. Išraudusi ir apsiverkusi Nedzelskos tarnaitė tuoj pat įėjo į kambarį.

— Būkit gera, panele, eikit su manim, mano poniai labai jau bloga, ir ji būtinai nori jus pamatyti.

— Ponia Nedzelska taip sunkiai serga?— sušuko Janka, pašokusi nuo lovos ir paskubom dėdamasi skrybėlę.

— Augustinų kunigas buvo popiet su paskutiniu patepimu, jau vos dvasią begaudo,— pro ašaras šnibždėjo senoji tarnaitė ir patikėtinė,— tiek galėjau suprasti iš to, ką kalbėjo, kad lėkčiau panelės atvesti, būtinai nori jus matyti. O kur ponas Vladislavas?

— Iš kurgi aš galiu žinoti, juk jis turėtų būti prie motinos.

— Turėtų, žinia, kad turėtų, bet toks jis ir sūnus,— dusliai sušnibždėjo tarnaitė.— Jau visą savaitę namie nesirodo, taip baisiai jiedu su mano ponia susibarė. Dieve mano! Dieve mano! Kaip jisai keikėsi, kaip plūdosi, netgi mušti mano ponią norėjo. O dieve gailestingas, tai už tai, kad jinai taip labai jį mylėjo, kąsnį sau nuo burnos nutraukdavo ir vis jam pinigų duodavo. Šykšti ji buvo, net ir daktaro, ir vaistų jokių nenorėjo, o jis, va! Nubaus jį sunkiai ponas dievas už motinos ašaras. Aš tai žinau, kad panelė dėl to nekalta, taip jau išeina... bet...— tyliai kalbėjo tarnaitė, lutendama greta Jankos ir skaros kampu nuolat šluostydamasi raudonas nuo ašarų ir nemigos akis.

Iš tų jos žodžių Janka beveik nieko negirdėjo, gatvės klegesys ir triukšmas, vandens, tekančio laštakais, teškėjimas ant šaligatvių stelbė viską.

Mergina ėjo tik todėl, kad jos šaukėsi mirštančioji.

Pirmas kambarys buvo pilnas žmonių; Janka praeidama pasisveikino su visais, tačiau niekas jai neatsakė, nors visų akys sekė ją su kažkokiu ypatingu susidomėjimu.

Kambaryje, kur gulėjo Nedzelska, prie lovos sėdėjo taip pat keletas žmonių.

Janka nuėjo tiesiai prie ligonės.

Senė gulėjo aukštielninka, bet jau nuo slenksčio įsmeigė akis į merginą.

Kalbos taip ūmai nutilo, jog nuo tos tylos Janką nukratė šiurpas. Ji susidūrė akimis su Nedzelskos žvilgsniu ir jau nebegalėjo nuo jo atsiplėšti. Pusbalsiu pasisveikinusi, atsisėdo prie lovos.

Senė stipriai nutvėrė merginą už rankos ir tyliu, bet nepaprastai tvirtu balsu paklausė:

— Kur Vladekas?

Jos kaktoje susimetė rūsti raukšlė, kažkas panašaus į neapykantą sužibo pageltusiose akyse.

— Nežinau. Iš kurgi aš galiu žinoti?— išsigandusi atsakė Janka.

— Nežinai, vagile! Pavogei man sūnų ir nežinai!— šnibždėjo senė, stengdamasi kalbėti kiek garsiau, bet jos balsas vis vien skambėjo dusliai ir klaikiai.

Senės akys vis labiau plėtėsi, jose spindėjo grasinimas ir neapykanta, mėlynos lūpos nervingai drebėjo, o geltonas suiysęs veidas be paliovos virpčiojo. Nedzelska truputį pasikėlė ir kimiai, tarytum sukaupusi paskutines jėgas, riktelėjo:

— Gatvės merga, vagile, tu...— netekusi jėgų, ji dusliai sudejavo ir parkrito ant priegalvio.

Janka pašoko tarsi nuo elektros srovės smūgio, bet senė taip suspaudė jai pirštus, jog mergina susmuko atgal į kėdę, negalėdama ištraukti rankos. Janka nusiminusi apsidairė, tačiau visų veidai buvo rūstūs. Valandėlei ji prisimerkė, kad nematytų tų moterų geltonais, susiraukšlėjusiais, panašiais į kaukolę veidais, kurie nelyginant vaiduokliai bolavo kambario prieblandoje.

— Tai jinai! Tokia jauna ir jau...

— Biaurybė.

— Kaip šunį užmuščiau, jei su mano Anteku taip padarytų.

— Policijai atiduočiau, kad uždarytų į kalėjimą.

— Mano laikais tokias prie gėdos stulpo statydavo, gerai pamenu.

— Tyliau, tyliau!— ramino moteris kažkoks senukas.

— Ir dėl jos jisai pas komediantus nubėgo, dėl jos tiek pinigų iššvaistė, dėl tokios kūtvėlos motiną pražudė, kad tu sudžiūtum, biaurybe!..

Už nugaros ir prieky šnypštė balsai, gieždami neapykantą ir panieką, pyktis sunkėsi iš žodžių bei žvilgsnių, skausmo ir gėdos vandenynu užliedamas Jankos širdį.

Ji norėjo sušukti: pasigailėkit, žmonės, aš nekalta, tačiau tik dar žemiau nuleido galvą ir vis mažiau tenutuokė, kur esanti ir kas jai darosi; Jankos siela jau buvo per silpna tokiam smūgiui išlaikyti. Ji visa drebėjo nuo baisaus išgąsčio,

rodėsi, kad toji senės ranka, taip tvirtai įsikibusi, ir tos klaikios akys, iššokusios iš orbitų, tempia ją bedugnėn, kad atslenka mirtis, ir galas viskam...

Paskui Janka jau nebegirdėjo jokių žodžių ir nebematė nieko daugiau, kaip tik merdinčią moterį. Tarpais dar norėjosi pašokti ir pabėgti iš čia, tačiau šie valios blykstelėjimai buvo nesąmoningi, jie tik dirgino nervus.

Nuo gausybės įspūdžių ir to smūgio į pačią širdį jos protą užtemdė kažkoks tylus pamišimas. Baisiai išblyškusi, ji sėdėjo kaip negyva ir žiūrėjo į mirštančiosios veidą; tos pačios minčių ir vaizdų nuotrupos maišėsi jos smegenyse, kaip ir kažkada seniai, ta pati bekraštė žalsvo vandens masė sėmė jos sąmonę. Janka nė nepajuto, kad ją kažkas atplėšė nuo senės ir nustūmė į kampą, kur jinai ir toliau stovėjo, nejudėdama ir nieko nesuvokdama.

Nedzelska merdėjo; ji tarytum tik ir laukė Jankos, kad galėtų numirti. Pyktis ir neapykanta keliomis valandomis prailgino jos gyvenimą.

Dabar jėgos baigė sekti.

Ji gulėjo sustingus, išsitiesus, jos pirštai instinktyviai pešiojo antklodę, niaurios akys žvelgė į viršų, tarsi į begalybę, kurion jinai grimzdo.

Vaškinė žvakė liejo gelsvą šviesą į jos veidą, nubertą prakaito lašelių nuo paskutinių pastangų ir merdėjimo kančios. Žili plaukai, išsidraikę ant priegalvio, sudarė lyg kokį foną, kuriame juo ryškesnė atrodė sausa moters galva, kratoma baisių merdėjimo konvulsijų.

Nedzelska alsavo lėtai ir sunkiai, švokštė, iš paskutiniųjų gaudydama orą pamėlusiomis lūpomis. Kartas nuo karto jos lūpos skausmingai persikreipdavo, rankos išskėstais pirštais pakildavo, tarytum senė ketino persiplėšti gerklę, kad daugiau galėtų įkvėpti oro. Ji konvulsyviai kaišiojo baltą, aptrauktą liežuvį. Kūnas, kovodamas su mirtimi, taip baisiai išsitempė, jog smilkinių ir kaklo gyslos išvirto tarsi juodos virvės.

Kambario tyloje buvo girdėti tik klūpančiųjų verksmas ir kūkčiojimas, sumišęs su širdį veriančiom mirštančiosios dejonėm. Žmonės paskubom šnibždėjo maldas, raudojo, tarnaitė ir vaikai kūkčiojo, ir nuo visos tos skausmingos nuotaikos ore kabojo kraupus tragizmas.

Kampuose virpėjo šešėliai, jie tartum gėrė rusenančią gyvybę. Žvakė ant stalelio ir galvūgaly skleidė gelsvą skausmo kupiną šviesą.

Kambarys buvo pilnas klūpančių žmonių, tik viena mirštančioji gulėjo tiesi, ji tarytum triumfavo paskutinę savo gyvenimo valandą ir iš mirties sosto viešpatavo tiems, kurie, palinkę prie žemės, meldė pasigailėjimo.

Kažkoks senukas, žilas kaip obelis, prasiskverbė prie lovos, atsiklaupė, išsitraukė iš kišenės maldaknygę ir žvakės šviesoje ėmė skaityti atgailos psalmes.

Jo balsas buvo tyras ir skambus, psalmių žodžiai tarsi vaivorykštės tviskėjimas, kupini nerimo, graudulio, galybės ir gailestingumo, aidėjo virš palinkusių galvų.

„Dieve, pasigailėk: aš nunykęs; viešpatie, gydyk mane: sukrėsti mano kaulai.

Tu esi man prieglobstis nuo vargų, kurie mane drasko. Dieve! Atimk mano kančias...

Tebūnie rūsčiai nubausti nusidėjėliai, o tikintįjį teaplanko viešpaties malonė...

Mano bičiuliai, draugai mane kenčiant apleido...

Tie, kurie tyko mano gyvybės, taiso man pinkles. Kurie kenkti kėsinas, man pragaištį suopia, kasdien man rengia apgaules..."

Vis stiprėjantys garsai sklido ratilais tarytum dvelkimas didžios galybės, kuri lenkė galvas dar žemiau, bloškė jas į dulkes drauge su atgailos ir meldimo ašaromis.

Visi kartojo psalmių žodžius, ir šis sumišusių, ašaromis paplūdusių, monotoniškų balsų gausmas išblaškė Jankos sustingimą.

Jinai pasijuto tebesanti gyva, atsiklaupė ant paties slenksčio ir sukepusiomis lūpomis ėmė kuždėti tuos mielus žodžius, kuriuos jau seniai buvo užmiršusi, o dabar iš jų sėmėsi skliding nos liūdesio ir graudulio paguodos.

„Nuplauki mane, ir aš būsiu baltesnis už sniegą...

Neslėpk nuo manęs savojo veido, kad nepakliūčiau tarp tų, kurie žengia į kapą...

Visus sunaikink, kurie mane spaudžia, prisimink, jog aš — tavo tarnas..."

Janka karštai kartojo žodžius, ašaros kaip perlai ritosi jos skruostais, jos tartum maišėsi su visų kitų ašaromis, plaudamos

širdies skausmą ir prisiminimus; paskiau tos ašaros ėmė plūsti taip gausiai ir taip smaugti ją, jog jinai tyliai atsistojo ir išėjo.

Gatvėje Janka sutiko skubantį ir sunerimusį Vladeką; jis norėjo kažko paklausti, tačiau Janka praėjo, nė nepažvelgus į jį.

Ji nejautė nieko, vien tik begalinį nuovargį.

Janka užėjo į apšviestą šventos Onos bažnyčią Krokuvos Priemiestyje, atsisėdo ant suolo ir ilgai sėdėjo. Ji žvelgė į apšviestą altorių, į klūpančių žmonių minią, klausėsi didingo vargonų gaudimo, sodraus giedojimo, matė, kaip nuo sienų į ją žvelgia ramūs ir laimingi šventųjų veidai, tačiau nieko nejuto.

— „Visus sunaikink, kurie mane spaudžia. Sunaikink... sunaikink..."— beprasmiškai pakartojo Janka ir išėjo iš bažnyčios; ne, ji negalėjo melstis, nieku gyvu negalėjo.

Po viso šito Janka miegojo giliu, kietu miegu be svajų ir be haliucinacijų.

Kitą dieną Cabinskis davė jai didelį vaidmenį, kurį anksčiau turėjo Mimi. Mergina nė kiek neapsidžiaugė. Lygiai tokia pat abejinga nuėjo į Nedzelskos laidotuves. Janka žingsniavo eisenos gale, niekieno nepastebėta; abejingai jinai žvelgė į tūkstančius antkapių ir į karstą, nė trupinėlio nesusijaudino, netgi pasigirdus raudoms prie kapo.

Jos sieloje kažkas nutrūko, ji tarsi prarado sugebėjimą justi tai, kas dedasi aplinkui.

Vakare Janka nuėjo į spektaklį; apsirengusi, kaip paprastai, ji sėdėjo, nieko negalvodama, žiūrėdama čia į išrikiuotas ant stalų žvakių eiles, prirašinėtas sienas, čia į aktores, susėdusias eilėmis priešais veidrodžius.

Sovinska be atvangos sukiojosi po persirengimo kambarį ir smalsiai ją stebėjo.

Kalbinama Janka nieko neatsakinėjo; ji nuolatos grimzdo į kataleptinę būseną, kai žmogus žiūri, bet nemato, yra gyvas, bet to nejaučia. Kažkur pačiose jos sąmonės gelmėse liko merdinčios moters paveikslas ir grūdosi, sklandė kruvini šnibždesiai, susimaišę su atgailos psalmių žodžiais.

Staiga Janka krūptelėjo: iš scenos jai pasigirdo tarytum Gžesikevičiaus balsas. Mergina atsistojo ir nuėjo.

Vladekas stovėjo scenoje ir gyvai šnekučiavo su Maikovska, bučiuodamas jos apnuogintus pečius.

Janka stabtelėjo kulisuose, kažkoks nenusakomas jausmas tarsi šalti peilio ašmenys nuslydo jai per širdį, bet nors tuoj pat pranyko, tačiau sugrąžino ją į tikrovę.

— Ponas Nedzelski!— šūktelėjo Janka.

Aktorius gūžtelėjo pečiais; jo nuskustu veidu šmėstelėjo susierzinimo ir nuobodulio šešėlis. Vladekas kažką pašnibždėjo Melei į ausį, ši nusijuokė ir išėjo, o jisai iš lėto, neslėpdamas apmaudo, priėjo prie Jankos.

— Ar tau ko reikia?— stačiokiškai paklausė Vladekas.

— Taip...

Nusikamavusi Janka norėjo pasakyti jam, kad ji nelaiminga ir ligonė. Mergina troško išgirsti nors vieną šiltesnį žodį, jai kilo nenumaldomas noras pasiguosti, išsiverkti, įsikniaubus į draugo krūtinę, tačiau aštrus Vladeko tonas priminė, kiek jai teko dėl jo iškentėti, koks jis niekšas, ir šiuos troškimus ji dar giliau paslėpė širdyje.

— Ar šiandien vaidinsim?

— Vaidinsim. Kasoje koks šimtas rublių,

— Paprašyk ir man pinigų.

— Dar ko! Nenoriu klausytis patyčių, be to, tuojau pat einu namo.

Janka pažvelgė į jį ir tyliu, dusliu balsu paprašė:

— Palydėk mane, labai blogai jaučiuosi.

— Neturiu laiko, reikia tučtuojau bėgti namo, ten jau visi manęs laukia.

— Ak, koks tu niekšas, koks tu niekšas!— sukuždėjo Janka.

Aktorius pasitraukė atatupstas, nežinodamas, kokią miną nutaisyti — nusijuokti ar apsimesti įsižeidusiu.

— Tu šitaip man kalbi, tu?..

Vladekas nedrįso nusikeikti. Toji mergina su valdovės žvilgsniu ir išdidžiu veidu visuomet vertė jį elgtis pagarbiai, brutalūs žodžiai įstrigdavo jam gerklėje, nespėjus nė prasižioti.

— Tau! Esi niekšas! Pats didžiausias niekšas iš visų! Girdi? Pats didžiausias niekšas!

— Jane!— sušuko Vladekas, tarsi bandydamas prisidengti nuo jos įžeidimų.

— Draudžiu jums šitaip kreiptis į mane, tai mane įžeidžia.

— Išprotėjai, ar ką? Kas čia per cirkas!— piktai išstenėjo jis.

— Dabar jau gerai jus pažįstu ir biauriuosi visa širdimi.

— Fi! Išsirink tu man tokią patetišką rolę. Ar tik ne debiutui Varšuvos teatre?

Janka atsakė jam niekinamu žvilgsniu ir nuėjo.

Pribėgo Sovinska ir su paslaptinga, bet žiauria užuojauta ėmė šnibždėti:

— Nereikia taip nervintis ir negalima taip labai susiveržti.

— Kodėl?

— Gali pakenkti, nes tai... tai...— Visa kita Sovinska pasakė Jankai į ausį.

Raudonis nuplieskė merginai veidą iš gėdos, kad Sovinska pastebėjo jos paslaptį. Atsakyti Janka pritrūko jėgų ir laiko: reikėjo eiti į sceną.

Buvo vaidinama „Valstiečių emigracija"[1], pirmame veiksme Janka su kitomis choristėmis vaizdavo „liaudį".

Vyrų persirengimo kambaryje tą vakarą kilo audra.

Pertraukoje prieš paveikslą, vadinamą „Kūčių vakaru", Topolskis, vaidinęs Barteką Kozicą, nusiuntė Cabinskiui laišką, kažką panašaus į ultimatumą, ir pareikalavo penkiasdešimties rublių sau ir Maikovskai, pagrasinęs priešingu atveju toliau nebevaidinti. Nelaukdamas Cabinskio atsakymo, Topolskis demonstratyviai ėmė pamažu valytis grimą.

Cabinskis atbėgo vos ne su ašaromis akyse.

— Dvidešimt rublių duosiu. O žmonės! Žmonės!

— Penkiasdešimt duodi — vaidinam toliau, o jei ne, tai...— Jis nusiplėšė ūsą ir ėmė autis botfortus.

— Jėzau Marija! Žmogau, betgi kasoje viso labo koks šimtas rublių, vargiai pakaks išlaidoms.

— Penkiasdešimt rublių, ir tuojau pat, o jei ne, turėsi pats baigti spektaklį arba grąžinti publikai pinigus,— ramiai kalbėjo Topolskis, nusiaudamas antrą botfortą.

— Lig šiol maniau, kad nors tu vienas esi žmogus! Pagalvok, ką darai mums visiems.

— Matai, direktoriau, nusirengiu.

Pertrauka užtruko, publika jau pradėjo šaukti ir trypti.

— Ne, veikiau savo paties mirtimi patikėčiau. Tu, geriausias draugas, tu...

— Mielas direktoriau, jokių šnekų. Mulkink visus kiek tinkamas, bet tik ne mane.

---

[1] „Valstiečių emigracija"— Vladislavo Ančico (1823—1883) penkių veiksmų liaudiška drama.

— Neturiu; jeigu dabar duosiu tau trisdešimt rublių, tai nebus iš ko sumokėti visam teatrui,— rėkė iš nevilties Cabinskis, lakstydamas po kambarį.

— Jau pasakiau: tuoj einam namo...

Salė nuo riksmų ir švilpimų virto tikru pragaru.

— Gerai, še tau penkiasdešimt rublių, imk, plėši savo draugus, bet tau šitai nė motais, svarbu, kad turėsi pinigų savo trupei. Še! Bet tarp mūsų jau viskas baigta!

— Nesirūpink mano trupe, paliksiu tau mašinisto vietą.

— Veikiau tu pas mane paltus padavinėsi, negu aš tavo trupėje dirbsiu.

— Tylėk, šmute!

— Pakviesiu policiją, kaip mat nusiraminsi,— lyg pasiutęs rėkė Cabinskis.

— Tuoj aš tave nuraminsiu, cirkininke tu,— riktelėjo Topolskis, jau visiškai apsirengęs, čiupo Cabinskį už pakarpos, spyrė jam ir išmetė iš kambario, o pats nubėgo į sceną.

Spektaklis pasibaigė ramiai, tačiau prie kasos vėl prasidėjo barniai.

Aktoriai stovėjo susigrūdę, buvo matyti tik galvos ir veidai, blizgantys nuo riebalų, kuriais valomas grimas.

Visi garsiai šaukė, reikalavo pinigų ir grąžinti skolas. Žmonės grūmojo kumščiais, jų akys svaidė žaibus, balsai net užkimo iš įtampos.

Cabinskis, vis dar išraudęs, tebedrebėjo nuo įžeidimo, barėsi su visais, priekaištavo ir ketino mokėti tik įprastinį avansą.

— Kas nenori, tegu eina pas Topolskį. Man vis tiek.

Janka prislinko arčiau langelio.

— Direktoriau, jūs man šiandien žadėjot pinigų.

— Neturiu.

— Aš taip pat neturiu,— tyliai pasakė Janka.

— Ir kitiems neduodu, bet niekas taip įkyriai nereikalauja.

— Ponas Cabinski, aš stačiai mirštu iš bado,— atvirai prisipažino Janka.

— Tai užsidirbkit. Visi kažkaip susitvarko... Patinka man naivios merginos, bet tiktai scenoj... Komediantė! Eikit pas Topolskį, tegu jis duoda.

— O! Topolskis, be abejo, neleis savo aktoriams mirti iš bado ir mokės, kas priklauso, o ne apgaudinės žmones,— išrėžė Janka.

— Galit eiti pas jį tuojau pat ir čia daugiau nesirodyti,— piktai sušuko direktorius: vien Topolskio vardas varė jį į pasiutimą.

— Bet klausyk, direktoriau, kad tave šunys!— pradėjo Gliasas, tačiau Janka toliau nebesiklausė, prasiskverbė pro minią ir išėjo.

„Užsidirbkit"...

Janka ėjo tuščiomis gatvėmis. Žibintų šviesa liejo kažkokį niūrų šermeninį geltonumą į tuštumą ir tylą, apgobusią gatves ir skersgatvius. Sodrus, tamsus dangaus mėlis plytėjo viršum miesto tarsi milžiniška paskliautė, prismaigstyta ryškiai spindinčių žvaigždžių. Pūtė žvarbus vėjas, šaltis ėjo per kaulus.

— „Užsidirbkit"...— pakartojo Janka, stabtelėjusi prieš Didįjį Teatrą. Ji atklydo čionai nesąmoningai.

Patamsėjęs pastatas, tartum užmigęs nakties tyloje, stovėjo tvirtai, tamsoje šmėžavo niūrūs kolonų siluetai.

Janka pasižiūrėjo į jį ir sugrįžo atgal.

Nepakenčiamas skausmas tarytum įkaitintu lanku spaudė jai galvą; mergina buvo tiek nusikamavus, jog jai baisiai norėjosi prisėsti kur nors ant šaligatvio ir sėdėti. Ir vėl Janka taip aiškiai pajuto savo beviltišką skurdą, jog buvo pasiryžusi atsiduoti pirmam pasitaikiusiam, jei tik tas panorėtų, kad tik atsikratytų to skausmingo virpulio viduje, to merdėjimo, kurį jinai be paliovos juto.

Janka sunkiai vilkosi gatvėmis, jau nebežinodama, ką su savimi daryti; nuo to nakties šalčio, tos tylos ir mirštamo nuovargio radosi kažkoks skausmingas pasitenkinimas. Prieš akis šmėsčiojo neaiškūs vaiduokliai, blyksniai, ji nežinojo, nei kur esanti, nei kas su ja dedasi. Juto tik viena: daugiau nebeištvers.

— Kas toliau?— beprasmiškai klausinėjo save Janka, žiūrėdama į priekį.

Mingančio miesto ir tamsiai mėlyno dangaus tyla buvo tarsi atsakas į jos klausimą.

Janka juto, kaip vis greičiau ir greičiau ji ritasi, lekia nuožulniu šlaitu, o ten, kelio gale, šmėžuoja kryžium paguldytas Nedzelskos lavonas.

— Mirtis!— atsakinėjo pati sau Janka.— Mirtis!..— Ir žvelgė į tą rūstų, bet jau nebegyvą veidą, sustingusias ant skruostų ašaras, ir ne baimė, o begalinė tyla užplūdo ją.

Janka apsidairė, tartum ieškodama, kodėl aplink tokia gili tyla.

Jinai dar pamąstė apie tėvą, apie teatrą, apie save, bet tik šiaip sau, kaip apie daiktus, kuriuos kadaise buvo mačiusi arba apie kuriuos buvo skaičiusi.

— Kas toliau?— garsiai klausinėjo Janka, vėl parsiradusi namo; ji stačiai nebegalėjo nei pamatyti, nei įsivaizduoti rytojaus.

— Tokioje būklėje nebegaliu pasilikti teatre, nebegaliu pasilikti niekur. Bet kas gi toliau?— šis klausimas, išsiveržęs nejučiomis, kiekvienąsyk nelyginant kirvapente daužė Jankai galvą.

Išaušo diena ir užliejo kambarį blausia šviesa, o jinai vis tebesėdėjo toje pačioje vietoje įkritusiomis akimis, beprasmiškai žiūrėdama į langą, ir kuždėjo sukepusiomis, pajuodusiomis lūpomis:

— Kas toliau? Kas toliau?

XI

Sezonas pasibaigė.

Cabinskis išsiruošė į Plocką su visai nauja trupe, nes Topolskis atėmė iš jo geriausias jėgas, o kiti išsibarstė po visokius teatrus.

Novi Sviato cukrainėje savo trupę steigė Kšikevičiuš, pasitraukęs nuo Cepiševskio.

Stanislavskis taip pat lipdė nedidelę grupelę.

Topolskis jau rengė savo trupę Liublinui.

Vasaros teatruose įsiviešpatavo kapų tyla.

Scenos buvo užkaltos lentomis, persirengimo kambariai ir visi įėjimai aklinai uždaryti, verandose riogsojo sulūžusios kėdės ir kitoks šlamštas.

Medžių lapai krito, vėjas liūdnai šlamino paskutinių afišų skutus.

Sezonas pasibaigė.

Niekas čionai nebeužsukdavo, paukščiai klajūnai jau rengėsi išskristi, tik viena Janka vis dar ateidavo iš papratimo, valandėlę žvelgdavo į tuštumą ir apsisukus grįždavo namo.

Cabinska parašė jai laišką, kuriame širdingai kvietė apsilankyti.

Janka nuėjo.

Ten jau buvo rengiamasi kelionei.

Kambariuose riogsojo didžiulės skrynios ir krepšiai, aibė visokiausių scenos rakandų drauge su čiužiniais ir matracais mėtėsi ant grindų, klajokliško gyvenimo chaosas krito Jankai į akis nuo pat durų.

Cabinskos kambaryje nebebuvo nei vainikų, nei baldų, nei lovos su baldakimu; liko tik plikos sienos su tinku, apdaužytu, paskubom nukabinėjant paveikslus ir raunant kablius. Vidury stovėjo pailga pintinė, ir auklė net sušilusi krovė Pepos garderobą.

Cabinska, įsikandusi papirosą, dirigavo auklei, visą laiką rėkaudama ant vaikų, kurie džiaugsmingai raičiojosi po matracus ir šiaudus, išdraikytus šalia ryšulių.

Direktorienė pasisveikino su perdėtu nuoširdumu.

— Čia tiek dulkių, jog nebėra kuo kvėpuoti. Aukle, pakuokit atsargiai, kad suknelės per daug nesusiglamžytų. Eime į gatvę,— pasakė ji, vilkdamasi apsiaustą ir dėdamasi skrybėlę.

Cabinska nusitempė Janką į savo cukrainę ir ten prie puodelio šokolado ėmė atsiprašinėti už savo vyrą.

— Patikėkit, direktorius tuomet buvo taip susierzinęs, jog stačiai nežinojo, ką šneka. Nieko nuostabaus, jis šitaip stengiasi, savo dąiktus užstatinėja, kad tik trupei nieko nestigtų, o čia kažkoks Topolskis krečia tokius pokštus, trupę ardo. Netgi šventajam kantrybės pritrūktų, o pagaliau pats Topolskis jam pasakė, kad jūs važiuojat su jais.

Janka tylėjo, visa tai absoliučiai jos nedomino, bet, kai Cabinska pasakė, kad trupė jau popiet išvykstanti į Plocką ir kad Janka tučtuojau eitų namo krautis daiktų, nes tuoj pas ją atvažiuosiąs vežikas, ryžtingai atsakė:

— Ačiū jums už gerumą, bet aš nevažiuosiu.

Cabinska stačiai nepatikėjo savo ausimis ir nustebusi sušuko:

— Jau gavot angažementą! O kur?

— Niekur, bet ir nesirengiu.

— Kaip tai! Jūs paliekat sceną? Turėdama tokią ateitį!

— Jau prisivaidinau iki valiai,— karčiai atsakė Janka.

— Tik nepriekaištaukit man, juk scenoje jūs tik pirmi metai, niekur jums stambių vaidmenų išsyk neduotų.

— O! Jau nebesistengsiu jų gauti.

— O aš buvau numačius, kad Plocke gyvensit drauge su mumis, ir jums lengviau būtų, ir mano dukrytei naudos daugiau. Tik gerai pagalvokit, prisiekiu, kad ir vaidmenų gausit.

— Ne, ne! Pakaks man skurdo, visai nebeturiu jėgų toliau jį kentėti, ir pagaliau negaliu, negaliu,— tyliai atsakė Janka su ašaromis akyse, nes, išgirdus šį pasiūlymą, prieš akis tarsi sušvito geresnė ateitis ir akimirkai prabudo senasis įkarštis ir svajonės apie triumfą, bet tuoj pat ji prisiminė, kokia dabar jos būklė, kiek kančių jos laukia, todėl dar tvirčiau pridūrė:— Negaliu, negaliu!

Tačiau ašarų suturėti nepavyko, jos tyliai sruveno veidu, netgi Cabinska prisislinko arčiau ir su nuoširdžia užuojauta sušnibždėjo:

— Dėl dievo, kas jums atsitiko? Pasakykit, gal būt, galėsiu kuo padėti.

Janka nieko neatsakė, tik truputėlį paraudo, stipriai spūstelėjo direktorienei ranką ir išėjo iš cukrainės.

Ją smaugė ašaros, smaugė gyvenimas.

Netrukus atėjo Stanislavskis ir ėmė kalbinti važiuoti su juo į tolimą provinciją. Jisai steigė aštuonių dešimties žmonių trupę, visi būsią lygiateisiai dalininkai. Stanislavskis žadėjo Jankai visus meilužių vaidmenis ir karštai kalbėjo apie tvirtą pasisekimą apskričių miestuose. Jis išvardijo, ką angažavęs: visi buvo jauni, debiutantai ir debiutantės, kupini jėgų, užsidegimo ir talento. Stanislavskis tikėjosi vesti juos tikrojo meno keliais, kurti rimtą dramos mokyklą, būti visų mokytoju bei tėvu ir iš šių žmonių ugdyti tikrus artistus, vertus teatro ir jo tradicijų.

Janka griežtai atsisakė.

Mergina širdingai padėkojo Stanislavskiui už jo palankumą, kurį ji jautė visą vasarą, ir šiltai, tarsi amžinai, atsisveikino.

Kai Stanislavskis išėjo, Janka nusprendė viską užbaigti.

Jinai dar nepasiryžo tvirtai — mirsiu! Jeigu kas būtų pasakęs Jankai, kad ji apie tai galvojanti, mergina būtų nuoširdžiai išsigynusi, tačiau toji mintis jau slypėjo kažkur giliai už sąmonės ribų.

Janka žinojo, kada Cabinskiai išvažiuoja, ir nuėjo į garlaivių prieplauką.

Ji stovėjo ant tilto ir žiūrėjo į išplaukiančius, į pilkas Vislos bangas, kurios pliuškendamos skalavo taurus, į apniukusias nuo rudens miglos tolumas, ir ją pagavo toks baisus liūdesys ir skausmas, jog jinai nebegalėjo pajudėti ir atsitraukti nuo vandens.

Artėjo naktis, o Janka vis stovėjo, įsmeigusi akis kažkur priešais save; pakrantės žibintų eilės žydėjo prietemoje tarytum auksu tviskančios gėlės ir virpančiom šviesiom dėmėm barstė raibuliuojantį žalsvą vandens paviršių, miesto šurmulys ir triukšmas dusliai kunkuliavo jai už nugaros, puskarietės trinksėdamos lėkė tiltu, be atvangos skimbčiojo tramvajų varpeliai, pro šalį slinko juokdamiesi srautai žmonių, tarpais iš

kažkur skriejo dainelės aidas arba guvūs rylos garsai, šiltai dvelksėjo vėjas arba rūstus gelmės kvapas, ir visi tie įspūdžiai plūdo į Janką, atsimušdami nuo jos tarsi nuo poliruoto akmens.

Vandens gelmė mainėsi kaskart vis įstabiau, darėsi juoda, tačiau tame juodume nuolat švysčiojo blyksniai, raudoni spinduliai, violetiniai ruožai ir gelsvi tarytum skausmas šviesos pluoštai. Gyvenimas ten rodėsi kažkoks geresnis ir pilnesnis: bangelės taip linksmai šnarėjo, dužo į tilto taurus ir krantinės akmenis, kikendamos šėlo, jungėsi, maišėsi, ritosi viena per kitą ir plaukė tolyn. Janka tartum girdėjo jų nerūpestingą juoką, šūkavimą, begalinio džiaugsmo balsus.

— Ką jūs čia veikiat?

Mergina krūptelėjo ir lėtai atsigręžė. Priešais stovėjo Volska ir smalsiai, bet kartu nerimastingai žvelgė į ją.

— Nieko, žiūrėjau,— tyliai atsakė Janka.

— Eime, čia nesveikas oras,— tarė Volska ir paėmė merginą už parankės: ji perskaitė Jankos akyse mintį apie savižudybę.

Janka nesipriešino ir, tiktai gerokai paėjus, tyliai paklausė:

— Tai jūs neišvažiavot?

— Negalėjau. Matot, mano Janeko sveikata vėl pablogėjo. Daktaras uždraudė judinti jį iš lovutės, aš ir pati tikiu, kad tai gali jį pražudyti,— liūdnai kuždėjo Volska.— Turėjau pasilikti, ką darysi, juk neatiduosi jo į ligoninę. Jeigu jau taip skirta, tai mirsim abu, bet vieno jo nepaliksiu. Daktaras sako, dar yra vilties, kad pasitaisys.

Janka su kažkokiu keistu jausmu žiūrėjo į sukritusį Volskos veidą, švytintį begaline meile. Su savo tamsiu, dėmėtu apsiaustu, pilka, apačioje nubrizgusia suknele Volska panėšėjo į elgetą; dėvėjo jinai ryžių šiaudelių skrybėlę, jos pirštinaitės buvo suadytos, skėtis parudavęs, tačiau pro visą tą skurdą tarytum saulė švietė meilė kūdikiui. Volska nieko nematė ir į nieką nekreipė dėmesio, ničniekas jai daugiau nerūpėjo, kaip tik vaikas.

Eidama greta, Janka su nuostaba žvelgė į šią moterį.

Jinai žinojo jos istoriją.

Mergina iš pasiturinčios, inteligentiškos šeimos, įsimylėjusi ar aktorių, ar teatrą, atėjo į sceną ir, nors vėliau meilužis ją metė, nors turėjo kentėti skurdą bei pažeminimus, teatro pa-

likti nebegalėjo, o dabar visa jos meilė, visos viltys nukrypo į vaiką, kuris nuo pavasario sunkiai sirgo.

„Iš kur jinai ima tiek jėgų?"— mąstė Janka.

— Ką jūs dabar veikiat?

Volska krūptelėjo, vos pastebimas raudonis šmėstelėjo jos sunykusiu veidu, lūpos skausmingai suvirpėjo.

— Dainuoju... Ką darysi, juk turiu gyventi ir Janeką turiu gydyti, turiu... Nors ir baisiai man gėda, bet turiu. Ak, tas nelemtas likimas!— sudejavo jinai.

— Nieko negaliu suprasti.— Janka stebėjosi, kodėl gi Volskai gėda dainuoti.

— Panele Janina, prižadėkit, kad niekam nesakysit, gerai?— su ašaromis akyse paprašė Volska.

— Prižadu, tik pagaliau kam aš sakysiu, jei esu visai viena.

— Dainuoju restorane Podvale,— paskubomis tyliai pasakė Volska.

— Restorane!— sušnibždėjo Janka, net stabtelėjusi iš nustebimo.

— O ką man daryti? Sakykit, ką? Juk reikia valgyti ir kur nors gyventi... Kaipgi aš duoną užsidirbsiu, juk net siūti nemoku. Namie truputį pramokau fortepijonu skambinti, truputį prancūziškai šnekėti, bet juk tuo nė skatiko neuždirbsi. Radau „Kurjery" skelbimą, kad reikalinga dainininkė, nuėjau — ir štai dainuoju. Moka man po rublį per dieną, valgis ir...— Ašaros nebedavė jai kalbėti, ji sučiupo Jankos ranką ir karštai suspaudė.

Janka atsakė tokiu pačiu spūstelėjimu, ir jiedvi nuėjo tylėdamos.

— Eime su manim, man bus truputėlį lengviau, gerai?

Janka mielai sutiko.

Jos įėjo į „Tilto" restoraną Podvale.

Tai buvo ilgas ir siauras sodelis, kuriame augo keliolika sunykusių medukų. Prie pat įėjimo stovėjo šulinys. Kalkėmis baltinta tvora skyrė sodelį nuo gretimo sklypo, kur, sprendžiant iš kyšančių pro statinius lentų ir rąstų, buvo medienos sandėlis. Aikštelėje blausiai švietė keli žibaliniai žibintai.

Kelios dešimtys nedažytų, tik pokostu pertrauktų staliukų, o prie jų trigubai tiek nedailaus darbo kėdžių — tokie buvo šio vasaros restorano baldai. Dešinėje dūlavo žemutis vienaukštis fligelis ir gretimo namo stogas; tiesiai priešais stūksojo

netinkuotas mūras su grotuotais langeliais; tai buvo užpakalinė siena buvusių Kochanovskių rūmų, stovinčių Miodovos ir Kapitulos gatvių kampe.

Prie tvoros — mažutė nišos pavidalo estrada po drobiniu stogeliu, viduje išmušta prastu žydru popierium su sidabrinėmis žvaigždėmis, iš dviejų pusių atvira publikai.

Šone rūko žibalinės lempos, jų murzina šviesa krito ant muzikanto su išsitaršiusia žila barzda, kuris, apsivilkęs taukuotu surdutu, daužė išklerusio fortepijono klavišus, mechaniškai kresnodamas pečius ir galvą.

Sodelis buvo pilnas amatininkų ir kitokių senamiesčio gyventojų.

Jiedvi prasigavo į tą mažutį fligelį, kuriame buvo artistų persirengimo kambarys, raudonu kartūnu padalytas į dvi patalpas — vyrų ir moterų.

— Aš jau laukiu!— pasigirdo už pertvaros kažkoks užkimęs, pragertas balsas.

— Galit pradėti, tuoj pat ateinu,— atsakė Volska, paskubom vilkdamasi kažkokiu keistu raudonu kostiumu.

Po kelių minučių jinai jau buvo pasiruošus.

Janka taip pat išėjo ir atsisėdo priešais estradą. Įkaitusi nuo skubos Volska, dar tebesisegiodama paskutines sagas ir kabinukus, pasirodė estradoje ir žemai nusilenkė publikai. Muzikantas trenkė į geltonus klavišus, ir išsyk nuskambėjo daina:

Kartą girioje karveliai,
Užsisiautę lapų skraistę,
Išdykauti ėmė, žaisti
Ir bučiuotis su snapeliais.

Tai buvo sena sentimentali dainelė iš „Krokuvėnų ir kalniečių"[1], kurią nuolatos pertraukinėjo plojimai, bokalų stuksėjimas, lėkščių tarškėjimas, durų trankymas ir šūviai šaudykloje. Žibintai skleidė kažkokią drumzliną, purviną šviesą; merginos su baltomis prijuostėmis, pilnomis rankomis bokalų yrėsi tarp staliukų, skaičiavo pinigus, su žvangesiu mėtė grąžą, meilinosi svečiams ir ciniškomis replikomis atsakinėjo tiems, kurie jas už-

[1] „Krokuvėnai ir kalniečiai"— tikriau, „Tariamas stebuklas, arba krokuvėnai ir kalniečiai" (1794) — Voicecho Boguslavskio komiška opera.

kabinėjo... Grubūs sąmojai, nešvankūs pokštai, lydimi buko kvatojimo, aidėjo iš visų pusių.

Publika rėkavo, mušė taktą lazdomis, trankė bokalais ir šitaip reiškė pasitenkinimą dainavimu. Tarpais vėjas visiškai gožė dainos žodžius, su šlamesiu lankstė varganus medelius, barstė pageltusius lapus žmonėms ant galvų ir į estradą.

Kartą margė suzyliojo...—

dainavo Volska. Jos raudonas balaganinis kostiumas su gilia iškirpte ant krūtinės tarsi akinama dėmė švytėjo žydrame estrados fone ir nepaprastai ryškino smarkiai nugrimuoto veido liesumą, įkritusias akis su mėlynėmis paakiuose, aštrius išbadėjusio žmogaus veido bruožus. Volska nerangiai suposi į muzikos taktą:

Meilę pajutau ugningą,
Stachą apglėbiau laiminga.

Jos balsas skambėjo dusliai ir tarsi koks urzgimas liejosi į smuklės girtuoklių klegesį.

Grubus kvatojimas kilo šaižiomis, šiurpiomis gamomis, riksmai „bravo", išsiveržę iš pragertų sekmadieninės publikos gerklių, pertraukiami žagulio, dusliu, kimiu lalesiu mušė į estradą drauge su baisingomis patyčiomis, kurių niekas negailėjo dainininkei.

Bet Volska nieko negirdėjo ir, viskam abejinga, dainavo toliau; kaip užhipnotizuota ji mašinaliai traukė melodiją, žodžius, taisė mimiką ir tik retkarčiais ieškojo Jankos žvilgsnio, tarsi maldaudama pasigailėjimo.

Janka ir balo, ir mėlo, nebegalėdama ištverti šioje alkoholio prisisunkusioje aplinkoje ir tame girtame sambrūzdy, kuris jai kėlė pasibiaurėjimą ir šleikštulį.

„Geriau numirti",— galvojo Janka. O ne, ji nesugebėtų linksminti tos publikos, spiautų jai į akis, pati sau pliektų per skruostus, o paskui — nors į Vislą!

Volska baigė dainelę, ir jos partneris, pasipuošęs krokuvietišku kostiumu, su gaidomis rankoje pradėjo vaikščioti apie stalelius. Lankytojai svaidė jam stačiai į akis replikas, kupinas stingdančio cinizmo ir brutalaus atvirumo, o jis šypsojosi buka

nepataisomo girtuoklio šypsena, nervingai čiaupė lūpas ir nusižeminęs lankstėsi už tuos metamus ant gaidų skatikus.

Volska prisimerkusi stovėjo prie fortepijono, nerimastingai pešiojo auksinį korsažo galioną ir su baime, skausminga įtampa širdyje skaičiavo variokus, padėtus kartu su gaidomis greta jos. Muzikantas vėl sudavė į klavišus, ir dabar jau dviese jiedu ėmė dainuoti komiškus kupletus, retkarčiais paįvairindami juos kažkuo panašaus į krakoviaką, kurį šoko tartum mieguisti.

Janka vargais negalais sulaukė pabaigos ir, nieko nepasakius, kokį įspūdį jai padarė šis apsilankymas smuklėje, atsisveikino su Volska ir bėgte pabėgo iš to sodelio, nuo tos publikos ir to pažeminimo.

Visą rytojaus dieną mergina nekėlė kojos iš kambario, nieko nevalgė ir nieko negalvojo; ji gulėjo lovoje ir beprasmiškai žiūrėjo į lubas, lydėdama akimis paskutinę musę, kuri ropojo mieguista ir leisgyvė.

Vakare atėjo Sovinska, atsisėdo ant skrynios ir šiurkščiai, be jokios įžangos pasakė:

— Kambarys jau išnuomotas, taigi rytoj keliaukit sau su dievu, o kadangi jūs mums skolinga penkiolika rublių, tai pasiimsiu visus skarmalus ir atiduosiu tik tuomet, kai grąžinsite skolą.

— Gerai,— atsakė Janka, abejingai pažvelgus į senę, lyg toji nieko ypatingo nebūtų pasakius.— Gerai, keliausiu sau su dievu!— pridūrė truputėlį tyliau ir pakilo nuo lovos.

— Jūs juk neprapulsit, tiesa? Ir, važiuodama pro šalį, retkarčiais užsuksit pas mane, taip?— klausinėjo Sovinska, ir jos apskritose akyse žybčiojo biauri neapykantos liepsna.

— Gerai,— dar sykį pakartojo Janka ir ėmė vaikščioti po kambarį.

Sovinska, nesulaukus aiškesnio atsakymo, išėjo.

— Štai ir viskas!— dusliai sukuždėjo Janka, ir mintis apie mirtį, dabar jau aiški ir viliojanti, iškilo jos sąmonėje.

— Kas yra mirtis? Užsimiršimas, užsimiršimas!— garsiai atsakė pati sau mergina; ji atsistojo, jos žvilgsnis paskendo kažkokioje niūrioje gelmėje, atsivėrusioje priešais ją.

— Tik užsimiršimas! Taip, tik užsimiršimas,— lėtai kartojo Janka ir ilgai sėdėjo nejudėdama, įsmeigus akis į lempos liepsną.

Pamažėle slinko naktis, namas tilo, žiburiai geso vienas po kito ilgose langų eilėse, tyla darėsi kaskart gilesnė, pagaliau viskas paskendo kažkokioje mieguistoje ramybėje, tik prie vartų retkarčiais žvangčiojo varpelis, o iš gatvės sklido puskariečių trinkėjimas.

Jau brėško, aušra iš lėto balino dangų, blausiai ryškėjo stogų kontūrai, kai mergina pabudo ir apsidairė po kambarį. Jankos pasiryžimas subrendo galutinai, ji pašoko nuo kėdės ir, varoma kažkokios minties, kuri keista liepsna nušvietė jos akis, nuskubėjo prie durų, bet barkštelėjo paspausta rankena, širdį taip persmelkė neaiškus, šiurpus išgąstis, jog Janka visa sudrebėjo, atsišliejo į staktą, sunkiai alsuodama, paskui tyliai nusiavė batelius ir jau drąsiai, bet nepaprastai atsargiai, perėjo per prieškambarį, atsidūrė dideliame kambaryje šalia virtuvės, kuriame dieną buvo kartu valgomasis ir dirbtuvė, o naktį miegojo mokinės. Padvelkė baisiai tvankus ir sunkus oras. Ištiesusi rankas ir užgniaužusi kvapą, mergina taip lėtai sėlino virtuvės link, jog tas laikas jai atrodė tartum ištisa amžinybė. Janka kas žingsnis stabčiojo ir, stengdamasi nuslopinti tą baisų drebulį, klausėsi garsaus miegančiųjų kvėpavimo ir šnopavimo, paskui, iš nevilties tvirtai sukandusi dantis, ėjo toliau. Nuo didelių pastangų ir iš baimės prakaitas užliejo jai akis, o lėtas, be galo skausmingas širdies plakimas atsiliepė kažkur gerklėje. Virtuvės durys buvo praviros, Janka lyg šešėlis slystelėjo pro jas ir užkliudė tarnaitės lovą, stovinčią prie pat durų. Mergina nustėro iš siaubo ir ilgai stovėjo, nekvėpuodama ir nejudėdama, įsmeigusi paklaikusį žvilgsnį į sunkiai įžiūrimą tamsoje lovos siluetą, tačiau, sukaupusi paskutines jėgas ir ryžtą, drąsiai nuėjo prie lentynų, kuriose buvo sudėti visokie virtuvės rakandai, be galo atsargiai apčiupinėjo paeiliui juos visus, kol pagaliau užtiko plokščią keturkampį buteliuką su acto esencija. Janka matė jį čia prieš kelias valandas ir, dabar atradusi, čiupo taip smarkiai, jog kažkoks skardinis dangtis žvangėdamas nukrito ant grindų. Mergina nejučiomis susigūžė persigandusi, tas žvangesys atsimušė jos smegenyse tarytum griausmingas aidas, rodėsi, jog dangus nugriuvo jai ant galvos.

— Kas ten?— paklausė tarnaitė, prižadinta triukšmo.— Kas ten?— pakartojo ji garsiau.

— Tai aš... atėjau vandens atsigerti...— po geros valandėlės atsakė Janka dusliu balsu, nervingai spausdama buteliuką prie krūtinės.

Tarnaitė kažką neaiškiai sumurmėjo ir daugiau nieko nebesakė. Janka, tarsi vejama kažkokių pašėlusių furijų, jau nebepaisydama, kad kas nors gali ją išgirsti, kad ji gali ką nors pažadinti, nubėgo į savo kambarį, užsirakino ir susmuko leisgyvė iš nuovargio. Mergina taip visa drebėjo, jog rodės, kad tuoj subyrės į gabaliukus; ašaros, kurių jinai nė nejuto, upeliais ėmė tekėti veidu. Nuo ašarų pasidarė lengviau, ir Janka užmigo. Rytą Sovinska vėl priminė jai apie išsikraustymą ir, šiurkščiai atvėrusi prieš ją duris, liepė nešdintis. Janka paskubom apsirengė ir, netarusi nė žodžio, išėjo į miestą.

Mergina klaidžiojo gatvėmis, jausdama vien tai, kad ji benamė, ir dar kažkokį sūkurį, į kurį vis giliau grimzdo jos mintys. Janka praėjo Novi Sviatą, Ujazdovo alėjas ir sustojo tik prie tvenkinio Lazenkų parke.

Medžiai stovėjo apmirę, pageltę lapai auksiniu kilimu klojo takelius. Visur aplinkui viešpatavo rudens dienos tyla, tik kartais žvirbliai čirkšdami pralėkdavo pulku arba gulbės, liūdnai klykdamos, ilgai plakdavo sparnais purvinai žalią tarytum nudryžęs aksomas vandens paviršių.

Visur galėjai matyti geltoną rudenį, ardantį visa, kas gyva; nuo jo prisilietimo džiūvo ir krito medžių lapai, juodijo žolynai, paskutiniai vėlyvieji astrai lenkė negyvas galvutes, kuriomis tarsi pomirtinės ašaros varvėjo rasos lašeliai.

— Mirtis,— šušnibždėjo Janka, spausdama rankoje naktį laimėtą buteliuką, ir atsisėdo ant suolelio, gal būt, ant to paties, kaip ir pavasarį. Jai atrodė, kad ji pamažu ima migti, kad mintys blunka, kad sąmonė trinka, kad nieko nebežino ir nebejaučia.

Visa Jankos siela tuštėjo ir merdėjo kaip toji gamta aplinkui, kuri, rodės, taip pat geso ir kvėpavo paskutiniais atodūsiais.

Rami ir tyli palaima plūdo jai į širdį, viskas ėmė nykti iš atminties: visi vargai, visi nusivylimai, visos grumtynės bluko, blėso ir byrėjo, viską, regis, dildė blyški rudens saulė, pakibusi viršum parko; ne, ji niekuomet tų kančių nežinojo, išvis nieko nejautė ir nekentėjo... Jankai atrodė, kad ji darosi tokia mažytė, tokia menkutė, kaip tas vandens ratiliukas, sukeltas

gulbės krūtinės,— štai jis tuojau subliukš ir išnyks, vos pastebimai suvirpėjęs. Rodės, kad ji užsisklendė savyje, sumažėjo, susitraukė kaip medžio lapas, pakibęs ant tvoros spyglių, kuris vos girdimai šlama, dreba, tuoj ims kristi, ir lengvas vėjo dvelktelėjimas nublokš jį ten... į bedugnę... į nebūtį... Čia vėl rodės, kad ji draikosi tartum voratinklis, apraizgęs žolynus, tviskančiais pluoštais sklando ore, tempiasi į vis plonesnes gijas ir, ištįsęs iki begalybės, nieko nebejaučia. Nuo to mergina baisiai susigraudino, šis jautrumas, keistas jai pačiai, užliejo širdį ašaromis.

— Kokia aš vargšė!.. Kokia nelaiminga...— kuždėjo Janka tarsi apie kokį kitą žmogų, kurio kančias pati juto ir nepaprastai dėl to sielojosi. Neapsakomas skausmas spaudė ir gniaužė jai širdį tartum tikrai nuo svetimos gėlos.

Jankos siela taip glėžo agonijoje, jog dabar ji nebegalėjo suvaikyti, nei kokios bėdos ją nukamavo, nei kokios nelaimės sugniuždė, nei ko verkia, nei kas ji tokia.

Pati nežinodama kodėl, mergina sustojo priešais šokantį fauną.

Akmeninis kūnas patamsėjo nuo lietaus, plaukų sruogos, susivijusios tarsi hiacinto žiedai, parudo, veidą išvagojo vandens srovelės, jis lyg ištįso nuo pavasario, bet akyse žaižaravo ir liepsnojo ta pati pašaipi ugnelė, kreivos kojos vis tebešoko kaip padūkusios.

— Ijo! Ijo! Ijo!..— rodės, dainavo faunas ir kratė fleitą, juokėsi, tyčiojosi iš visko, įžūliai kėlė į saulę galvą, kurią nukritę lapai tarsi vainikavo Bakcho vainiku.

Janka kiek pastovėjo prie jo, tačiau, nieko neprisiminusi, nuėjo toliau.

Viename Novi Sviato viešbutuke mergina paprašė kambario, rašalo, popieriaus laiškams ir voko. Viską gavusi, užsirakino ir parašė du laiškus: vieną, trumpą, sausą, skausmingai ironišką — tėvui, o kitą, ilgą, visiškai ramų — Glogovskiui. Abiem pranešė apie savo nusižudymą.

Rūpestingai, netgi kruopščiai užrašius adresus, padėjo juos gerai matomoje vietoje.

Paskui kuo ramiausiai išsitraukė iš kišenės buteliuką, atkimšo, pažvelgė į skystį prieš šviesą ir, daugiau nebesvarstydama ir nebedvejodama, išgėrė ligi dugno...

Ūmai ji išskėtė rankas, išblyškusiame, pamėlusiame veide švystelėjo nerimo blyksnis, akys užsimerkė, tarsi apakintos begalinės tuštumos, kuri atsivėrė priešais, ir Janka griuvo aukštielninka, draskoma baisaus skausmo.

Po kelių dienų Kotlickis, sugrįžęs iš Liublino, kur padėjo Topolskiui organizuoti trupę, cukrainėje vartė laikraščius ir visiškai atsitiktinai įvykių skiltyje perskaitė tokią žinutę:

AKTORĖS SAVIŽUDYBĖ

Antradienį viename Novi Sviato viešbutyje tarnai išgirdo aimanas, sklindančias iš numerio, kurį prieš valandą buvo užėmusi kažkokia nepažįstama moteris. Išlaužę duris, jie išvydo baisų reginį.

Ant grindų blaškėsi iš skausmo jauna ir graži moteris. Iš dviejų nelaimingosios paliktų laiškų paaiškėjo, kad tai kažkokia Janina Orlovska, buvusi choristė trupės, kuri, vadovaujama Cabinskio, praėjusį sezoną rengė spektaklius vasaros teatre.

Buvo iškviestas gydytojas, o paskui neatgavusi sąmonės moteris nuvežta į Kūdikėlio Jėzaus ligoninę. Ligonės būklė pavojinga, tačiau šiek tiek vilčių esama... Orlovska nusinuodijo acto esencija, kurios buteliukas buvo rastas numeryje. Šio desperatiško žingsnio priežastys nežinomos. Tardymas vyksta toliau...

Kotlickis skaitė žinutę kelis kartus iš eilės, raukėsi, blyško, pešiojo ūsus, vėl skaitė iš naujo, pagaliau, suglamžęs laikraštį, piktai sviedė jį ant grindų.

— Komediantė, komediantė...— niekinamai sušnibždėjo jis, kramtydamas lūpas.

APIE AUTORIŲ

Įžymus lenkų rašytojas Vladislavas Stanislavas Reimontas (1867—1925) — vienas iš stambiausių XIX amžiaus pabaigos—XX amžiaus pradžios lenkų kritinio realizmo atstovų. Šio atidaus stebėtojo, didelio humanisto kūriniuose ryškiai atsispindi įvairių to meto visuomenės sluoksnių gyvenimas, jo ydos, konfliktai ir kartu rašytojo tikėjimas rytojum. „Neapkenčiu visko, kas dedasi aplink mane, karštai trokštu naujos, šviesios ateities",— šie Reimonto žodžiai yra tarsi jo kūrybos credo.

Reimontas gimė gausioje kaimo vargonininko šeimoje, kurioje, senu papročiu, viešpatavo griežta drausmė. Tėvas prievarta mokė vaikus muzikos, tačiau berniukas fortepijono neapkentė ir, grodamas gamas, skaitydavo, pasidėjęs vietoje gaidų, knygą. Aštuonerių metų atiduotas į mokyklą, Reimontas neilgai joje tepasimokė. Mokykloje buvo dėstoma rusų kalba, berniukas jos nemokėjo ir, pabėgęs iš mokyklos, keletą metų valkatavo. Pagautas policijos ir grąžintas namo, tuoj vėl pabėgo ir prisidėjo prie klajojančių aktorių trupės.

Vėliau jaunuolis dirbo tai prie geležinkelio, tai dailininku, tai vėl aktorium, tai juodadarbiu, ir taip, beieškant pragyvenimo šaltinių, praslinko dar keli skurdo ir klajonių metai. Ši vargana „gyvenimo mokykla" davė gausybę medžiagos būsimiems jo kūriniams.

Dvidešimt ketverių metų jaunuolis, ligi tol nelabai sėkmingai rašęs eilėraščius, pabandė jėgas prozoje. Susilaukęs pagyrimo iš vieno to meto žinomo kritiko, Reimontas karštai ėmėsi darbo. Jis apsigyveno Varšuvoje.

Jau ankstyvuose Reimonto kūriniuose stipriai suskamba socialinė tema. Tiek apysakose „Mirtis" (1891), „Kalė" (1892), „Tomekas Baranas" (1894), „Skynime" (1895), vaizduojančiose kaimo gyvenimą, tiek apsakymuose „Darbo!" (1891), „Šlėktos sūnus" (1892), „Meilės komedija" (1893), o ypač romane „Pažadėtoji žemė" (1899; lietuviškas vertimas, 1963) rašytojas be pasigailėjimo demaskuoja kapitalistinio gyvenimo ydas, prieidamas prie išvados, kad buržuazinė civilizacija anaiptol ne taurina žmogų, o žaloja jį dvasiškai ir fiziškai, atima kilnius idealus ir gyvenimo džiaugsmą.

Pasirodžius šiam romanui, Reimontas, persekiojamas lenkų buržuazijos intrigų, turėjo išvažiuoti į užsienį. Gyvenant svetur, rašytojui kaip

tik ir gimė sumanymas parašyti stambų kūrinį apie kaimą. Keturių dalių romanas „Kaimiečiai" (1902—1908), gerai žinomas ir lietuvių skaitytojui, yra Reimonto kūrybos viršūnė. Už jį 1924 metais autoriui suteikta Nobelio premija.

Romanuose „Komediantė" (1896) ir „Fermentai" (1897), V. Reimontas nupiešė provincijos aktorių ir valdininkų gyvenimo paveikslą, parodė tuščias nepatenkintos asmenybės pastangas ištrūkti iš miesčioniško vegetavimo varžtų. Tie patys motyvai vyrauja apysakoje „Lili" (1899) ir romane „Svajotojas" (1910). Iš vėlyvųjų V. Reimonto veikalų pažymėtina istorinė trilogija „1794 metai" (1913—1918), skirta XVIII a. Lenkijos vidaus padėčiai atvaizduoti.

Dabar skaitytojui pateikiamas romanas „Komediantė", pasakojantis apie klajojančio teatro gyvenimą, kaip tik ir išgarsino autorių, jame pirmąsyk ryškiai sužėrėjo stiprus ir maištingas rašytojo talentas.

I—V sk. vertė T. Černiauskas
VI—XI sk. vertė K. Petrauskas